

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

**BİR AYDIN VE AKTİVİST OLARAK HİKMET
KIVILCIMLI'NIN HAYATI VE MÜCADELESİ (1902-1971)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMET ARIÇ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. OSMAN OKUMUŞ

AKSARAY-2025

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

THE LIFE AND STRUGGLE OF HİKMET KIVILCIMLI AS
AN INTELLECTUAL AND ACTIVIST (1902-1971)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMET ARIÇ

DANIŞMAN: DOÇ. DR. OSMAN OKUMUŞ

JÜRİ ÜYESİ: PROF. DR. FATİH TUĞLUOĞLU

JÜRİ ÜYESİ: DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖMER FUAD KAHRAMAN

AKSARAY-2025

TELİF HAKLARI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 24 (yirmidört) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Ahmet

Soyadı : ARIÇ

Bölümü : Tarih

İmza :

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Bir Aydın ve Aktivist Olarak Hikmet Kıvılcımlı'nın Hayatı ve Mücadelesi (1902-1971)

İngilizce Adı : The Life and Struggle of Hikmet Kıvılcımlı as an Intellectual and Activist (1902-1971)

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Ahmet ARIÇ

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Ahmet ARIÇ tarafından hazırlanan “**Bir Aydın ve Aktivist Olarak Hikmet Kıvılcımlı’nın Hayatı ve Mücadelesi (1902-1971)**” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>Kabul</u>	<u>Ret</u>	<u>İmza</u>
Danışman: Doç. Dr. Osman OKUMUŞ (Tarih, Aksaray Üniversitesi)	☐	☐	
Üye: Prof. Dr. Fatih TUĞLUOĞLU (Tarih, Aksaray Üniversitesi)	☐	☐	
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ömer Fuad KAHRAMAN (Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)	☐	☐	

Tez Savunma Tarihi: 10/01/2025

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Aybala ÇAYIR
İmza

TEŞEKKÜR

Bu tezin hazırlanma sürecinde emeği geçen, destekleriyle beni her aşamada motive eden ve bu çalışmayı mümkün kılan pek çok kişiye teşekkür etmek isterim.

Öncelikle, bu çalışmanın ortaya çıkmasında en büyük katkısı sağlayan, tez sürecimin başından sonuna kadar bilgisi, deneyimi ve sabrıyla bana yol gösteren danışman hocam Sayın Osman Okumuş'a en derin teşekkürlerimi sunuyorum. Hocamın titiz rehberliği, eleştirileri ve teşvik edici tavırları, bu çalışmayı bilimsel bir zemine oturtmamda önemli bir rol oynamıştır. Akademik sürecimde bana her zaman hem bir danışman hem de bir abi gibi destek olan hocama, bana kazandırdığı vizyon için sonsuz minnettarım.

Araştırmam sırasında kaynaklara ulaşmamda ve arşiv çalışmalarına yön vermemde yardımcı olan değerli isimlere ayrıca teşekkür etmek isterim. Naile Koç, M. Gürdal Çingı ve Mustafa Şahbaz tezin araştırma sürecinde katkılarıyla beni yönlendirmiş, kıymetli bilgi ve önerileriyle çalışmama ışık tutmuşlardır. Çabaları ve desteği olmadan bu çalışmanın tamamlanması oldukça zor olurdu.

Bu süreçte her zaman yanımda olan, önerileriyle düşüncelerimi geliştiren ve beni motive eden arkadaşlarım ve meslektaşlarımın desteklerini de unutmam mümkün değil. Özellikle hem akademik hem de kişisel anlamda yanımda olan arkadaşlarıma sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak, bu yolculuk boyunca her zaman sabır, anlayış ve sevgiyle yanımda olan aileme, bu süreçte gösterdikleri manevi destek için minnettarım. Onların inancı ve teşvikleri, bu çalışmanın tamamlanmasında en önemli dayanaklarım oldu.

Bu tez, tüm bu değerli insanların katkılarıyla şekillenmiş olup, her birine ayrı ayrı teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Ahmet ARIÇ

20.12.2024

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'nin önemli düşünürlerinden ve aktivistlerinden biri olan Hikmet Kıvılcımlı'nın hayatını, onun düşünsel ve siyasal yolculuğunu ana kaynaklardan hareketle açıklamayı amaçlamaktadır. Çalışma, tarihsel bir biyografi olmanın ötesine geçerek, Kıvılcımlı'nın yaşadığı dönemin toplumsal ve siyasal çalkantılarını onun deneyimleri ışığında değerlendirmektedir. Bu doğrultuda, anılar, kişisel günlükler ve tanıklıklar tez çalışmasının temelini oluşturmuştur. Araştırma kapsamında, dönemin hususiyetlerini ve Kıvılcımlı'nın mücadele azmini yansıtan basın kaynaklarından elde edilen kupürler ve dokümanlar titizlikle incelenmiştir. Özellikle, döneme dair özgün belgelerin bulunduğu USTE Arşivi (Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü / International Institute of Social History - IISH), bu çalışmanın zenginleşmesine büyük katkı sağlamıştır. Arşiv belgeleri, sadece Kıvılcımlı'nın yaşamını değil, aynı zamanda onun etkileşimde bulunduğu kişiler ve çevrelerle ilgili önemli detaylar sunmaktadır. Araştırmada Kıvılcımlı'nın insan yönü, yaşadığı zorluklar ve çevresinde bıraktığı izler, anekdotlar ve hatıralar yoluyla daha derinlemesine işlenmiştir. Bu yaklaşım, Kıvılcımlı'nın yalnızca bir düşünür ve devrimci değil, aynı zamanda dönemin toplumsal hafızasında derin izler bırakmış bir figür olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma, Hikmet Kıvılcımlı'yı bir fikir insanı ve siyasal aktör olarak tanıtırken, onun hayatını çevreleyen bir sosyal ve kültürel bağlam sunmaktadır. Aynı zamanda, tarihsel belgeler ve kişisel tanıklıklar üzerinden geçmişe yeni bir pencere açmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler : Hikmet Kıvılcımlı, USTE Arşivi, Tarihsel Belgeler, Kişisel Tanıklıklar.

Bilim Kodu : 118101, 117115, 113103.

Sayfa Adedi : 225

Yazar : Ahmet Arıç

Danışman : Doç. Dr. Osman Okumuş

ABSTRACT

This study aims to explain the life of Hikmet Kıvılcımlı, one of Turkey's most important thinkers and activists, and his intellectual and political journey through primary sources. The study goes beyond being a historical biography and evaluates the social and political turmoil of Kıvılcımlı's time in the light of his experiences. Accordingly, memoirs, personal diaries and testimonies form the basis of the thesis. Within the scope of the research, the clippings and documents obtained from press sources reflecting the characteristics of the period and Kıvılcımlı's determination to struggle were meticulously analysed. In particular, the USTE Archive (International Institute of Social History - IISH), which contains original documents from the period, contributed greatly to the enrichment of this study. The archive documents provide important details not only about Kıvılcımlı's life, but also about the people and circles he interacted with. In the research, Kıvılcımlı's human side, the difficulties he experienced and the traces he left on his environment were analysed in more depth through anecdotes and memories. This approach reveals that Kıvılcımlı was not only a thinker and revolutionary, but also a figure who left deep traces in the social memory of the period. In conclusion, this study introduces Hikmet Kıvılcımlı as an intellectual and political actor, while providing a social and cultural context surrounding his life. At the same time, it aims to open a new window to the past through historical documents and personal testimonies.

Keywords : Hikmet Kıvılcımlı, USTE Archive, Historical Documents, Personal Testimonies.
Science Code : 118101, 117115, 113103.
Number of Pages : 225
Author : Ahmet Arıç
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Osman Okumuş

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKLARI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
GÖRSELLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
1.1. Bir Devrimcinin Kökleri: Hikmet Kıvılcımlı'nın Çocukluk ve Gençlik Serüveni (1902-1919).....	4
1.2. Kuvayı Milliye'nin Şafağı: Hikmet Kıvılcımlı'nın Tanıklığı (1919)	16
1.3. Vefa Sultanisi'nde Bir Fikir İşçisi: Hikmet Kıvılcımlı (1919-1920)	20
1.4. Tıp ve İdeallerin Kesişim Noktası: Hikmet Kıvılcımlı'nın Tıbbiye Serüveni (1920-1925).....	23
İKİNCİ BÖLÜM.....	29
2.1. Türkiye Komünist Fırkası saflarında yer alması 1921	29
2.2. 1925 Tevkifatı	34
2.3. 1927 Tevkifatı'nın Arka Planı	37
2.3.1. 1927 Tevkifatı.....	39
2.3.2. Mahkeme Önünde Kıvılcımlı: Bir Düşününürün Direnişi	41
2.3.3. 1927 Tevkifatı ve Türkiye Komünist Partisi: Zorlu Bir Dönemin Anatomisi ...	43
2.3.4. Türkiye Komünist Partisi'nin 1928'deki Yargılanışı: İdeolojik Mücadelenin Tarihi Kırılma Noktası.....	45
2.4. 1929 Tevkifatı ve Cezaevi Yılları (1929-1933)	48
2.5. İdeolojik Yayıncılık ve Mücadele (1935-1938).....	61
2.6. Sosyalist Mücadele: Donanma Davası ve Cezaevi Deneyimleri (1938-1950)	64
2.7. Tarih Tezinin Doğuşu: Kırşehir Yılları	84
2.8. Sultanahmet Cezaevi: Vatan Partisi'nin Mücadele Yılları (1954-1960)	88
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	97
3.1. Kıvılcımlı'nın Yayın Faaliyetleri ve Siyasi Yeniden Doğuş (1950-1971)	97

3.2. İşsizlik ve Pahalılıkla Savaş Derneği (İPSD-1968-1971)	101
3.3. YİS Yapı İşleri Sendikası ve Hikmet Kıvılcımlı: İşçi Hareketinin Öncüsü.....	105
3.4. Hikmet Kıvılcımlı'nın Yeniden Yayıncılık Dönemi ve Sosyalist Gazetesi.....	107
3.5.Yurtdışına Kaçış.....	109
SONUÇ.....	118
KAYNAKÇA.....	121
EKLER.....	132
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU	211

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1: Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Bektaşî türbesi çizimi. 'Küçük bir köy açısından sosyal gerçeğimiz'. Yazılmış el yazması. 12 el yapımı grafik ve diğer 2 illüstrasyonla birlikte. 1965. F. Fegan'ın notlarıyla: USTE, Dr. HKA, Dosya no:80.	12
Görsel 2: Hikmet Kıvılcımlı ve çevresine ait 1920'li ve 1930'lu yıllara ait fotoğraf ve kartpostallar, USTE, Dr. HKA, Dosya no: 371.	16
Görsel 3: Askeri Tıbbiye yılları, sol üstten ikinci isim Hikmet Kıvılcımlı. Yıl:13/Teşrin-i Sani/1340.	25
Görsel 4: Hikmet Kıvılcımlı, Askeri Tıbbiye yılları.....	26
Görsel 5: Hikmet Kıvılcımlı' Askeri Tıbbiye yılları.	28
Görsel 6: Hikmet Kıvılcımlı (1925) Cebeci, Ankara.	33
Görsel 7: 6 Kanunusani 1341.....	35
Görsel 8: Hikmet Kıvılcımlı ve Arkadaşları. Sol üstten ikinci isim Hikmet Kıvılcımlı.....	37
Görsel 9: Nazım Hikmet'e dair Cumhuriyet Gazetesinde yayımlanan haber.	43
Görsel 10: 12.11.1928 Haydarpaşa ... Asistanlığı.....	44
Görsel 11: Hikmet Kıvılcımlı 1928	45
Görsel 12: Hikmet Kıvılcımlı, Hüsametdin ve Laz İsmail'in mahkûm olduğuna dair bir gazete kupürü.	48
Görsel 13: Cumhuriyet 18 Temmuz 1929	49
Görsel 14: Cumhuriyet 13 Haziran 1929.	51
Görsel 15: Cumhuriyet 4 Temmuz 1929.	53
Görsel 16: 08.05.1929 tarihli bir fotoğraf.	54
Görsel 17: Hikmet Kıvılcımlı'nın 1933 yılına ait bir fotoğrafı.	59
Görsel 18: Hikmet Kıvılcımlı, Münire ve Seher Hanım ile birlikte, 1937 yılında çektilen bir aile fotoğrafı.	61
Şekil 19: Eylül 1935, fotoğrafın sağındaki kişi Hikmet Kıvılcımlı	62
Şekil 20: Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Fatma Nudiye Yalçın,hapishane bahçesinde havalandırma sırasında, 20.10.1937.	63

Görsel 21: Hikmet Kıvılcımlı üzerinde Pazubent (Pazvant).....	71
Görsel 22: Donanma Davası sanıklarından Fatma Nudiye Yalçı, ‘ Bekirağa Koğuşu’nda.	72
Görsel 23: Nazım Hikmet, Kemal Tahir, Hikmet Kıvılcımlı Çankırı Cezaevi, Şubat 1940.	76
Görsel 24: Çankırı Cezaevi Hikmet Kıvılcımlı, Nazım Hikmet, Piraye ve ablası Fehamet Hanım.....	77
Görsel 25: Çankırı Cezaevi Hikmet Kıvılcımlı, Nazım Hikmet ve arkadaşları.	78
Görsel 26: Kemal Tahir, Piraye, ablası Fehamet, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, arkada Mehmet Fuat (Çankırı Cezaevi).	80
Görsel 27:Kemal Tahir, Nazım Hikmet, Hikmet Kıvılcımlı Çankırı Cezaevi'nde (19.05.1940).	82
Şekil 28:Hikmet Kıvılcımlı’nın cezaevinde çalışma yaptığı sırada çekilmiş bir fotoğrafı..	84
Şekil 29: Hikmet Kıvılcımlı’nın mahkûmiyet yıllarında çekildiği bir fotoğrafı.....	84
Görsel 30: Hikmet Kıvılcımlı’ya ait bir zarf. Kırşehir yılları.	86
Görsel 31: Bay Dr. Hikmet Kıvılcımlı Ceza-evi. Hikmet Kıvılcımlı’nın Kırşehir yıllarına ait bir mektubu.	87
Görsel 32:Hikmet Kıvılcımlı Sultanahmet Cezaevi’nde.	89
Görsel 33: Vatan Partisi 1957 yılı İstanbul Milletvekili adayları.	91
Görsel 34: Vatan Partisi’nin kuruluş kutlaması.	92
Görsel 35: Hikmet Kıvılcımlı’nın annesi Münire Kıvılcımlı oğlunu ve arkadaşlarını ziyaret eder ve fotoğraf çekilir.....	94
Görsel 36: 28 Kasım 1940 Çankırı Cezaevi.	95
Görsel 37: Hikmet Kıvılcımlı İşsizlik ve Pahalılıkla Savaş Derneği eyleminde, kendisi fotoğrafın en sağ kısmında.	104
Şekil 38: Haziran 1971 yılına ait gazete kupürleri Hikmet Kıvılcımlı ve arkadaşlarının kaçışına dair haberler içermektedir.	111
Görsel 39: 31.06.1971 yılına ait gazete kupürleri.....	111
Görsel 40: Latife Fegan, Fuat Fegan ve arkadaşları Hikmet Kıvılcımlı’yı Belgrad’da ziyaret eder.....	115
Görsel 41: Hikmet Kıvılcımlı’nın ölümüne dair bir gazete kupürü. Yeni İstanbul, 21.09.1971.....	117
Görsel 42: Hikmet Kıvılcımlı’nın Ölümüne dair bir gazete kupürü, Hürriyet, 17.09.1971.	117

KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
BCA	:	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bknz.	:	Bakınız
Çev.	:	Çeviri
Der.	:	Derleyen
Dr.	:	Hikmet Kıvılcımlı
Ed.	:	Editör
Haz.	:	Hazırlayan
İPSD	:	İşsizlik ve Pahalılıkla Savaş Derneği (İPSD-1968-1971)
Kıvılcımlı	:	Hikmet Kıvılcımlı
TİP	:	Türkiye İşçi Partisi
TKP	:	Türkiye Komünist Partisi
TKF	:	Türkiye Komünist Fırkası
USTE Dr HKA	:	Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü Dr. Hikmet Kıvılcımlı Arşivi
USTE	:	Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü
Vb.	:	Ve benzeri
Yİ	:	Yapı İşleri Sendikası
Yapı-İş	:	Yapı İşçiler Sendikası
Yay.	:	Yayınlar

GİRİŞ

Hikmet Kıvılcımlı, 20. yüzyılın başından itibaren Türkiye'nin toplumsal ve siyasi tarihine damgasını vuran devrimci bir lider olarak tarihe geçti. *“Düşünen beyinlerin ve mücadele eden yüreklerin devrime borcu vardır”* diyerek geçirdiği hayatını, işçi sınıfının kurtuluş mücadelesine adanmıştı. Genç yaşlarından itibaren devrimci saflara katılması, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinin savaşlarla sarsıldığı koşullarda şekillenen bir dünya görüşüne dayanıyordu. Onun devrimci yaşamı, sadece düşüncelerini yaymakla sınırlı kalmayan, bizzat mücadeleye katılarak bedel ödemekten çekinmeyen bir tavrın sembolü oldu.

Kıvılcımlı'nın yaşamını ele almak, sadece bir insanın biyografisini yazmak değil, aynı zamanda Türkiye'nin toplumsal mücadele tarihinin önemli bir kesitine ışık tutmaktır. 1920'lerde başlayan devrimci yolculuğunda, Türkiye Komünist Partisi (TKP) ile girdiği ilişkiler, genç yaşta partinin ön saflarına yükselmesi ve ardı arkası kesilmeyen tutuklamalar, onun hayatını kesintisiz bir mücadele haline getirmiştir. Hayatının büyük bir kısmını hapishanelerde geçirmesine rağmen, Kıvılcımlı'nın devrimci tutkusu hiçbir zaman sönmedi. *“Beni zindana kapatabilirsiniz ama düşüncelerimi tutsak edemezsiniz”* diyerek, hapishaneyi bir okul gibi gördü ve burada yazdığı eserlerle devrimci düşüncenin temellerini attı.

Kıvılcımlı'nın 1930'lu ve 40'lı yıllardaki siyasi faaliyetleri, Türkiye'de sosyalist hareketin yasaklandığı ve sol düşüncenin bastırıldığı bir döneme denk gelmektedir. Ancak, Kıvılcımlı'nın zorluklar karşısındaki direnişini ve sol mücadelenin toplumsal karşılığını da gözler önüne sermektedir. *“Sosyalist olmak, zindanlardan yılmamaktır”* diyerek, zorlukların onu mücadeleden uzaklaştırmadığını, aksine daha da güçlendirdiğini göstermiştir. 1940'lı yıllardan itibaren artan baskılar ve sık sık hapsedilmesi, onun hem yazınsal üretkenliğini hem de devrimci faaliyetlerini şekillendirmiştir. Bu döneme ait arşiv belgeleri ve gazeteler, Kıvılcımlı'nın sosyalist hareketin önderliğini nasıl üstlendiğini ve teorik olarak da hareketi nasıl beslediğini anlamak için önemli ipuçları sunmaktadır. Onun, *“Devrimci olmak, yalnızca meydanlarda haykırmak değil, zindanların derin sessizliğinde de direnmektir”* sözü, bu zorlu süreçteki ruh halini açıkça yansıtmaktadır.

Kıvılcımlı'nın eserleri ve konuşmaları, dönemin arşiv belgeleriyle karşılaştırılarak incelendiğinde, onun Türkiye'nin toplumsal yapısına yönelik analizlerinin hem güncel hem de tarihsel bir derinliğe sahip olduğu görülmektedir. Özellikle “*Tarih, Devrim, Sosyalizm*” adlı eseri, Türkiye'nin sosyalist dönüşümünü mümkün kılacak yolları araştıran bir perspektif sunmaktadır. Bu eserde, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişin toplumsal ve ekonomik temellerini analiz eden Kıvılcımlı, dönemin devletçi ekonomi politikalarına eleştirel bir bakış açısı getirir. Arşivlerdeki belgeler ve dönemin gazetelerinde yer alan yorumlar, onun fikirlerinin o dönemin sosyalist çevrelerinde yarattığı etkiyi de gözler önüne sermektedir.

Yeniden Yayıncılık dönemi ve Sosyalist gazetesinin yayınlanması, Kıvılcımlı'nın hayatında yeni bir aşamayı temsil eder. Bu süreçte, onun teorik üretimlerinin yanı sıra politik eylemleri de büyük bir önem taşır. Gazetenin sayfalarında, Kıvılcımlı'nın Türkiye'deki işçi sınıfının güncel sorunlarına ve sosyalist hareketin geleceğine dair önerilerini görmek mümkündür. “*Gazeteler devrimci düşüncenin kalbidir*” diyen Kıvılcımlı, basın işçi sınıfının bilinçlenmesindeki önemine inanıyordu. Bu nedenle, Sosyalist gazetesini sadece bir yayın organı değil, aynı zamanda bir mücadele aracı olarak görüyordu.

Onun devrimci mücadelesi, yalnızca teorik üretimle değil, aynı zamanda eylemsel pratikle de bütünleşmiş bir hayatın izlerini taşır. Bu hayat, işçi sınıfının kurtuluş mücadelesinin ayrılmaz bir parçasıdır ve Kıvılcımlı'nın izlediği yol, Türkiye sosyalist hareketinin tarihine önemli bir katkı sunmaktadır. Bu araştırma; Kıvılcımlı'nın yaşamını ve mücadelesini arşiv belgeleri ve dönemin kaynakları ışığında ele almayı amaçlamaktadır.

Konu ile ilgili kaynak çeşitliliği sunmaya çalışan ve alanyazındaki daha önce yapılan çalışmalara ek olarak daha çok birincil kaynaklara dayalı bir araştırma yaklaşımı benimseyen bu çalışma, tarihsel materyalist bir perspektifle ele alınmıştır. Çalışmada, öncelikli olarak Hikmet Kıvılcımlı'nın yaşamını ve siyasi mücadelesini anlamak için dönem ile ilgili arşiv kayıtları, hatıralar, basın kaynakları, resmi raporlar ve yargı süreçlerine ait dokümanlar incelenmiş ve ortaya çıkan bilgi içerik analizi ile izah edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada yoğunlukla Hikmet Kıvılcımlı ile ilgili USTE arşivinde yer alan kendi ve yakın çevresinin yazılı birikiminden istifade edilmiştir. Bu kaynakların kullanımı, tarihsel sürecin daha detaylı ele alınmasını sağlamakta, dönemin toplumsal ve siyasal bağlamı içinde Kıvılcımlı'nın konumunu daha sağlıklı bir şekilde değerlendirmeye imkân vermektedir. Bunun yanı sıra, kaynakların eleştirel bir okumaya tabi tutulması, yalnızca Kıvılcımlı'nın mücadelesini anlamakla kalmayıp, dönemin egemen ideolojilerinin nasıl bir bilgi üretimi sağladığını da

ortaya koymaktadır. Böylece, çalışma yalnızca biyografik bir anlatının ötesine geçerek, Kıvılcımlı'nın faaliyetlerinin döneminde nasıl karşılık bulduğunu da ortaya koymaya çalışmaktadır. Arşiv belgelerinin incelenmesi sürecinde tarihsel bağlamın dikkate alınması, belgelerin üretildiği koşulların irdelenmesi ve belgelerdeki bilgilerin doğruluk derecesinin eleştirel bir perspektifle değerlendirilmesi sağlanmıştır. Ayrıca, farklı kaynakların karşılaştırmalı analizi yapılmış, örneğin dönemin basın organlarında yer alan haberler ile yargı kayıtları ve polis raporları arasındaki tutarlılık sorgulanmıştır. Böylelikle, tek bir kaynağın anlatısıyla sınırlı kalmayan, çok yönlü bir analiz gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Çalışma bir giriş, üç bölüm ve bir sonuç olarak kurgulanmıştır. Çalışmanın genel bütünlüğü içerisinde Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın doğumundan vefatına kadar olan süre zarfında yaşamı ile bir aydın ve aktivist olarak mücadelesi anlatılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Bir Devrimcinin Kökleri: Hikmet Kıvılcımlı'nın Çocukluk ve Gençlik Serüveni (1902-1919)

Kıvılcımlı'nın çocukluk ve gençlik yıllarına dair bilgileri, Sosyalist Dergisi'nin 18 Ekim 1977 tarihli 45. sayısında yayımlanan “*Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Kendi Kaleminden Hayatı*” ve Latife Fegan'ın “*Doktor'un Hayatı*” başlıklı yazılarından detaylı bir şekilde öğrenebiliyoruz.¹ Kıvılcımlı'nın doğum yeri ve tarihi konusunda ise kesin bir bilgiye varmak oldukça güç. “*Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Kendi Kaleminden Hayatı*” adlı yazısında Kıvılcımlı, doğum yeri olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun Makedonya'sının Piriştine Kasabası'nı işaret etmiştir. Kıvılcımlı kendi anlatılarında doğum yeri olarak Piriştine'yi ifade etmiş olsa da nüfus cüzdanında doğum yeri İştıp olarak kaydedilmiştir.² Kıvılcımlı, kendi hayatından Latife Fegan'a bahsederken doğum tarihini net bir şekilde 1902 olarak belirtmiştir.³ Onun yol arkadaşlarından biri olan Orhan Aksungur ise Kıvılcımlı'nın doğum tarihini 1903 İştıp olarak belirtmiştir.⁴

Gerçekten bu konu hakkında çok çeşitli bilgi ve belgeler mevcut. Fuat Fegan'ın Kıvılcımlı'nın kendi el yazısı olduğunu iddia ettiği, Suriye makamına iletilen bir bildiride ise Kıvılcımlı, doğum yerini 1902 İstanbul olarak belirtmiştir.⁵ Fakat bu ilginç belgenin Şam'da 1971 yılında kaleme alındığını düşünürsek Kıvılcımlı'nın zaten çok zor bir kaçış döneminde olduğunu göz ardı edemeyiz. Belki de burada doğum yerini İstanbul olarak vermesinin kendi adına bir kazanımı vardır? Burada Kıvılcımlı'nın ilerlemiş yaşını ve zorluklarla geçmiş hayatını dikkate almak da gerek, zira kendisinin çok yakın çalışma arkadaşlarından olan Latife Fegan, Kıvılcımlı'nın son yıllarında bazı tarihleri ve olayları karıştırdığını ifade

¹ Dr. Hikmet Kıvılcımlı, *Kendi Kaleminden Hayatı*, Sosyalist, 18 Ekim 1977, s. 45.

² USTE, Dr. HKA, Dosya no: 1

³ USTE, Dr. HKA, Dosya no: 352.

⁴ USTE, Dr. HKA, Dosya no: 375.

⁵ USTE, Dr. HKA, Dosya no:37.

ediyor.⁶ Tüm bu bilgilerin ekseninde Kıvılcımlı'nın Priştine'de doğduğunu ve yolunun İştip'ten geçtiğini kabul ediyoruz. Çünkü Kıvılcımlı kendi anlatılarında hayat yolculuğunun başlangıcını şu kelimelerle ifade etmiştir:

“Osmanlı İmparatorluğu Makedonya’sının Priştine kasabasında Hüseyin Bey Posta-Telgraf Müdürü iken, eşi Münire Hanımdan Hikmet doğuyor. Kosova vilayetinin İştip kazasında hastalanıyor. Bir gece Bektaşî tekkesi türbesinde yatan Ali Baba sandukasından fırlayarak Seher teyzesinin rüyasına giriyor. Çocuğun iyileşmesi isteniyorsa Ali adı ile adlandırılması o zaman Hz. Ali gibi —Kılıcı Kuvvetli olacağını, yoksa öleceğini bildiriyor: Hikmet —Ali oluyor. Henüz konuşmayı beceremezken, Pakize teyzesinin okuduğu Kız Mektebi’ne götürüldükçe, kucaktan sıralar üstüne çıkarılıp davul taklitli nutuklar çekiyor, iyiye alametler değil.”⁷

Hikmet’in adı, küçük yaşlarda Ali olarak değiştirilmiş ve okul çağına kadar gerçek adını öğrenememiştir. Çevresindeki arkadaşları da onu sadece Ali adıyla tanımışlardır. Bu durum, askeri okul yıllarına kadar devam etmiştir.⁸

Kıvılcımlı'nın babası Hüseyin Bey hakkında net bilgilere sahip değiliz. “*Kendi Kaleminden Hayatı*” adlı yazında Kıvılcımlı, babasının yani Hüseyin Bey’in Yemen-Hicaz PTT başmüdürlüğüne atandığını ve daha sonra kendisinden bir daha haber alınamadığından bahsediyor.⁹ Kıvılcımlı'nın hayatında oluşan bu boşluğu ise annesi Münire Kıvılcımlı doldurmaya çalışmıştır. Kendisinin hapisane yıllarında ve mücadelesinin her aşamasında Münire Hanım, maddi ve manevi olarak oğlunun arkasında durmuş ve Kıvılcımlı'nın teorilerinin destekçisi olmuştur.¹⁰

Çalışma kapsamında yapılan araştırmalarda Münire Kıvılcımlı'nın büyük ihtimalle İştip doğumlu olduğu düşünülmektedir. Çünkü Münire Hanım, İştip'te bulunan baba malları için 1951-1952 yılları arasında zamanın Dışişleri bakanlığına bir başvuruda bulunmuş ve bu konu hakkında kendisine bir mektup gelmiştir. Konu hakkında Dışişleri Bakanlığı'ndan gelen cevap ise şu şekildedir:

“Medrese Mahallesi

⁶ 1971 yılında Latife Fegan'ın, Kıvılcımlı ile ilgili olan defterinde, Kıvılcımlı'nın şu cümleleri söylediğini aktarmıştır: “*Sonra yaş meselesi ortaya çıkıyor. Şahitler bulunarak yaşını büyütecekler ama yıl 1920. İstanbul ile Ege’nin irtibatı kesik.*” Bknz: Latife Fegan, Doktorun Hayatı, Defter, s.1-2, 23.11.1970, Dosya No:352.

Fuat Fegan ise —Hikmet Kıvılcımlı ‘nın 1968 yılından itibaren tarihleri karıştırmaya başladığını ifade ediyor. Bknz: Fuat Fegan ‘dan Belgeler, s.3, USTE, Dr. HKA, Dosya no:328.

⁷ Dr. Hikmet Kıvılcımlı, “Kendi Kaleminden Hayatı”, *Sosyalist*, (18 Ekim 1977), s. 45.

⁸ USTE, Dr. HKA, Dosya no:352.

⁹ Kıvılcımlı, “Kendi Kaleminden Hayatı”, s. 45.

¹⁰ M. Gürdal Çıngı, *Devrimci Bir Ana-Oğul Hikayesi (Münire Kıvılcımlı- Hikmet Kıvılcımlı)*, (İstanbul: Derleniş Yayınları, 2022), s. 32-139.

Tosunaga evi

Karschig

Yugoslavya'da emval ve matlubatı bulunan Türk vatandaşlara ait dosyalar halen Bakanlığımızda tetkik edilmektedir.

1- Yugoslavya C.5.D/325 sayılı dosyanızın incelenmesi sırasında, Yugoslavya'da bıraktığınızı bildirdiğiniz emvalin size aidiyetini isbata yaralayacak aşağıdaki vesikaların en çok bir ay zarfında Bakanlığımıza icab etmektedir:

a) İşbu emval için ödediğiniz vergiye mukabil Yugoslav makamları tarafından verilen makbuz;

b) Belediye veya nahiye merkezleri tarafından mülkiyet hakkında mal sahiplerine verilen tasdiknameler (uverenya);

c) Emvaliniz başkasına kiralanmış ise bunu tesbit eden icar mukavelenamesi ve kira ve sair gelirlerin tarafınızdan alındığını gösteren belgeler;

d) Emvaliniz meyanında arazi mevcut ise ve bu da 1933 on sonra Hükümetce el konulmuş araziden ise Agrar Mahkemeleri tarafından buna da verilmiş olması icabeden ilâmlar;

e) Münazaalı emvalin Devlet Mahkemelerinde cereyan eden davalarına ait karar ve ilâmlar;

f) Müftülüğün ve Şer'i Mahkemelerin veraset ilâmları;

g) Tapu senetleri.

2- İşbu vesikalar tamamen veya kısmen emvalinizi Yugoslavya'da idare eden akrabanız nezdinde mevcutsa, bunların, iki ay süren vekil veya akrabanız tarafından T.C. Belgrad Büyük Elçiliğine veya Usküp Başkonsoloslughuna tevdi icabettiğinden, keyfiyetin tarafınızdan alakadarlara bildirilmesi lâzımdır. Ayrıca, cihaz o kadar bildirilmişse, Yugoslavya'daki emvalinizi idare eden vekil veya akrabanızın Yugoslavya'daki açık adresi Bakanlığımıza göndermenizi.

3- Bu süreler boyunca mülkiyeti isbat edilemeyen emvale ait dosyaların muameleye konamayacağından bilgi edinilmesini rica ederim.

Dışişleri Bakanlığı"11

Münire Hanım başvuru yaptığı tarihte Kırşehir'de ikamet etmekteydi; fakat daha sonra adres bırakmadan oradan ayrılmıştır. Kendisinin orada olmaması yeni bilgiler ortaya çıkarması açısından değerlidir. Çünkü Dışişleri Bakanlığı bu kez baba mallarının tespiti için Münire Hanım'ın kız kardeşi Seher Kıvılcımlı'ya da benzer bir evrak gönderme gereği duymuş. Bu sayede her iki kişi tarafından da Kıvılcımlı'nın anne tarafının İştîp'ten gelmiş olduğunu tasdik etmiş oluyoruz. Gönderilen evrakta ise şunlar yazmaktadır:

"Sayın Bayan Seher Kıvılcımlı,

Yugoslavya'daki emlak hakkında müracaatta bulunan kız kardeşiniz Münire Kıvılcımlı, Kırşehir'den adres bırakmadan ayrılmış olduğundan ilişik yazı kendisine tebliğ edilememiş ve dosyanın tetkikinde sizin de bu emlake varis olduğunuz görüldüğünden adresinize göndermek zarureti hâsıl olmuştur. Hemşirenizin son adresinin ve ilişik yazı cevabının da, vaktin çok gecikmiş olması hasebiyle, biran evvel bildirilmesini rica ederim."11/4/195212

Seher Kıvılcımlı ise kendisine gelen bu bildiriye 1952 Nisan'ında şu şekilde cevap vermiştir:

¹¹ USTE Dr. HKA, Dosya no:177. Belgenin aslı ekler kısmında verilmiştir. Ek: 3.

¹² USTE Dr. HKA, Dosya no: 177.Belgenin aslı ekler kısmında verilmiştir. Ek: 4.

“Efendim,

...C. 5. D./325 dosyamızdaki izahların da belirtmiş olduğu veçhile, biz Balkan harbi açıldığı gün, istilanın kanlı tedhişi önünde, zikrettiğimiz mal ve mülklerimizi, tekrar dönmek ümidile, yüzüstü bırakıp, yalnız evimizin bir anahtarı ile hicret zorunda kalmıştık. Binaenaleyh, iştip ve havalisinin Sırbistan elinde nihai olarak kaldığı zamandan beri Türkiye’de yerleşerek bekledik. Mallarımıza dair zaman zaman listeler istendi. Verdik. Netice çıkmadı O yüzden elimize Sırp veya Yugoslav makam veya dairelerinden herhangi bir vesika geçmemiştir. Yugoslavya’da başkaca vekilimiz dahi yoktur.

Ancak, Osmanlı Devletinin yerini tutan şimdiki Yugoslav devleti elbet şahsi mülkler için Osmanlı kuyudatını keen lem yekün etmemiştir. Etse bile Türkiye’de eski Osmanlı idaresinin Üsküp vilayeti İştip kazasına ait resmi tep sicilleri bulunsa gerektir. Bu gün elimizde tapi senetlerimiz yok diye o resmi kuyudat dahi yok sayılamaz. Ve o esasen elimizde senetler bulunsaydı bile tahkik mercii¹³ gene o resmi kuyudat olmayacak mıydı? Biz İştipde Telgrafmüdürü sabıkı ve Telgrafçı Nuri Bey şöhretile marur, Cuma mahallesinin Hotina suyu üzerinde ki konakta mukim zatin hayatta kalmış nesliyiz. Yerli Hristiyanların intikam korkusu ile bu güne kadar mallarımızın başına gidemedik, Yugoslav hükümetinden bir yeni vesika ele geçiremedik ise, bu hal hukuku mülkiyemizin reddine vesile olmamalıdır. Mahalli ve umumi tapı kayıtları lütfen aranıp, hukukumuzun ziyanına meydan verilmemesini Cumhuriyet hükümetimizin himaye ve dirayetinden istirham ederiz.

HULASA: 1328 rumi ve 1912 efrenci yılından önceki mahalli ve umumi resmi tapu kayıtları yüksek delaletinizle meydana çıkarıldığı takdirde, başkaca vesaike lüzum kalmaksızın bahsettiğimiz Nemanisa çiftliği, İştipteki konak ve Kavaklıdaki tarlaların mülkiyetine tevarüs ettiğimiz sabit olacaktır.

Istanbul, Fatih, Müftüali, Müftühamam, 52 de:

Telgrafçı Nuri bey kızı

Minire Kıvılcımlı Seher Kıvılcımlı

17/4/1952”¹⁴

Buradan çıkarımla Kıvılcımlı’nın İstanbul’da doğmadığını ve anne tarafının zamanın önemli bir ismi olan Telgrafçı Nuri Bey’e dayandığını söyleyebiliriz. Belki de kimliğinde yazan İştip şehri daha sonraları Münire Hanım’ın da hak iddiası talep etmiş olduğu İştip’deki emlaklar dolayısıyla, Kıvılcımlı’nın kendisi tarafından yazdırılmış olabilir. Kıvılcımlı’nın hayatının büyük bir bölümünü hapisanede geçirmesi ve annesi ile teyzesinin İstanbul’da yaşadığı yıllarda çok büyük maddi sıkıntılar yaşaması bu ihtimali mümkün kılıyor.¹⁵

Kıvılcımlı Arşivinde bulunan ve Doktor’un çok yakın arkadaşı olan Orhan Aksungur’un not defterinde ise Kıvılcımlı’nın ailesi hakkında çok kısa bir bölüm bulunmaktadır. Öncelikle bu defter konu bütünlüğü bakımından çok dağınık durumdadır fakat içerisinde yukarıda incelenen evrakın doğruluğunu destekler şekilde soy ağacı benzeri bir şema yer almaktadır. Orhan Aksungur, bu kısımda oldukça ilginç birkaç bilgi vermiştir. Büyük olasılıkla bu kısım

¹³ Belgenin bu kısmın katlanmış olduğundan silinmiş. Kelimeyi okuyabildiğim şekilde verdim. Bence burada “tahkik mercii” yerine “Tetkik Mercii” yani icrada itiraz ve şikâyet mercii, adına “mercii” denilse de itiraz ve şikâyetin yapıldığı ve sonuçlandırılıp karara bağlandığı mahkeme denilmek istenmiş olabilir.

¹⁴ USTE Dr. HKA, Dosya no:177.

¹⁵ M. Gürdal Çıngı, *Devrimci Bir Ana-Oğul Hikâyesi (Münire Kıvılcımlı- Hikmet Kıvılcımlı)*, (İstanbul: Derleniş Yayınları, 2022), 66-71.

Kıvılcımlı ile edilen bir sohbetin akılda kalmış bazı anekdotlarıdır. Çünkü cümle başında tırnak işareti bulunuyor, buradan varsayımla bu cümleler Kıvılcımlı'nın kendi anlatısı olmalıdır. Bu yüzden mütevellit bu kısım olduğu gibi aktarılmıştır:

- “*Telgrafçı Nuri Dede: Aydın, Derebey (Çiftlik Sahibi). Çömert. Torununu çok sever; Atla gezdirir. Kâhya Saduş Amca ile hanımını çalıp oynatıyor.*
- *Safiye Nine: Despot. Bencil. Boşnak Yiyecekleri ayrı: Özge mülk kimse dokunamaz.*
- *Münire Ana*
- *Seher Teyze “Binnaz, Safnaz, Eda, teyzeler?...” Öteki Hanımlardan*
- *Murat Dayı Jandarma k. Öteki dayılar: Kimi yollarda öldü, kimi yitti. (ve öteki dayılar.)”¹⁶*

Konu özelinde henüz tam haliyle bir aile şablonu oluşturulmaması ve ortada birçok bilinmeyen hususun olması; incelenen belgelerdeki detaylar aracılığıyla doldurulmaya çalışılmıştır. Bazıları yanık sayfalara, bazıları ise sıradan bir kartvizitin köşesine bırakılmış bu notların içerisinde dağınık ama eşsiz bilgiler bulunmaktadır. Son tahlilde yukarıda verilen alıntıdan ve diğer kaynaklardan yola çıkarak emin olunan bilgiler şunlardır:

Kıvılcımlı'nın annesi Münire Hanım'dır. Münire hanımın babası Nuri Bey'dir. Nuri Bey zengin ve nüfus sahibi bir kimsedir. Belgelere binaen yapılan çıkarımla kendisinin köşkü ve çiftliği olduğu bilgisi ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yukarıdaki alıntıda adı geçen Safiye Nene ise Nuri Bey'in annesi olmalıdır. Nuri Bey'in eşi Fatma Hanım'dır. Nuri Bey iki evlilik yapmış olmalı çünkü bu evrakta açık bir şekilde diğer hanımlarından da çocukları olduğu dile getirilmektedir. Nuri Bey'in Münire, Seher, Pakize, Binnaz, Safnaz ve Eda, isimlerinde kızları vardır. Murat adında bildiğimiz bir oğlu ve savaş sürecinde kaybolan başka oğulları da bu çileli dönemde hayat mücadelesi vermiş gözükmektedir.

Hollanda'da bulunan arşivde kıyıda kalan bir mektupta ise Kıvılcımlı, mektuba “*Biraderim Abdurrahman*” diyerek başlamıştır. Mektuptaki yazı, Kıvılcımlı'nın el yazısıyla yazdığı diğer yazılarla aynı olarak değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında ulaşılan mektuplar incelendiğinde Kıvılcımlı'nın mektup dilinde biraderim gibi kelimeler kullanmadığı görülmüştür. Akrabaları harici kişilerle bu denli samimi bir iletişime denk gelinmemiştir. Ayrıca mektubun içeriği de tamamen bir abi kardeş diyalogu gibi gözükmektedir. Zira Kıvılcımlı, mektubun bir noktasında Abdurrahman Bey'in oğlunu yani muhtemelen yeğenini

¹⁶ USTE Dr. HKA, Dosya no:375. Bu belge ekler kısmında verilmiştir. Ek:5.

ciddi bir dille eleştirmektedir. Mektupta yeğenine babasının işlerine bakmadığı için hiddetlenen Kıvılcımlı aynen şu kelimeleri kullanmaktadır:

“...Onun için çok meraklıyım eğer öyle dosta düşmana karşı haketmiyorsa siktir et vur gitsin. Onun aklı seninde mi yetmiyor yahu o beni besleyecek. Biz dayımla günümüzü geçiriyoruz...”

Bu ilginç mektubun devamında Kıvılcımlı evlenmek istemeyen yeğenine şu sözleri sarf etmiş: *“Oğlan evlenmiyorsa ... ben ona öğreteyim avratsız el olmayı.”* Buradan çıkarımla Kıvılcımlı’nın Abdurrahman isimli bir kardeşi olduğu kanısına varıyoruz.¹⁷ Yine emin olunan bir detay ise Kıvılcımlı’nın, Şerafettin adında bir ağabeyi olmasıdır.¹⁸ Bundan emin olunmasının sebebi ise Latife Fegan’ın not defterinde Kıvılcımlı öldükten sonra ona dair hatırladığı bir anıyı yazmasıdır. Defterin son sayfalarında bulunan bu yazı aslında Kıvılcımlı öldükten sonra hatırlanan bir anı, velhasıl kelam verilen bilgiler mektuplarla uyuyor. 18.11.1971 yılında yazılan bu anı ise şu sözleri içermektedir:

*“... 16 Kasım Salı günü E. Hanımla 19 Dr’un Mudanya’da oturan ağabeyine ziyarete gittik. Dr’dan 10-11 yaş büyük olan bu ağabey baba bir anne ayrı kardeş. Emekli bir demiryolu işçisi. Konuşması, ağzı ve gözleri andırıyor Dr.’u. Vaktile harekete bizzat katılmış, evinde O’nunla hapiste çektiirdiği bir fotoğraf gösterdi bize...
...Dr. İle anılarımda fazla birşey yok. Dr. Annesi ile babasından ayrıldığı için ilk çocukluk yıllarından sonra iki kardeş bir daha görüşmemişler. Epey yıl sonra, Dr. Askeri Tipta okurken gidip onu bulmuş...”²⁰*

Özetle Kıvılcımlı’nın birden fazla üvey kardeşi ve onlardan yeğenleri bulunmaktadır. Teyze çocukları yani kuzenleri ve onların çocukları da var. Bu özel bilgilerin kaynağı yarısı yanlış ilginç mektuplardır. Konu bütünlüğünün dağılmaması adına bu mektuplar irdelenmemiştir. Bu mektupların önemli bir bölümü hâl hatır sormak adına kaleme alınmış mektuplardır.²¹ Kıvılcımlı’nın yaşam hikâyesini kaleme almaya devam etmeden önce soyadı ile ilgili bir anekdotu ifade etmek yerinde olacaktır. Hikmet Kıvılcımlı’nın soyadı da zaman içinde

¹⁷ USTE Dr. HKA, Dosya no:30. Bu belge ekler kısmında verilmiştir. Ek:6.

¹⁸ M. Gürdal Çıngı, Devrimci Bir Ana-Oğul Hikayesi (Münire Kıvılcımlı- Hikmet Kıvılcımlı), (İstanbul: Derleniş Yayınları, 2022), 35-40.

¹⁹ Hikmet Kıvılcımlı’nın eşi “Emine Hanım” olmalı.

²⁰ Uzun bir anı ile devam eden bu kısım Şerafettin Bey’in Kıvılcımlı’yı Askeri okulda okurken ziyarete gitmesi ile devam ediyor. Okul Komutanı Kıvılcımlı’nın iftihar edilmesi gereken bir talebe olduğu ağabeyine iletiyor. Fakat fikirlerinin askeri okulla bağdaşmadığını ve abisi olarak onu uyarmasını önemle rica ediyor. (Yemekler ile ilgili bir oy kullanma meselesinde Kıvılcımlı, arkadaşlarını örgütleyerek protesto amaçlı beyaz pusula da geçersiz oy atıyor. Fakat Hocası onu çok sevdiği için bu olaya göz yumup onu okuldan atmıyor.) Bknz: USTE, Dr. HKA, Dosya no:352.

²¹ USTE, Dr. HKA, Dosya no:30.

değiştirilmiştir. Soyadı kanunu ilk çıktığı yıllarda Kıvılcımlı'nın soyadı "Kıvılcım'dır".²² Kendisi soyadı alma ve değiştirme hikâyesini Fuat Fegan'a şöyle aktarmıştır. *"Aynı bölgede Kıvılcım soyadını almak isteyen birisi varmış. Gelip rica etmiş. Bunun üzerine Kıvılcım'ı Kıvılcımlı yapmış."*²³ Peki, neden Kıvılcım soyadını tercih etmiştir? Bu soruya Kıvılcımlı'nın cevabı şu şekildedir: *"Bir kanun çıktı herkes soyadı alacak. Bizde kapalı sabahlarımızda nöbet kömürünü yakarken göre göre pek özendiğimiz "Kıvılcım" ile adlandık."*²⁴

Hüseyin Bey'in Hicaz PTT Başmüdürlüğü'ne atanmasının ardından Kıvılcımlı ile bağları tamamen kopmuş ve Kıvılcımlı bir daha babasını görememiştir.²⁵ Bu süreçten sonra tamamen anne tarafı ile içli dışlı olmuş ve akrabalık ilişkilerini devam ettirmiştir. Kıvılcımlı'nın anlatımına göre ailesi dindar bir ailedir. Hatta dedesinin bir tekkenin halifesi olduğunu da dile getirmiştir. Ayrıca kendisinin Ali ismini alması da hastalanması üzerine teyzesinin gördüğü rüya ile alakalıdır.²⁶ Buradan çıkarımla, Bektaşî geleneğine bağlı bir aile yapısı görmüş oluyoruz. Fakat ilginç bir durum olarak; Kıvılcımlı'nın yine aynı yazıda askeriye yıllarında namazını kaçırmayan Sünnî bir genç asker çizgisi çizmesi dikkati çekmektedir. Fakat bazı Bektaşîler, diğer dini pratiklerin yanı sıra namaz ibadetini de düzenli olarak yerine getirmektedir. Bu durum, Bektaşî geleneği içerisinde farklı ibadet anlayışlarının bir arada bulunabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla, yalnızca namaz kılmasına dayanarak Kıvılcımlı'yı Sünnî bir kimlik içerisinde değerlendirmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bektaşî kültürünün esnek ve farklı inanç pratiklerine açık yapısı göz

²² Fuat Fegan bu bilginin kaynağı olarak "Marksizm Bibliyoteğini" işaret etmiştir. Kıvılcımlı'nın soyadı burada "Kıvılcım" olarak geçmektedir. Fakat sonraki süreçte yapmış olduğu Kapital çevirisinde soyadı "Kıvılcımlı" olarak değiştirilmiştir. Bu belge "Ek'ler" kısmında verilmiştir. Ek:7.

²³ USTE, Dr. HKA, Dosya no:342.

²⁴ USTE, Dr. HKA, Dosya no:342.

²⁵ USTE, Dr. HKA, Dosya no:352.

²⁶ "Osmanlı İmparatorluğu Makedonya'sının Priştine kasabasında Hüseyin Bey Posta-Telgraf Müdürü iken, eşi Münire Hanımdan Hikmet doğuyor. Kosova vilayetinin İştîp kazasında hastalanıyor. Bir gece, Bektaşî tekkesi türbesinde yatan Ali Baba, sandukasından fırlayarak Seher teyzenin rüyasına giriyor. Çocuğun iyileşmesi isteniyorsa, Ali adıyla adlandırılmasını, o zaman Hazret-i Ali gibi "Kılıcı kuvvetli" olacağını, yoksa öleceğini bildiriyor: Hikmet "Ali" oluyor. Henüz konuşmasını beceremezken, Pakize teyzesinin okuduğu kız mektebine götürüldükçe, kucaktan sıralar üstüne çıkarılıp davul taklitli nutuklar çekiyor, iyi alamet değil." Kıvılcımlı, "Kendi Kaleminden Hayatı", s. 45.

önüne alındığında, Kıvılcımlı'nın ibadet alışkanlıklarının bu geleneğin bir yansıması olarak da yorumlanabileceği değerlendirilmektedir.²⁷

O dönemde, Balkanlar'da farklı ulusal toplulukların ve dinsel grupların iç içe yaşadığı bir ortamda ulusal ve dinsel çatışmalar, siyasal ve toplumsal yaşamın merkezinde kendisine yer bulmaktadır. Balkanlar, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sancılarının en şiddetli yaşandığı coğrafyadır. Modernleşmeci-aydın muhalefetin şekillendiği, Türkiye Komünist Partisi (TKP) öncüleri ve son dönem Osmanlı siyasetinde etkili olacak birçok kişinin de zihin haritası da bu coğrafyada şekillenmiştir. Bu nedenle Balkanlar, dinamik toplumsal ve siyasal

²⁷ Kıvılcımlı ölümüne yaklaştığı yıllarda şöyle bir detay verir: “...Ben, son günlerde öylesine iştihatsız ve bitkin düştüm ki, o denli uzun ömüre (beşon yıla) dayanamam gibi geliyor. Ancak, belki 3-5 ay... Nedense, şu anda bana bir, -Annem'in deyimi ile- Hazreti Ali gücü geldi.” Buradan çıkarımla Kıvılcımlı'nın ailesinin Bektaşî geleneğine bağlı bir ailede büyüdüğünü görebiliriz. Bknz: Dr. Hikmet Kıvılcımlı, *Günlük Anılar*, (İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları, 2009), s.

Latife Fegan' a Kuşadası yıllarına dair bir anısını hatırladığını dile getirir Latife Fegan hikâyeyi şu şekilde anlatır: “Kuşadasında bir gün bir hocayla tartışmaya girdiğini hatırlamıştı bir gün. Hoca demiş ki: Kuran'da yeri var. Ramazan'da önce orucu bozup yemek yiyebilecek Müslümanlar, ondan sonra namaz kılabilirler. Vay böyle şey olur mu? Hoca ile tartışmaya girmiş. Nasıl olur da önce yemek yenir, diye.” Bknz: USTE, Dr. HKA, Dosya no:352.

ortamıyla siyasal ilginin ve farkındalığın gelişmesine uygun bir zemin sunmuştur. Kıvılcımlı da bu karmaşık koşullardan payına düşeni almıştır.²⁸

Görsel 1: Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Bektaşî türbesi çizimi. 'Küçük bir köy açısından sosyal gerçeğimiz'. Yazılmış el yazması. 12 el yapımı grafik ve diğer 2 illüstrasyonla birlikte. 1965. F. Fegan'ın notlarıyla: USTE, Dr. HKA, Dosya no:80.

Öyle ki siyasal şiddet bir noktada önü alınamaz bir noktaya gelmiştir. Doktor, o günlerden Latife Fegan şöyle bahsetmiştir:

“Çocukluğu Makedonya’nın Balkan harbi arefesindeki çalkantılı günlerinde geçmiş. Çocukluğuna ait canlı olaylar arasında Bulgar çocuklarıyla yaptıkları kıyasıya kavgalar var... Hatta bir seferinde dayısı da bir Bulgar köylüsünü öldürmüş ve elleri kan içinde eve gelmiş... Sonradan öğrendim ki diyor, ‘O bölge Makedonya Komitacıların merkeziymiş’”²⁹

Kıvılcımlı bu zorlu süreçte artık Seher teyzesi ve Subay olan eniştesiyle birlikte yaşamaktadır. Baskının arttığı bu dönemde canlarını kurtarmak amacıyla, Koçan’dan ve Cumaibala üzerinden Bulgar eşkıyalarının baskınını atlatıp Drama’ya inmişlerdir. Artık Balkanlar’da ciddi bir milliyetçilik rüzgârı esmektedir. Bulgar Milliyetçileri bağımsızlık için fırsat kollamaktadırlar ve bu durum, Balkanlarda yaşayan Türk ve Müslüman toplulukları

²⁸ Mete Tunçay, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021), s. 76-77.

²⁹ USTE, Dr. HKA, Dosya no:352.

ciddi bir şekilde endişelendirmektedir.³⁰ Latife Fegan’ın notlarında toplumsal kutuplaşmanın zirveye eriştiği bu zor günlerde Kıvılcımlı’ya dair şöyle bir anı bulunmaktadır:

“Teyzemin kocasının görevli bulunduğu bir yere giderken dağ başında bir handa konaklamak zorunda kalmışlar. En iyi oda diye bunlara en üst katta bir oda vermişler ama yatılacak gibi değil. Kapısının önünde de yanında heybesi, baltası bir Balkan köylüsü kıvrılmış yatıyor. Enişte adamcağızı kovalamış...³¹ ve başka bir yer bulmak üzere çıkmış. O gitmiş Bulgar köylüsü gene gelmiş yatmış ama teyzede ... ya adam gelir de baltaile onları öldürürse? Enişte gelinceye kadar saatlerce, zavallı kadın Bulgar köylüsünün gelip burdakilerini öldürecek korkusundan helak olmuşlar. Bulgar dediğin bir vahşi adam! Ondan başka ne beklenir ki? “³²

Buradan çıkarımla toplumsal kutuplaşmanın ne denli ciddi bir boyuta geldiğini görebiliyoruz. Kıvılcımlı ise o günlere dair hatırladıklarını kendi kalemıyla şu şekilde dile getirmiştir: *“Demiryolu üzerinde bayram eden kalabalıklar arasına, bayraklarla donanmış bir tren gelince, vagonlara sinmiş sakallı Abdülhamid Paşalarının kırmızı feslerini yırtıp havaya fırlatan bir "Hürriyet" ortaya çıkıyor.”*³³ Kıvılcımlı bu süreçte belleğinde silik bir hatıra olarak kalan İzmir, Aydın ve Muğla’ya yaptığı seyahatin ardından tekrar İzmir İkiçeşmeliği’ne döndüğünü ve 1912 yılında Priştine’ye geçtiğini aktarmıştır. Bu dönemde Balkanlardan başlayan ıstırap dolu göç hikâyesini ise şöyle anlatmıştır:

*“Balkan Harbi patladığı gün, çocuk kendisini yeniden İştîp’te buluyor. Ulusların kanlı göçü başlamıştır. Çocuk, birkaç güne kadar geri dönmek üzere göçmenler mahşerine kapılıyor. Bir omuzda taşınmaz Manliher tüfeği, öbüründe Kur’ân-ı Kerim kesesi Yollarda kaybola ola, yayan Köprülü’ye bir buğday vagonuna ulaşıyor. Trenle, yarı aç inilen Selanik’te: Çocukları insan ve hayvan ayakları altında çiğneyen Panik’in, bezirgân yanında bir hafta Çırak’lığın, kırk para kazanmak için yarım saat süren tesadüfi hammallığın, yatırılıp da bir daha kalkılmayan Ölüm’ün ne olduğunu acı acı öğreniyor.”*³⁴

Kıvılcımlı’nın çocukluk yılları, yollarda savrulan hayallerin, yaşanmamışlıkların ve bir noktada yaşanılmış kısıtlı güzel günlerin trajik hikâyesini taşımaktadır. İmparatorluğun her

³⁰ Hikmet Kıvılcımlı, *Yol V Strateji Konusu* adlı eserinde, bu dönemin sancılarını özetler şekilde şu kelimeleri kullanmıştır: *“Balkan halkını kasan kavuran kara gücü, modern anlamıyla: Faşizmdir.”*

³¹ Latife Fegan’ın el yazısı bazı yerlerde okunaklı değil. Tam olarak ne yazdığını anlayamayan bazı kelimeler var. O yüzden bu kısımları vermemeyi tercih ettim.

³² USTE, Dr. HKA, Dosya no:352.

³³ Kıvılcımlı bu kısımda II. Abdülhamid’in İkinci Meşrutiyeti ilan etmesinden bahsediyor. Görünüşe bakılırsa Ali Hikmet, Osmanlı İmparatorluğuna karşı yapılan ilk burjuva demokratik devrimini burada tecrübe etmiş olacak. Dr. Hikmet Kıvılcımlı, *Kendi Kaleminden Hayatı, Sosyalist*, 18 Ekim 1977, s.45. Ayrıca alıntıda vermiş olduğum: *“yatırılıp da bir daha kalkılmayan Ölüm’ün ne olduğu acı acı öğreniyor”* kısmı çocukluk yıllarında inşaat ameliği yaparken yakalandığı zatürre hastalığıyla alakalıdır. Daha sonraları Latife Fegan’a hayatını anlatırken bu hastalığa o sıralarda yakalandığını ifade ediyor. Bknz: Latife Fegan, *Doktorun Hayatı, Defter*, s.1-2, 23.11.1970, Dosya No:352.

³⁴ Kıvılcımlı, *“Kendi Kaleminden Hayatı”*, s. 45.

köşesinde ciddi bir göç faaliyeti vardır, insanlar acı içinde göç etmek zorunda bırakılır. Kıvılcımlı, bu dönemde savaşın ve ölümün acı soğuk yüzüyle tanışır. Onun çocukluğu, coğrafyalar arasında yaşanan göçlerin, milliyetçilik ve savaşın yarattığı etkilerle büyümek zorunda kalan bir neslin dramını yansıtır. Açlıkla yüzleşmek, yaşayabilmek için yapılan çıraklık, hamallık gibi beden işlerinin gerçekleri onun yüzüne erken yaşta tokat gibi çarpmıştır.³⁵ Kıvılcımlı çocukluğunda Balkan Harbinden kaçıp geldikleri Selanik'te, şöyle bir olay hatırlıyor:

*“Rıhtımda vapurlardan inen yolculara bakarken, elinde bavul bir kibar mösyö, “gel buraya küçük, demiş,” tut şu bavulu ve gel benimle. Almış o da bavulu, düşmüşler yola. Bavul hayli ağır. Yol da epey uzak. Kan ter içinde gelmişler adamın ailesine ve kendisine o zaman için epey iyi gelen bir para almış.”*³⁶

Bu süreçte Kıvılcımlı ve ailesi de Balkanlardan başlayan göç dalgasının birer fertleriydi. Ailesi ikiye ayrılmış ve ailenin bir kısmı İstanbul'da kalma kararı almıştı. Kıvılcımlı ise subay olan dayısının yanına Kuşadası'na yerleşmişti. Buraya yerleştikten sonra Kuşadası İptidai Okuluna başladı. Kendisi çok başarılı bir öğrenciydi ve 4. sınıfta okurken İmtiyaz Belgesi aldı. Öğretmenler, muavinler ve mübaşirler, öğrencilerin başarısından memnun oldukları zaman onlara bu belgeyi verirlerdi. O, bu belgeyi almaya hak kazanan nadir öğrencilerden biriydi. Çünkü söz konusu belge, yalnızca okul müdürlerinin takdirine bağlı olarak ve onların özel değerlendirmeleri sonucunda verilebilen bir onur nişanesi olarak kabul edilmekteydi. Bu durum, belgenin hem erişilmesi zor hem de değerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Sadece üstün başarı veya belirli kriterlerin sağlanması durumunda müdürlerin bu belgeyi verme yetkisini kullandığı düşünüldüğünde, onun bu belgeyi alması büyük bir başarıyı ve önemli bir ayrıcalığı ifade etmektedir.³⁷

Kıvılcımlı o dönemde yaşanan kanlı savaşın yankılarının Kuşadası'na kadar geldiğini ifade ederek, dönemin sosyolojik yansımalarını şöyle dillendirmiştir:

“...Bir aile kolunun bulunduğu İstanbul'a geçiş. Zabit Murat dayıyla Erzurum yerine gidilen Kuşadası. “Delice Emin Efendi” nin iptidai ve rüştiye mektebi. Tahta tüfeklerle asker talimleri: Ateş-Barut-Bomba lakapları. İlk sinema salonunda,

³⁵ Kıvılcımlı, “Kendi Kaleminden Hayatı”, s. 45.

³⁶ USTE, Dr. HKA, Dosya no:352.

³⁷ Anlaşılan, Kıvılcımlı ilkokul yıllarında oldukça başarılı bir öğrenci olarak ödüllendirilmişti, özellikle güçlü yazma yeteneği dikkat çekiyordu. Ancak, farklı bakış açılarıyla dünyayı değerlendirmesi ve alternatif çözümler sunması, kamu yönetimi tarafından ülkenin yönetimi açısından bir tehlike olarak görülmüş olabilir. Kıvılcımlı'nın siyasi fikirleri genç yaşlardan itibaren şekillenmiş olmasına rağmen, 40 yıl boyunca ceza alması ve hayatının neredeyse 23 yılını hapiste geçirmesi, görüşlerinden asla vazgeçmediğini ve geri adım atmadığını göstermektedir. Metinde geçen “İmtiyaz Belgesi” ekler kısmında verilmiştir. Ek-2.

*“Bahriyeliyiz biz sağıımızdan solumuzdan
Cüşân ederiz yıldırımı her dağıımızdan.”*

Efes harabelerinde diz çökerek hedefi 11’den sahici mavzerle vuruş. Birinciliğe Celal Nuri’nin “Tarih-İstikbâl” kitabından ödül: Düğmesine basınca göklere uçan koltuklar. Saltanatları dinamitle havaya uçuran nihilistler. Teravihten sonra namaz kıla kıla, sahura dek camide uyuyakalış. Çatıveren Birinci Cihan Harbi. Her Allan’ın puslu günü, Sisam adasından sökün edip kasabacığın üç beş yapısını delik deşik etmecesine yıldırımlar yağdıran İngiliz ve Fransız savaş gemileri. Pâkize³⁸ teyzenin 38’likle vuruluşu. İnsanların tavuk gibi öldürülüğü... ”³⁹

Kıvılcımlı, genç yaşına rağmen dönemin askeri atmosferinden oldukça etkilenmiş ve askerliğe karşı ciddi derecede meraklanmıştır. Bu süreçte Eğitimine Kuşadası’nda devam etmekteydi ve o yıllarda şövalyelik konusuna oldukça ilgi duymaktaydı. Onun kişiliğini oluşturan en büyük özelliklerinden bazılarının Kuşadası’nda şekillenmeye başladığını kendisi şöyle ifade etmektedir:

“Kuşadası’nda okuduğum o uydurma Şövalye de Ragastan romanları yok mu? Onlar benim canıma okudu. O yaşta tahta kılıçları ele alıp, Feyzi ne ‘Primavera’ ve ‘Hak’ yolunda düellolar ettik. O çocuk egzersizleri beynimde silinmez izler bırakıp karakterimi belirlemede çok büyük etken oldular sanıyorum.”⁴⁰

Kıvılcımlı’nın yaşanılan toplumsal sorunlara dair ilgisinin ve bilinç eşiğinin oldukça yüksek olduğunu bu dönemde yazdıklarından anlaşılmaktadır. Kıvılcımlı’nın, hayatta kalabilmek için kurduğu güçlü sosyal bağların ne denli önemli olduğunu, Pakize Teyzesinin vefatının ardından yaşadığı derin yas sürecinde açıkça görmek mümkündür. Bu acı kayıp, onu diğer teyzesi Seher Hanım’a daha sıkı bir şekilde bağlamış ve bu ilişki, yaşamının geri kalanında asla kopmayacak bir dayanışmaya dönüşmüştür. Öte yandan, insanların gözleri önünde öldürülmesi gibi sarsıcı deneyimler ile İngiliz ve Fransız gemilerine karşı gösterdiği tepkiler, onun daha çocuk yaşlarda politik bir bilinç geliştirmeye başladığını güçlü bir şekilde göstermektedir.⁴¹

³⁸ Bu kısma ek olarak, USTE arşivinde bulunan otobiyografik notlarda, teyzesine bir şarapnel parçası isabet ettiğini dile getiriyor. Sonuç olarak teyzesi Kıvılcımlı’nın yanında ölmüş ve onda derin izler bırakmıştır. Bknz: USTE Dr. HKA, Dosya no:153. Bu belge ekler kısmında verilmiştir. Ek-8.

³⁹ Kıvılcımlı, “Kendi Kaleminden Hayatı”, s. 45..

⁴⁰ Dr. Hikmet Kıvılcımlı, *Günlük Anılar*, (İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları, 2009), s. 106.

⁴¹ Cenk Ağcabay, *Türkiye Komünist Partisi ve DR. HİKMET*, (İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları, 2010), s. 29-30.

1.2. Kuvayı Milliye'nin Şafağı: Hikmet Kıvılcımlı'nın Tanıklığı (1919)

Kıvılcımlı bu süreçte İptidai ve Rüştîye eğitimini Kuşadası'nda tamamlamış ve dayısı ile ikinci kez Muğla'ya gitmiştir. Bu dönemdeki Muğla yolculuğunu şu şekilde anlatır: “İkinci kez Muğla'ya gitmek. Aydın Söke yollarında, açlık ve bitkinlikten can vermiş ‘Tebdil Havalı’ Mehmetçikler.”⁴² Kıvılcımlı artık lise çağına geldiği için dayısı onu Muğla İdadisi'ne yazdırmıştır. Bu yıllarda trampete merak salmıştır.⁴³ Kendisi konuda o kadar iyidir ki Hikmet,

Görsel 2: Hikmet Kıvılcımlı ve çevresine ait 1920'li ve 1930'lu yıllara ait fotoğraf ve kartpostallar, USTE, Dr. HKA, Dosya no: 371.

⁴² Kıvılcımlı, “Kendi Kaleminden Hayatı”, s. 45.

⁴³ “Muğla İdadisi, sonra Sultanisi. Trampetçilik, Fitre, Çekirge mücadelesi” Bu kısım Sosyalist Gazetesi'nde yayınlanan biyografiden alınmıştır. Hikmet Kıvılcımlı, Kendi Kaleminden Hayatı, Sosyalist, 18 Ekim 1977, s. 45.

okulda “Tamburi Ali” olarak tanınmaya başlamıştır.⁴⁴ Kıvılcımlı’nın çok yönlü bir kişilik olduğunu yapmış olduğu çalışmalardan anlaşılmaktadır. Trampet çalma yetisinin yanında kendisinin nısfıye ney⁴⁵ üflediğini de biyografi denemesinden ve arşivde bulunan fotoğraflardan görülmektedir.⁴⁶ Kıvılcımlı eğitimini sürdürürken I. Dünya Savaşı da hız kaybetmeden devam etmekteydi. Savaş Anadolu topraklarında yaşayan halk için de kanlı yüzünü göstermiştir. Kıvılcımlı bu süreçte Murat dayısını da kaybetmiştir.⁴⁷

Artık yaşam mücadelesi daha da zor bir hal alacaktır. Kendisi o günler için şu cümleyi kullanmıştır: “Ölümden sonra daha acı gelen Osmanlı İmparatorluğunun bozgunu.” Kıvılcımlı, savaştan sonra Osmanlı’nın yıkılışına da tanık olmaktadır. Bu zor süreçte eğitimine ara vermeden devam etmektedir fakat ailesinin maddi durumu oldukça kötüdür ve çalışmak zorundadır. Tatil döneminde aşar vergisi keser ve buradan kazandığı parayla geçinmeye çalışır.⁴⁸ Eğitimine devam ettiği süreçte Anadolu’nun işgal yılları başlamıştır. Bu dönem onun kalemine şu şekilde yansımıştır:

“İzmir Yunan işgalinde. Depolardan silah çekme. Kuvay-i Milliye gönüllülüğü. Havada meteliği tabancayla vuran Yörük Ali Efe, Zeybekler, Aydın Cephesi, Çine Köprüsü. “Köyceğiz Kuvay-i Milliye askeri Kumandanlığı’na tayin” ediliş. Toprak beylerinin vurdumduymazlıkları ve nobranlıkları. Dağ Türkmenlerinin sıcak ana yürekliikleri...” Yağlı boya kartal resmiyle, yayan Marmaris yolları... Sıtmanın mezarlığa çevirdiği tüm köyler. Rodos’tan İstanbul’a aktarma.”⁴⁹

⁴⁴ Ali Hikmet’in liderlik yetenekleri ve kıvrak zekâsı okulda yaşadığı bir olayda açık şekilde görünür. Ahmet Çağlayan’ın anlatımlarına göre: “Erkek Öğretmen Okulu Menteşe Darül Muallimatı olarak devreye giren yeni okulun öğrencileri, şehrin eski okulu İdadi’nin önünde tören yürüyüşü yapmaya başlarlar bu yeni uygulama, İdadi öğretmenleri kadar başta Ali Hikmet olmak üzere öğrencilerin de tepkisini çeker. İdadinin hakkı idadiye verilmelidir. Bu nedenle Hikmet kendi üstüne düşeni yapacaktır. Törenlere gelenler, Darül Muallimatlılara değil Hikmet’in trampet takımına bakacaklar ve onun trampetinden benzersiz ezgilerden kendilerini alamayarak yine idadileri izleyeceklerdir. Ali Hikmet dediğini yapar, Tamburi Ali’liğini konuşturur, törene katılanlara trampetinin çekici sihrine bağlamakta gecikmez; halk, tören yürüyüşünün önündeki Darül Muallimatlılara değil, onun ardından gelmekte olan İdadi ve trampet takımını beklemektedir. Trampet Şefi Hikmet’i çevirdiği dikkati ile trampeti böylesine güzel çalan İdadi’li genci alkışlara boğar, böylece İdadi yine öne geçmiştir; Hikmet, idadinin hakkını halktan geri alarak amacına ulaşmıştır.” Aytekin Sözen, Hayatı, Eserleri ve Felsefesiyle Hikmet Kıvılcımlı, Türkiye Cumhuriyet Tarihi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2019, İzmir, s. 5.

⁴⁵ Nısfıye Neyler, Ana akort Neylerin bir oktav daha tizidir. Nısfıye Neyler boy olarak Ana Akort (Ana ahenk) Neyler’in yarısı boyundadır. Genellikle Arap dünyasında ve ağırlıklı olarak daha da ufaldıkça başparesiz olarak kullanılmaktadır. Kamış yapısı olarak daha ince kamışlar tercih edilmektedir.

⁴⁶ USTE, Dr. HKA, Dosya no:153.

⁴⁷ “Her gece bir karakolu basan Eşkîya Demirci’nin kestiği başlar. Karakolda çeşit çeşit işkenceler. Murat dayının ölümü.” Kıvılcımlı, “Kendi Kaleminden Hayatı”, s. 45.

⁴⁸ “...Tatilde aşar damgacılığı. Ekin harmanlarının güzelliği...” Kıvılcımlı, “Kendi Kaleminden Hayatı”, s. 45.

⁴⁹ Kıvılcımlı, “Kendi Kaleminden Hayatı”, s. 45.

Aslında yukarıda verilen alıntıda birçok karmaşık olay bulunmaktadır. Öncelikle Kıvılcımlı gerçekten Yörük Ali Efe ile silahlı bir mücadeleye katılmış mıdır? Bu dönemde birçok kişinin Yörük Ali Efe kumandasında silahlı mücadeleye katılıp ayrıldığı bilinmektedir. Peki, Kıvılcımlı önemli bir “kızan” mıdır?⁵⁰ Bu konu hakkında net bir bilginiz yok, zaten bu süreç oldukça kısa sürmüş olmalıdır. Çünkü Kıvılcımlı 17 yaşında Köyceğiz Kuvay-i Milliye Askeri Kumandanlığına tayin edilmiştir.⁵¹ Kıvılcımlı’nın kısa süreliğine bile olsa Aydın cephesinde bir fedai olarak savaşa katıldığı kendisi tarafından yazılan tüm biyografik notlarda bulunmaktadır.⁵² Ayrıca Fuat Fegan’ın notlarının arasında üzeri silinip düzeltilmiş birkaç önemli bilgi bulunmaktadır, bu bilgiler şu şekildedir:

...İstanbul’a gelişi: “Köyceğiz Kuvayimilliye Komutanı” atanması üzerine canı sıkıldığı için olmuştur. Yörük Ali Efe çetesinde düşmanla çarpışırken hayatı tehlikeydi. Kendisini çok seven ailesi ve Jandarma Komutanı dayısının marifetiyle, geri hizmet olan “Köyceğiz Kuvay-i Milliye Askeri Kumandanlığına” atanmıştı.⁵³

Önceki çalışmaların tam olarak açıklığa kavuşturamadığı bu sürecin, üstü silinmiş bir belgeyle aydınlatılması oldukça dikkat çekicidir. Görünen o ki, Kıvılcımlı bir fedai olarak Yörük Ali’nin yanında düşmanla mücadele etmiş; ancak ailesinin onun güvenliğinden duyduğu endişe, görev yerinin değiştirilmesine neden olmuştur. Bu durum, Kıvılcımlı’nın İstanbul’a geri dönmesiyle sonuçlanmıştır.⁵⁴

Kıvılcımlı’nın Sosyalist Gazetesi’nde yayınlanan “Kendi Kaleminden Hayatı” adlı yazı 1977 yılında yayınlanmıştır. Bu yazı Fuat ve Latife Fegan tarafından yurtdışında kaçırılan binlerce sayfalık notlar arasından çıkarılan bir biyografi denemesidir. Fuat Fegan elinde bulunan binlerce belgeyi fişlerken yarım sayfalık bir daktilo metnini de “Otobiyografik notlar-Otobiyografik notlar yazdı” başlığı altında tasnif etmiştir. Anlaşıyor ki Fuat Fegan hazırda bulunan bir denemeyi bozmaya lüzum görmediği için bu kısa biyografiyi dönemin gazetesine yollamadı. Sonuçta bu kısa belgede de Kıvılcımlı’nın Köyceğiz Kuvayı-milliye Kumandanlığına tayin edildiği yazmaktadır.⁵⁵

⁵⁰ Zeybeklerin eğitim gören, silahlı gençlerine “kızan” denir.

⁵¹ Orhan Suda, Sosyalizm Sözlüğü, (İstanbul: Suda Yayınları, 1976), s. 256.

⁵² Suriye Makamlarına Sunulan Bildiri, Uste Dr. HKA, Dosya no:37. Kıvılcımlı, “Kendi Kaleminden Hayatı”, s. 45.

⁵³ Uste Dr. HKA, Dosya no:373. Bu önemli ve ilginç belge ek’ler kısmında verilmiştir. Ek-9.

⁵⁴ 1977’de Suriye Makamı’na sunduğu bildiriye ise bu dönem için şu kelimeleri kullanmış: “Cephe gerisine İtalyan askeri dost diye çağırılınca İstanbul’a döndüm.” ⁵⁴ Bknz: USTE Dr. HKA, Dosya no:37.

⁵⁵ USTE, Dr. HKA, Dosya no:153.

Kıvılcımlı bu yıllarda Menteşe gazetesinde yazılar yazdığından bahsetmektedir. Ancak ilk yapılan incelemelerde ulaşılan kaynaklardan bu bilgi teyit edilemedi. Ek olarak, M. Süha Ünsal'ın da bu konu hakkında Kıvılcımlı'nın Menteşe'de yazmadığı kanısına vardığı görülmüştür.⁵⁶ Fakat tarihi kıymeti çok büyük olan bu gazetenin bazı kopyalarının Fuat Fegan tarafından detaylandırılarak fişlendiğini fark edilmiştir. Onun en yakınlarından olan Fuat Fegan bazı yazıları diğerlerinden ayırmış gözüküyor, bunun sebebi Kıvılcımlı'nın yazı dili olabileceğini düşünmesi olmalıdır. Zaten bu klasörün başında bir notunda şu cümleleri kullanıyor: “Kıvılcımlı birkaç yerde yazı hayatına “Menteşe” gazetesiyile başladığını kaydeder. Dikkatli bir tarama, “Menteşe” gazetesindeki yazıları tespit olasılığı sağlayabilir.”⁵⁷

Fuat Fegan bu düşüncesini dile getirdikten sonra Menteşe gazetesinin nüshaları eline geçmiş ve kendisi detaylı bir okuma gerçekleştirmiş gözüküyor. Onun düşüncesine göre: “Arz-ı Meram, Ahvâl-i Siyasiye, Sak Yatalım, Livanın ahval-i zürraiyesine dair haberler, Âsuyab-ı Delir, Havadis-i mahalliye, İstihbarat ı Hususiyemiz,”⁵⁸ isimli yazılarda Kıvılcımlı'nın kaleminden veya düşüncelerinden faydalanılmış olabilir. Zira Kıvılcımlı anlatılarında yazı hayatının “Menteşe’de” başladığını açıkça ifade etmiştir. Fuat Fegan gibi Kıvılcımlı'nın birçok eserini Osmanlıcadan, Türkçeye çevirmiş ve el yazılarını daktiloya çekmiş bir ismin bu konuda yaptığı tespitler değerli görülmüştür. Belki de Kıvılcımlı bu dönemde orduda bulunduğu için takma bir isimle yazılar yazmış veya düzenleme ya da fikir aşamasında katkıda bulunmuş olabilir. Nitekim Kıvılcımlı, hayatı boyunca birçok takma isimle eser vermiştir. Sonuç olarak, bu konu muallakta olan bir konudur. Fakat Kıvılcımlı'nın

⁵⁶ Menteşe Gazetesi, Kurtuluş Savaşı döneminde Muğla bölgesinde yayımlanan ve Kuvayı-millîye hareketini destekleyen önemli bir yayındı. Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın anılarında da yer bulan bu gazete, dönemin zorlu şartlarına rağmen halkı bilgilendirme ve direnişi örgütleme misyonunu üstlenmişti. M. Süha Ünsal'ın araştırmalarına göre, gazete yalnızca 7 sayı yayımlanabildi.

Gazetenin çıkarılması fikri, Menteşeliler Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin üyelerinden Ulalı Cavit Bey'den gelmiş ve İtalyan işgali altındaki bölgede, İtalyanların onayı alınarak basılmıştır. Haziran 1919'da Roma'dan getirilen basım araçlarıyla faaliyete geçen Menteşe Gazetesi, İtalyanların sekizinci sayının yayımlanmasına izin vermemesi üzerine kapanmak zorunda kalmıştır. Gazetenin yayımlandığı dönemde, bölgenin mutasarrıfı İtalyanlarla iş birliği yaparken, Hüseyin Ali Hikmet bu duruma karşı çıkmış ve gazetenin muhalif duruşunu desteklemiştir. İtalyan işgalinin ardından Ali Hüseyin Hikmet, Muğla İdadisi'ndeki eğitimini yarıda bırakarak İstanbul'a gitmiştir. Menteşe Gazetesi, ulusal direnişin zorluklarını ve fedakarlıklarını yansıtan bir simge olarak tarihteki yerini almıştır. Her ne kadar kısa ömürlü olsa da yayımladığı sayılarla halkı bilgilendirmiş ve milli mücadele ruhunu canlı tutmayı başarmıştır.

⁵⁷ USTE, Dr. HKA, Dosya no:342.

⁵⁸ 1935 Öncesi Dönem'. H. Kıvılcımlı'nın 1935'ten önce çeşitli dergilerde yayımlanan, Menteşe nüshaları da dahil olmak üzere eserlerinin el yazması transkriptleri ve fotokopileri, USTE, Dr. HKA, Dosya no:350.

‘Menteşe’de yazmadığını kesin olarak söylemek, arşivde bulunan belgeler ışığında doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

Tüm bunları geride bıraktıktan sonra, Kıvılcımlı, İtalyan işgalinin tamamen bölgeye yayılmasının ardından, İtalya adına yürütülen olumlu algı yaratma çabalarına karşı sert bir duruş sergilemiş ve bu durumu kabullenmeyerek açık bir şekilde başkaldırmıştır. Kıvılcımlı, bölge mutasarrıfının İtalyanlarla iş birliği yaptığını öğrenmiş, bu konuda ciddi eleştirilerde bulunmuş ve yaşadıklarını şu şekilde aktarmıştır:

“Litoğrafya’da elle basılan Menteşe gazetesi. Bolşevikler, Kızılar! Bayrağımızın rengi. El altından İtalyanları çağıran Mutasarrıfa karşı gizli gençlik teşkilatı ve hücumlar. Muğla ansızın İtalyan işgalinde. Yunan’a karşıymış: “Gâvur değil mi?” ...”

İşgale karşı gösterdiği bu direnç, onun sadece fiziksel değil, aynı zamanda ideolojik bir mücadele içinde olduğunu da gözler önüne sermektedir. Bu süreçte, Muğla İdadisi’ndeki eğitimine devam etme imkânını bir kenara bırakarak İstanbul’a geçme kararı almıştır. Böylece, onun için cephelerde süren mücadele dönemi sona ermiş; ancak idealleri ve düşünceleriyle şekillenecek olan yeni bir yaşam evresi, yani İstanbul macerası başlamıştır. Bu dönüş hem kişisel gelişiminde hem de ileride üstleneceği politik sorumluluklarda belirleyici bir adım olmuştur.

1.3. Vefa Sultanisi’nde Bir Fikir İşçisi: Hikmet Kıvılcımlı (1919-1920)

Kıvılcımlı, İstanbul’a geçiş hikâyesini şöyle anlatır: *“Yağlı boya Kartal resmi ile Marmaris Yolları; sıtmanın mezarlığa çevirdiği tüm köyler. Rodos’tan İstanbul’a aktarma.”*⁵⁹ Bu süreçte ülke bölünme aşamasındadır. İstanbul’da ise yaşam oldukça güç bir hâl almıştır. Kıvılcımlı’nın ailesi bu süreçte tamamen işçileşmiştir. Tüm bunların üzerine sıtma hastalığı inanılmaz boyutlara ulaşmıştır. Öyle ki 1924 yılına kadar memleket hastanelerine tedavi olmaya giden bireylerin üçte birinden fazlası sıtma mikrobuna maruz kalmıştır.⁶⁰

Kıvılcımlı İstanbul’a hangi yıl geldiğini tam olarak hatırlamamıştır.⁶¹ Tıbbiye-i Şahane sınavlarını kazanmasına rağmen yaşı nedeniyle kaydını yaptıramayan

⁵⁹ Kıvılcımlı, “Kendi Kaleminden Hayatı.”

⁶⁰ Fatih Tuğluoğlu, “Türkiye’de Sıtma Mücadelesi (1924-1950)”, *Türkiye Parazitoloji Dergisi*, 32/4, s.4, 2008.

⁶¹ USTE, Dr. HKA, Dosya No:352.

Kıvılcımlı, Vefa Sultanisi'ne kaydolmuş ve bir yıl daha lisede okumak zorunda kalmıştır. O dönemde yaşadıklarını ise Latife Fegan'a şöyle anlatmıştır:

*“Bütün bir yaz askeri okulun giriş imtihanına hazırlanmıştık bir arkadaşımla. 200 kişi imtihana girmişti ve 20 kişi alacaklardı. Listeler asılınca, o arkadaşla heyecanla koşmuş isimlerimizi arıyorduk. Ben listenin en altından başlamıştım okumaya. Arkadaşım da en üstten. Yahu ben kazanamamışım galiba derken arkadaşta kazanmış ama ben yokum listede diyordu. Oysa ben onun adını okumuştum listede. O listenin sonlarındaydı, ben ise ilk sıralarında!”*⁶²

Sınavı kazanması Kıvılcımlı'nın okula girmesi için yeterli olmamıştır. Çünkü Kıvılcımlı'nın yaşı okula girmek için uygun değildir. Bu sorunun çözümü ise Münire Kıvılcımlı'nın belki de son ziyneti olan boynundaki kolyeyi oğlu için vermesi ile çözülür. Bu kolye bir adama verilir ve Kıvılcımlı'nın yaş problemi çözülür. Kıvılcımlı'nın iki yaş erken mezun olduğunu gösteren belgenin orijinali bulunmamakta fakat çok ilginç bir şekilde Kıvılcımlı bu belgeyi el yazısı ile kopya etmiştir. Evrakta geçen mezuniyet tarihi Ekim 1336'dır. Bu da bize evrakın Tıbbiye'ye girmek için çıkarılan evrak olduğunu gösterir niteliktedir.⁶³ Yaş büyütme mevzusu ise şu şekildedir:

*“Sonra yaş meselesi çıkıyor ortaya. Şahit mahit bularak yaşını büyütecekler ama yıl 1920. İstanbul ile Ege'nin irtibatı kesik.” ...⁶⁴ Mümkün değil. O sıralar artık çöküşü yaşamaktadır. Bütün ihtiyarlar tükenmek üzereler. Evdeki büyükanne durmadan takılmakta ve Tıbbiyeyi Şahaneye giremeyeceğini söylemektedir. O ise, bütün bunlara son derece üzülmekte ve: “eğer olurda giremezsem kendimi denize atarım. Yahut el... tekrar Anadolu'ya gider. Kuvayi Milliye katılırım, daha iyi” diyormuş. Sonra da en öne atılıp bir kurşunla gene ölürüm! O zaman ki havası bu. Derken bu mesele annesinin boynundaki som altından bişi ile o zaman ki beş liraya, bir adam tarafından hallediliyor ve Askeri Tıbbiyeyi Şahaneye giriyor.”*⁶⁵

Bu sayfanın devamında Latife Fegan, Kıvılcımlı'nın henüz anlamlı bir dünya görüşünün teşekkül etmediğini ve ilk sol fikirlerinin burada geliştiği söylemektedir: *“İlk sol fikirleri alacağı Hümanite'yi burda görecektir.”* Bu kısımda “Hümanite” ne anlamda kullanıldığı dikkatle incelenmelidir. Zira kelimenin ilk harfinin büyük şekilde verilmesi kelimenin özel bir isim olduğunu düşündürmektedir. Ancak bu denli net bir çıkarımı buradan yapmak doğru olmaz çünkü yazılarda birçok kelime imla kurallarına uyulmadan verilmiştir.⁶⁶ Ayrıca bu bir özel isim olsa bile buna en yakın çıkarım olarak Fransız gazetesi L'Humanité'yi de akla getirmektedir. Eğer öyleyse neden “Hümanite” olarak verilmiş? Latife Fegan'ın bu notunu

⁶² USTE, Dr. HKA, Dosya No:352.

⁶³ USTE, Dr. HKA, Dosya No:342. Bu eşsiz belge ek-ler kısmında verilmiştir. Ek-12.

⁶⁴ Tam olarak okuyamadığım bir kelime mevcut, “haberleşme” olabilir.

⁶⁵ USTE, Dr. HKA, Dosya No:352.

⁶⁶ Herhangi bir anlam karmaşasına sebebiyet vermemek için bu sayfaları olduğu gibi vermeyi doğru buluyorum. Bu şekilde iki belge arasında bağlantı kurulabilecektir. Ek-10.

çözmek Kıvılcımlı'nın karakteristik özelliklerinin gelişimini anlamak için önemli bir etken olabilir. Yaptığımız okumalarda Fuat Fegan'ın bu karışıklığı önlemek için Kıvılcımlı'ya ait bir anekdotu dile getirdiğini görülmektedir:

Latife'nin "Anı Notları" defterinde, 23 Kasım 1970 tarihli not'un en sonunda: İlk sol fikirleri alacağı Hümanite'yi burda görecektir" diye bir cümle var. Bu olayın hikayesini Kıvılcımlı şöyle anlatmıştı:- "Tıbbiyeye'i Şahane'ye girdik. O zamanın Osmanlı Türkiye'sinde üniversite ne demek? Doğru dürüst Rusça yok, doğru dürüst kitap, araç gereç yok. Kendi kendime dedim ki: "Oğlum Hikmet, doktor mu olmak istiyorsun?

"Yabancı dil öğrenmen lazım, başka yolu yok!"

Ve sonra eklemişti:

"- Bir yaz tatilinde oturdum, Fransızca'yı öğrendim!"

İşte bu Fransızca'yı öğrenme çabası içinde bir olay olur. İstanbul o sıralar mütakere yıllarını yaşamaktadır. Bütün yabancı devletlerin kendi özel postahaneleri var. Her türlü yayın geliyor İstanbul'a. "L'Humanite" de Fransızca bir gazete... O da geliyor. Ve tesadüfen, eline geçen her Fransızca yazıyı okuma heyecanı içindeki genç tıbbiye talebesinin eline "L'Humanite" nin bir sayısı geçiyor:

"- Aaa!.. Bütün yazılanların hepsi doğru. Ama bu gazete komünist gazetisiymiş.

Öyleyse ben komünistim!"

Ve böylece tıbbiye talebesi Hikmet komünist oluyor. Daha doğrusu komünist olduğunun bilincine çıkarıyor. Çünkü, - gene Kıvılcımlı'nın kendi ifadesine göre,- pek çok düşünce o zamana dek duruyormuş. Bunlar, "L'Humanite" deki görüşlerle derhal...⁶⁷ kuracak bir olgunluğa erişmiş olmalıymış ki, bir tek gazetede yayınları okuyunca bir yargıya varabilmiş. 18-8-1977"⁶⁸

Buradan çıkarımla Kıvılcımlı'nın komünizm ile ilk defa "L'Humanite"⁶⁹ gazetesi sayesinde tanıdığı kanısına varıyoruz. Kıvılcımlı, bu yıllarda yaptığı okumalar sayesinde komünist olduğu bilincine varmış ve sosyalist harekete karşı ciddi bir sempati duymaya başlamıştır.

⁶⁷ Bu kelimeyi tam olarak okuyamadım. Metnin orijinali ek-ler kısmında verilmiştir. Ek-11.

⁶⁸ USTE, Dr. HKA, Dosya No:343.

⁶⁹ L'Humanité: 1904 yılında Fransız sosyalist lider Jean Jaurès tarafından kurulan ve Fransız Komünist Partisi'nin (PCF) resmi yayın organı olarak bilinen bir gazetedir. Gazete, Fransız ve dünya işçi sınıfının haklarını savunan, sosyal adaleti teşvik eden ve sosyalist hareketin ideallerini yaymayı amaçlayan bir platform olarak öne çıkmıştır. Kuruluşundan bu yana, L'Humanité, siyasi, sosyal ve kültürel yaşamda önemli bir rol oynamış ve zamanla birçok değişim geçirmiştir. Jean Jaurès, L'Humanité'yi 18 Nisan 1904'te, sosyalist düşünceleri yaymak ve işçi sınıfının çıkarlarını savunmak amacıyla kurdu. Gazetenin adı, evrensel insan haklarını ve sosyal adaleti temsil ediyordu. Jaurès, gazetenin sadece bir haber kaynağı değil, aynı zamanda bir eğitim aracı ve politik eylem çağrısı olmasını hedefledi. L'Humanité, başlangıçta Fransız Sosyalist Partisi'nin yayın organı olarak faaliyet gösterdi, ancak zamanla Fransız Komünist Partisi'nin (PCF) resmi yayını haline geldi.

Birinci Dünya Savaşı sırasında, L'Humanité'nin yayın politikası büyük bir baskı altına girdi. Jean Jaurès, savaş karşıtı duruşu nedeniyle suikasta uğradı ve gazete, savaşın getirdiği zorluklara rağmen yayın yapmaya devam etti. Savaş sonrası dönemde, 1918'de, Fransız Sosyalist Partisi'nin içindeki bölünmeler sonucunda Komünist Parti'nin doğuşuyla birlikte L'Humanité, Komünist Parti'nin sesi haline geldi. Bu dönemde gazete, işçi sınıfının haklarını savunmaya ve sosyalist devrim çağrılarını yaymaya devam etti.

İkinci Dünya Savaşı sırasında, L'Humanité'nin yayınları, Nazi işgali altında büyük tehlikelerle karşılaştı. Gazete, yasaklanmasına rağmen yeralında yayın yapmayı sürdürdü ve Fransız Direnişi'nin önemli bir parçası haline geldi. Bu dönemde, L'Humanité, işgalci güçlere karşı mücadeleyi teşvik eden ve direniş hareketlerini koordine eden bir araç olarak kullanıldı.

1.4. Tıp ve İdeallerin Kesişim Noktası: Hikmet Kıvılcımlı'nın Tıbbiye Serüveni (1920-1925)

Kıvılcımlı, okul yıllarında; politik eylemlere katılmasıyla ve Darülfünun grevi gibi önemli olaylarda yer almasıyla dikkat çeker. Bu süreç, onun devrimci ideallere daha da yaklaştığını gösterir. Çeşitli yayınlarla yoğrulması ve düşünsel olarak sosyalizme doğru kayması, politik bilincini geliştirmesinde etkili olmuştur. Sonrasında, askeri tıbbiye eğitimine başlamıştır. İnançlı ve milliyetçi bir genç olarak yetişen Kıvılcımlı, tıbbiye eğitimi sırasında dini kimliğinin derin izlerini taşır. Askeri Tıbbiye eğitimi sırasında, kendi ifadesiyle, “askeri imamın arkasında tek sadık cemaat” olduğunu belirtir.⁷⁰

Bu dönem Rusya'daki Ekim Devrimi'nin etkisiyle sosyalizm ve komünizmin yayıldığı bir dönemdir. Bu süreç, Türkiye'deki düşünce yapısını da etkiler ve Kıvılcımlı'nın fikri yapısını şekillendirir. Kıvılcımlı'nın bu dönemde fikri dünyasında din ve sosyalizm ilişkisini olgunlaştırdığı ve bunu kamuoyuyla paylaştığı görülür. Kıvılcımlı özellikle Kâfurun Suresi'nden etkilendiği ve “*Sizin dininiz size, benim dinim banadır*” ayeti üzerinde derinlemesine düşündüğünü belirtir. Bu ayet, onun birçok eserinde önemli bir tema haline gelir. Hikmet Kıvılcımlı'nın hayatı ve düşünceleri, gençlik yıllarından itibaren politik ve dini

Soğuk Savaş yıllarında, L'Humanité, Fransız Komünist Partisi'nin Sovyetler Birliği ile yakın ilişkisi doğrultusunda politikalarını belirledi. Gazete, Sovyet yanlısı duruşuyla bilinir hale geldi ve bu durum, Batı dünyasında anti-komünist sentimentlerin yükselmesiyle birlikte çeşitli eleştiriler aldı. Ancak L'Humanité, bu dönemde de işçi sınıfının ve sosyalist hareketin sesi olmaya devam etti, emekçilerin haklarını savundu ve kapitalist sisteme karşı eleştirilerini sürdürdü.

1980'ler ve 1990'lar, dünya genelinde sosyalist ve komünist hareketlerde büyük değişimlerin yaşandığı bir dönemdi. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Doğu Bloku'nun çöküşü, L'Humanité'nin de yayın politikalarında önemli değişikliklere yol açtı. Gazete, bu dönemde ideolojik olarak daha esnek hale geldi ve kendini yenileme çabalarına girişti. Komünist Parti'nin etkisi azalırken, L'Humanité, daha geniş bir sol yelpazeye hitap etmeye başladı.

L'Humanité, sadece bir gazete değil, aynı zamanda kültürel ve sosyal etkinliklerin de merkezi olmuştur. Gazete, her yıl düzenlenen ve Fransa'nın en büyük siyasi ve kültürel etkinliklerinden biri olan “Fête de l'Humanité” (L'Humanité Festivali) ile tanınır. Bu festival, müzik, sanat, edebiyat ve politik tartışmaların bir araya geldiği, geniş katılımlı bir etkinlik olarak, sol hareketin ve sosyalist düşüncenin canlılığını göstermektedir.

L'Humanité, 20. yüzyılın başından bu yana, işçi sınıfının haklarını savunan, sosyal adaleti teşvik eden ve sosyalist hareketin ideallerini yaymaya çalışan bir gazete olarak Fransız basın tarihinde önemli bir yer edinmiştir.

⁷⁰ Kıvılcımlı, “Kendi Kaleminden Hayatı, Sosyalist”.

kimlik arayışının etkisi altında gelişir. Bu süreç, onun edebi ve politik kimliğini derinleştirir ve şekillendirir.⁷¹ Kıvılcımlı bu dönemi kendi kaleminden şu şekilde aktarmıştır:

“Ailenin kökten işçileşmesi. Ali Kemal: “Kalpak bir alamet”i üriş oldu. Kalpaklıyı nerde görürsen vur! Sultani 9’dan İmtihan ile İstanbul Tıp Fakültesine. Ölüm kalım. “Tıbbiye”i Askeriye’i Şahane’ye müsabakayla müstezadlı gazete;

“Ey melce’i ulvu, ebedi hislere makes

Sail sana bikes

Ya sen de serap, sen de mi masumlara kabus

Bir talihe pabus?”

Sınıfta çıkan “Yıldız” dergisinde mistisizm:

“Çiçekten buluttan bir şenme alıp

Hu! Dedik meclis’i rindane geldik

Bir lokma, bir hırka, bir külâh kâfi

Yunus’la bir bir imtihane geldik

Coştuk ta, yahu asumane geldik...

Tıbbiye Camiinde askeri imamın arkasında tek sadık cemaat: Hikmet Hüseyin Efendi!

Tıbbiye de İstanbul gibi İngiliz işgali altında. “Dünyayı sarsan” broşürler, gazeteler:

“Kul ya eyyühel-kafirun...” suresinden materyalizme atlayış. Türk Ocakları, Kurtuluş, aydınlık mecmuaları. Sosyalizm... Anadolu’ya bütün sınıflarıyla geçme hazırlığı. Gelen gizli emir: “Şimdilik derslerinize çalışın!”⁷²

⁷¹ Kafirun Suresi, Kur’an’ın 109. suresidir ve on ayetten oluşur. Bu sure, İslam peygamberi Hz. Muhammed’in tebliğ ettiği mesajın özünü ve İslam’ın temel prensiplerini vurgular. Surenin ana teması, insanların farklı inançlarına rağmen bir araya gelme zorunluluğunu kabul etmeyi reddeden Mekke’deki müşriklerle olan çatışmayı ele almaktadır. Kafirun Suresi, inanç farklılıklarına rağmen barışçıl bir şekilde bir arada yaşamayı teşvik eder. Müslümanlar, kendi inançlarına bağlı kalmakla birlikte, diğer insanların da kendi inançlarına saygı duymaları gerektiğini öğütler. Surenin sonunda yer alan “Sizin dininiz size, benim dinim banadır” ayeti, bu anlayışı en net şekilde ifade eder. Kıvılcımlı ise konuyu “Allah-Peygamber-Kitap” adlı eserinde, “Kalem, Mesed, Mâûn, Kâfirûn, Fîl, Kureyş, Tîn, Beled Sureleri ve Tarihsel Devrim” adlı başlığı altında inceler ve metinde geçen Kafirun suresini kendi düşünce biçimiyle analiz eder ve yorumlar. Kıvılcımlı’ya göre Pleplerin görevi, fakir halkı kendi taraflarına çekmektir. Bunun en etkili yolu, yeni bir dini bayrak altında toplanmaktır. Çünkü kutsallık o dönemde en geçerli ve etkili ilgi alanıdır. Fakirlik ve yoksullukla ilgili söylemler ancak dini bir çerçevede anlam kazanabilir. Mâûn Suresi’nde şöyle denir: “1- Dini yalanlayanı gördün mü? 2- İşte o, yetimi iter kakar. 3- Yoksulu doyurmaya önayak olmaz.” Kıvılcımlı’ya göre Kureyşli aristokratlara karşı yoksul köylüler ve esnaf, Hz. Muhammed’in liderliğinde uzun ömürlü bir medeniyet inşa etme umuduyla hareket ediyorlardı. Kureyş’in soyluları ise bu “Tevhid” mücadelesine pek sıcak bakmıyorlardı; zaten zenginleşmişlerdi ve güçlerini kısa ömürlü de olsa, mevcut iktidarlarını koruyarak bir medeniyete geçişi tercih ediyorlardı. Ancak bu tür şehir medeniyetleri, genellikle hızla yükselip tarihin sayfalarından kayboluyordu. Muhammed’in önderliğindeki halk kitleleri, tarihin sunduğu bu fırsatı değerlendirerek, kendi kaderlerini değiştirmek için kendiliğinden bir araya gelip örgütleniyorlardı. Detaylı bilgi için bkz: Hikmet Kıvılcımlı, *Allah - Peygamber – Kitap*, (İstanbul: Derleniş Yayınları, 2018), s. 261-265.

⁷² Kıvılcımlı, *Kendi Kaleminden Hayatı, Sosyalist*.

Görsel 3: Askeri Tıbbiye yılları, sol üstten ikinci isim Hikmet Kıvılcımlı. Yıl:13/Teşrin-i Sani/1340.

Kıvılcımlı, okul yıllarında aktif olarak politik eylemlere katılmaya başlar. Darülfünun Grevi,⁷³ Kıvılcımlı'nın da içinde bulunduğu ve üniversite gençliğinin o dönem gerçekleştirdiği en etkili eylemlerden biri olarak öne çıkar. Bu süreçte üniversite öğrencileri, gerçekleştirdikleri eylemlerle büyük bir dikkat çekmişlerdir. Bu dönemde Kıvılcımlı'nın

⁷³ 1922'de İstanbul Üniversitesi'nde öğrenciler ve hocalar arasında büyük bir çatışma yaşandı. 30 Mart'ta Akil Muhtar Bey, Einstein'ın İzafiyet Teorisi hakkında; Rıza Tevfik ise Fuzuli hakkında konferans verdiler. Ancak Rıza Tevfik'in Fuzuli'nin Türk değil Acem olduğunu iddia etmesi, Süleyman Nazif ve öğrencilerin protestolarına neden oldu. Rıza Tevfik'in, Türklerin sadece kılıç gücüne sahip olduklarını ve İstanbul'un Hilâfet merkezi olarak kalabilmesini büyük devletlerin İslam dünyasına duyduğu saygıya borçlu olduğumuzu söylemesi bardağı taşıran son damla oldu. Çıkan kargaşa sonucu Rıza Tevfik salonu terk etmek zorunda kaldı ve olaylar büyüdü. Edebiyat Fakültesi öğrencileri, gizli bir toplantıda bazı hocaların derslerini boykot etme kararı aldı. Kutsal ve milli hislerine saldıran hocaların, özellikle Cenap Şahabettin, Muallim Marujan Barsamyan, Ali Kemal, Rıza Tevfik ve Hüseyin Daniş'in üniversite ile ilişkilerinin kesilmesini talep ettiler. Rıza Tevfik 1 Nisan'da fakülteyi terk etti ve öğrenciler boykot kararını gece tramvay direklerine astılar. Rıza Tevfik daha sonra azınlıkların gazetesi Reveil'de kendini savundu. 3 Nisan'da Fen ve Siyasal Bilgiler Fakülteleri, Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin kararını desteklediklerini açıkladılar. Öğrenciler, Rektör İsmail Hakkı Bey'in protestoları Müderrisler Meclisi'ne havale edeceğini söylemesine rağmen boykot kararlılığını sürdürdüler. 4 Nisan'da, Edebiyat Fakültesi öğrencileri suçlama yazısını hazırlayarak fakülte ve üniversite yönetimine verdiler. Müderrisler Meclisi, beş müderrisin suçlamalara yanıt vermesini istedi ve Hüseyin Daniş ile Rıza Tevfik'in istifalarını kabul etti. Ali Kemal ve Cenap Şahabettin'in suçlarını asılsız buldular ve Barsamyan hakkındaki iddiaları incelemeye karar verdiler. Öğrenciler ise beş müderristen üçünün daha istifa etmedikçe derslere girmeyeceklerini belirttiler. 8 Nisan'da Eczacılık ve Dişçilik Fakültesi öğrencileri de boykota destek verdiler. Hukuk Fakültesi öğrencileri manevi destek sundular. Maarif Nezareti üniversiteyi geçici olarak kapattığını açıkladı. Darülfünun Divanı, 9 Nisan'da bütün üniversite öğrencilerinin ortak bildirisi üzerine, müderrisler hakkında inceleme başlattı. 10 Nisan'da boykot devam etti ve üniversite tüm fakülteleriyle birlikte kapatıldı. 26 Haziran'da Darülfünun Divanı, Ali Kemal ve Cenap Şahabettin'in görevine son verilmesine karar verdi. 5 Temmuz'da ise, grev sona erdi. Mehmet Kayıkçı Yılmaz, "Darülfünun Grevi", *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, S.71 (2019): 30-43.

devrimci siyasete olan ilgisinin arttığı görülür. Farklı yayınlar aracılığıyla sosyalizme yönelen Kıvılcımlı, bu eylem süreci boyunca politik bilincini önemli ölçüde geliştirmiştir.⁷⁴

Askeri Tıbbiye, politik anlamda oldukça etkin olan bir okuldur. Daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne dönüşen siyasal oluşum, Askeri Tıbbiye sıralarında bir araya gelen üç kişi tarafından kurulmuştur. Kıvılcımlı'nın yazdıklarından yola çıkarak bütün sınıfın Anadolu'ya geçme hazırlığı içerisinde olduğunu öğreniyoruz. Bu süreçte Ekim Devrimi de ülkede büyük yankılar ortaya çıkarmıştır. Askeri Tıbbiye sıralarında komünizm ve Ekim Devrimi geniş eksenli bir biçimde tartışılmakta, bu büyük adımla ilgili her şey öğrenilmeye çalışılmaktadır.

Görsel 4: Hikmet Kıvılcımlı, Askeri Tıbbiye yılları.

⁷⁴ Dr. Hikmet, yıllar sonra kaleme aldığı bir politik çalışmada sosyalist mücadeleye katıldığı dönemi ve o dönemin koşullarını şu şekilde özetler: “Türkiye’de dört ana sosyalist kuşak ayırt edilebilir: 1) İlk Sosyalistler (1920-1925) (Şefik Hüsnü Değmer - Hikmet Kıvılcımlı); 2) Eski Sosyalistler (1925-1945) (Nazım Hikmet Ran - Reşat Fuat Baraner). İlk sosyalistlerin dönemi kısa gibi görünse de, bu beş yıl hem dünya hem de Türkiye tarihinin en büyük devrim ve değişim dönemlerinden birine denk gelir. Bu nedenle, sonraki uzun dönemle kıyaslandığında, yoğun ve zengin mücadele biçimleri ve örgütlenmelerle doludur. Bu kısa sürede, devrimci hareketlerin yoğunluğu ve çeşitliliği ölçülemez derecede fazladır.” Detaylı bilgi için bkz: Hikmet Kıvılcımlı, Halk Savaşının Planları, (İstanbul: Derleniş Yayınları, 1978) s. 285.

Dünya ve Türkiye tarihinin en önemli devrimci günlerinde, Tıbbiyeli Hikmet, genç ve mücadeleci bir militan olarak hareketin içinde bulunmuştur. Ülkenin işgal altında olduğu ve halk güçlerinin emperyalizme karşı bağımsızlık mücadelesinin güç kazandığı bu dönemde, sosyalistler de çeşitli stratejilerle politik sahnede daha fazla yer almaya başlamışlardır. Kıvılcımlı'nın da içinde yer alacağı Aydınlık hareketi, bu dönemde belirginleşen önemli bir kanaldı. Aydınlık hareketi, Almanya'da yayınlanmaya başlayan Kurtuluş dergisine dayanmaktadır. Kurtuluş dergisi, Kıvılcımlı'nın ileriki yıllardaki anlatımına göre, Türkiye'de "ilk bilimsel sosyalizm eğilimlerinin dergisi" olmuştur.

Görsel 5: Hikmet Kıvılcımlı, "Tıp Fakültesine giderken."

Kurtuluş dergisi, Mayıs 1919'da Almanya'da üniversite öğrencileri ve orada çalışan Türkiyeli işçiler tarafından yayınlanmaya başladı. Bu grubun yayınladığı derginin ilk sayısı, “doğrudan doğruya İşçi Sınıfının hem Ekonomik örgütü: Türkiye İşçi Derneği” ve “Politik örgütü: Türkiye İşçi Çiftçi Fırkası” adıyla kurulmuştu. Berlin’de toplanan bu grup, kısa bir süre sonra İstanbul’a dönerek Fransa’dan gelen Şefik Hüsnü ile birleşti ve 20 Eylül 1919’da Kurtuluş dergisini İstanbul’da yayınlamaya

başladı. 22 Eylül 1919’da ise aynı grup Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası’nı kurarak siyasi arenada yerini aldı. İngilizlerin 16 Mart 1920’de İstanbul’u işgaliyle çalışmaları kesintiye uğrayan grup, 1 Haziran 1921’de Aydınlık dergisinin ilk sayısını yayınlamaya başladı. Türkiye Komünist Partisi’nin temel kadrolarının bir kısmını oluşturacak olan bu grup, daha sonra Aydınlık grubu olarak anılmaya başladı. Aydınlık dergisi aracılığıyla politik ve teorik görüşlerini açıklayan grup, Türkiye İşçi Derneği örgütlenmesi ile de işçi sınıfı içinde mevziler kazanmaya çalıştı.⁷⁵ Türkiye Komünist Partisi’nin oluşumunda etkili olan bir diğer önemli kanal ise Anadolu sosyalizmi olarak bilinen

Görsel 5: Hikmet Kıvılcımlı' Askeri Tıbbiye yılları.

Halk İştirakiyun Fırkası’dır. TKP’nin oluşumunda yer alan diğer önemli bir grup ise, 10 Eylül 1920’de Bakü’de kurulan TKP’nin kadrolarından oluşuyordu.⁷⁶

⁷⁵ Mete Tunçay, *Türkiye de Sol Akımlar-I (1908-1925)*, (İstanbul: Bilgi Yayınevi, Ağustos 2000), s.151-152.

⁷⁶ Mete Tunçay, *Türkiye de Sol Akımlar-I (1908-1925)*, s.90.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Türkiye Komünist Fırkası saflarında yer alması 1921

Hikmet Kıvılcımlı, çeşitli kaynaklarda verdiği bilgilerde sosyalist harekete 1921 yılında katıldığını söylemektedir. Bu beyanı doğrular nitelikte TKP Sekreteri Şefik Hüsnü de Kıvılcımlı'nın harekete katılım tarihini 1921 yılı olarak vermektedir. Şefik Hüsnü ise bu dönemde Aydınlık grubunun lideridir.⁷⁷

Kıvılcımlı'nın TKP ile olan ilişkisini incelerken, TKP'nin hangi dinamiklere dayandığını anlamak son derece önemlidir. Türkiye Komünist Partisi'nin dayandığı saç ayaklarını incelemeye başladığımızda partinin tarih boyunca devam eden ve kimi süreçlerde faaliyetlerini durma noktasına sürükleyen bir ayrışma ortamı olduğunu görmüş oluruz. Bu dinamikleri ve süreçleri anlamak, Kıvılcımlı'nın parti içindeki rolünü ve katkılarını daha iyi kavramamıza yardımcı olacaktır.

Kıvılcımlı'nın TKP içindeki politik mücadele yıllarını derinden etkileyen bu saflaşmanın bir yanında Aydınlık grubu yer alır. Aydınlık grubunu temel taşlarından olan devrimcilerin büyük bir kısmı, Osmanlı aristokrasinin Avrupa'da eğitim görme olanağına sahip, ayrıcalıklı toplumsal konumda olan çocuklarıdır. Osmanlı döneminde yurt dışında eğitim alanlar genellikle Osmanlı düzeninin yüksek bürokrat ailelerinin çocuklarıdır.⁷⁸ Bu dönemde, Ekim

⁷⁷ Atilla Akar, *Bir Kuşağın Son Temsilcileri "Eski Tüfek" Sosyalistler*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1989), s. 14-16; Erden Akbulut, *Dr. Şefik Hüsnü Deymer: Yaşam Öyküsü*, Vazife Yazıları, (İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2010).

⁷⁸ Hareketin önderlerine göz atacak olursak:

Dr. Şefik Hüsnü: Türk sol hareketinin önemli figürlerinden biridir. İstanbul'da doğan Hüsnü, eğitimini Almanya'da tamamladı ve tıp doktoru olarak mezun oldu. Ancak, tıbbi kariyerine rağmen, siyasi faaliyetlere olan ilgisi onu daha çok bu alanda etkin hale getirdi. Şefik Hüsnü, Avrupa'da bulunduğu yıllarda sosyalist düşüncelerle tanıştı ve bu fikirleri benimsedi. Türkiye'ye döndüğünde, ülkenin siyasi ve sosyal yapısında köklü değişiklikler yapılması gerektiğine inanıyordu. 1920'lerde, Türkiye Komünist Partisi'ni kurarak, işçi sınıfının ve yoksul köylülerin haklarını savunmak için aktif bir şekilde çalıştı. Onun liderliğindeki TKP, birçok zorlukla karşılaştı. Parti, hükümet baskısı ve yasaklarla mücadele etmek zorunda kaldı. Ancak, Hüsnü'nün kararlı liderliği sayesinde, parti birçok kez yeniden örgütlenerek varlığını sürdürür. Şefik Hüsnü'nün siyasi mücadelesi, onun entelektüel birikimi ve kararlılığıyla birleşmiştir. Bu sayede Marksist-Leninist teoriyi Türkiye'nin koşullarına uyarlayarak, geniş kitlelere ulaştırmayı başardı. Yazıları ve konuşmaları, işçi sınıfının bilinçlenmesine ve örgütlenmesine büyük katkı sağladı. Hüsnü, hayatı boyunca sosyal adalet ve eşitlik için mücadele etti. Onun vizyonu, sadece ekonomik eşitsizliklerle değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasi adaletsizliklerle de savaşı kapsamaktaydı. Dr. Şefik Hüsnü, Türkiye'deki sol hareketin şekillenmesinde ve

gelişmesinde oynadığı kritik rol ile hatırlanır. Onun mirası, bugün hala birçok kişi tarafından saygıyla anılmakta ve fikirleri üzerine çalışmalar devam etmektedir.

Vedat Nedim Tör: Türk edebiyatı ve basın dünyasında önemli bir yere sahip olan yazar ve gazetecidir. 1897 yılında İstanbul'da doğan Tör, genç yaşlarından itibaren edebiyata ve sosyal meselelere ilgi duymuştur. Eğitimini İstanbul Erkek Lisesi'nde tamamladıktan sonra, bir süre Almanya'da ekonomi ve sosyal bilimler alanında eğitim almıştır. Vedat Nedim Tör, Türkiye'ye döndüğünde, dönemin etkili dergi ve gazetelerinde yazılar yazmaya başlamıştır. 1920'lerde, Türk sol hareketine ilgi duymuş ve Türkiye Komünist Partisi (TKP) ile temaslar kurmuştur. Ancak, daha sonraki yıllarda siyasetten uzaklaşarak edebiyat ve basın alanındaki çalışmalarına yoğunlaşmıştır. 1930'lu yıllarda, Türkiye'deki siyasi ortamın değişmesiyle birlikte, Vedat Nedim Tör de politik faaliyetlerini tamamen bırakarak, edebiyat ve basın çalışmalarına odaklanmıştır. Bu dönemde, daha çok sosyal ve psikolojik temaları işleyen eserler vermiştir. Vedat Nedim Tör'ün ailesi de onun hayatında ve kariyerinde önemli bir rol oynamıştır. Babası Rıfat Bey, Osmanlı döneminde yüksek dereceli bir bürokrattı. Rıfat Bey'in eğitimi ve kültürlü bir kişiliği, Vedat Nedim'in erken yaşlardan itibaren edebiyat ve sanata ilgi duymasına büyük katkı sağlamıştır. Vedat Nedim Tör'ün amcası ise ünlü Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi şairi ve edebiyatçısı Tevfik Fikret'tir. Tevfik Fikret, modern Türk şiirinin öncülerinden biri olarak kabul edilir ve eserlerinde toplumsal eleştirilerde bulunmuştur. Amcasının sanatçı kimliği ve sosyal meselelere olan duyarlılığı, Vedat Nedim'in düşünce dünyasını ve edebi kariyerini şekillendirmede önemli bir etkiye sahip olmuştur. Vedat Nedim Tör, aile çevresindeki bu entelektüel atmosferin de etkisiyle, genç yaşlarda edebiyatla tanışmış ve yazma tutkusunu geliştirmiştir. Ailesinin hem maddi hem de manevi desteğiyle eğitimi tamamlamış, Almanya'da aldığı eğitim sırasında da dünya görüşünü ve edebi birikimini zenginleştirmiştir. Bu entelektüel birikim ve ailesinin etkisi, onun Türkiye'nin önde gelen yazar ve gazetecilerinden biri olmasında önemli bir rol oynamıştır. Vedat Nedim Tör, hem ailesinden aldığı kültürel mirası hem de kendi deneyimlerini harmanlayarak, Türk edebiyatına ve basınına önemli katkılarda bulunmuştur.

Cevdet Pehlivanlı: Türkiye Komünist Partisi (TKP) ile olan ilişkisiyle tanınan önemli bir figürdür. 1891 yılında İstanbul'da doğan Cevdet, veteriner hekim olarak eğitim almış ancak siyasi faaliyetleriyle daha çok tanınmıştır. 1920'li yıllarda Türkiye'nin siyasi sahnesinde aktif rol oynamıştır. Bu dönemde TKP'nin kurucu üyelerinden biri olmuştur. Türkiye Komünist Partisi, Türkiye'nin ilk komünist partisidir ve Cevdet Bey, partinin kuruluşunda ve faaliyetlerinde önemli rol oynamıştır. TKP'nin hedefleri arasında işçi ve köylü haklarının savunulması, sosyalist ilkelerin yayılması ve Türkiye'de sosyalist bir düzenin kurulması yer alıyordu. Baytar Cevdet, bu hedefler doğrultusunda aktif olarak çalışmış, parti içerisinde çeşitli görevler üstlenmiş ve parti politikalarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Aynı zamanda, partinin ideolojik ve örgütsel yapısının oluşumunda da katkıları olmuştur. Siyasi faaliyetleri nedeniyle dönemin hükümeti tarafından çeşitli baskılara maruz kalmış ve tutuklanmıştır. TKP'nin yasadışı ilan edilmesi ve baskı altına alınması sonrasında, parti üyeleri gibi o da zor dönemler geçirmiştir. Ancak, ideallerinden vazgeçmemiş ve komünist hareketin Türkiye'deki önemli figürlerinden biri olarak anılmıştır.

Nazım Hikmet Ran: 20. yüzyılın en önemli edebi figürlerinden biridir. Hikmet, özellikle toplumsal ve siyasi temalar üzerine yazdığı şiirleriyle tanınır. Türkiye Komünist Partisi (TKP) ile olan ilişkisi, onun yaşamında ve edebi kariyerinde önemli bir yer tutar. Nazım Hikmet, 1920'lerin başında Moskova'da eğitim gördü ve burada Marksist düşüncelerle tanıştı. Türkiye'ye döndüğünde TKP ile aktif olarak ilgilenmeye başladı. Siyasi faaliyetleri ve yazıları nedeniyle defalarca tutuklandı ve hapis cezasına çarptırıldı. 1938'de "orduyu isyana teşvik" suçlamasıyla 28 yıl hapis cezasına mahkûm edildi ve 1950'ye kadar hapiste kaldı. Bu dönemde yazdığı şiirler hem hapishane yaşamını hem de ideolojik mücadelelerini yansıtır. Nazım Hikmet'in TKP yılları, onun eserlerine derin bir siyasi ve toplumsal içerik kazandırdı. Bu dönemde yazdığı eserler, işçi sınıfının mücadelesini, adaletsizliği ve özgürlüğü konu alan güçlü temalara sahiptir. Hapishane yıllarında yazdığı "Memleketimden İnsan Manzaraları" adlı eseri, bu temaların en iyi örneklerinden biridir. 1951'de Türkiye'den ayrılarak Sovyetler Birliği'ne giden Hikmet, hayatının geri kalanını burada ve diğer sosyalist ülkelerde geçirdi. Bu yıllarda da yazmaya devam etti ve eserleri dünya çapında birçok dile çevrildi. Nazım Hikmet, 1963'te Moskova'da hayatını kaybetti. Detaylı bilgi için bkz: Orhan Kemal, *Nazım Hikmet'le Üç Buçuk Yıl*, (İstanbul: Everest Yayınları, 2019) Memet Fuat, *Nazım Hikmet: Yaşamı, Ruhsal Yapısı, Davaları, Tartışmaları, Dünya Görüşü, Şiirinin Gelişmeleri*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000).

Devrimi ve Sovyet düzeni, tüm kurtuluş arayışlarına umut kapısı olarak görülüyordu.⁷⁹ Bu saflaşmanın arkasındaki dinamikler ve süreçler, Kıvılcımlı'nın parti içindeki rolünü daha iyi anlamamıza yardımcı olur. Bu bağlamda, TKP'nin tarihindeki önemli olayları ve mücadeleleri incelemek, partinin gelişimini ve Kıvılcımlı'nın bu gelişim içindeki yerini aydınlatacaktır. Kıvılcımlı'nın ise bu hareketin içinde bulunan isimlerden çok önemli bir farkı vardır. Kıvılcımlı, emekçi sınıfına tabidir ve hayatının bu noktasına gelene kadar alt tabaka bir hayat yaşamak zorunda kalmıştır. Ayrıca Osmanlı'nın son dönem tebaasıyla ve yeni cumhuriyetin demokrasi kavramını içselleştirmeye çalışan halkıyla daha yakın bir konumdadır. Bu durum ilerleyen süreçte Kıvılcımlı'nın teorik çalışmalar yapma ve işçi tarafından anlaşılması güç olan Marx, Engels, Lenin gibi isimlerin eserlerini de çevirmesine sebebiyet veren etkenlerden olmuştur. Zira Lenin'e göre bir devrim hareketinin başarılı olması için işçi ve aydın kısmının harekete ayrı ayrı başlayıp daha sonra birleşip hareketi tek cephede yürütmesi gereklidir.⁸⁰ Kıvılcımlı'ya göre de ilk devrimci girişimler (Onbeşler ve Halk İştirakiyyun gibi) büyük ölçüde burjuva ve küçük burjuva aydınlarının hareketi olarak

Şevket Süreyya Aydemir: 1897 yılında Edirne'de doğmuş ve 1976 yılında Ankara'da vefat etmiş bir Türk yazar, yazar ve düşündürdür. Aydemir'de Kıvılcımlı gibi halk içinden gelen bir isimdir. Babası Mehmet Ağa topraklarını kaybetmiş eski bir ağıdır. Dolayısıyla zengin bir ailede büyümemiştir. Bu yüzden mütevellit onu diğer Aydınlik Hareketi'ndeki aristokrat isimlerle bir tutmak yanlış olur. Aydemir, Annesinin aydın bir kadın olması ve okuma yazma bilmesi hasebiyle okuma yazmayı okula gitmeden önce öğrenmiştir.

Türk düşüncesinin ve edebiyatında önemli bir yeri olan Aydemir, özellikle biyografik eserleri ve Türk siyasi günlük analizleriyle tanınır. Gençlik yıllarında sosyalist ilişkilerle tanışan Aydemir, Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) kurucuları arasında yer aldı ve 1921'de Sovyetler Birliği'ne giderek Moskova'da Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde (KUTV) eğitim gördü. Bu dönemde sosyalist fikirlerin üzerine yoğunlaşan Aydemir, bu ideolojiyi Türkiye'de yaymak amacıyla çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Ancak sürekli olarak sosyalist düşüncelerden uzaklaşarak daha milliyetçi ve devletçi bir çizgiye kaydı. Bu değişim, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun başlangıcı ve Atatürk'ün ideolojisine ilişkin davranışları açıkça görülüyor. Şevket Süreyya, "Kadro"nun genel merkezinde ve Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasını savunan Kadro Hareketi'nin önemli isimlerinden biri oldu. Türk siyasi dönemlerinden önemli eserlere alan Aydemir'in en bilinen eserlerinden biri olan "Tek Adam" adlı üç ciltlik biyografi serisi, Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecini ayrıntılı bir şekilde anlatır. Ayrıca İsmet İnönü'nün biyografisini içeren "İkinci Adam" adlı eseri de Türk siyasi olayların önemli kaynaklarından.

Mustafa Suphi: Mustafa Suphi, Türkiye'nin erken komünist hareketinin önemli figürlerinden biridir. 1883 yılında doğan Suphi, genç yaşta sosyalist düşüncelerle tanıştı ve eğitim için Paris'e gitti. Burada, sosyalizmin temel ilkeleriyle ilgilenmeye başladı. I. Dünya Savaşı sırasında Rusya'ya geçerek Bolşevik Devrimi'ne katıldı ve bu deneyim, onun ideolojik gelişimini derinleştirdi. 1920 yılında Bakü'de Türkiye Komünist Partisi'ni (TKP) kurdu ve partinin genel sekreteri oldu. Suphi'nin amacı, Türkiye'deki işçi hareketini ve sosyalist düşünceleri güçlendirmektir. Ancak, Türkiye'ye dönerken yola çıktığında, Suphi ve 14 yoldaşı, Karadeniz'de pusuya düşürülerek öldürüldü. Bu olay, Türk komünist hareketi için büyük bir kayıp oldu ve Suphi'nin ölümü, Türkiye'deki sosyalist hareketin zorluklarla karşılaşacağını işaret etti. Mustafa Suphi'nin mücadelesi, Türkiye'de sosyalizmin yayılmasında önemli bir rol oynadı ve onun idealleri, sonraki nesil devrimcilere ilham kaynağı oldu.

⁷⁹ Yalçın Küçük, *Aydın Üzerine Tezler*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1983), 337.

⁸⁰ Vladimir İlyiç Ulyanov (Lenin), *Ne Yapmalı Hareketimizin Canalcı Sorunları*, (İstanbul: Eriş Yayınları, 2003), s. 170-172.

ortaya çıktı. Ancak Lenin'in düşüncesi paralelinde kitlelerle buluşamayan bu hareketler hızla yok oldu.⁸¹

Aydınlık grubu, siyasal mücadele sahnesinde daha güçlü bir biçimde yer almak için kapsamlı hazırlıklar yapmaktaydı. Bu süreç, faaliyet alanlarını genişletmeyi ve mücadeleyi daha geniş bir bakış açısıyla ele alabilecek bir kadro oluşturmayı içermektedir. Bu doğrultuda yoğunlaşan grup, örgütlenme çalışmalarını iki ana koldan yürütmektedir. Kurtuluş gazetesinin yayımlandığı dönemde, grup Türkiye İşçi Derneği aracılığıyla işçi sınıfı içinde etkinliklerde bulunmuş ve 1922-1923 yıllarında işçi birliklerini örgütlenme aracı olarak kullanmayı hedeflemiştir. Diğer bir önemli örgütlenme alanı ise üniversite gençliğidir ve bu alanda özellikle Askeri Tıbbiye okulunda yoğun çalışmalar yapılmıştır.

1923 yılında gerçekleşen tutuklamalar, Askeri Tıbbiye öğrencilerini ve Aydınlık grubunu hedef almıştır. Bu olay, grubun tanınmış isimlerini ve öğrencilerini derinden etkilemiş ve onların devrimci faaliyetlerini sekteye uğratmıştır. Kuvvâ-yı Milliye, Askeri Tıbbiye Mektebi'nde eğitimine başladığında, 10 Eylül 1920'de Bakü'de TKP kurulmuştu. Osmanlı'nın Rusya Sefiri Galip Kemali Bey, TKP'nin gelişimini engellemeye çalışmışsa da başarılı olamamıştır. Bu dönemde Türkiye'de sosyalizmden etkilenen birçok örgüt, örneğin Türkiye Sosyalist Fırkası, Müstakil Sosyalist Fırkası, Amele Fırkası ve Beynelmilel İşçiler İttihadı ortaya çıkmıştır.

TKP'nin kurucu ismi ise Mustafa Suphi'dir. Dr. Şefik Hüsnü'nün de katkılarıyla 22 Eylül 1919'da kurulan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası da benzer ideolojiyi benimsemiştir. Almanya'da yaşayan solcu gençlerin oluşturduğu Türkiye İşçi ve Çiftçi Fırkası, daha sonra Kurtuluş dergisini yayımlamıştır. Bu dergi, TKP'nin yayın organı olarak altı sayı yayımlandıktan sonra 1922'den itibaren yayından kalkmıştır.⁸²

TKP ideolojik temelleri, örgütlenme yapısı ve faaliyetlerine dair kapsamlı bilgiler içeren kaynaklarda, TKP'nin Marksist-Leninist ideolojiye dayandığı ve bu ideolojiyi Türkiye'nin sosyal ve ekonomik koşullarına uyarlamaya çalıştığı dile getirilmektedir. TKP'nin temel amacı, işçi sınıfını örgütlemek, sosyalist devrimi gerçekleştirmek ve proletarya diktatörlüğünü kurmaktır. Partinin lider kadrosu, bu hedeflere ulaşmak için yoğun bir örgütlenme ve propaganda faaliyeti yürütmüştür. Bu faaliyetler arasında işçi sınıfının eğitilmesi, sınıf bilincinin artırılması ve sosyalist ideallerin yaygınlaştırılması önemli bir yer

⁸¹ Dr. Hikmet KIVILCIMLI, *YOL Kitap III Parti'de Konaklar ve Konuklar*, (Köxüz Dijital Yayınlar, 2021), s.47.

⁸² İsmail Bilen, *TKP Doğuşu Kuruluşu ve Gelişme Yolları*, (TKP Yayınları, 1997), s.2.

tutar. Partinin illegal olarak faaliyet göstermesi, üyelerinin sürekli polis takibinde olması ve devletin baskıcı tutumu, TKP' nin çalışmalarını zorlaştırmıştır. Partinin illegal olması, üyelerin gizlilik içinde çalışmasını gerektirmiş ve bu da örgütlenme faaliyetlerini daha karmaşık hale getirmiştir.⁸³

Ayrıca, TKP'nin içindeki ideolojik tartışmalar ve fraksiyonlar da oldukça fazladır. Bu tartışmalar, TKP'nin ideolojik netliğini ve mücadele stratejilerini belirlemede kritik rol oynamıştır. Örneğin, partinin içinde sosyalist devrimin nasıl gerçekleştirileceği konusunda farklı görüşler ortaya çıkmış ve bu görüş ayrılıkları, partinin stratejik yönelimlerini etkilemiştir.⁸⁴ TKP, Sovyetler Birliği ve Komintern ile sıkı ilişkiler kurmuş ve bu ilişkiler, partinin ideolojik ve stratejik yönelimlerinde belirleyici olmuştur.⁸⁵

Görsel 6: Hikmet Kıvılcımlı (1925) Cebeci, Ankara.

Kıvılcımlı'nın TKP ve Aydınlık çevresiyle nasıl tanıştığına dair net bilgiler mevcut değildir.⁸⁶ Kıvılcımlı, savunmalarında TKP ile ilişkisini reddetmiş ve anılarında bu süreçten bahsetmemiştir.⁸⁷ Anılarında sadece Türk Ocakları, Kurtuluş, Aydınlık Meczuaları ve Sosyalizm'den bahseder.

⁸³ Bu tutuklamalar ve yargı süreçleri hakkında daha ayrıntılı bilgiye ulaşmak için bakınız; Emel Seyhan Atasoy (Der.), *1928 TKP Davası* (İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2008), Jülide Ergüder (Haz.), *1927 Komünist Tevkifatı* (İstanbul Ağır Ceza Mahkemesindeki Duruşma)

⁸⁴ Aydınlık'ın yasal Marksizm'den devrimci faaliyetlere yönelimi, bu değişime karşı çıkan iç unsurlarla mücadeleyi de kapsamaktadır. Zamanla, bu unsurların önemli bir kısmı saf değiştirerek kurumsallaşmakta olan Kemalist rejimin önemli mevkilerinde yer almaya başlamıştır. Yalçın Küçük, *Aydın Üzerine Tezler 5* (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1988), s. 337.

⁸⁵ Aclan Sayılğan, *Sohun 94 Yılı (1871-1965)*, (Ankara: Mars Matbaası, 1968), 187-188.

⁸⁶ Harris, "Aydınlık'ın özel sayısında işçileri greve teşvik eden yazılar yazan ve Berge'nin üç yaş küçüğü olan Tıbbiyeli Hikmet Kıvılcımlı daha radikaldi" şeklinde ifade etmektedir. George Harris, Türkiye'de Komünizmin Kaynakları (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1975), s. 198.

⁸⁷ Eczacı Vasfi (Onat), Süha Onat'a yaptığı bir röportajda, 1925'ten itibaren Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) üst düzey yöneticilerinden biri olan Hüseyin Hikmet'in, kendisi ve Hasan Ali ile birlikte 1936'ya kadar devam eden bir hücrenin üyesi olduğunu ifade etmiştir. Bu bilgi, "Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Vatan Partisi" adlı

George Harris'in "*Türkiye'de Komünizmin Kaynakları*" adlı eserinde Hikmet Kıvılcımlı'nın, Aydınlık dergisinin Fevkalade Amele Nüshalarında işçileri örgütlenmeye teşvik eden yazılar yazdığı belirtilir. Harris'e göre, o dönemde Tıbbiye öğrencisi olan Kıvılcımlı, oldukça radikal bir figürdür ve işçi sınıfının mücadelelerinde önemli bir rol oynamıştır. Harris'in bu iddiası, Kıvılcımlı'nın Türkiye'deki sosyalist ve komünist hareketler içindeki etkili rolünü ve militan duruşunu vurgular. Kıvılcımlı, özellikle işçi sınıfını örgütlemeye yönelik radikal tutumları ve yazılarıyla dikkat çekmiştir. Kıvılcımlı'nın Aydınlık çevresi ve TKP ile olan bağlantısı hem dönemin tanıklıkları hem de Harris gibi araştırmacıların çalışmalarıyla desteklenmektedir. Kıvılcımlı'nın yazıları, işçi sınıfının bilinçlenmesine ve örgütlenmesine yönelik güçlü çağrılar içermektedir. Bu nedenle Kıvılcımlı'nın yazıları dönemin sosyalist hareketleri içinde önemli bir yer edinmiştir.⁸⁸

Kıvılcımlı'nın 1925 ve 1937 arasındaki yargılamalarının tamamı TKP ile ilişkili olmuştur. Kıvılcımlı, mahkemelerde TKP ile bağlantısını reddetmiş, savunmalarını sosyalizm ve komünizme olan ideolojik yakınlığı üzerine kurmuştur. Ancak bu savunmalar yeterli görülmemiş, TKP ile ilişkilendirilerek 1925, 1927, 1929 ve 1937 yıllarında çeşitli davalardan cezalar almıştır. Bu bilgilere dayanarak, Hikmet Kıvılcımlı'nın TKP ve Aydınlık ile bağlantısının olduğu anlaşılmaktadır.

2.2. 1925 Tevkifatı

Fethi Tevetoğlu, Kıvılcımlı'nın 1919'dan itibaren Türkiye Komünist Gençler Birliği ile yakın temas kurduğunu belirtir. Kıvılcımlı'nın sol düşüncelerle karşılaşması, Latife Fegan'a göre, Askeri Tıbbiye Mektebi Kütüphanesi'nde okuduğu L'Humanité gazetesi aracılığıyla olmuştur. Kıvılcımlı'nın Türkiye Komünist Fırkası (TKF) ile ilişkisi, Tıp Fakültesi'nde okuyan Hasan Ali Ediz ve Eczacılık Fakültesi'nde okuyan Vasıf Onat aracılığıyla kurulmuştur. TKP'nin ilk kongresi Dr. Şefik Hüsnü'nün evinde yapılmış ve Kıvılcımlı'nın gençlik sorumlusu olarak İcra Komitesi'nde yer almıştır. Kıvılcımlı'nın sosyalizme olan ilgisi, onu TKF'ye katılmaya yöneltmiş ve TKP'ye üyeliği, hayatında hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Devlet, TKP'nin illegal yapısını kabul etmediği için

çalışmanın 45. sayfasında yer almaktadır. (Süha Ünsal, *Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Vatan Partisi*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996), s.82.

⁸⁸ G. S. Harris, *Origins of Turkish Communism*, (Amerika: Hoover Institution, 1967), s.136.

Kıvılcımlı sürekli olarak takibe alınmış, 1925 ve 1950 yılları arasında TKP davalarına dâhil olmuş, çeşitli cezalar almış ve uzun süreli tutukluluklar yaşamıştır.

1925 yılı, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kurumsal yapısını oluşturmaya çalıştığı bir dönemi yansıtır. Cumhuriyet, o dönemde rejime karşı olan toplumsal hareketliliği büyük bir tehdit olarak değerlendirmiştir. Aynı yıl patlak veren Şeyh Said Ayaklanması, Cumhuriyet yönetimini derinden sarsmış ve ayaklanmayı bastırmak için Takrir-i Sükûn Kanunu kabul edilmiştir.⁸⁹ Kanun kapsamında sosyalist, komünist ve sol örgütler ile ilişkili yayın organları üzerindeki baskı artmıştır. İstanbul Valiliği'nin Dâhiliye Vekâlet'ine yazdığı bir yazıyla birçok kişi tutuklanmıştır, bu kişiler arasında Kıvılcımlı ve dokuz tıp öğrencisi de bulunmaktadır.

Görsel 7: 6 Kanunusani 1341

Ön soruşturma sırasında, sanıkların komünist yayınlar satan bir kitabevi işlettiği ve gizli toplantılar düzenlediği iddia edilmiştir. Ancak, soruşturmanın sonunda herhangi bir mahkeme yapılmadan dava düşmüş ve Kıvılcımlı ile arkadaşları serbest bırakılmıştır. Bu dönemde, Şeyh Said İsyanı devam ederken hükümet, Takrir-i Sükûn Kanunu'na dayanarak Aydınlık ve Orak Çekiç gibi dergi ve gazeteleri kapatmıştır. Yayınların kapatılmasının ardından, TKF yöneticilerinden Şefik Hüsnü ve Hasan Ali yurtdışına kaçmış, kalanlar ise 1 Mayıs'ta bir beyanname yayımlamışlardır. Beyannameyi yayınlayanlar tutuklanmış ve

⁸⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 30, 19. İçtima, 2 Mart 1927 Çarşamba

İstiklal Mahkemeleri'ne sevk edilmiştir. Kıvılcımlı da yargılanarak 10 yıl kürek cezasına çarptırılmıştır. Bu durum, Cumhuriyet Gazetesi'nin 1 Nisan tarihli nüshasında haber olarak yer almıştır. Ancak 28 Nisan'daki gazetelere göre, Tıbbiye öğrencilerinin tamamı serbest bırakılmıştır.

1925 yılı, TKP'nin örgütsel, ideolojik ve politik mücadele düzeyinde büyük bir darbe aldığı bir dönem olmuştur. Buna karşın, 1925 yılı TKP için en ağır baskıların yaşandığı bir dönem olmuştur; 38 kişi tutuklanarak Ankara İstiklal Mahkemesi'ne gönderilmiştir. 1925 tutuklaması, TKP açısından ciddi sonuçlar doğurmuştur. Partinin belirlediği hedeflere ulaşmak için güçlü bir kadro birikimine ihtiyaç duyduğu anlaşılmıştır. Aydınlık grubu kökenli kadroların bir bölümünde çözülme ve hareketten uzaklaşma eğilimi gözlenmiştir. Bolşevikleşme kararı, partinin bu hedeflere ulaşmak için güçlü bir kadro birikimine sahip olması gerekliliğini gündeme getirmiştir.

Kıvılcımlı için ise, henüz 23 yaşında olmasına rağmen, uzun yıllar sürecek bir yolculuk başlamaktadır; o artık genç komünistler başkanıdır. Yurtdışına kaçan ve tutuklanan üyelerle birlikte, TKP'nin ülke içi etkinliği büyük ölçüde zayıflamıştır. Enternasyonal işçi sınıfının birlik-mücadele-zafer günü 1 Mayıs'ta genç komünistler, ilk kez zindan duvarlarıyla tanışmışlardır. Kıvılcımlı'nın neredeyse tüm yaşamına yayılacak olan zindan günleri, bu coşkulu 1 Mayıs sonrasında başlamaktadır. Kıvılcımlı bu dönemden şöyle bahsetmektedir:

“İngilizler Musul Meselesi, Birinci Şark İsyanı, Türk Ocağında Söylev, Tophane Bekirağa Bölüğü'ne Kapital ile giriş, Ankara İstiklal Mahkemesi, Tarikat-i Selahiye, Silk-i Askeri, Zat-ı şahane atabeyi ulayasına suikast maddesi, on yıl kürek.”

Hapishane yıllarında Kıvılcımlı, diyalektik, tarih, ekonomi-politik üzerine yoğun çalışmalar yapmıştır. 14 ay süren tutukluluk döneminde yoğun bir teorik çalışma yapmış, Kapital üzerine çalışmalarına Tophane Bekirağa Bölüğü'nde başlamıştır. Kıvılcımlı Tıbbiye yıllarında yabancı dil öğrenmeye yoğunlaşmış ve esas olarak Marksist klasikleri okuyabilmek için dil öğrenmiştir.

kazandığı deneyimlerin etkili olduğu söylenebilir. Nitekim milli mücadele sonrasında yeni bir sınıf oluşmaya başlamış ve sermaye ilişkileri Hüsnü'nün tasvir ettiği şekilde gelişmiştir. Aydınlık dergisindeki yazılarında, Şefik Hüsnü, milletvekillerinin çoğunun küçük burjuva ailelerinden geldiğini, hâkim sınıfın ise Anadolu'nun zengin araçlarından ve onlarla iş birliği yapan aydınlardan oluştuğunu ifade etmiştir. Bu kişilerin işçi hareketlerine karşı olumsuz bir tutum sergilemeleri de beklenmektedir. Ayrıca, hilafetin kaldırılmasını ve Osmanlı hanedanının ülke sınırları dışına çıkarılmasını devrim açısından son derece önemli ve olumlu gelişmeler olarak değerlendirmiştir.⁹¹

1926'da Türkiye Komünist Partisi'nin Viyana'da bir konferans düzenlemesinin sebebi, ülke içinde süren baskılar nedeniyle yurtdışında toplanma zorunluluğuydu. Bu konferansa, partinin önde gelen isimleri olan Şefik Hüsnü, Vedat Nedim, Nazım Hikmet ve Hasan Ali Ediz ile Komintern temsilcileri katılmıştır. Partinin içindeki tartışmalar, 1927'deki büyük kırılmaya kadar devam etmiştir. Konferansta, Türkiye'nin kapitalist sisteminin sorunlarına yönelik önemli tespitler yapılmış ve iki ana tavır belirginleşmiştir: Şefik Hüsnü'nün iyimser tavrı ile Nazım Hikmet ve Vedat Nedim Tör'ün daha gerçekçi ve mesafeli tavrı. Hüsnü, Kemalist hükümetin anti-emperyalist çizgisini desteklemeye istekliken, Nazım Hikmet ve Vedat Nedim Kemalizm'in TKP'yi ileriye taşıyacak bir yol olmadığı görüşündeydi. TKP'nin Viyana Konferansı'nda yapılan değerlendirmeler, yeni Türkiye'nin siyasi manzarasını okuma biçimleri açısından oldukça dikkat çekicidir. Vergi sisteminden yeni burjuva sınıfının yaratılmasına, köylünün yaşam koşullarından üretim ilişkilerine kadar birçok konu ele alınmıştır.⁹² Ayrıca, bu yeni düzene muhalefet eden kesimler de sınıflandırılmıştır. Eski düzenin geri gelmesini isteyen asker kökenli muhaliflerin büyük bir kısmının şahsi menfaatler nedeniyle karşı durdukları ifade edilmiştir. Aynı şekilde dini gericilerin de bu muhalefetin doğal destekçileri olduğu rapor edilmiştir. Feodal-burjuva unsurlar, devrimle ziyan görmüş ve genç subaylar yüksek maaşlar ile kontrol altına alınmıştır.

Amele sınıfının sınıf bilincinin ve siyasi farkındalığının yetersiz olduğu konferansta sıkça vurgulanmış ve bu sınıfın organize edilmesinin, gelecekteki mücadelelerde önemli bir siyasi güç oluşturacağı ifade edilmiştir. Ancak işçi sınıfı üzerindeki hükümet baskıları, TKP'nin faaliyetlerini önemli ölçüde sınırlamıştır. Konferansta bu duruma dikkat çekilmiş ve

⁹¹ Rasih Nuri İleri, *Atatürk ve Komünizm*, (İstanbul: Anadolu Yayınları, 1970), s. 95-100.

⁹² Sinan Dervişoğlu (çev.), *Türkiye Komünist Partisi 1926 Viyana Kongresi*, (İstanbul: TÜSTAV Yayınları, 2004) s. 161

hükümetin güçlü baskı araçlarına ancak silahlı bir isyanla karşı konabileceği görüşü paylaşılmıştır. Komünistler, zor şartlar altında dahi Komintern'in talimatlarını uygulamada zorluk yaşamış, hükümetin sert baskıları TKP'nin birçok aktif üyesini kaybetmesine yol açmıştır. Viyana Konferansı'nda, Türkiye'deki durumdan hareketle bir komünist taktik oluşturulmuş ve partinin, zahiren reformist hareketler izlerken gerçekte proleter bilincin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁹³

Sonuç olarak, komünistlerle Kemalistler arasında derin bir ideolojik uçurum mevcuttu. Kemalist hükümetin milliyetçi çizgisi, TKP'nin enternasyonalist ve sınıf temelli mücadele anlayışıyla uyuşmuyordu. 1926'da yapılan Viyana Konferansı'nda hazırlanan parti programı da bu ayrılığı açıkça ortaya koymaktadır. TKP, Kemalist programa tamamen karşıydı ve ülkede sınıf mücadelesinin serbest bırakılması gerektiğini savunuyordu. Ayrıca, azınlıkların kendi kaderini tayin hakkına sahip olduğu ve Sovyetler Birliği ile daha güçlü ilişkiler kurulması gerektiği görüşündeydiler.⁹⁴ Bu durum, iki hareketin birleşmesinin ya da ortak bir zeminde buluşmasının zor olduğunu ortaya koymaktadır. TKP'nin programı, yeni Cumhuriyet'in hedefleriyle büyük oranda zıttı ve bu nedenle iki taraf arasında bir uzlaşma ihtimali zayıftı. 1927 Komünist Tevkifatı, Türkiye'nin komünist hareketine yönelik yoğun bir baskının yansımasıdır. TKP'nin yurtdışındaki temsilcileriyle yaşadığı gerilimler ve bir dizi provokasyon sonucunda, birçok komünist lider ve üye tutuklanmıştır. Bu operasyon, sadece komünist hareketi hedef almakla kalmamış, aynı zamanda hükümetin ideolojik karşıtlarına karşı sert bir tavır sergilemiştir.

2.3.1. 1927 Tevkifatı

1927 Tevkifatı, sol hareketlerin önemli dönüm noktalarından biridir ve hala tartışılan bir süreçtir. Bu süreç, Türkiye TKP ile yurtdışındaki TKP temsilcileri arasındaki anlaşmazlıklar, Şefik Hüsnü'nün yakalanması ve bazı parti evraklarının polise teslim edilmesi gibi olaylarla başlamıştır. 1927'deki duruşmalarda, Şevket Süreyya Aydemir hakkında idam cezası istenmiş, ancak o, kendisine yöneltilen suçlamaları reddetmiş ve başka bir açıklama yapmamıştır. Aynı mahkemede yargılanan Vedat Nedim Tör ise farklı bir tavır sergilemiştir. TKP genel sekreterliğini vekâleten sürdüren Vedat Nedim, eski arkadaşlarını ihbar ederek,

⁹³ Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar-II (1925-1936), (İstanbul: BDS Yayınları, Ekim 1992), s. 46-56.

⁹⁴ 1926 TKP Parti Programı, Şefik Hüsnü Yaşamı Yazıları Yoldaşları, içinde s. 255- 266.

çeşitli iddialarla onları ele vermiş ve parti belgelerini polise teslim etmiştir. Bu durum, davanın seyrini önemli ölçüde etkilemiştir. Sanık sayısının 40 ila 80 arasında olduğu bu dava, büyük ölçüde Vedat Nedim'in bu iddiaları üzerine kurulmuştur. Vedat Nedim Tör, Şevket Süreyya gibi düşünce farklılıkları nedeniyle doğal bir şekilde bağlarını koparmak yerine, eski örgütünü ve kader birliği yaptığı insanları ihbar ederek onlardan ayrılma yolunu seçmiştir. Bu olay, sadece siyasal bir mesele değil, aynı zamanda ahlaki bir sorun olarak değerlendirilmiş ve özellikle Türk sol çevreleri tarafından Vedat Nedim Tör, hiçbir zaman affedilmemiştir. Bu ihanet, Kadro Hareketi'ndeki yerini ve sonraki etkilerini derinden sarsmış, ahlaki açıdan ona karşı olumsuz bir yaklaşımın hâkim olmasına neden olmuştur. 16 Ocak 1928'de başlayan mahkeme, 23 Ocak 1928'de sonuçlanmış ve 56 sanıktan 30'u üç aydan altı aya kadar hapis cezalarına çarptırılmıştır. Karar, 10 Eylül 1928'de Temyiz Mahkemesi'nde kesinleşmiştir. Bu davada Kuvvâ-yı Milliye'ye üç ay hapis cezası verilmiştir.⁹⁵ Bu yakalanma hikâyesi Latife Fegan'ın günlüğünde şu şekilde kaleme alınmıştır:

⁹⁵ Cumhuriyet gazetesinde yapılan açıklamalara göre; “Şehrimizde keşfedilen ve tüm üyeleri tutuklanan komünist şebekenin bütün sırlarını ve faaliyet tarzını bu sayımızda açıklıyoruz. Türkiye’de komünistlik yapmak, hıyanetten başka bir şey değildir. Hepsı tutuklanmış olan şebekenin otuz kadar üyesi, fikir adamı değil; para karşılığında her türlü işi yapacak nitelikte insanlardır. Haklarındaki soruşturma tamamlanmış olup, yargılamalarına çok yakında başlanacaktır.” Gazetede yer alan bilgilere göre, komünizmin kaynağı olan ülkede yabancılar için kurulmuş bürolar bulunmaktadır. Her ülkenin yedi kişilik bir heyetle temsil edildiği bu büroda Türkiye’yi temsilen görev alan isimler şunlardır: Dr. Şefik Hüsnü, şair Nazım Hikmet, Halim, Baytarzade Mehmet, eski tıp öğrencisi Hasan Ali [Ediz] ve iki arkadaşı. Türkiye Komünist Partisi’nin Merkez Komitesi’nde yer alan yedi kişi ise şu isimlerden oluşmaktadır: İktisat doktoru Vedat Nedim [Tör], öğretmen Şevket Süreyya [Aydemir], elektrikçi Nuri, Vanlı Kazım, Hamdi Şamilof, Dr. Mülazım Mümtaz ve Tıbbiyeli Hikmet. Böylece hem uluslararası komünist hareketin Türkiye’deki yapılanması hem de Türkiye Komünist Partisi’nin Merkez Komitesi’ndeki önemli isimler belirlenmiştir. Cumhuriyet, 20 Kasım 1927. Dönemin bir başka yazılı kaynağı olan “Karagöz” dergisinde ise şu sözler kullanılmıştır: “Orak ve çekiç siyasî ellere geçince işçinin ve rençberin katili olur. Karagöz–Ey fedakâr Türk amelesi, Türk işçisi ve Türk rençberi, senin rahatını bozup canına susayan insanlardan kaç. Sana ekmek getiren orakla çekiç siyasî ellere girince, nafakayı, rahatını ve hayatını mahvedecek bir alet olur.” Karagöz Dergisi, 23 Kasım 1927.

1927 tevfigatının yakalanışı şu şekilde olmuş: Bir gün Şefik Hüsnü ile onun kaldığı pansiyonda randevulaşmışlar. Ş. Hüsnü ovalı ise pencereye bir yastık koyacak, eğer yoksa pencerede yastık olmayacakmış parolaya göre. Gitmiş, yastık yerinde. Kapıyı çalmış, Her zaman kapıyı açan ... 96 Bir değişiklik var ama aldirmamış. Bakmış oda ya ki Şefik Hüsnü yok. O zaman kavramış vaziyeti ve hemen yukarı kata çıkan merdivenlere fırlamış. Ama arkasından polisler: “eller yukarı, teslim ol, falan... Meğer o gün Şefik Hüsnü teslim olmuş. Yastığıda pencerede unutmuşmuş. ... 97 Ben doktorum, demiş Şefik de benim arkadaşım. Ziyaretine geldim, demiş. “Sen onun nasıl bir komünist olduğunu bilmiyormusun” demiş polisler. Neredeyse inandırmış polisleri, Ş. Hüsnü ile sadece meslek arkadaşı olacaklarmış. Cebinden iki mektup çıkmasa! O mektup yüzünden polisin işkence odasında epey zulüm edilmiş. Tabii şifreli mektuplar. Bişey anlamamışlar ama epey de uğraşmışlar. Mektuplar adama parti teşkilatından yazılmış ama daha postalanmamış. Hayatında kahvehane yüzü görmemiş insan, Ben Sultanahmetteki bir kahvede otururken, okuma yazması olmadığını söyleyen bir adam benden kendi için mektup yazmamı istedi bu mektup onun için yazıp, sonra daktilo edip ertesi gün kendisine vereceğim mektuptu demiş. polisler “bunlar şifre” dedikçe, “öyleyse çözün, veya o adamı bulup ona verin demiş. Galiba bir adamla da yüzleştirmişler onu! Bu davadan iki aya mahkum olmuş.

Tabii aylarca yatmış içerde o başka.

20.12.1970⁹⁸

Kıvılcımlı ise bu dönemi şöyle dillendirmiştir: “Derken katastrof⁹⁹ koptu. Büyük bir provokasyonlar zincirleme patlayışı herkesi içeriye düşürdü” 1927 tutuklamaları, Türkiye Komünist Partisi için büyük kopuş ve değişimlerin yaşandığı bir olaydır. Yurtdışında faaliyet yürüten kadrolarının dışında TKP’nin öncü kadrolarının tamamı bu süreçte teslim alınmıştır. Kıvılcımlı ise mahkeme savunması ve onu ciddi derecede öne çıkaran pratik ve teorik becerileri ile bu süreçte öne çıkmıştır.¹⁰⁰

2.3.2. Mahkeme Önünde Kıvılcımlı: Bir Düşünürün Direnişi

Duruşmalar sırasında, Kıvılcımlı’nın savunması, bu dönemin anlaşılmasında önemli bir kaynaktır. Mahkemede, eğitim hayatından ve komünist hareketle ilgili görüşlerinden bahsetmiştir. Tıp eğitimi aldığı okullar ve askerî tıbbiyede geçirdiği yıllar hakkında bilgi vererek, İstiklal Mahkemesi tarafından on yıl hapis cezasına çarptırıldığını ve bir yıl hapiste kaldıktan sonra serbest bırakıldığını belirtmiştir. Dr. Hikmet, Şefik Hüsnü ile olan ilişkisinin yanı sıra, bu dönemde yaşadığı olaylara dair ayrıntıları paylaşmıştır. Şefik Hüsnü’nün Avrupa’dan dönüşü ve bu süreçte onunla yaptığı görüşmeler hakkında açıklamalarda

⁹⁶ Bu kısımda el yazısı çok kötü büyük ihtimalle Şefik Hüsnü’den bahsediyor. Bu şekilde düşündüğümüzde hikâyenin akışı bozulmuyor.

⁹⁷ Bu kısmı okuyamadım metnin orijinal halini ekler kısmında bulabilirsiniz. Ek-10.

⁹⁸ Latife Fegan, Doktorun Hayatı, Defter, 20.12.1970, Dosya No: 352.

⁹⁹ Yıkım, felaket.

¹⁰⁰ Vedat Türkali, *Tek Kişilik Ölüm*, (Öteki Yayınevi: Ankara 1995), s. 217-218.

bulunmuştur. Ancak, kendisine yöneltilen komünizmle ilgili suçlamaları reddetmiş ve Marksizm prensiplerini neden kabul ettiğini açıklamıştır. Hikmet, Marksizm'i, mütareke döneminde yaşanan siyasi ve sosyal koşullar karşısında bir gereklilik olarak değerlendirmiştir.

Kıvılcımlı, savunmasında, sosyalist düşüncenin Türkiye'nin sorunlarına çözüm sunabileceğine dair inancını dile getirdi. O, kapitalizmin eşitsizlik yaratan dinamiklerini eleştirirken, adil bir ekonomik düzenin kurulması gerektiğini savundu. Bu bakış açısı, o dönem için idealist ve cesur bir duruş olarak görülebilir; ancak aynı zamanda, Cumhuriyet'in henüz yeni temellerini atmaya çalıştığı modernleşme ve sanayileşme çabalarıyla bir çatışma halindeydi. Devletin, ulusal bütünlüğü ve toplumsal istikrarı sağlama çabası, Kıvılcımlı gibi solcu aydınların savunduğu devrimci değişim talepleriyle örtüşmüyordu.

Mahkemede, Kıvılcımlı'nın düşüncelerini ifade etme konusundaki cesareti, savunmasında belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Ancak, Cumhuriyet yönetiminin bu tür düşünceleri bastırmaya yönelik politikaları da kendi içinde bir mantığa sahipti. Yeni kurulan bir devlet olarak Türkiye, geçmişte yaşadığı siyasi parçalanmaları ve dış müdahaleleri göz önünde bulundurduğunda, merkezi otoriteyi güçlendirmeyi ve radikal hareketleri kontrol altında tutmayı önemli görüyordu. Bu bağlamda, sol hareketlerin devrimci çağrıları, devletin varlığını tehdit eden unsurlar olarak değerlendirildi. Kıvılcımlı'nın savunmasında, sosyal adalet ve eşitlik vurgusu dikkat çekiciydi; fakat bu ideallerin hayata geçirilmesi, özellikle yeni bir ulus-devletin kurulmaya çalışıldığı bir dönemde, pratik zorluklarla karşı karşıyaydı. Genç Cumhuriyet, toplumsal kalkınma ve modernleşme projelerine odaklanırken, bu tür devrimci yaklaşımların sosyal ve ekonomik istikrarı tehdit edebileceğinden endişe ediyordu. Bu durum, Kıvılcımlı ve onun gibi düşünenlerin savunduğu düşüncelerin niçin baskı altına alındığını da açıklamaktadır.

Sonuç olarak, Hikmet Kıvılcımlı'nın 1927 Tevkifatı Mahkemesi'ndeki savunması, hem bir idealist olarak onun inançlarını hem de devletin otoriteyi koruma çabasını yansıtan çelişkili bir tablo sunar. Kıvılcımlı'nın sosyalist görüşleri eşitlik ve adalet arayışını temsil ederken; dönemin yönetimi, bu düşünceleri kontrol altına alarak devletin istikrarını sürdürme amacı güdüyordu. Bu karşıtlık, erken Cumhuriyet döneminin karmaşıklığını ve toplumsal dönüşüm sürecindeki farklı bakış açılarını anlamak için önemli bir pencere sunmaktadır.¹⁰¹

¹⁰¹ Jülide Ergüder, *1927 Komünist Tevkifatı*, (Birikim Yayınları, 1979), s. 91-93.

2.3.3. 1927 Tevkifatı ve Türkiye Komünist Partisi: Zorlu Bir Dönemin Anatomisi

1927 Tevkifatı, Türkiye Komünist Partisi (TKP) için önemli bir dönüm noktasıydı. Bu süreçte, birçok TKP üyesi gözaltına alındı ve yargılandı. Bu isimler arasında yer alan Hikmet Kıvılcımlı, 1927'de cezaevine girdi ve cezasını tamamladıktan sonra Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. Ardından, 1928 yılında Haydarpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği'nde asistan olarak görev yapmaya başladı. Bu esnada, TKP'nin yurt içinde ve yurt dışındaki faaliyetleri sürmeye devam ediyordu.

Görsel 9: Nazım Hikmet'e dair Cumhuriyet Gazetesinde yayımlanan haber.

1928 yılında Kıvılcımlı'nın gizlice dağıttığı TKP yayınları, polis tarafından ele geçirildi.¹⁰² Aynı dönemde, Şefik Hüsnü'nün kaleme aldığı "Kemalist Türkiye Nereye Gidiyor" başlıklı yazının taslakları da yakalandı ve bu durum, Şefik Hüsnü'nün Yozgat Cezaevi'ne sürgün edilmesine yol açtı. Aynı yılın ortalarında, Rusya'dan Türkiye'ye yasa dışı yollarla dönen Nazım Hikmet ve Laz İsmail de tutuklandı.¹⁰³

¹⁰² "1926 [1927] yılıydı. 2. Kategori'lilerden biri, birkaç sopa yer yemez, beni: "Komünist Gençlik Başkanı" olarak İstanbul siyasi polisine işa etmişti. Bu mutsuz "kaza" susuşla geçirilince, Proletarya Partimizin alnında meş'um bir damga olup kaldı: Gelecek kuşaklar içindeki atmosfer (solunan hava) gitgide ağırlaştı." Hikmet Kıvılcımlı, *Günlük Anılar*, s.345.

¹⁰³ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48460909>

Kıvılcımlı, daha önce 1925 Ankara İstiklal Mahkemesi ve 1927-1928 İstanbul Ağır Ceza

Görsel 10: 12.11.1928 Haydarpaşa ... Asistanlığı

Mahkemesi'nden aldığı mahkûmiyetlerin yanı sıra, izinsiz ülkeye girmesi nedeniyle de Rize'de ceza aldı. Ancak 23 Aralık 1928'de tüm cezalar kaldırılarak serbest bırakıldılar. Bu dönem, dünya genelinde ekonomik krizin yaklaştığı, toplumsal huzursuzlukların arttığı bir zamandı. Türkiye ise Cumhuriyet rejimini güçlendirmek ve sosyalist hareketlere karşı önlemler almak amacıyla bu dönemi yakından takip ediyordu. TKP üzerindeki yoğun baskılar, devletin sosyalist hareketleri bir tehdit olarak algıladığını ortaya koyuyordu. Bu durum, İsmet Paşa'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki

konusmasında “Cumhuriyet aleyhtarlığına yönelik gizli propagandalar” hakkında yaptığı açıklamalarla da kendini belli ediyordu.

2.3.4. Türkiye Komünist Partisi'nin 1928'deki Yargılanışı: İdeolojik Mücadelenin Tarihi Kırılma Noktası

Türkiye Komünist Partisi (TKP) tutuklamaları, 1925 yılından itibaren oldukça sert sorgu süreçleri ve işkencelerle karakterize edilmiştir. Devlet organları tarafından uygulanan bu sorgu yöntemleri, partinin en büyük zayıflıklarından biri olan kadroların şiddet karşısında direnç gösterememesi ile birleşerek, tarihsel bir kırılma noktasını oluşturmuştur. Kıvılcımlı, bu bağlamda işkenceye karşı direniş göstererek örgütü ve yoldaşları hakkında hiçbir bilgi vermemiştir. Bu tutum, TKP'nin tarihsel deneyimi açısından oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. Buna karşın, TKP'den gelen bir kadro olan Bilal Şen, bu dönemdeki sorgu süreçlerini değerlendirirken Kıvılcımlı'nın somut pratiğini yadsımakta ve kadrolar arasında yayılan teslimiyetçi tutumları

Görsel 11: Hikmet Kıvılcımlı 1928

eleştirmekten kaçınmıştır. Bilal Şen, 1951 tutuklamalarında sorgudaki tutumları üzerine şunları yazmıştır: “O dönemin dehşetini yakından bilen biri olarak, Zeki her şeyi reddetmeliydi; yani inkâr yöntemi uygulamalıydı. Bu tez pek gerçekçi bulunmamakta”¹⁰⁴.

Kıvılcımlı, TKP'nin içindeki çatışmaları ve komünist hareketin geleceğini analiz ederken “TKP kanseri” kavramını kullanarak duruma açıklık getirmiştir. Bu yaklaşım, örgütün sosyal yanındaki politik sorunların nasıl kökleştiğini göstermektedir.¹⁰⁵ Bilal Şen'in yazıları, parti kadroları arasında direniş göstermenin yok sayıldığını ve bunun da uzun vadede TKP'nin sağlam bir örgüt yapısı oluşturmasını engellediğini ortaya koymaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, TKP ve Komintern ilişkileri bağlamında yaşanan gelişmeler, partinin tarihindeki en kritik dönemlerden biri olarak değerlendirilmektedir.¹⁰⁶ Bu dönem, yalnızca bireylerin

¹⁰⁴ Bilal Şen, Cumhuriyetin İlk Yıllarında TKP ve Komintern İlişkileri. Ankara: KÜYEREL YAYINLARI), s. 100-200. .

¹⁰⁵ Hikmet Kıvılcımlı, Günlük Anılar, sf. 344.

¹⁰⁶ Bilal Şen, Cumhuriyetin İlk Yıllarında TKP ve Komintern İlişkileri, s. 17.

değil, bir bütün olarak komünist hareketin direniş gücünü sorgulamakta ve dönemin siyasi atmosferine dair derin bir iç görü sunmaktadır. Kıvılcımlı'nın direnişçi tutumu, bu sürecin unutulmaz bir parçası olarak anılmaya devam etmektedir. Sonuç olarak, TKP tutuklamaları, sadece bireylerin direnişini değil, aynı zamanda komünist hareketin ideolojik ve pratik kazanımlarını sorgulayan bir süreç olarak da ele alınmalıdır.

1928 yılına gelindiğinde ise Türkiye'deki komünist hareketin liderlerine yönelik düzenlenen baskılar arttı. 28 Ekim 1928 tarihinde başlayan dava, İstanbul'da büyük bir ilgiyle takip edildi. Dava sürecinde, TKP'nin önde gelen üyeleri ve liderleri yargılandı. Dönemin basınında, *“Komünistlerin yargılanması, devletin otoritesinin pekişmesi için bir fırsat”* ifadeleri yer aldı. Mahkeme süreci, pek çok TKP üyesinin ağır işkencelere maruz kaldığı bir ortamda gerçekleşti. Dönemin tanıkları, *“Sorgu odalarında yaşanan işkenceler, komünistlerin devlete karşı olan direnişini kırmaya yönelik bir yöntem olarak kullanılıyordu”* şeklinde beyanlarda bulundular.

107

Mahkeme sürecinde, dönemin en dikkat çekici figürlerinden biri de Kıvılcımlı'ydı. Kıvılcımlı, devlete karşı direnişçi bir tutum sergileyerek, komünist ideolojiyi savunan bir duruş sergiledi. “Halkın Sesi” gazetesinin 1 Kasım 1928 tarihli haberinde, *“Dr. Hikmet, sorgu sırasında devrimci ilkelerine bağlı kalmayı başardı”* ifadesi dikkat çeken bir detay olarak karşımıza çıkmakta.¹⁰⁸

1928 yılında yaşanan TKP davası, Türkiye'nin siyasi ve sosyal tarihinin önemli dönemeçlerinden biridir. Bu dava, komünist hareketin karşılaştığı büyük bir baskıyı ve bu hareketin içindeki önemli figürlerin yargılanmasını temsil eder.¹⁰⁹ 1928 TKP davası, Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) önde gelen üyelerinin yargılandığı ve birçok kişinin tutuklandığı bir dava sürecini ifade eder. Bu dönemde, Türkiye'deki komünist hareket hükümet tarafından

¹⁰⁷ Cumhuriyet, 29 Ekim 1928 ve Vatan Gazetesi 3 Kasım 1928 tarihli haberlerde, Dr. Hikmet'in sorgu sırasında devrimci ideallerini ve parti disiplinini koruma konusundaki kararlılığına değinilmiştir. Gazetede, *“Sorgulayıcıların baskılarına karşı dimdik duran Dr. Hikmet, parti ilkelerini terk etmeyeceğini belirtti”* şeklinde bir ifadeye yer verilmiştir. Bu, Kıvılcımlı'nın sadece bir lider olarak değil, aynı zamanda bir ideolog olarak da ne denli kararlı bir duruş sergilediğini göstermektedir.

Bunun yanında, Son Posta Gazetesi, 5 Kasım 1928'deki haberinde, *“Mahkeme, Dr. Hikmet'in direnişini ve bu direnişin ardındaki ideolojik motivasyonu öne çıkardı”* şeklinde bir değerlendirme yapmıştır. Bu tür ifadeler, dönemin siyasi atmosferinde Kıvılcımlı'nın kimliğini ve tutumunu şekillendiren unsurları gözler önüne sermektedir. Sonuç olarak, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın 1928 TKP davasındaki tutumu hem siyasi direnişin hem de ideolojik bağlılığın simgesi haline gelmiştir. Bu süreçte, onun sergilediği cesaret ve kararlılık, komünist hareketin Türkiye'deki mücadelesinde önemli bir yer tutmaktadır.

¹⁰⁸ Halkın Sesi, 1 Kasım 1928

¹⁰⁹ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1995), s. 176

tehdit olarak görülmüş ve bu nedenle komünist hareket kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Davanın arka planında, partinin yurtdışındaki ve yurtiçindeki temsilcileri arasındaki ilişkiler ve anlaşmazlıklar yer almaktadır. Özellikle, Şefik Hüsnü'nün Türkiye'ye dönüşü ve TKP'nin iç bünyesindeki tartışmalar bu sürecin tetikleyicisi olmuştur.¹¹⁰

Davanın savunma kısmında, Kıvılcımlı'nın rolü önemli bir yer tutar. Kıvılcımlı, mahkemede yaptığı savunmada, komünist ideolojiyi ve kişisel görüşlerini detaylı bir şekilde açıklamıştır. Eğitim hayatından ve önceki ilişkilerinden bahsetmiş, komünizmin neden gerekli olduğunu ve Marksizm'in sosyal adalet arayışındaki rolünü vurgulamıştır. Ayrıca, komünist hareketle ilgili suçlamaları reddetmiş ve bu ideolojinin kendisinin ve toplumun ihtiyaçları açısından neden önemli olduğunu ifade etmiştir.¹¹¹ 1928 TKP davası, sadece komünist hareketin değil, genel olarak Türkiye'deki muhalif hareketlerin nasıl baskı altına alındığını gösterir.¹¹² Mahkeme süreci, dönemin siyasi atmosferi ve komünist hareketin hükümetle olan çatışması hakkında derin bir iç görü sunar. Kıvılcımlı'nın mahkemedeki etkileyici savunması, dönemin entelektüel ve siyasi mücadelesini anlamada önemli bir kaynak olmuştur. Dönemin gazeteleri, "*Mahkeme sonuçları, komünist hareketin zayıflamasına neden olacak*" başlıklarıyla bu durumu aktardı. Dava sonrası, birçok komünist üye yurtdışına kaçmak zorunda kaldı. Bu durum, TKP'nin örgütlenmesini büyük ölçüde zayıflattı.¹¹³ Dava sonuçları, sadece komünist hareketi değil, aynı zamanda Türkiye'deki diğer muhalefet hareketlerini de etkiledi. Dönemin basını, "*Komünist hareket, liderlerinin kaybıyla büyük bir dağılma sürecine girdi*" şeklinde yorumladı.¹¹⁴ Ancak bu durum, sosyalist düşüncelerin Türkiye'deki varlığını sona erdirmedi. 1928 TKP davası, Türkiye'deki komünist hareketin direnişini ve devletle olan

¹¹⁰ Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, s. 177.

¹¹¹ Aydın Çubukçu, *TKP'nin Tarihi* (Ankara: Yurt Yayınları, 1980), s. 65.

¹¹² Kâzım Karabekir, *İstiklal Harbimiz* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1960), s. 452.

¹¹³ *İkdam*, 15 Ocak 1929.

¹¹⁴ *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1929.

çatışmasını gözler önüne serdi. Davanın sonucunda, birçok komünist lider hapis cezasına çarptırılmış ve hareketin etkisi büyük ölçüde sınırlanmıştır. Ancak, bu dava ve yaşananlar, Türkiye'nin siyasi tarihindeki önemli bir dönemeç olarak kalmıştır.¹¹⁵

1927 Tevkifatı'nın ardından Vedat Nedim Tör, Şevket Süreyya Aydemir ve Burhan Asaf Belge, Cumhuriyet yönetimiyle yakınlaşarak rejimin ideolojik kadroları arasına katılmışlardır. Erken dönem Türk sol hareketinin en yetkin isimlerinin saf değiştirmesi, Cumhuriyet için bir kazanım olurken sol hareket açısından önemli bir kayıp olmuştur. Bu isimler, devrimin ideolojisini şekillendirmek amacıyla yalnızca "Kadro" dergisinde değil, farklı alanlarda yazdıkları makale ve kitaplarla da fikir üretmeye devam etmiş, geçmişte savundukları bazı görüşleri yeni bir çerçevede sürdürmüşlerdir.¹¹⁶

Görsel 12: Hikmet Kıvılcımlı, Hüsamettin ve Laz İsmail'in mahkûm olduğuna dair bir gazete kupürü.

2.4. 1929 Tevkifatı ve Cezaevi Yılları (1929-1933)

1929 yılında Hikmet Kıvılcımlı ve diğer komünistlerin tutuklanma ve yargılanma süreci, dönemin siyasal baskı mekanizmalarının bir yansımasıdır. O dönemde yürürlükte olan 141. ve 142. Maddeler amacından saptırılarak komünist faaliyetleri engellemek amacıyla

¹¹⁵ Çubukçu, *TKP'nin Tarihi*, s. 68.

¹¹⁶ Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1959), s. 371.

kullanılıyordu.¹¹⁷ Kıvılcımlı'nın tutuklanmasının ardından başlayan mahkeme süreci, dönemin hükümetinin komünist harekete yönelik baskıcı tutumunun bir göstergesiydi. Mahkeme kayıtlarına göre, Kıvılcımlı ve diğer sanıklar, halkı isyana teşvik etmek ve rejim karşıtı propaganda yapmakla suçlanmışlardır. İddianamede, sanıkların elinde bulunan bildiriler, broşürler ve

Görsel 13: Cumhuriyet 18 Temmuz 1929

¹¹⁷ 1926 yılında kabul edilen Türk Ceza Kanunu, 1889 tarihli İtalyan Zanardelli Yasası temel alınarak hazırlanmış ve Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından yasalaştırılmıştır. Bu kanun, yürürlüğe girdiği günden itibaren çeşitli tarihlerde toplam 54 kez değiştirilmiştir. En köklü değişikliklerden biri 1936'da yapılmıştır. Bu değişiklikle birlikte, herhangi bir sosyal sınıfın diğerleri üzerinde tahakküm kurmasını veya bir sosyal sınıfı ortadan kaldırmayı hedefleyen örgütlerin kurulmasını ve bu doğrultuda yapılan propagandaları suç sayan 141. ve 142. maddeler yürürlüğe girmiştir. Söz konusu maddeler, 12 Nisan 1991'de kaldırılncaya kadar pek çok sosyalist aydın ve siyasetçinin yargılanmasına ve mahkûm edilmesine neden olmuştur.

diğer yazılı materyaller delil olarak sunulmuştur.¹¹⁸ Bu materyallerin dağıtımının örgütlü bir şekilde gerçekleştirildiği ve işçi sınıfını ayaklanmaya teşvik ettiği öne sürülmüştür. Kıvılcımlı ise savunmasında, bu tür yayınların fikir özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ve sosyalist fikirlerin yasadışı addedilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.

Cumhuriyet, Son Posta ve Vakit gibi dönemin gazetelerinde bu dava geniş yer bulmuştur. Örneğin, Son Posta'nın 20 Ekim 1929 tarihli nüshasında, “*komünist tehlike ile mücadelenin kaçınılmaz olduğu*” belirtilmiş ve yargılamanın toplum düzenini sağlamak adına atılmış bir adım olduğu savunulmuştur.¹¹⁹ Cumhuriyet gazetesinin 5 Kasım 1929 tarihli sayısında ise, sanıkların “*tehlikeli fikirlerin temsilcileri*” olarak tanıtıldığı ve davanın geniş bir kamuoyu desteğiyle sürdürüldüğü yazılmıştır.¹²⁰ Yargılama sürecinde tanık ifadeleri ve diğer belgeler de önemli bir rol oynamıştır. Mahkeme kayıtlarında, sanıkların çeşitli işçi ve öğrenci grupları ile ilişkileri ve bazı illegal toplantılara katılım gösterdiklerine dair bilgiler yer almıştır.¹²¹ Tanıkların ifadeleri, bu toplantılarda sosyalist ideolojinin yayılması amacıyla konuşmalar yapıldığını iddia etmiş, ancak Kıvılcımlı bu iddiaları reddetmiştir.

1928 yılı boyunca Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) yeniden örgütlenmesi çalışmalarına yoğunlaşırken, parti içinde ciddi bir iç çatışma süreci yaşanıyordu.¹²² Bu dönemde, partide önemli bir bölünme meydana gelmiş ve muhalif hareket giderek güçlenmişti.

Kıvılcımlı, bu süreçte hem teorik hem de pratik açıdan kendini geliştirirken, muhalefet grubu esas olarak onun karşısında bir pozisyon alıyordu. Bu gruplar arasındaki mücadele, parti içi çatışmanın giderek derinleşmesine neden oldu. Muhalif hareket, Kıvılcımlı'nın savunduğu sosyalist ilkelerle çelişen tutumlar sergiliyor ve partinin Leninist ilkeler temelinde yeniden yapılandırılmasını engellemeye çalışıyordu.¹²³

¹¹⁸ İstanbul 1 No'lu Ağır Ceza Mahkemesi Arşivi, 1929/834 numaralı dosya, s. 34-36.

¹¹⁹ Son Posta, 20 Ekim 1929, s. 3.

¹²⁰ Cumhuriyet, 5 Kasım 1929, s. 4.

¹²¹ İstanbul 1 No'lu Ağır Ceza Mahkemesi Arşivi, 1929/834 numaralı dosya, s. 48-52.

¹²² Aclan Sayılğan, *Sovyetlerde Eğitim ve Türk Öğrencileri*, (Ankara: Mars Matbaası, 1967), s. 12.

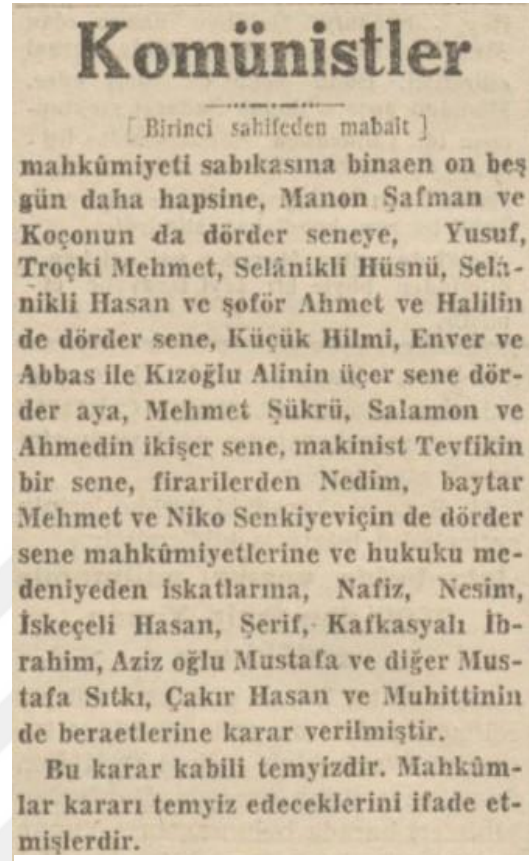
¹²³ *Aydınlık*, 15 Kasım 1928, s. 2.

1929 yılının ilk aylarında, parti içi çatışmaların iyice şiddetlendiği bir dönemde, Türkiye Komünist Partisi'ne yönelik geniş çaplı bir operasyon başlatıldı. Bu operasyonun arka planında, dönemin hükümetinin komünist harekete yönelik baskıcı politikalarının etkisi büyüktü. 1929'un mart ayında, Kıvılcımlı ve bazı diğer parti üyeleri tutuklandı. İstanbul 1 No'lu Ağır Ceza Mahkemesi arşivindeki kayıtlara göre, sanıklar “komünist propaganda yapmak” ve “rejim karşıtı faaliyetlerde bulunmak” suçlamalarıyla yargılandı.¹²⁴

Dönemin gazeteleri, bu operasyonu ve tutuklamaları geniş bir şekilde ele aldı. Cumhuriyet gazetesinin 6 Mart 1929 tarihli nüshasında, Kıvılcımlı'nın “halkı isyana teşvik etmek” suçlamasıyla tutuklandığına dair haberler

yer aldı. Bu haberde, Kıvılcımlı'nın daha önce de benzer suçlamalarla ceza aldığına ve komünist hareketin tehlikesine vurgu yapıldığı belirtilmiştir.¹²⁵ Aynı şekilde, Son Posta gazetesi de 8 Mart 1929 tarihli sayısında, komünistlerin “yabancı ideolojiler adına çalıştığını” iddia ederek bu operasyonu desteklemiştir.¹²⁶

Tutuklamaların ardından başlayan yargılama sürecinde, mahkeme sanıkların çeşitli işçi ve öğrenci gruplarıyla ilişkileri, illegal toplantılar ve yabancı ülkelerle bağlantıları gibi suçlamaları gündeme getirmiştir. Mahkeme kayıtlarında, sanıklara ait bazı mektuplar ve dokümanlar da delil olarak sunulmuş, bu belgelerin Moskova'ya yazıldığı ve sosyalist hareketin örgütlenmesi için destek istendiği öne sürülmüştür.¹²⁷ Ancak Kıvılcımlı, savunmasında bu tür belgelerin bağlamından koparıldığını ve fikir özgürlüğünün bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiğini dile getirmiştir.¹²⁸

Görsel 14: Cumhuriyet 13 Haziran 1929.

¹²⁴ İstanbul 1 No'lu Ağır Ceza Mahkemesi Arşivi, 1929/834 numaralı dosya, s. 34-36.

¹²⁵ Cumhuriyet, 6 Mart 1929, s. 4

¹²⁶ Son Posta, 8 Mart 1929, s. 3

¹²⁷ Tevetoğlu, Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Hareketler, s. 416.

¹²⁸ (İstanbul 1 No'lu Ağır Ceza Mahkemesi Arşivi, 1929/834 numaralı dosya, s. 42-45).

Bu dönemde, parti içinde ayrışmalar daha belirgin hale gelmiş ve bazı önde gelen isimler Kemalist rejimle yakınlaşmaya başlamıştır. Özellikle Vedat Nedim Tör ve Şevket Süreyya Aydemir gibi eski TKP üyeleri, devlete yakın görevlerde bulunarak siyasi rotalarını değiştirmiştir. Vedat Nedim'in 1929 sonunda Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nde göreve başlaması, bu değişimin en somut örneklerinden biri olarak dikkat çekmektedir.¹²⁹ Bu gelişme, TKP içindeki ayrışmayı derinleştirmiş ve Kıvılcımlı'nın ideolojik olarak daha köktenci bir çizgiye yönelmesine neden olmuştur.

Kıvılcımlı'nın savunduğu çizgiye karşı çıkan muhalif grup, Komintern'in desteğini arkasına alarak onun partideki etkisini kırmaya çalışmıştır. Ancak bu süreçte, Kıvılcımlı'nın teorik katkıları ve Marksist eleştirileri parti içindeki mücadeleyi etkilemeye devam etmiştir. 1929 yılındaki yargılamalarda, Kıvılcımlı'nın Haydarpaşa Tıp Fakültesi'nde asistan olarak çalıştığı dönemdeki mesleki uğraşları da gündeme getirilmiş ve bu durum onun savunmasında önemli bir yer tutmuştur.¹³⁰

1929 yılı, emperyalist kapitalizmin yaşadığı en derin bunalımlardan birinin meydana geldiği dönemdir. Tüm dünyada emekçi kitlelerin artan hoşnutsuzluğu ile karakterize olan yılların başlangıcına denk düşer. Bu ekonomik kriz, özellikle Avrupa'da yükselen faşist hareketin gelişmesine zemin hazırlamış ve Komintern politikaları üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Türkiye'de de krizin etkileri hissedilmiş, ekonomide devletin ağırlığı artmış ve kitlelerin hoşnutsuzluğu karşısında devletin şiddet politikaları güçlendirilmiştir. Bu süreçte, 1929 TKP

¹²⁹ Şevket Süreyya Aydemir, *Kadrocular ve Kadro'yu Anlamak*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1976), s. 93.

¹³⁰ İleri, Dr. Hikmet Kıvılcımlı Hakkında Bir Deneme, s. 55.

tutuklamaları da gerçekleşmiştir.¹³¹ Ekonomik kriz, özellikle tarımsal ürün fiyatlarında ciddi bir düşüşe neden olmuş ve kısa süre sonra gündeme gelecek olan Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimi, köylülerin artan hoşnutsuzluğunu dışa vurduğu bir kanal olmuştur. 1929 tutuklaması, İzmir’de bazı gençlerin yakalanması ve verdikleri bilgilerle polisin operasyonu genişletmesi sonucunda başlamış ve İstanbul’a sıçramıştır.¹³²

Görsel 15: Cumhuriyet 4 Temmuz 1929.

Tutuklananlar arasında TKP’nin geçici merkez komitesinde yer alan Kıvılcımlı, Laz İsmail, Hüsametdin Özdoğan, Saatçi Niko, Niko Sinkeyeviç, Mano Scharfmann ve Ahmet Kaya gibi isimler bulunuyordu. Bu süreçte, polis sorguları ve hapisanedeki tutukluluk süreci boyunca sert baskı ve işkence yöntemleri kullanılmış, bu da yıllar boyunca sürecek spekülasyonlara yol açmıştır.¹³³ Bilal Şen, TKP’nin geçmişine dair yazdığı eserlerde, parti kadrolarının polis karşısında direnememesi sorununun altını çizer ve bu durumun TKP’nin örgütsel zayıflığının en önemli nedenlerinden biri olduğunu belirtir.¹³⁴

Kıvılcımlı’nın bu dönemde işkenceye karşı direnmesi ve örgüt ile yoldaşları

hakkında bilgi vermemesi, partinin tarihsel deneyiminde özel bir yer tutmaktadır. Kıvılcımlı’nın direnişi, Bilal Şen’in “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında TKP ve Komintern İlişkileri” adlı eserinde tartışmaya açılmış ve Şen, dönemin baskı koşulları altında hiçbir liderin

131 Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi* (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2008), s. 93.

132 Hikmet Kıvılcımlı, *Türkiye Komünist Partisi Tarihi ve Bunalmaları* (İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları, 2009), s. 55.

133 Tanıl Bora, *Cereyanlar: Türkiye’de Siyasi İdeolojiler* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), s. 316.

134 Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991), s. 60.

direnemediğini savunmuştur. Ancak Kıvılcımlı'nın bu tutumu, Şen'in açıklamalarının ötesinde bir duruş olarak değerlendirilmektedir¹³⁵ 1929 tutuklamaları sırasında Kıvılcımlı'ya yönelik bazı iddiaların, Mano Scharfmann'ın yazdığı raporlarda yer aldığı bilinmektedir. Scharfmann, raporunun başında 1929 tutuklamalarına yol açan olayları ve parti içindeki saflaşmaları değerlendirir. Ancak, kendi sorgulamasındaki zayıf duruşuna dair herhangi bir açıklama yapmaz; bu durumun raporda hiç yer almadığı görülür. Scharfmann, tutuklamaların nedenlerine odaklanır ve örgütün niteliğinin tutuklu sayısındaki artışta önemli rol oynadığını vurgular.¹³⁶

Görsel 16: 08.05.1929 tarihli bir fotoğraf.

¹³⁵ Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, s. 93.

¹³⁶ Erden Akbulut, *1929 TKP Davası* (İstanbul: TÜSTAV Yayınları, 2005), s. 203-205.

Scharfmann'ın ifadesine göre, Türkiye'de kurulan Komsomol teşkilatı, teoride Komünist Parti (KP) ile iş birliği yapması gereken bir yapı olarak düşünülse de pratikte rakip bir örgüt olarak algılanmıştır. Bu bağlamda, Komünist Gençlik Birliği'nin (KGB) saflarını doldurmak amacıyla seçici davranılmadan, şüpheli kişilerin bile örgüte katılmasına izin verilmiştir. Bu durum, parti içi fraksiyonların çatışmasına ve bölünmelerin derinleşmesine yol açmıştır. Scharfmann, "tecrübesiz ve dejenere" olarak nitelendirdiği gençlik örgütünün provokatif tutumlar sergilediğini ve partinin bildirilerine kendi çağrılarıyla yanıt verdiğini, böylelikle partiyi polisin bir provokasyon aracı olarak suçladığını belirtir. Raporunda, Scharfmann parti içi mücadelenin tutuklamaların başlıca nedeni olduğunu savunur. Bu değerlendirme genel olarak doğru kabul edilebilir; zira sadece 1929 tutuklamaları değil, birçok tutuklama dönemi, parti içindeki çatışmaların yoğunlaştığı zamanlarda gerçekleşmiştir. Partinin merkezi, fraksiyonel eğilimlere karşı sık sık uyarılarda bulunmuş ve bu tür eğilimlerin sona erdirilmesi için çağrılar yapmıştır.¹³⁷

Scharfmann, güvenilmez ve dejenere unsurların partiye sızmasının da bir sorun olduğunu ifade eder ve özellikle Kırılcımlı'nın önderliğinde örgütlenen Komünist Gençlik örgütünü bu duruma örnek olarak gösterir. Ancak, dava dosyalarındaki bilgilere bakıldığında, tecrübeli parti kadrosu ile "tecrübesiz ve dejenere" gençler arasında polisteki direniş açısından belirgin bir fark olmadığı görülmektedir. Scharfmann, poliste ve sorgu yargıcında direnç göstermediği gibi, tutuklamalar sırasında ele geçirilen diğer parti üyelerinin de benzer zayıflıklar sergilediği açıktır.¹³⁸

İzmir Ağır Ceza Mahkemesi'nde yapılan savunmalar incelendiğinde, Scharfmann'ın polisteki ifadelerini kabul ettiğini ve "müstantik karşısında hakikati söylemeye cesaret edemediğini" ifade ettiği görülür. Polisin baskısı altında yanlış bilgiler verdiğini belirten Scharfmann, savunmasında durumu şöyle dile getirir: "İzmir Polis Müdürlüğü'nde sivil bir memur bana "İfademi sakın değiştirme. Aksi takdirde boş yere kendini üzmüş olursun" diye nasihat verdi".¹³⁹

Buna karşın, mahkemede sorgu sırasında direnç gösteren bazı genç militanların ifadeleri, Scharfmann'ın tutumundan farklılık göstermektedir. Örneğin, genç bir örgüt üyesi

¹³⁷ Cemil Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), s. 416.

¹³⁸ Akbulut, *1929 TKP Davası*, s. 203-205.

¹³⁹ Akbulut, *1929 TKP Davası*, s. 83.

mahkemede şöyle der: “Polisteki ifadelerimin kıymeti yoktur. İşkence altında alınmıştır. Burada söylediklerim ise hakikattir”¹⁴⁰.

Parti kadrolarının polisteki zayıf duruşları ve sorgu yargıcındaki ifadelerinin mahkûmiyetlere zemin oluşturduğu görülmektedir. 1929 tutuklamalarının parti içinde daha sonra ortaya çıkacak düşmanlık ve kin tohumlarını da ektiği bir gerçektir. Parti tarihinde, devrimci onuru korumak ve sınıf düşmanına karşı direnmek, özellikle tutuklamalar sırasında ortaya çıkan en önemli ölçüttür. Bu bağlamda, Kıvılcımlı’nın direnişi, diğer kadroların aksine devrimci bir duruş sergilemiş ve komünist onurunu korumuştur.¹⁴¹ Dr. Hikmet’in anılarında anlatmış oldukları 1929 TKP Davası adlı kitaptaki bir belgeyle de temelleniyor. Kitapta yer alan, avukatların temyiz dilekçesinde şunlar yazılıdır:

“Eğer, mahkemenin dediği gibi icra Vekilleri Heyeti’ni cebren ıskata tesvik amacıyla bir ittifak olsa bile, Hikmet Bey’in komünistlikten dolayı evvelki mahkûmiyetinin intiac eden zamandan beri gayr-i faal olmasını ve mahkûmiyetin infazı sırasında hapisneden celb edilerek bu muhakemeye ithal edilmesi bulunmasına göre üç dört ay mukaddem bu ittifaktan vazgeçmiş bulunduğru tezahür etmektedir.”¹⁴²

Kıvılcımlı’nın anılarında aktardıkları, avukatların temyiz dilekçesinde de yer almıştır. Bu bağlamda “efsane” çeşitli versiyonlarıyla gündeme getirilmiştir. “Büyük” yazarımız, Sara Mustafa’dan edindiği bilgilerle gerçekçi tarihsel romanlar kaleme almıştır. Hatta bir kitabının ismini “Gerçekçilik Savaşı” koymakta bir sakınca görmemiştir. Ancak bu, onun da aynı çizgide ilerleyen biri olduğu dikkate alındığında haksız bir yaklaşım olduğu değerlendirilmektedir. Türkiye Sosyalist Partisi’nin tutuklamalarında, o da “Sarı Mustafaların” izini takip edilmiştir. Kıvılcımlı’ya yöneltilen nefretin altında ise bu uyumsuzluk yatmaktadır. Sarı Mustafa’nın anlatımına göre: “Ben az bir ceza ile kurtulmuştum. Nazım Hikmet de üzerine atfedilen suç nedeniyle tutuklanmamıştı. Ben çıktıktan kısa bir süre sonra, Nazım ile buluşarak, tevkifat dışı kalan Hamdi Şamilof ve Vanlı Kazım ile bir araya gelip, Nazım Hikmet’in sekreterliğinde bir komite kurarak teşkilatı yeniden yapılandırmaya başladık.”

Kıvılcımlı’nın Hasan Ali Ediz’e yazdığı mektupta belirttiklerinin ne kadar doğru olduğunu, Sarı Mustafa yıllar sonra aktarılanlarla –yanıltıcı bir şekilde- doğrulamıştır. Sarı Mustafa’nın “teşkilatı toparlama” ifadesi, Parti’nin merkezi, organları ve kadrolarına karşı, çeşitli nedenlerle partiden uzaklaşan kişilerin bir muhalefet hareketi geliştirmesi ve tüm kuralları ihlal ederek faaliyet göstermesi anlamına geliyordu. Bu faaliyetler, amaçlarına ulaşmak için

¹⁴⁰ Akbulut, 1929 TKP Davası, s.69.

¹⁴¹Cemil Koçak, Türkiye’de Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Sistem (1923-1946) (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003), s. 55,416.

¹⁴²Hikmet Kıvılcımlı, 1929 TKP Davası, (İstanbul: TÜSTAV Yayınları), s. 12-13.

her türlü yöntemi mubah sayarak ve poliste, mahkemede devrimci onurunu korumaya çalışan devrimcilere karşı alçakça saldırılar düzenleyerek sürdürülüyordu. Dr. Hikmet, daha hapishanede kurgulanan bu oyunların başladığını vurgulamıştır. Kıvılcımlı bilim ve inanç gücüyle bu kurgunun üstesinden gelmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Elâzığ hapishanesini, Elâzığ Üniversitesi'ne dönüştürmüş ve bu dönemde yaşanan düşkünlükler ve kopuşlar hakkında kapsamlı incelemeler yapmıştır.¹⁴³

Kıvılcımlı, anılarında İzmir Ağır Ceza Mahkemesi'nde yaşadığı olayları detaylıca anlatmaktadır. Laz İsmail, cezaevindeki beslenme koşullarını çok iyi bilmektedir. Mahkemede, Nazım Hikmet'ten alıntılar yaparak, “Çelikleri elektriktenmiş New York” diye nutuk çekmeye çalıştığında Mahkeme Başkanı, “Onu bırak, sen poliste verdiğin ifadeler için ne diyorsun?” demiştir. Laz İsmail ise buna yanıt olarak, ifadelerin zorla alındığını belirtmiştir. Mahkeme, zorla alınan ifadelerin böylesine detaylı olayları açıklamak için nasıl bulunup düzenlenebileceğini sorgulamıştır. Laz İsmail'in beyanları, Kıvılcımlı'nın 1929 Davası'ndaki anlatımlarıyla örtüşmektedir. Ali Reza Bey, ifadesinde, İsmail'in, diğer sanıklar gibi zor altında ifade verdiklerini belirterek, “Böyle bir ifadeye tazyik altında verilmiş dersek, o ifadeler detaylı bilgiler içermektedir” demektedir.

Kıvılcımlı'nın, anılarında Laz İsmail'in işçi sınıfı davası için mücadele etme arzusunu, sorguda ifade vermek için kullandığı demagojik ifadelerle anlatmaktadır. İsmail, “Hayatımın proletarya davası uğruna harcanması için, poliste ölmekten kurtarmak istedim” diyerek duruşmalarda gösterdiği cesareti vurgulamaktadır. Ancak, Laz İsmail'in bu mücadelesi, diğer devrimciler gibi dejenere olmuş genç komünist üyeleriyle birlikte, mahkeme sürecinde tutarsız ifadeler vermesiyle sonuçlanmıştır. Kendi ifadesinde, suçlamalarla ilgili olarak, “Hayatımda hiç yalan söylemeyen bir adamım. Yalan söylemeyen yegâne unsur komünistlerdir” demektedir.¹⁴⁴

Kıvılcımlı'nın ifadeleri, 1929 Davası'nda yargılananların durumunu ve komünistlerin yaşadığı zorlukları gözler önüne sererken, Laz İsmail'in bu konudaki tutumu, partinin faaliyetlerine yeni unsurlar eklediğini göstermektedir. Dr. Hikmet, duruşmasında komünizmi savunmaya devam ederken, onun savunması burjuva basınında “Dr. Hikmet'in Konferansı”

¹⁴³ İbrahim Topçuoğlu, *Neden 2 Sosyalist Partisi 1946 (T.K.P. Kuruluşu ve Mücadelesinin Tarihi 1914- 1960) 2.Kitap* (İstanbul: Eser Matbaası,1976), s.133.

¹⁴⁴ Kıvılcımlı, *1929 TKP Davası*, s. 36-40, 106-107.

başlığıyla yer bulmuştur. Ayrıca, Kıvılcımlı'nın, Laz İsmail ile mahkeme öncesinde gerçekleştirdiği tartışmaların da izlerini taşımaktadır.¹⁴⁵

Sonuç olarak, Kıvılcımlı, İzmir Ağır Ceza Mahkemesi duruşmasını, Elazığ zindanındaki ruh haline benzer bir şekilde, bir kızıl üniversiteye dönüştürmüştür.¹⁴⁶ Bu süreçte, işçi sınıfının devrimci niteliğini, sosyalizmin temel prensiplerini ve Marksizm üzerine yaptığı tartışmalarla ortaya koymuş, devrimci bir duruş sergilemiştir. Kıvılcımlı'nın bu konudaki tutumları hem poliste hem de mahkemede etkileyici bir şekilde belirginleşmiştir.

1929 Davası, Türkiye'deki sosyalist hareketinin iç dinamiklerini ve ideolojik çatışmalarını derinlemesine ortaya koymaktadır. Kıvılcımlı, mahkeme sürecinde gösterdiği cesaretle, sadece kendi özgürlüğü için değil, aynı zamanda kolektif bir mücadelenin sembolü haline gelmiştir. Mahkeme kararının ardından mahkumların gösterdiği tepkiler, bu dayanışmanın ve inancın bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıvılcımlı'nın sarf ettiği sözler, onun entelektüel ve politik vizyonunu derinlemesine ifade etmiştir. Kıvılcımlı'nın Elâzığ hapishanesindeki çalışmaları, onun Marksist teoriyi yeniden yorumlama çabasını açıkça göstermektedir. Hapiste geçirdiği yıllar boyunca birçok çeviri ve teorik eser kaleme almıştır. “Cemiyet”, “Siyasi İktisadiyat” ve “Marksizm” gibi konular üzerinde çalışarak, Marksist düşüncenin Türkiye'deki gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur.

Kıvılcımlı'nın hapisteki yaşantısı, sadece bireysel bir mücadele değil, aynı zamanda sosyalist düşüncenin evrimi açısından da önemli bir deneyimdir. Kıvılcımlı, Elâzığ hapishanesinde geçirdiği süre boyunca yaşadığı zorluklara rağmen, düşünsel üretkenliğini sürdürebilmiştir. Hapishane şartları, onu durdurmak yerine, düşüncelerini daha da derinleştirerek sosyalist hareketin teorik temelini güçlendirmeye yönelik bir fırsata dönüştürmüştür. Hapiste yazdığı eserler ve yaptığı çeviriler, onun siyasi yaşamının önemli bir parçasını oluşturmakta ve Türkiye'deki sosyalist hareketin temellerini atmaktadır. Dr. Hikmet'in Elâzığ hapishanesindeki çalışmaları, siyasi tarih açısından incelendiğinde, Marksizmin Türkiye'deki etkisini ve gelişimini anlamak için vazgeçilmez bir kaynak teşkil etmektedir.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Rasih Nuri İleri, *Gerçeği ve Bilimselliği* (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2004), s. 7.

¹⁴⁶ *Hizmet* 17.07.1929

¹⁴⁷ Hikmet Kıvılcımlı, *Kızıl Yıldız: Marksist Teori Üzerine Yazılar* (İstanbul: Yordam Kitap, 2015), s.50.

Görsel 17: Hikmet Kıvılcımlı'nın 1933 yılına ait bir fotoğrafı.

1929 tutuklamaları, Türkiye'deki sol hareketin ve özellikle Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) tarihindeki önemli dönüm noktalarından biridir. Bu tutuklamalar, sadece bireylerin mahkumiyetleriyle sınırlı kalmayıp, Türkiye'nin siyasi ve sosyal yapısında derin etkilere yol açmıştır. O dönemdeki gelişmeler, devrimci hareketin duraksamasına ve örgütsel zayıflamalara neden olmuştur. 1929'da başlayan bu tutuklamalar, Cumhuriyet'in ilk yıllarında devletin sol hareketlere karşı geliştirdiği baskıcı politikaların bir parçası olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde, Kıvılcımlı gibi önemli şahsiyetler, hapsedilerek sadece bireysel olarak değil, aynı zamanda temsil ettikleri düşünce sistemleriyle de hedef alınmıştır. Kıvılcımlı, hapiste geçirdiği süre boyunca Marksist teoriye dair önemli çalışmalar yapmış,

partinin politik ve teorik evrimini derinlemesine incelemiştir. Hapisteyken gerçekleştirdiği çeviri ve telif eserler, onun entelektüel mücadelesinin bir parçası olmuştur. Bu tutuklamaların bir diğer önemli boyutu ise, Türkiye’deki sosyalist hareketlerin bir araya gelerek daha güçlü bir muhalefet oluşturma çabalarının zayıflamasıdır. 1929 tutuklamaları sonucunda birçok aydın ve devrimci, hapis hayatına mahkûm edilerek toplumsal hareketlilik engellenmiştir. Örneğin, Elâzığ hapishanesinde tutulan Niko gibi figürler, bu dönemde yaşanan ideolojik çatışmaları ve bireysel hesaplaşmaları yansıtmaktadır. Bununla birlikte, 1929 tutuklamaları sonrası yaşanan süreç, Türkiye’de sol hareketlerin ilerleyen yıllarda karşılaşacağı zorlukların da habercisi olmuştur. Tutuklamalar, sadece bireysel özgürlüklerin ihlali değil, aynı zamanda devletin politikalarına karşı daha geniş bir muhalefet oluşumunu engelleme çabası olarak da görülmelidir. Bu bağlamda, 1929 tutuklamalarının etkileri, Türkiye’deki sosyalist hareketlerin gelişimi üzerinde uzun yıllar süren olumsuz sonuçlar doğurmuştur.¹⁴⁸ Sonuç olarak, 1929 tutuklamaları, Türkiye’deki sol hareketlerin tarihi açısından kritik bir dönüm noktasıdır. Bu olaylar, sadece bireysel mahkumiyetler değil, aynı zamanda devrimci hareketlerin zayıflaması ve devletin baskıcı politikalarının devamı açısından da önemli bir örnek teşkil etmektedir.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Detaylı bilgi için bkz: Mete Tunçay, Türkiye’de Sol Akımlar (1908-1925) (Ankara: Yurt Yayınları, 1967). Hikmet Kıvılcımlı, Türkiye İşçi Sınıfının Sosyal Varlığı (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1992). Doğan Avcıoğlu, Türkiye’nin Düzeni: Dün-Bugün-Yarın (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1968). Tanıl Bora, Sol, Kemalizm ve Modernleşme (Ankara: İletişim Yayınları, 1995). Fikret Başkaya, Paradigmanın İflası: Resmi İdeolojinin Eleştirisine Giriş (Ankara: Özgür Üniversite Yayınları, 1991). Oral Çalışlar, 12 Mart’tan 12 Eylül’e: Türkiye’de Sosyalist Hareket (İstanbul: Güncel Yayınlar, 1993). Mahir Sayın, Devrimci Yol Belgeleri (Ankara: Belge Yayınları, 2002).

• Cemil Koçak, Türkiye’de Sosyalizmin Kısa Tarihi (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015)..

¹⁴⁹ Mahkûmlar, Dr. Hikmet ve diğerleri, dört yıl altı ay on beş gün hapis cezasına çarptırıldılar ve bu durum hem iç hem de dış destekçilere bir gözdağı olarak algılandı. Ceza hem içteki örgütlenmelere hem de Sovyetler Birliği gibi dış destekçilere karşı bir uyarıydı Bu Mahkûmlar temyize başvurdular. (Temyiz Layihası’nın tam metni için Ek-3’e bakınız.) Temyiz başvurusu İzmir Ağır Ceza Mahkemesi’nde 4 seneden 4 buçuk seneye kadar mahkûm olan 24 komünistin Temyiz Mahkeme-i Adliyesi’ne gönderdiği layihaya ilam edilen kısmı şuydu:

“Mahkeme-i Temyiz Ceza Dairesi Riyaset-i Aliyesi’ne

Efendim,

Merbut Temyiz Layihamıza zeylen, halis samimi kanaatlerimizi bervehc-i zir arz ederiz.

Şöyle ki: ‘Komünizm, milli Türk İnkılabı’nı tanımak’ demektir. Komünizm, işçi sınıfı ile sermayedar sınıfın hayat mücadelesinden doğan ve onunla beraber inkişaf eden bir cihani kavrayış tarzı ve telakkiden başka bir şey değildir. Her nerede ki, işçi ve sermayedar denen iki sınıf varsa, orada komünizm sınıf mücadelesinin düsturlaşması tarzında bir günün meselesi olur. Türkiye’de sınıf farkları var mıdır? Türk Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 69. Maddesi: ‘Her türlü zümre, sınıf, aile ve fert imtiyazları mülğadır’ diyor. ... Türkiye’de komünizmin bütün faaliyeti sınıf mücadelesi hududunu asla geçmez. Komünizm, her yerde olduğu gibi, burada da sınıf mücadelesinde inkılapçıdır; derken, onun bir anarşi ve kargaşalık olacağı zannı hâsıl olmamalıdır. İnkılap, komünizm için bir mefkûre, bir içtihat, bir felsefi içtihat ve telakkidir. Hiçbir Türk, fikir ve içtihadından dolayı, kanunca sorguya çekilemez. Teşkilat-ı Esasiye’mizin 75. Maddesi her Türk’ün inkılapçı olmadığı gibi, inkılapçı olduğu için de hesap vermeye tutulamaz. İnkılap, tarihin seyrine göre bir görüştür. Bir gaye değildir.” Hikmet Kıvılcımlı, Kıvılcımlı’nın 1929 Mahkeme Savunması. (Ankara: Yordam Kitap, 2008), s. 60-70.

2.5. İdeolojik Yayıncılık ve Mücadele (1935-1938)

Görsel 18: Hikmet Kıvılcımlı, Münire ve Seher Hanım ile birlikte, 1937 yılında çektilen bir aile fotoğrafı.

Hikmet Kıvılcımlı, 1929'da Elâzığ Cezaevi'ne girmiş ve burada geçirdiği dört yılın ardından, 1933'teki genel af ile serbest kalarak İstanbul'a dönmüştü. Mesleği olan doktorluğu icra etme imkânı bulamayan Kıvılcımlı, bu dönemde düşüncelerini yaymak için yayıncılık, köşe yazarlığı ve kitapçılık faaliyetlerine yöneldi. Böylelikle hukuki mücadelesini ve sosyalist ideallerini, halka açık bir şekilde ve yayıncılık yoluyla sürdürmeyi amaçlamaktaydı.

1934'te, Şefik Hüsnü'nün kardeşi Salahi Birizkent ve Eczacı Vasıf ile birlikte yeniden gözaltına alındı. Bu süreçte ağır işkenceler gördü ve Kızıl İstanbul ile 1 Mayıs gazetelerini dağıttığı gerekçesiyle yargılandı. Yargılamalar sonucunda 17 Ocak 1935 tarihinde Kıvılcımlı beraat etti; ancak Eczacı Vasıf ve Salahi dört yıl hapis

cezasına çarptırıldı.¹⁵⁰ Cezaevinden çıktıktan sonra Hasan Ali Ediz (Böcür), Eczacı Vasıf (Kara Patron) ve eşi Fatma Yalçı'yı yanına alarak Marksizm'in Bibliyoteği Yayınevi'ni kurdu. Bu yayınevi aracılığıyla komünizm ve Marksist literatürün Türkiye'de yaygınlaştırılmasını hedefliyordu.

Marksizm'in Bibliyoteği Yayınları bünyesinde yayımlanan ilk eserler arasında K. Marks'ın "Gündelikçi İş ile Sermaye" adlı çalışmasının çevirisi ve V.İ. Lenin'in "K. Marks'ın Hayatı, Felsefesi, Sosyolojisi" adlı eseri yer almaktadır. Aynı yıl yayımlanan bir diğer önemli eser ise Türkiye işçi sınıfının sosyal varlığını ele alan "Türkiye İşçi Sınıfının Sosyal Varlığı" adlı kitaptır.

¹⁵⁰ Zihni Anadol, *Kırmızı Gül ve Kasget*, Belge Yayınları, 1988, İstanbul, s. 136.

Bu eserler, dönemin sosyalist düşünce yapısının yaygınlaştırılması ve işçi sınıfının bilinçlendirilmesi amacıyla basılmıştır.¹⁵¹

Kıvılcımlı'nın yayıncılık faaliyetleri yalnızca Marksizm'in Bibliyoteği ile sınırlı kalmamış, Emekçi Kütüphanesi adı altında devam etmiştir. Bu dönemde yayımlanan eserlerden biri, F.

Şekil 19: Eylül 1935, fotoğrafın sağındaki kişi Hikmet Kıvılcımlı .

Engels'in "*Marksizmin Prensipleri*" adlı çalışmasıdır.¹⁵² Aynı zamanda Kıvılcımlı, "*Demokrasi: Türkiye Ekonomi ve Politikası Hakkında*" adlı eseri de yayımlamıştır. Bu eser, 1937 yılında basılmış olup güncel siyasal meselelere Marksist bir perspektiften yaklaşan önemli bir çalışmadır.

Kıvılcımlı, yayıncılık faaliyetlerine devam ederken sürekli olarak polis takibi ve soruşturmalarla karşı karşıya kalmış, ancak bu durum onun mücadelesini sekteye uğratmamıştır. Dönemin baskıcı atmosferine rağmen, ideallerini ve toplumsal değişim arzusunu yarma çabasını sürdüren Kıvılcımlı, 1937'de Babıali'de bir kitabevi satın alarak Kıvılcım Kütüphanesi'ni kurdu. Kıvılcım Kütüphanesi hem Marksizm'in Bibliyoteğinin yayınlarını hem de Babıali'deki diğer yayınevlerinin eserlerini halka sunmaktaydı. Kitabevi, Fransızca bilimsel eserlerin yanı sıra sosyalist düşüncenin klasiklerini de

içeriyordu. Zihni Anadol'un anılarında belirttiği üzere, Kıvılcımlı'nın annesi Münire Hanım, oğlunun yayımladığı eserleri Babıali'deki dükkânda sergileyerek satışını yapmaktaydı. Anadol, bu sahneyi "*üstünde eski bir peştamal, başında yıpranmış bir namaz bezi ile oğlunun yayımladığı kitapları satışa sunduğunu gördüm*" şeklinde ifade etmektedir.¹⁵³ Bu tasvir,

¹⁵¹ Karl Marks, *Gündelikçi İş ile Sermaye*, İstanbul, 1935.

¹⁵² Engels, Friedrich, *Marksizmin Prensipleri*, Çev. Fatma Yalçı, İstanbul, 1936.

¹⁵³ Zihni Anadol, *Kırmızı Gül ve Kasget*, Belge Yayınları, 1988, İstanbul, s. 136.

Kıvılcımlı ailesinin içinde bulunduğu ekonomik zorlukları ve sosyalist yayınların yayılması için verdikleri mücadelenin yoğunluğunu ortaya koymaktadır.

Kıvılcımlı'nın yayıncılık çalışmaları ve Kıvılcım Kütüphanesi, dönemin zorlu koşullarına rağmen devam etmiştir arşiv belgelerinde rastladığımız üzere bazı yazıları yasaklanmış ve engellenmeye çalışılmıştır.¹⁵⁴ Buna rağmen Kıvılcım Kütüphanesi, Türkiye'de komünist harekete katkı sunan önemli merkezlerden biri olmuştur.¹⁵⁵ Kıvılcımlı hem yayıncılık hem de siyasi mücadele yoluyla komünizmi ve Marksist düşüncüyü geniş kitlelere ulaştırma hedefini sürdürmüştür. Onun mücadelesi, sadece teorik yazılar ve çevirilerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda bu ideolojinin halkın yaşamında yer bulması için de pratik adımlar atılmıştır.

Şekil 20: Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Fatma Nudiye Yalçı, hapishane bahçesinde havalandırma sırasında, 20.10.1937.

¹⁵⁴ BCA 81-101-17/ 30-18-1-2, 15.12.1937.

¹⁵⁵ Hikmet Kıvılcımlı'nın yayımlama ve kitapçılık faaliyetleri sürerken, devletin o dönemde Kıvılcımlı da dâhil olmak üzere tüm komünistleri gözetlediği anlaşılmaktadır. Kıvılcımlı, bu süreci şöyle ifade etmektedir: “Orhan Akbaba ile dereden tepeden konuşuyoruz. Va Nu'yu nasıl bulduğumu soruyor. Kravçenko'ya benzeyen adlı bir Rus yazardan hikâyeler aşırıdıkça iyi para kazanıyordu, dedim... Odaya soluk soluğa giren ikinci ortak...

- Doktor sana üzüler bir kara haber... Seni çok seven bir adam.

- Kim?

- Nazım Hikmet

- Hayrola?

- Hiç de hayır değil. Nazım tevkif edilmiş.

- Aaaaa

- Komünistlik her zaman ağır suç. Nazım dedim. Nazım Hikmet Komünist Partisi'nden bile kovulmuş.

Diyemem. Sustum.” Dr. Hikmet Kıvılcımlı, *Kim Suçlamış? Brejnev'e Mektup* (İstanbul: Yol Yayınları, 1979), s.95-96.

2.6. Sosyalist Mücadele: Donanma Davası ve Cezaevi Deneyimleri (1938-1950)

Hikmet Kıvılcımlı'nın Donanma Davası ve cezaevi yılları, Türkiye'deki komünist hareketin gelişimi açısından önemli bir dönemi temsil etmektedir. Kıvılcımlı, 1937 sonbaharında “*Demokrasi: Türkiye Ekonomi Politikası Hakkında*” adlı eserini yayımladıktan sonra, büyük ölçüde “Kıvılcım Kütüphanesi”ne yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde kitap yayıncılığını neredeyse bırakmış görünmektedir. 1937 Temmuz ayında dergisinde “*Edebiyat-ı Cedide'nin Felsefesi*” başlıklı yazı dizisinin yayımlandığı ve bu yazıların Ocak, Şubat ve Mart 1938 sayılarında devam ettiği gözlemlenmiştir.¹⁵⁶

1938 yılında başlayan bu süreç, yalnızca Kıvılcımlı için değil, genel olarak sosyalist düşüncenin gelişimi açısından da kritik bir öneme sahiptir. Donanma Davası, 1938 yılında, Türkiye'deki komünist hareketin liderlerinden biri olan Hikmet Kıvılcımlı, Nazım Hikmet gibi pek çok sosyalistin yargılandığı bir davadır.¹⁵⁷ Bu dava, hükümetin sosyalistlere karşı başlattığı baskıların bir yansıması olarak görülebilir.¹⁵⁸

“Donanma Davası” olarak bilinen dava, 10 Ağustos 1938'de Erkin adlı bir denizaltıda gerçekleştirildi.¹⁵⁹ Dava süresince, Erkin gemisi dava salonu olarak kullanıldı ve sürekli yer değiştirdi. Öncelikle bir adanın açıklarına demirleyen Erkin, daha sonra Erdek açıklarına geçti ve birkaç gün sonra Silivri önlerine demirledi. Bu dava, dünyada benzeri görülmeyen bir yargılama biçimi olduğu için halk arasında “yüzer mahkeme” olarak anıldı. Dava sürecinde yeterli delil bulunmadığı ve gereksiz bir yargılamanın yapıldığı gerekçesiyle, Mahkeme Başkanı Tuğbay Hüsnü Gökdenizer şunları ifade etti: “*Bu gençlere yazık ediyorsunuz, ortada hiçbir şey yok; bu yaptığınız Donanma'ya yönelik bir suikasttır.*” Bu sözlerin ardından da mahkeme reisliğinden istifa etti.¹⁶⁰ Kerim Korcan'ın anlatımıyla Askeri Savcı Haluk Şehsuvaroğlu'nun Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yı Kerim Korcan ile yüzleştirmeli sorgusu şu şekilde gerçekleşmiştir:

¹⁵⁶ Emin Karaca, *İnadın ve Direncin Adı: Dr. Hikmet Kıvılcımlı* (İstanbul: Destek Yayınları, 2011), s.155.

¹⁵⁷ Atilla Coşkun, *Nazımın Siyasal Yaşamı ve Davaları*, Cem Yayınevi, İstanbul, Mayıs 1995, s.195.

¹⁵⁸ Zihni Anadol, *Kırmızı Gül ve Kasget*, Belge Yayınları, 1988, İstanbul, s. 136.

¹⁵⁹ USTE, Dr. HKA, Dosya no: 351.

¹⁶⁰ Emin Karaca, *İnadın ve Direncin Adı: Dr. Hikmet Kıvılcımlı* (İstanbul: Destek Yayınları, 2011), s.220.

O arada bana bakıyor Doktor, sonra dönüp Haluk Bey'e: "Polis raporlarının beni nasıl resmettiğini pek bilemem, ama şu son yıllardaki Marksizm Bibliyoteği yayınlarını size bir fikir verebilir kanısındayım." Bir an duruyor, sonra sürdürüyordu: "Son derece cesur bir atılımla, Osmanlı'yı ülkemizden kaldırıp atmak, yerine yepyeni bir Cumhuriyet kurmak, kuşkusuz ki düşmanlarımızın bile inkâr edemediği bir başarıdır; ama yeni bir devreye yönelirken, modern fikirlere de –olayın mantığı gereği- kapıları ardına kadar açmak zorundayız. Öte yandan ülkemiz, büyük fedakârlıklar yaparak hızla sanayi kurma yoluna yönelmezse, bunu kısa zamanda ağır sanayiye dönüştürmezse, bilelim ki Osmanlı bir karşı dalga gibi, takım taklavatıyla geri dönecektir. Ağır sanayi kurulması, Türkiye'de bazı zümreler istemiyor olsalar bile bir proleter hareketi yaratacak, işçi sınıfının tarih alanına inmesi, zorunlu olarak Marksizm'in ülkemizde sesini duyurmasına yol açacaktır. İşte biz buna ön ayak olmakla, bir memleket hizmeti yaptığımız kanısındayız!"

Haluk Bey alıyordu sözü, Hikmet Kıvılcım'a soruyordu: "Siz, Doktor Bey," diyordu, "Belli ki, hekimliğinizin yanında sosyal-siyasal konulara da derinlemesine kafa yormuşsunuz?"

Doktor cevaplamakta gecikmiyor: "Teşekkür ederim Savcı Bey, eh biraz."

Haluk Bey nefesleniyor, esasa giriyordu: "Bunun sizi, aşırı ucta bir eylemciliğe itmediğine inanmak isterim; ama yazık ki, yazık ki, durum hiç de öyle görünmüyor!"

Doktor kesinlikle bozulmuyordu: "Doğrusu çok şaşıtm; böylece neyin vurgulanmak istendiğini pek anlayamadım?"

Sesinin tonunu hiç bozmuyor, şu var ki, bastırıyordu Savcı: "Bir garip eylem arayışındasınız ama, tehlikeli bir tırmanışın içinde olduğunuzu ayrıca hatırlatmama bilmem gerek var mı Doktor Bey?" Dönüyor, beni gösteriyordu: "Bu çocuk Donanma'ya kitap gönderme fikrini, cüretini, söyleyin kimden, kimlerden alıyor?"

Doktor durgundu şimdi, Savcı'yı cevaplamıyordu, ama soruyordu:

"Bir sorunun sağlıklı, doğru bir cevaba ulaşması, önce onun belli bir mantıksal temele oturmasına bağlıdır!" Savcı, bozulduğunu belli etmek istemiyordu: "Evet, sizi dinliyorum Hikmet Bey, anlatın!" Daha da kararlıydı şimdi Doktor: "O halde meseleyi önce şöyle koymak gereklidir: Kışkırtma Kerim Korcan'dan mı Donanma'ya gelmiştir, yoksa Donanma'dan mı Kerim Korcan kışkırtılmak istenmiştir?" Kıvılcım, yalan ağacının köküne indirmişti baltasını. Ortalık allak-bullak, Savcı derin bir vicdan muhasebesindedir, soruyor: "Daha açık konuşur musunuz Doktor Bey?" Kıvılcım, sesini yükseltiyordu: "Savcı Bey, kimdir bu Üstçavuş Seyfi Tekdilek, karanlık kuvvetlerin emrinde, amatör bir provokatör değil mi? İçerden dışarıya, yani Donanma'dan Kerim Korcan'a mektup yazan o değil mi?" Haluk Bey gerçeğe yaklaşıyor gibiydi: "Genel görünüşüyle, olay bu havayı veriyor, olabilir." Doktor, boşluğu dolduruyordu: "Ne yapmış Kerim Korcan –o da istek üzerine- Van der Lube rolüne soyunan bu acemi aktörcüğe (Seyfi Tekdilek'e) üç-beş kitap göndermiş; nedir onlar: 'Babalar ve Çocuklar, Milliyetçilik, Yirmi Dört Saat' (İlhami Bekir'den). 'Kıvılcım Kütüphanesi'nden bir tek kitap bile yok. Öyleyse ne isteniyor Kerim Korcan'dan, dolayısıyla benden?" Savcı susuyor, Doktor sürdürüyordu: "Bir şeyi daha vurgulamak isterim; bundan tam iki ay evvel, İstanbul Polis Müdüriyeti tarafından gözaltına alınan, tığ gibi delikanlı Kerim Korcan'ın bu günkü hâli nedir?" Kızıyor, kızarıyordu Haluk Bey: "Poliste olanları bilemem. Ama burada fiske bile vurulmamıştır kendisine!" Ekliyordu sonra özenle: "Kaldı ki, bir komünist sempatizanı olduğunu da söylemiştir kendisi bize!" Açıklanması zor bir şey değildi bu Doktor için:

“Orasını kendi bilir, ben bilemem,” dedi. “Yalnız şurasını söylemek isterim ki, ben ülkemizin tıp otoriteleri tarafından yeteneği kabul edilmiş, bir sinir ve ruh doktoruyum.” Beni gösteriyordu, yüzünün hatları gerilmiş: “Şu gördüğüm manzara gerçekten korkunçtur!” Araya girivermişim birden, tartışma dozunda yürümeliydi: “Elinizdeki imkânlar ölçüsünde bana insanca davranmak gayreti içindeydiniz her zaman Savcı Bey.” Sözümlü yarıda kesiyordu: “Eh öyleyse, bundan başka istediğiniz nedir benden?” Sürdürüyordum içtenlikle: “Şu, daha önce söyledim; Doktor Bey’le zaman zaman, fikir seviyemi kat kat aşan konularda da konuştuk. Ama inanın ki, Donanma’da isyan çıkarma niyetinin, işin bile geçmemiştir aramızda!” Haluk Bey, önce duraksıyor bir an, sonra Doktor’a dönüyordu: “İfadeleriniz birbiri tutuyor Hikmet Bey. Kerim Korcan da aşağı yukarı sizin dediklerinizi andıran şeyler söylüyor.” Kararlı bir havadaydı gene Doktor: “Akılselim, biraz dürüstlük bunu gerektirmiyor mu?” Gülümsüyordu Savcı: “Ne kadar da soğukkanlısınız, aranan kişi siz değilsiniz sanki?” Doktor kendini bozmuyordu: “Böylesi daha normal ve gerçeklere de uygun değil mi?” Savcı, başka bir şeyler söylemek istiyordu: “Gerçekler, gerçekler, Kerim Korcan da gerçek; iyi yetiştirilmiş, gizli işlerinizi kotaran bir kişi olarak üstünde duruluyor, bunu neden anlamak istemiyorsunuz?” Acı acı gülümsüyordu Doktor: “En açık ve masum yönümüze, kuşkunun zehirli ışıkları tutuluyor. Eğer Kerim Korcan benimle gizli ilişkiler sürdüren bir kişi olsaydı, sizler onu tanımak şansını tadamayacaktınız; mesele affınıza sığınarak söylüyorum, bu kadar basit ve aynı zamanda yalın...” Konuşmayı burada kesiyordu Haluk Bey. Dr. Hikmet’le yüzleştirilmemiz, umulan sonucu vermemiştii sanırım ona göre; yalnız şunu eklemekten de kendini alamıyordu:

“Benim buradaki önemli rolümü, sonradan daha iyi değerlendireceğinizi umarım Hikmet Bey, çünkü, bugün burada belki de Kerim Korcan’ın ölüsüyle yüzleşmiş olacaksınız!” Sonra bana dönüyordu: “Unutma ki Kerim Korcan, onca işkencelere rağmen senin burada birtakım şeyleri ısrarla devletten saklaman, bil ki kesin olarak aleyhinde yorumlanacaktır.” Doktor ayağa kalktı, önce notlarını dikkatle gözden geçirip mahkeme heyetini bir süzdü, sonra iddiasız ama kararlı konuşmaya başladı: “Muhterem mahkeme, unuttur olduk, ne zamandır bizleri yargılıyorsunuz. Ama böylece olayın bütününi vermiş, anlatmış olmuyoruz. Bu tutuklular için çok zor katlanılır bir azaptır; siz de görev yapıyorsunuz, karışmayız. Şu var ki, sizleri de tarih yargılıyor ya da yargılayacak; bu, böyle bir mahkemedir ki, kişilerin toplumda işgal ettikleri yer, oluşturdıkları doruk nokta her ne olursa olsun, o yargıcın suçlamalarından, insanı tir tir titretecek kararlardan kesinlikle korunamaz, kurtulamazlar!

Bakınız, açık söylüyorum; yaptıkları insan türünün yararına, iyiliğineyse, onlar aklanacak, mutlu olacaklar. Eğer eylemleriyle canlıların hayatını cehenneme çevirmişlerse, vay geldi başlarına! Bu bakımdan, tam bir açık yüreklilikle, inanın hiçbir art düşüncenin tutsağı olmadan, sizleri şimdiden uyarıyorum. Duruşa yenice hazırlandığımız günlerde, savcının bilgisi tahtında İçişleri Bakanlığı’na çekmiş olduğum telle: “Kanunî yayımlarımdan ötürü imham kararlaştırılmış, faciayı önleyiniz!” şeklindeki başvurum ve bize bakmakla görevli Üsteğmen Nihat Bey’e: “Bunlar Kemalizm’i bile anlamamış adamlar!” diye haykırırken hep aynı endişeyle doluydum. Sizleri yanlış bir adım atmaktan davranıp alıkoymak istiyordum! Zaten yargılayan, yargılanan hep bir toplum hizmeti yapmıyor muyuz?

Muhterem Mahkeme Heyeti, bize yükletilen ana suçlama nedir, şimdi onun analizine girmek istiyorum. Elimdeki iddianamenin içeriğinden değil de, bir özelliğinden söz edeceğim. Burada, benden başka yargılanan yaklaşık olarak 26 kişi var; bu tutukluların suçlanmasında oran olarak söyleyeyim, iddianamede yüz satır sıralanmışsa, bu yüz satırın seksen beş satırı benden, eylemlerimden söz etmektedir; ne şeref değil mi Reis Bey? Yani Savcı, 26 kişiye on beş satır ayırırken –kişi başına iki satır bile düşmüyor– nedense bana yüzde seksen beşlik suçlamayla yüklenmiş!

Reis Bey, elbette bunun bir sebebi var; yer yer düşünce hatalarına rağmen, Sayın Savcı bu satırları boşa karalamamıştır. Geçen celselerin birinde Mahkeme Kâtibi Kurmay Binbaşı Kemal Bey, bir metni okurken ünlü Fransız yazarı Henri Barbusse'ü, Hanri Bardus yapıverdi. Bu yanlış normaldi, çünkü zaten aslını da bilmiyordu. Ama eğer zorunlu olarak bir davanın içeriğinde birtakım fikirler tartışılacaksa, doğru kararlar alabilmek için, hiç değilse dünyadaki fikir akımlarını, onları temsil eden kişileri az da olsa bileceksiniz. Şimdi Sayın Savcı'nın şaşırdığı bir şeye -ki yayınlarımla ilgilidir- ben de olağanüstü hayretimi söyleyeceğim.

İddia makamı der ki, ya da demek ister ki, Dr. Hikmet Kıvılcım, neden hekimlik mesleğini bırakır da, Marksizm'in Türkiye'de yaygınlaşmasına çalışır? Ben de şöyle bir soru yöneltmek isterim kendisine: Mustafa Kemal, neden temel olarak Osmanlı Harbiyesi'nden edindiği fikirleri bırakır da, bir de Leninizm'i incelemeye girer? Bunun cevabı gayet basittir; o, komşu Bolşevik İhtilali'nin fikriyatını tanımak istemektedir. Yoksa Sovyetler Birliği'yle, o yer yer dupduru, yer yer karmaşık ilişkileri, nasıl yönlendirecek, yöneteceklerdi?

Reis Bey, şimdi burada biraz durmak gerek. Savcı Bey, tıpkı İttihatçıların akıl hocası ünlü Ziya Gökalp gibi ve onun mantığıyla: "Gözlerimi kaparım, vazifemi yaparım!" demek istiyor. Bu tipik kapıkulu felsefesi ve teslimiyetidir. Bir anlamda İttihatçılar, yani Enver Paşalar, Talat Paşalar, Cemal Paşalar imparatorluğu batırmadılar mı? Sonra yaralı, yıkık, insanları perişan yurdu bırakıp, yabancı diyarlara kaçmadılar mı? Onların kişisel meziyetleri, samimiyetleri, vatanseverlikleri neyi, neleri kurtarabildi? Çok iyi biliyoruz ki, kağıt tekerindeki hız, köhne bir derebeylikteki kaplumbağa hareketliliğini temsil eder; Avrupa'da sanayinin çarkları ise, cehennemî bir vınlamayla dönüyor, oradaki insanları yeni bir çağa taşıyor, trenlerle, otolarla, uçaklarla... Şimdi, yani Savcı Bey, Avrupa'nın tekniğini alacak, gene tekniğin zorunlu hale getirdiği fikir gelişmelerini yok sayacak, es geçecek, Marksizm'i ülkemize sokmayarak, onun uyandıracığı işçi bilinçlenmesinden, sınıf örgütlenmelerinden uzak durarak ülkemizi tam bir suskunluk içinde idare edecek; peki ama nerede bu bolluk? Bir ülkede sanayinin sağlıklı olarak gelişmesi, yerleşmesi, o toprak parçasında işçi hareketinin tez elden örgütlenmesine bağlıdır. İşçi hareketinin teşkilatlanması demek, Marksizm'in, yani bu fikir akımının proleterler arasında yaygınlaşması demektir. Biz bazı bağınaz çevrelerin, Marksizm'e karşı paniğe yaklaşan bir korku ve hoşnutsuzluk duyduklarını elbette biliyoruz. Ama bu çıkar bir yol ve yöntem değildir ve kaynağını da sanayiden elde edilen gelirin, nimetlerin, sosyal adalet ölçüleriyle çalışan yığınlar arasında paylaşmaktan kaçınmak endişesinden ileri gelir. Öyleyse diyoruz ki bir fikre karşı olabilirsiniz, şu var, o fikre kapalı olamazsınız. Olursanız o akım sizi kesinlikle dinlemez, çiğner geçer ve bundan sadece bir sınıf değil, toplumun bütünü zarar görür. Demek ki benim Marksizm'e, ülkemizde geniş bir alan açmaya, bulmaya çalışmam, bir rastlantının ya da bir ideolojinin dürtüsüyle olmamıştır. Ben bu yöndeki boşluk ve acemiliğimizi kavrayarak bir politik kültür gereksinimini karşılayarak aslında millî bir görev yapmaya çalışmaktayım. Demek ki, sadece Marksizm olduğu için fikir hareketi işçiler arasında da gelişmemiş, sanayi proletarlaşmayı zorunlu kılınca, kendine güvenli bir dünya arayan işçiler, bir sosyo-siyasal savaş silahı olarak Marksizm'e sarılmışlardır. Nitekim işçi hareketinin bu yönünü Marksizm'in yeminli düşmanı Hitler bile inkâr edememiş, ancak onu ustaca saptırmanın yollarını aramıştır Nitekim 'Kavgam' kitabında açık açık demiştir ki: 'Nasyonal Sosyalist işçi şunu bilmelidir ki, o millî iktisadın bir uzvudur! Nasyonal Sosyalist patron da şunu bilmelidir ki, o da millî iktisadın bir uzvudur!' Bu eşsiz bir demagoji örneğidir. Reis Bey, Savcımız da herhalde bilmeyerek de olsa, bu mantık saptırmasına kendisini kaptırmış, Hitlerizm'in geyiği kızartıp yediğini, kuyruğunu işçilere bıraktığını anlamıyor ya da anlamazdan geliyor.

Reis Bey, Sayın Savcı da, 1933 yılından beri, Avrupa'da moda haline gelen bu vahşi, azgın kapitalist fikriyatına bilerek ya da bilmeyerek beyanlarında paralellik çizmektedir. Bu bakımdan beni bir an bile memleketinin bir insanı, bir fikir adamı olarak ciddiye almamıştır. Alsaydı, böyle köhne bir mantığın hedefi haline getirmezdi kişiliğimi? İnanınız ki, o benim hakkımdaki mahkûmiyet kararını çoktan vermiş, ancak muhterem heyetinizi bu yola sürüklemeye çalışmaktadır. Reis, burada, biraz sertçe araya giriyordu:

Öyle şey olmaz Hikmet Bey Dr. Hikmet Kıvılcım, bir an duruyor, sonra acı acı gülümseyerek soruyordu:

Madem öyle de Reis Bey, neden karar günleri yaklaştıkça Sayın Savcı tıpkı gümrükten mal kaçırır gibi, gece yarıları Kerim Korcan'ı kamerasından apar topar kaldırtıp Savcılık makamına çağırıyor? Herkes Savcı'ya bakıyordu. En ağır cezayı alacağını şimdiden tebliğ ederek, onu benim aleyhime kışkırtmaya çalışıyor? Bu, mahkemenizin tarafsızlık ilkesine, adalet prensiplerine aykırı düşmez mi? Heyet, güya şaşmış gibi topluca Savcı'ya dönüyor, uzun uzun bakıyorlar, ama tuhaf değil mi hepsi bu kadar? Doktor sürdürüyordu: —Ama Sayın Savcı burada görevinin gereğini yapıyor ne kızarak ne de rastlantı sonucu böyle bir adım atmış değildir. Tehdide hedef seçilen kişinin kimliği bizi derin derin düşündürmekte ve galiba hakkımızda açılan bu davanın gerçek anahtarını bize vermektedir. Buradan hareketle biz 1938 yılının 1 Mayısından başlayarak aylarca İstanbul Polis Müdüriyeti Üçüncü Kısımında Kerim Korcan'a neden işkence yapıldığını anlıyor, biraz dumanlı da olsa, bundan bazı sonuçlar çıkarabiliyoruz. Soralım, meselenin aslı nedir? Bundan birkaç evvel karara bağlanan Harbiye Davası göstermektedir ki, Nâzım Hikmet'in ismi ve edebî şöhreti, bir davanın agrandize¹⁶¹ edilmesine yetmekte, ama açıktan ya da gizlice süregelen siyasal akımların gerçek yüzünü ortaya koymamakta, koyamamaktadır. İşte, uğraşları gereği yıllardır solları kovalayan Gizli Polis, bu noktada da ortaya atılıp sözde bu davaya sosyal-siyasal bir içerik de kazandırmak istemiştir. İyi ama kanun karşısında evham, uyduruk polis raporları, koyu komünist düşmanlığı geçerli değil ki. Demek, en zalim kanun koyucular elinden çıkan kanunlar bile, temelde delil ararlar bir suçu oluşturmak, bir zanlı hakkında mahkûmiyet kararına varabilmek için... Hele Harbiye Davası kararından sonra, polisin ısrarlı uyarıları sonucu madde arayışı içine giren Genelkurmay Hukuk Müşavirliği, bula bula işi Kıvılcım Kütüphanesi'ne kanalize etme yolunda bir seçenek aramış —ama pratikte— işleri hiç değilse başlangıçta İstanbul Polis Müdüriyeti'ne havale etmiştir. Bunun için polis de Kıvılcım Kütüphanesi yayınları sempatizanı birini uzun izleme sonucu, yani Kerim Korcan'ı bulmuştur. Bu onlara henüz on dokuz yaşını doldurmamış, Kıvılcım Kütüphanesi zincirinin en zayıf halkası saydıkları genci gözaltına alma kararını aldırmıştır. Yanılgı da böylece başlamış oluyor, yoktan yonga kopmaz, sopa ayak kemiklerini kırar ama soruna çare, yani delil getirmez.

Reis Bey,

1938 yılı nisan ayının sonlarında sabıkalı olduğumuz için İstanbul Polis Müdüriyeti'nin nezarethanesine alınanların içinde ben de vardım. 2 Mayıs'ta hemen herkesi serbest bıraktıkları halde —usul gereği— beni nezarethanede alıkoydular, önce buna bir anlam veremedim. Böylece kaldım orada. Sonra öğreniyorum, Kerim Korcan'dan beklenen ifade çıkmayınca beni de bıraktılar. Bütün bunlardan, daha o zaman olayı Kıvılcım Kütüphanesi'nde odaklaştırmak istedikleri bellidir.

Şu salonda gördüğünüz zanlılardan iki kişi Polis Müdüriyeti'ne gönderilmiş, bunlar Üstçavuş Seyfi Tekdilek, Muhteşem Çavuş olup bir Yüzbaşı ve Üsteğmenin korumasında polise getirilmiş, tek tokat yemeden ifade vermişler, sonra da gemilerine dönmüşlerdir. Aşık olsun Donanma Komutanlığı'na, personeline fiske bile vurdurmamıştır. Ama Saatçi Kerim'in arkasında Donanma yok ki, sadece ihtiyar bir babacığı var; onu kim, kimler koruyacak işkence macerasından? Burası Türkiye değil mi, tutulan beygir harmanı döver.

¹⁶¹ Büyütmek, artırmak, çoğaltmak, abartmak.

Davanın genel akışını ilgilendirdiği için açıklıyorum. Nâzım Hikmet, Ankara Cezaevi'nden getirilip, İstanbul Sultanahmet'te Mehterhane'ye konuldu. Polis Müdüriyeti çok yakın olduğu halde, oraya kesinlikle uğratılmadan doğrudan Donanma'ya götürüldü. Kemal Tahir, Emine Alev, Hamdi Şamilof Müdüriyet'e götürüldüler, ama tek kelime sorulmadı kendilerine davayla ilgili, onlar burasını bir transit uğrak olarak kullandılar. Bütün bunları uzun uzun anlatmakla demek isterim ki, nasıl başlangıçta Kıvılcım Kütüphanesi tahrip edilecek tek hedef olarak seçilmişse—ki Kerim Korcan'ın hâlâ tehdit edilmesi bunu doğrulamaktadır—bundan sonra nerelere varacağımız da aşağı yukarı belirmiş bulunmaktadır.

Reis Bey,

Ne zamandır bizleri yargılıyorsunuz, ama gene de böylece olayın bütününi vermiş, anlatmış, açıklamış olmuyoruz. Kaydetmek isterim ki, sizleri de tarih yargılıyor ya da yargılayacak. Bu öyle bir mahkemedir ki, kişilerin toplumda işgal ettikleri yer, tutukları doruk, her nerede olursa olsun, onlar hesaptan, sorgudan kurtulamazlar.

Yaptıkları insan türünün yararına, iyiliğineyse, onlar aklanacaklar. Eğer eylemleriyle canlıların hayatını cehenneme çevirmemişlerse vay geldi başlarına; azdırdıkları yangında kendileri de yanacaklar. Bu bakımdan, tam bir açık yüreklilikle, hiçbir art düşüncenin tutsağı olmadan, sizleri uyarıyorum. Zaten yargılayan, yargılanan da, aslında hep bir toplum görevi yapmıyor muyuz? Konumlarımız bir hayli farklı, hepsi o kadar...

Reis Bey,

Ve muhterem heyet üyeleri,

Sayın Mahkeme Başkanı,

Bizi, bizleri burada haftalardır mahkeme eden zihniyet korkunçtur. O kadar korkunçtur ki, bunlar yarın İngiliz sermayesine dayanan bir Halife Hareketi zuhur etse, taptıkları Atatürk'ü bile hiç acımadan asarlar; işte onun için korkunçturlar.

Reis Bey,

Ben bu gün ya da yarın, masum veya mahkûm olarak kesinlikle yüzüm kızarmadan Yavuz harp gemimizden ayrılacağım. Gene de sormadan edemiyorum: Bu gemi bir fabrika, subaylar patron, askerler işçi mi ki, ben onları greve —buradaki anlamıyla isyana—kışkırtmış olayım?

Sayın Başkan,

Şu mahkeme salonunun haline lütfen bir bakın; yıllarca bu Donanma'da hizmet etmiş, emeği geçmiş, gedikli onbaşılar, gedikli çavuşlar, üst çavuşlar, baş gedikliler, topçular, telsizciler, elektrikçiler, adli büro personeli, hepsi de heyetinize gözlerini dikmiş, asılma saatini hesap eden idamlıklar gibi bekliyorlar. Evet, bunlar toplum meseleleri üzerine okumaya, biraz da düşünmeye çalışmışlar. Bir anlamda yaşadıkları cehennemî hayat buna zorlamış onları. Gedikli erbaş değil mi bunlar, başarıdan başarıya koşarken: “Aslan, kaplan!” Aşağılamaya sıra geldi mi: “Hadi ulan köprü altı serserisi!” Onları, ülke sorunları üzerinde de durmaya, düşünmeye çağıran işte budur; bunlardır. Bu suç mudur, soruyorum, isyana kalkışmak mıdır? Saygılar sunar, seçkin heyetinizden ben ve arkadaşlarım adına adil kararlar beklerim.

Bu tarihi savunmaya rağmen Kıvılcımlı ve arkadaşları ağır mahkûmiyet cezaları ile karşı karşıya kalmışlardır. Nihai olarak, 29 Ağustos 1938 tarihinde saat 00:09'da verilen hükümler şu şekildedir:

“Yargılama neticesinde aşağıdaki karar verilmiştir:

Suçu kesin olarak kanıtlanan Nazım Hikmet Ran'a 20 yıl,

Suçu sabit görülen Hamdi Alev'e 18 yıl,

Emine Alev'e 5 yıl,

Hamdi Alevdaş'a 8 yıl,
Mehmet Ali Kantan'a 15 yıl,
Nuri Tahir Tipi'ye 18 yıl,
Kemal Tahir Benerci'ye 15 yıl,
Dr. Hikmet Kıvılcımlı'ya 15 yıl,
Fatma Yalçı'ya 10 yıl,
Kerim Korcan'a 12 yıl,
Haydar Korcan'a 15 yıl,
Seyfi Tekdilek'e 10 yıl,
Adil Kut'a 4 yıl,
Hıfzı Özvarlı'ya 6 ay,
Fethi Ülgezer'e 3 yıl,
Hüseyin Avni Durugün'e 5 yıl,
Burhan Cenge'ye 3 yıl ceza verilmesine,
Gd. Üstçavuş Rusuhi Tamer, İsmail Tığ, Tahir Tek, Gd. Çavuş Hüseyin Sonat, Muhteşem
Tarcan, Mehmet Dağ, Gd. Onbaşı Ali Karakuş, İsmail Esen, Mahsur Kıvılcım ve sivil
Nesim Eliş'in beraatına.”¹⁶²

Nazım Hikmet'in tutuklanması ve ceza almasının ardından Hikmet Kıvılcımlı, Fatma Yalçı ve Abdülkerim Korcan'ın da gözaltına alındıkları kaydedilmektedir. Dönemin gazetelerinden Akşam Gazetesi'nde olay şöyle aktarılmıştır: “Şair Nazım Hikmet Komünist tahrikâtı suçundan tevkif edildi.”¹⁶³ Donanma Davası'nda yargılananlar, ceza aldıktan sonra farklı zamanlarda Sultanahmet Hapishanesi'ne nakledilmişlerdir. Bu süreçte Dr. Hikmet, Nazım Hikmet, Kemal Tahir, Emine Alev ve Fatma Nudiye Yalçı gibi isimler Sultanahmet Hapishanesi'nde birlikte tutulmuştur.

Bu kişiler, 1938 yılının Cumhuriyet Bayramı'nı da hapishanede geçirmiştir. Kemal Tahir, o dönemde eşi Fatma İrfan'a yazdığı bir mektupta, bu özel günü detaylı bir şekilde anlatmıştır. Hapishanedeki atmosferin ve bu tarihi günün duygusal yankılarının yer aldığı mektup, dönemin tutuklu aydınlarının içinde bulunduğu şartlara ışık tutmaktadır. Hapishanede geçen Cumhuriyet Bayramı, tutuklu aydınlar için beklenmedik bir neşe ortamına sahne olmuştur. Kemal Tahir'in eşine yazdığı mektupta, bugünü şu ifadelerle anlattığı bilinir:

“Burada bayram öyle neşeli geçti ki, sorma. Gramofon çaldık. Doktor Hikmet, Laz, Kürt ve Zeybek oyunlarını oynadı. Ben ise Çerkes oyununa kalktım. Nazım, operetlerden bazı parçalar (Çarliston, Vals, Bostan) söyleyerek sinirime dokunan bir şarkı söyledi. Bu felaketi atlatmak için Hamdi ile birlikte daha önce sana bahsettiğim Laz şarkısını söyledik. Sonrasında Doktor'la bir araya geldik ve hep beraber şu şarkıyı söyledik:
'Hani inanmam derdin, Aldattın beni bu yaz.
Acı duydu bu gönlüm,
Hasrete katlanamaz.' Bu şarkıyı yazın gemideyken uzaktan uzağa işitmiş ve beraber öğrenmiştik.”¹⁶⁴

¹⁶² Emin Karaca, İnadin ve Direncin Adı: Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Destek Yayınları İstanbul, Mayıs 2011, s.222-223.

¹⁶³ Akşam, 21.01.1938.

¹⁶⁴ Emin Karaca, Sintinenin Dibinde, (İstanbul: Gendaş Yayınları, 2000), s. 154.

İncelenen çalışmalarda bu süreçte yaşanan fakat tam anlamıyla anlatılmayan bir detay dikkati çekmiştir. Kıvılcımlı bir süreliğine bile olsa sağlık sebeplerini öne sürerek hapishaneden çıkmayı başarmış ve Suriye'ye geçmiştir. Yazılı kaynaklarda Suriye'de destek görmediği için ülkeye geri döndüğünden bahsedilmiştir. Fakat kaynaklarda tam anlamıyla “Kıvılcımlı Arşivi'ne” erişim olmadığı için olaylar kesin olarak anlaşılmamıştır. Dr. Hikmet'in bu dönemdeki hapishane yaşamına dair elimizdeki bilgiler sınırlıdır. Kerim Korcan'ın Kıvılcımlı'dan aktardıkları bu konuda en önemli kaynaklardan biridir. Bununla birlikte, daha sonraki bir tutukluluk sürecine dair Kemal Tahir'in tanıklığı, onun hapishane günlerindeki çalışma temposu ve devrimci duruşunu anlamak açısından değerli bilgiler sunmaktadır. 1929 tutuklanması ve ardından gelen hapishane sürecinde, Dr. Hikmet, devrimci irade ve

Görsel 21: Hikmet Kıvılcımlı üzerinde Pazubent (Pazvant)

kararlılığın en somut örneklerini ortaya koymuş, bu süreçte gerçek bir devrimci önder portresini net bir şekilde çizmiştir. Katı ve kurallı bir yaşam anlayışını, kendi pratikleriyle somutlaştırmış ve hapishanede sergilediği yoğun çalışma temposuyla her ortamda kendi ideolojisi doğrultusunda çalışabileceğini göstermiştir.

Harbiye ve Donanma Davaları sonrasında verilen kararlarla Dr. Hikmet ve Nazım Hikmet, İstanbul Sultanahmet Hapishanesi'nde bir süre tutulmuşlardır. Bu dönemde, hapis cezalarının uygulanmasını engellemek amacıyla çeşitli girişimlerde bulundukları bilinmektedir. Mehmet Fuat'a göre, Dr. Hikmet, Ceza Muhakemeleri Usulü Yasası'na dayanarak bazı hastalıklar için Adli Tıp'tan rapor alarak cezasını erteletmeyi planlamıştır. Hatta bu yolla serbest kalıp yurtdışına çıkmayı denemekten başka çare görmemiştir.

Görsel 22: Donanma Davası sanıklarından Fatma Nudiye Yalçı, 'Bekirağa Koğuşu'nda

Nazım Hikmet, Piraye'ye yazdığı mektuplarında bu döneme dair ayrıntılar vermiştir. 23 Mart 1939 tarihli mektubunda şöyle der: *"Hikmet yarın belki Tıbbi Adliye'ye gidecek ve belki de çıkacak."* 28 Mart 1939 tarihli bir diğer mektubunda ise şunları yazar: *"Doktor Hikmet bugün altı ay tebdil hava alarak çıktı. Bel kemiğinde verem varmış. Acıdım."* Dr. Hikmet'in de anılarında belirttiği üzere, bu altı aylık tebdil hava dönemi boyunca yurtdışına kaçış girişiminde bulunmuştur. Hatay üzerinden Halep, Şam ve Beyrut'a geçmiştir. Ancak Suriye Komünist Partisi lideri Halid Bektaş'tan destek alamamış, Şefik Hüsnü'ye yazdığı mektuba da yanıt alamamıştır. Destek bulamayan Dr. Hikmet, Türkiye'ye dönmek zorunda kalmış ve dönüşünde yakalanarak tekrar Sultanahmet Hapishanesi'ne götürülmüştür. Nazım Hikmet,

Reşat Fuat’la yurtdışına çıkış olanaklarını görüşmüş, ancak Reşat Fuat, cezanın tamamlanmasını parti adına dikte etmiştir. Şefik Hüsnü’nün Dr. Hikmet’in mektubuna yanıt vermemesi de benzer bir tutumun yansıması olarak değerlendirilebilir. Dr. Hikmet, yıllar sonra yazdığı anılarında, bu dönemi Reşat Fuat’la tekrar konuştuğunu ve Şefik Hüsnü’nün, cezanın tamamlanması yönünde bir yanıt verdiğini öğrendiğini ifade etmiştir. Bu olay, Dr. Hikmet’in 1971’de sosyalist ülkelere kabul edilmemesi gündeme geldiğinde, geçmişteki bu deneyimi üzerine tekrar düşünmesine yol açmıştır.¹⁶⁵ Latife Fegan’ın kaleminden ise Kuvvâcım’ın Suriye macerası şu şekildedir:

“Donanma Davasından 15 yıla kadar mahkum olduğu zaman dışarı kaçmış. Nereye gittiğini bilmiyormuş. Kendi deyimi ile “oralarda herşey rahattı. Hatta partililer de vardı. Açıktan açığa çalışıyorlardı. Orada bana bir hal oldu. Sınırdan çıktığımdan itibaren bende ne uyku kaldı ne de iştah. Ben ki en az günde 8 saat deliksiz uyuyan insanımdır. Sırtımdaki 15 yıllık mahkumiyet kararına rağmen arkadaşlarının ikazına rağmen dönüp gelmiş. “Dışarı çıkışımız epey olaylı ve heyecanlı olmuştu. Okunacak tek kitap yoktu. Ben de yazmaya başladım. Bir günlük tutuyordum” Sonradan bu günlüğü, polisin eline geçmemesi için imha etmiş içeri giriş sırasında.¹⁶⁶ Suriye sınırından girmiş Türkiye’ye. Gümrükten geçmiş kolayca. Zaten birkaç şahsi eşyasından başka birşeyi yok. Fakat, pasaportsuz girdiği için dikkati çekmiş ve ilk geceyi jandarma nezaretinde geçirmek zorunda kalmış. Aslında bir mahkemeye çıkacak ve pasaportsuz girişin cezası neyse verip çıkacak. Fakat, aksilik Hatay’ın kurtuluş günleri o günler. ... Emniyet genel müdürü Şükrü Sökmensüer Hatay’a vali tayin olmuş. O gün valinin şehre ilk geliş günü ve zaruri tatil olmuş. Mecburen o geceyi nezarete geçirmiş.”

“Daha o gece tahta kerevet¹⁶⁷ üstünde rahat ve kesiksiz bir uyku çektim. akşam yemeğinde de güzel bir antep kebabını iştahla yemiştım”. Yolda gelirken azar azar imha ettiği günlüğünün son satırları(?) “yabancı diyarlarda uykusuz ve iştahsız yaşamaktansa kendi memleketimin hapishanesinde rahat(!) 15 sene yatmayı tercih ederim” diye yazılıymış. Nezarethanede ona epey zahmet çektiren “sen mutlaka gizli bir iş yapıyorsun, kaçak bir işin var ki pasaportsuz giriyosun, ben sana gösteririm diyen yüzbaşı ertesi sabah ezile büzüle gelmiş “seni vali Bey istiyor, çağırtdı, demiş. O vali’yi tanımaz ama, vali onu çok iyi tanıyor! Bütün dosyaları elinden geçmiş. Meğer vali aldığı zabıta vakalarının sonrasında Doktorun adını duyunca çağırtdı kendisini. Sabah bir subayla Onun da niyeti belli: acaba niçin döndü? Sormaya başlamış, nereden geliyor, neler oldu falan. Dr. anlatmış işte şuradan geldim, buradan geçtim. Gümrükten geçtim ama jandarmalar pasaport meselesinden tuttular vs. vs. Jandarmanın birisi dayanamamış en sonunda “yahu ben bütün bunları biliyorum. Sen sırtında 15 yılla neden döndün memlekete, onu söyle, demiş. Hazır kaçmışken sınır dışına, adamın dönmesi için bir sebep olmalı...”¹⁶⁸

¹⁶⁵ Cenk Ağcabay, Türkiye Komünist Partisi ve DR. HİKMET, (İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları, 2010), s. 316-318.

¹⁶⁶ “Kaçak” adlı bu notları, sınırdan giriş sırasında bir yere gömmüş. Sonra yakalanınca da onlar orada kalmış. Ne olduğu belli değil (Fuat Fegan’ın 28.12.1973 tarihinde Latife Fegan’ın notlarına yaptığı ekleme).

¹⁶⁷ “Kerevet”, genellikle ahşaptan yapılan, oturma veya yatak olarak kullanılan, yerden hafifçe yükseltilmiş bir platformdur. Geleneksel Türk evlerinde oturma alanı olarak kullanılan kerevet, genellikle minderlerle döşenerek konforlu hale getirilir.

¹⁶⁸ USTE, Dr. HKA, Dosya no:352.

Bu olayı anlatırken şöyle bir konuyu da anlatmıştı Dr. Mahkumiyetten sonra, daha kaçmadan önce Güney sınırlarını bir gözden geçirmek üzere oralara gitmiş Dr. Antalya’da dolaşırken bir tanıdığa rastlamaz mı? Adam “bizim eski kalanlardan, yani yısıltından bir arkadaş ! ama şüphelilerden. Epey keyfi kaçmış Doktorun. Temyizini mahkumiyeti bozduğunu falan söylemiş . Adam bir yerde bir memur da olmuş. Tutturmuş bize gidelim diye. Doktorun canı sıkkın. Adanın polisine, onu bırakana gidip haber verecek. En iyisi takılmış peşine adam nereye isterse gitmişler. Bir süre sonra Dr. “Ben akşama İstanbul’a gidiyorum. Orada bir işin varsa söyle. Akşama garda buluşalım, konuşuruz” demiş ve ayrılmış. Gidiş o gidiş. Doğru Kırıkkale otobüsüne! Adamcağz belkide sözleştikleri saatte İstanbul otobüslerinde arayıp durmuştur Doktoru. Mamafihi, sonradan da o taraftandan herhangi bir provokasyon gelmemiş. Sen falanca tarihte, falanca yerde, falanca yerde, falancayla buluştu gibi...”¹⁶⁹

Kıvılcımlı’nın ölümünden kısa bir süre önce Suriye’ye geçtiği bilinmektedir. Fakat “Donanma Davası’nda” Suriye’ye nasıl geçtiği ve ne yaşadığı tam anlamıyla açıklanmış ve aydınlatılmış değildi. Anlaşılan Kıvılcımlı’nın ölümünden önce Suriye rotasını seçmesi onun daha önce burayı keşfetmesi ile alakalıydı. Yukarıda ifade edilen alıntıda diğer partililerin orada çalışması detayı ileride yapacağı kaçış için gerekli bağlantı ve sınır yolları hakkında bilgi sahibi olduğunu da açıkça göstermektedir.

Kıvılcımlı’nın ise “Donanma Davası” ile ilgili görüşleri şu şekildedir: “Bu dava, bir grup devrimciyi hedef alarak, devletin karşıt görüşlere uyguladığı baskının bir örneğidir.” Dava sürecinde tutuklamaların ve yargılamaların adil bir zeminde gerçekleşmediğini vurgulayarak, “Orada suç olarak gösterilen eylemler, aslında bir muhalefet ve düşünce özgürlüğü mücadelesinin sonucuydu.” Kıvılcımlı, davanın kamuoyunda yarattığı etkiyi ise şu kelimelerle değerlendirmiştir: “Donanma Davası, halkın sosyalist düşünceye olan ilgisini artırdı. Bu tür baskıların, bizim gibi devrimci düşünenleri daha da cesaretlendirdiği açıktır.” Mahkemenin kararını da eleştirerek şu sözleri söylemiştir. “Mahkeme, tamamen siyasi bir karar verdi. Suçlamaların hiçbir dayanağı yoktu. Bu, adaletin ayaklar altına alındığı bir süreçti.” Bu davada ceza alan, Yavuz Zırlıslı baş gediklisi Hamdi Alevtaş ise Donanma Davası hakkında şu sözleri söylemiştir:

“Donanma tevkifatı için anlatılacak uzun boylu bir şey yoktur. Şunu kesin olarak söyleyim ki gemilerde teşkilat yoktu; gizli olmayıp piyasada satılan şiir ve tercüme kitaplardan başka bir şey bulunmamıştı. Bunları ise gemiye getirip okumak ancak disiplini ilgilendiren şeylerdi. Ama bunlar büyütüldü; yazarları da karıştırıldı ve teşkilât haline getirildi. Nazım Hikmet’in ismi istismar edilerek bizlere akıl almaz ağır cezalar verildi...”

¹⁶⁹ USTE, Dr. HKA, Dosya no:352.

“...Bu dava emirle hazırlandı¹⁷⁰ ve emirle karar verilinceye kadar yürütüldü...”¹⁷¹

Kıvılcımlı ise birkaç şiir ve piyasada satılan çevirilerden başka kanıtı geçerli belgesi olmayan bu temelsiz dava sonucunda cezaevine gönderilmiş ve burada zor koşullarda yaşam mücadelesi vermek zorunda kalmıştır. Cezaevi süreci, onun düşünce yapısının şekillenmesine ve Marksizm üzerine olan çalışmalarının derinleşmesine katkı sağlamıştır. Kıvılcımlı, cezaevinde yazdığı eserlerle, sosyalist düşüncenin temellerini atmaya çalışmış ve bu dönemdeki mücadelelerinin fikirlerini pekiştirmiştir.¹⁷² Kıvılcımlı’nın cezaevinde geçirdiği yıllar, yalnızca kişisel bir mücadele değil, aynı zamanda toplumsal bir direnişin ifadesi olmuştur. Cezaevinde kaldığı süre boyunca, birçok kitabın yazımını gerçekleştirmiştir. Bu eserler, sosyalist düşüncenin Türkiye’deki yayılımı açısından kritik bir rol oynamıştır.¹⁷³

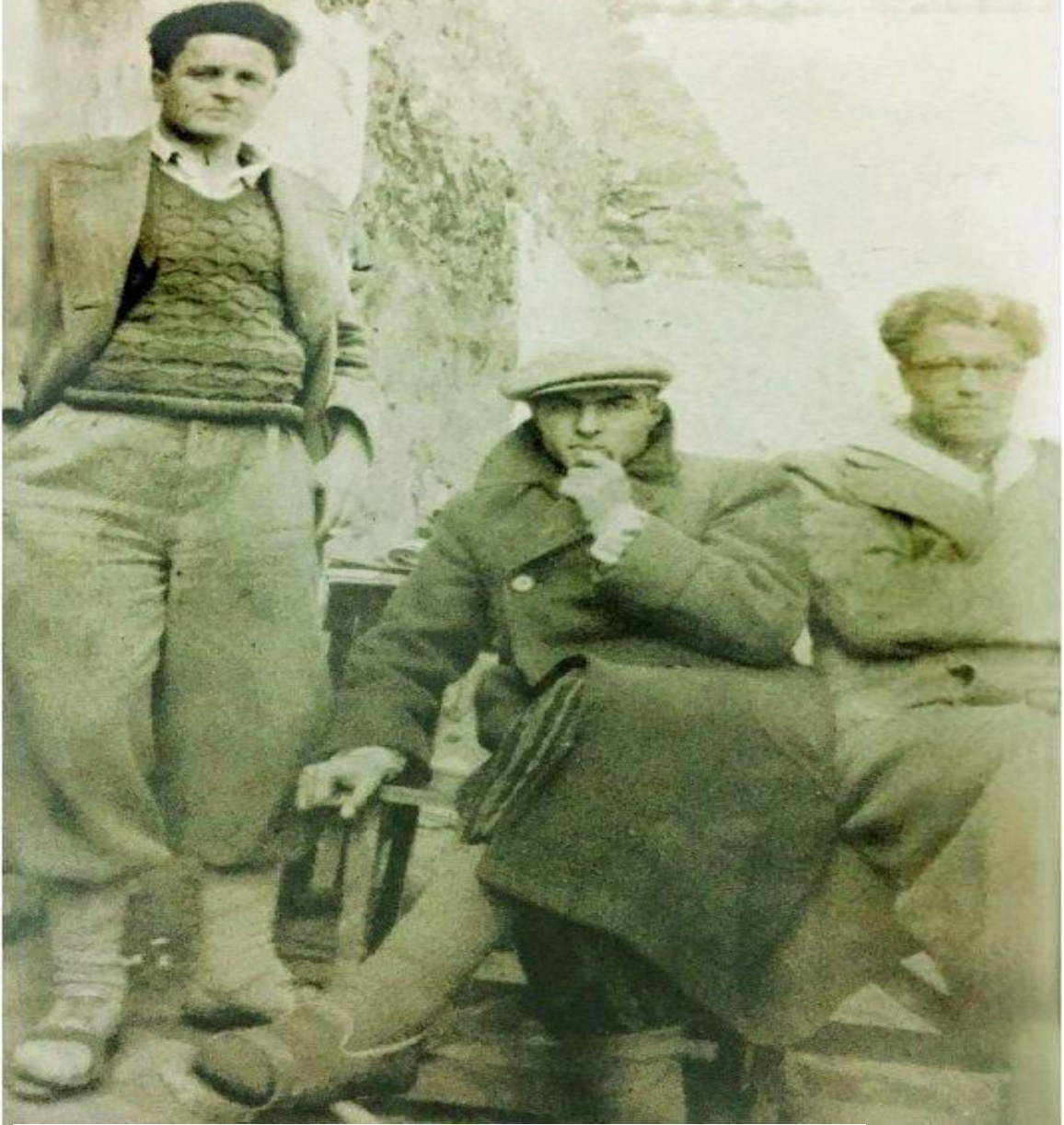
¹⁷⁰ Hamdi Alevtaş, Fevzi Çakmak’ın bu davada parmağı olduğu konusunda kararlıydı. Bknz: USTE, Dr. HKA, Dosya no:351.

¹⁷¹ İbrahim Topçuoğlu, *Neden 2 Sosyalist Partisi 1946: TKP Kuruluşu ve Mücadelesinin Tarihi (1976)*, (İstanbul: Eser Matbaası), s.166.

¹⁷² *Milliyet*, “Komünistlerin Yargılanması”, 15 Ağustos 1929.

¹⁷³ *Vatan*, “Donanma Davası ve Sonuçları”, 10 Eylül 1938.

Kıvılcımlı, 1940'lı yıllarda, Marksizm'in temel ilkelerini halk kitlelerine ulaştırmak amacıyla eserler yayımlamıştır.¹⁷⁴ Cezaevi günlerinde yazdığı “*Demokrasi: Türkiye Ekonomi ve Politikası Hakkında*” adlı eseri, Kıvılcımlı'nın bu dönemdeki düşünsel gelişimini göstermektedir.¹⁷⁵ Aynı zamanda, “*Türkiye İşçi Sınıfının Sosyal Varlığı*” gibi çalışmaları, işçi sınıfının durumunu ele almakta ve bu konuda toplumsal farkındalık yaratmaya çalışmaktadır.¹⁷⁶

Görsel 23: Nazım Hikmet, Kemal Tahir, Hikmet Kıvılcımlı Çankırı Cezaevi, Şubat 1940.

¹⁷⁴ Cumhuriyet, “Hikmet Kıvılcımlı'nın Cezaevi Günleri”, 25 Aralık 1940.

¹⁷⁵ Tan, “Kıvılcımlı'nın Çalışmaları ve Sosyalist Mücadele”, 30 Ocak 1945.

¹⁷⁶ İkdâm, “Marksizm Üzerine Tartışmalar”, 22 Temmuz 1946.

Kıvılcımlı, cezaevinde bulunduğu süre boyunca, birçok yoldaşıyla dayanışma içinde olmuş, bu sayede, siyasi görüşlerini ve ideolojisini daha da pekiştirmiştir.¹⁷⁷ Dr. Hikmet, Nazım Hikmet ve Kemal Tahir, 1940 yılının şubat ayında Sultanahmet Hapishanesi'nden Çankırı Hapishanesi'ne sevk edilirler. Burada kendilerine bir oda tahsis edilir ve bu süreç, Şefik Hüsnü'ye yazılan 16 Şubat 1940 tarihli bir mektuptan detaylı şekilde aktarılır. Dr. Hikmet, yolculuklarını “uzun ve müzmin tren zelzelesi” olarak tanımlar, çünkü yolculuk iki gün sürer ve sonunda yağmurlu bir gece, Çankırı'ya ulaşırlar. Bu yolculuğun ardından, geceyi geçirecekleri mekân bir mahzene benzemektedir.

Üç arkadaş, Nazım, Dr. Hikmet ve Kemal Tahir, garın peronunda beklenmedik şekilde dikkat çekmişlerdir. Kemal Tahir, Çankırı'ya gelişlerini anlatırken, tren garındaki çamurlu ve uykulu insanları gözlemlemiştir. Çankırı'da, jandarma karakoluna yerleştirilen üç arkadaş, bir “emniyet odası” olarak tanımlanan alanda tutulmuşlardır. Kemal Tahir, bu odayı, içinde gaz lambaları, eski paçavralar ve boş gaz tenekeleri bulunan bir alan olarak betimlemiştir. Elektriklerin kesildiği için bir lamba yakılır ve nihayetinde yorgun bir şekilde yatağa

Görsel 24: Çankırı Cezaevi Hikmet Kıvılcımlı, Nazım Hikmet, Piraye ve ablası Fehamet Hanım.

¹⁷⁷ *Milliyet*, “Kıvılcımlı'nın Cezaevi Yılları”, 5 Eylül 1948.

uzanırlar. Ancak, odaya dışarıdan pencereler açılmaz, yalnızca yan odalara açılan camsız pencereler vardır. Bu pencereler, jandarmaların yemekhanesinin olduğu yerdir.

Görsel 25: Çankırı Cezaevi Hikmet Kıvılcımlı, Nazım Hikmet ve arkadaşları.

Kemal Tahir, odanın rutubetli havasını ve yerleşim düzenini anlatırken, odayı “*insanın yüzüne yapışacak kadar ıslak bir tülbent gibi*” betimlemiştir. Üç kişi için üç yatak verilmiş ancak odada yalnızca iki kişi ayakta durabilecek kadar yer kalmıştır. Odaya bir soba kurulmuş, fakat duvarlar eski kırmızı boya ile boyanmıştır. Elbiselerinin ve ellerinin ne kadar kirli olduğunu anlatan Kemal Tahir, dostlarının görse utanacaklarını ifade eder. Son olarak, kırmızı kâğıtlar alıp süslemeleri kapatmışlardır. Dr. Hikmet, Çankırı’daki oda için daha önce “*rutubetli bir mahzen*” ifadesini kullanmıştır. Kemal Tahir de bu şartlarda, hayatlarının en zor anlarından birini yaşamış olduklarını dile getirmiş ve o manzarayı şu şekilde anlatmıştır.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Nazım Hikmet ve “Tosca”sı, *Mektuplar* (Derleyen: Semiha Berksoy), (Yapı Kredi Yayınları, 2008), s. 50.

“Odamız o derece rutubetli ki, havası ıslak bir tülbent gibi insanın yüzüne yapışıyor. Üç tane karyola verdiler. Ortada iki kişinin ayakta durabileceği kadar yer kaldı. Köşeye bir sac soba kurduk. Duvarların altına (süslü dursun) diye kırmızı boya sürmüşler. Elbiselerimizin etekleri, ellerimiz, yüzümüz kapkara oldu. Maazallah dostlarımız görse (işte, zamirleri yüzlerine vurdu) diyecekler. Çaresiz kırmızı kağıtlar alarak süs boyalarının üstünü çepeçevre kapattık. Size son gün oradaki odamızı tarif ettim. Şimdi burayı da anlatayım: Hemen iki kitap rafı yaptırarak duvara çiviledik ve resimler astık. İki minyatür, Leonardo da Vinci’den iki portre: bir tanesi (Jokond) ve sizin resminiz. Size bu mektubu yazarken saat gecenin on biridir. Nazım’la doktor tekrar duvarlara hücum ettiler. Yeni resimler asıyorlar. Bir minyatürle yerli bir peyzajın arkasına, İtalyan klasiklerinden birinin kadın portresini koydular. Bir köşeye altı tane minare çivilendi. Yan yana iki afiş astılar. Laf aramızda bizim oda, az bir gayretle yukarıda tarif ve tasvir ettiğim jandarma yemekhanesi duvarına benzeyecek. Ev eşyamızın eksikliklerini süratle tamamlıyoruz. İki teneke ibrik ve iki gaz tenekesi satın aldık. Çok büyük bir tahta dolap yaptırdık. Bize üç masa ile bir sandalye verdiler. Masaların üstünü kırmızı kağıtlarla kapadık. Hep böyle konuşuyorum. Fakat bütün işleri yapanlar Nazım’la doktordur. Ben arka üstü yatarak (aferin), (bravo), (mükemmel), (harikulade) diye gayret veriyorum. Onlara sorarsanız tembellik ediyormuşum, halbuki böylece çalıştığıma kanı olduğum için büsbütün müsterihim.”¹⁷⁹

Kıvılcımlı, Semiha Berksoy’a yazdığı bir mektupta yaşadığı zorluklara istinaden zindan duvarlarıyla mücadelenin de önemli bir mücadele olduğunu vurgulamıştır. Bir ay sonra ise Semiha Berksoy, Nazım Hikmet’e yazdığı mektubunda bu mücadelenin farklı yönlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Kemal bey ve Hikmet bey nasıllar Hikmet bey oraya gramofon getirecekmiş diye işittim! Bu böyle ise sizlere 8 plak gönderebilirim.”¹⁸⁰

Semiha Berksoy, plaklarını hapishaneye göndermiş ve bir gün kendi de Çankırı hapishanesinde tutuklu bulunan Nazım’ı ziyarete gitmiştir. Bu ziyaret, onun ve diğer iki devrimci figürün, Kemal Tahir ve Hikmet Kıvılcımlı’nın yaşamından kesit sunmaktadır. Berksoy, o dönemi anlatırken şöyle der:

O günlerde Nazım, Çankırı Hapishanesinde kalıyordu. Nazım Hikmet, Kemal Tahir ve Hikmet Kıvılcımlı, birlikte, aynı yerdeler. Nazım Hikmet sevgilim ya, ben de onu ziyarete giderken süslenip püsleniyorum. Üzerimde Avrupa’dan aldığım kürküm, takma kirpiklerim, başımda gösterişli kuşlu bir şapka... Çankırı ise köy gibi bir yer. At, gelişmiş, yoksul bir Anadolu kenti. Benim içim içime sığmıyor. Sevgilimi göreceğim. Nazım, Kemal Tahir ve Hikmet Kıvılcımlı, bir küçücük köhne hapishane odasında karşıyorlar beni. Orta yerde minicik, dört köşe bir masa var. Üstüne pembe bir kâğıt sermişler ve süslemişler böylece masayı.

“Otutup konuşuyoruz. Dört tane yumurta kırmışlar bir sahana. Orta yere getiriyorlar. Bir de çilek reçeli var, küçücük bir tinçada. Onu Nazım’la benim arama koyuyorlar. Ben de, yahu ne anlayışsızmışım, sanki hiç reçel yememişim gibi, Nazım’la birlikte o reçeli yiyorum. Bende ki akla bak! Giderken bir şeyler götürsene! Onlar sırtında, açlık ve kaba saba elbiseler içinde. Ben korkarak içeri giriyorum...”¹⁸¹

¹⁷⁹ Hikmet ve “Tosca”sı, Mektuplar (Derleyen: Semiha Berksoy), s. 51.

¹⁸⁰ Nazım Hikmet ve “Tosca”sı, Mektuplar (Derleyen: Semiha Berksoy), s. 55.

¹⁸¹ Nazım Hikmet ve “Tosca”sı, Mektuplar (Derleyen: Semiha Berksoy), (Yapı Kredi Yayınları, 2008), s. 7.

Semiha Berksoy, bu anılarını anlatırken, devrimcilerin zindanlar ve yoksulluk içinde nasıl direndiklerine de dikkat çeker. “Duvarlar arasında sıkışmış, yoksulluk ve imkansızlıklarla kuşatılmış devrimciler teslim olmuyorlar. Bu zorluklar içinde, ülkenin bilim ve kültür hayatına silinmez izler bırakacak eserler üretmeye devam ediyorlar” diye ifade eder. Dr. Hikmet, mektubunda “Bu duvarlar bizi öldürecek, ama biz onları yeneceğiz” diyerek, odalarını düzenlemek için harekete geçtiklerini belirtir. Bu kararlılık ve inat, büyük teorik eserlerin ortaya çıkmasına vesile olur. Örneğin, “Metafizik Sosyolojiler”, “Diyalektik Üzerine Araştırmalar” ve “Osmanlı Tarihinin Maddesi” gibi eserler bu inat sayesinde hayat bulur. Nazım’ın en güzel şiirleri, “Memleketimden İnsan Manzaraları” da bu inatla yazılır.

Görsel 26: Kemal Tahir, Piraye, ablası Fahamet, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, arkada Mehmet Fuat (Çankırı Cezaevi).

Kemal Tahir, Dr. Hikmet’in hapisanedeki çalışma ortamını ve çalışma tarzını şöyle anlatıyor.

“Pencerenin önüne bir masa koyuyordu. Bu masanın üstünde, san parlak bezle yapılmış küçük bir minder vardı. Sonra gelip bir açılır kapanır iskemle, bir hazır Frenk gömleği kutusu alıyordu. Bunları da penceredeki masanın yanına koyduktan sonra geri dönerdi. Bu sefer de iki büyük mukavva taşıyordu. Arkadan kitapları ve kâğıtları götürüyordu. Bunlar, bir küçük Larus, bir diğer lugat kitabı, Larus neşriyatından, Milletler Umumi Tarihi formları bir sürü eski gazete içine sarılmış notlar. Bunların taşınması tamamlanınca, bir diğer tahta planşın üzerinde kartonlar, parlak el işi kâğıtları, resim kâğıtları, palet şeklinde küçük mukavvalara yapıştırılmış en ucuzundan suluboya ki boyalar birer 20 para kadar küçük yuvarlaklardan yedi sekiz tanedir.”¹⁸²

¹⁸² Kemal Tahir, 1950’li Hapishane Notları, Cengiz Yazıoğlu (yayına hazırlayan), (Bağlam Yayınları, 1991), s. 256-257.

... “Pek uzaklardan fark edilecek derecede kahverengi ve renkli olan lugatlar pencere içine sıralanıyordu. Bunlar her zaman pencerenin sol tarafına konulur, sağ tarafına eski gazete tomarları istif edilirdi. Kırılmayan cinsten koyu kahverengi bir bardak bu iki cenahın merkezinde yer alıyordu. Bu bardak daima su ile dolu bulunurdu. İçinde mevsimine göre bir gül, bir karanfil, bir hanımeli çiçeği yahut da herhangi bir yeşil ağaç dalı bırakılırdı.

Mukavvalardan birisi güneşe karşı siperlik vazifesini görmesi için pencere demirlerinin arasına, yukarıya doğru başına gölge verecek şekilde sokulurdu. Öteki büyük mukavvaya ise not kağıtlarını iğne ile iştirirerek önüne mufassal bir çalışma planı hazırlamış oluyordu. Lugatte Fransızca bir kelimeye bakmak gerektiğinde, önde duran kelimenin ilk harflerine dikkat etmek için uzun bir çaba sarfeder, aynı çabanın benzerini lugatin yapraklarını çevirirken harcardı. Lugatte kelimeyi bulunca üst üste birkaç kere okur, altında gizli bir anlam daha varmış gibi uzaklara dalıp düşünür, sonra lugatı kapayarak bir iki yaprak çevirir, tekrar açarak eski sahifelere dönerek aradığı kelimeyi bir daha ve iki misli dikkatle okurdu.

Ondan sonra gömlek kutusunun bir köşesinde yukarıya kadar istif edilmiş, siyah kaplı küçük cep defterlerini ortaya çıkarırdı. Bu cep defterleri 20-25 kadardı. Bu adet ne eksilir, ne de artardı. Tamamen dolan defterlerin yerine derhal yenileri getirilirdi. Bu az yapraklı defterlerin her sahifesi bir başka bahse ait olurdu. Bazısı sağdan sola, bazısı soldan sağa yazılır, bazısı karşısındaki sahifeye göre ters yazılmış olurdu. Bazı sahifelerde ise yarısından yukarıya, yarısından aşağıya yazılmak şartıyla yazılar taban tabana dururlardı. Her defterin kabında birer fihrist vardı. Bu kaplar siyah olduklarından, kurşun kalemle yazıldığından görüp okumak, aranan sahifeyi bulmak bir ayrı ihtisas meselesiydi. Ancak kendisine mahsustu.”...¹⁸³

... “Bu defterlerde ziraate, neşriyat istatistiklerine, askeri masraflara, artırma-eksiltme ihalelerine, temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarına, muhtelif milletlerin bütçelerine, maden, petrol ve türevleri üretimlerine, döşenen demiryolu kilometrelerine, köprülerin uzunluğuna, maden kuyularının derinliğine, düşürülen tayyarelerin adedine, stratosfer keşiflerine, birçok devletin depremler sırasında verdikleri insan kayıplarına, gemi tonilatolarına, gazetelerin yazdığı top kalibrelerine, eski ve yeni olayların tarihlerine, şirket sermayelerine, bankaların yıllara göre dağıttıkları kâr oranlarına velhasıl, bazı gazetelerde her ne münasebetle olursa olsun yayımlanan tüm rakamlara dair notlar vardı.

Ayrıca sevilen nutuklardan parçalar, bazı makalelerden pasajlar, hükümetler arasında akdedilen anlaşmaların ilgi çekici maddeleri, kulağa çalınmış köylü taklitleri, o anda kaydedilmiş tarihler, lugatte aranıp anlamı tespit edilen kelimeler yazılıydı”...¹⁸⁴

¹⁸³ Tahir, 1950’li Hapishane Notları, s. 259.

¹⁸⁴ Tahir, 1950’li Hapishane Notları, s. 259-260.

Kıvılcımlı'nın hapishane yıllarında yalnızca yazı çalışmaları yapmakla kalmayıp, aynı zamanda resim ve marangozluk gibi diğer sanat dallarıyla da ilgilenmiştir. Kemal Tahir'in bahsettiği notlar, Kıvılcımlı'nın düşünsel yaklaşımına dair bazı ipuçları vermektedir. Bu notlar, farklı konularda derinlemesine bilgi sunarak, Kıvılcımlı'nın eserlerinde kullandığı bilimsel verilerin temelini oluşturmuştur. Sürekli olarak gözaltına alınan ve cezaevleri arasında sürüklenen Dr. Hikmet'in, son yılları dışında, teorik çalışmalar için düzenli ve konforlu bir ortamı olmamıştır.

Görsel 27: Kemal Tahir, Nazım Hikmet, Hikmet Kıvılcımlı Çankırı Cezaevi'nde (19.05.1940).

Mahkûmiyet sürecinde ara ara kesilmiş bazen kopma noktasına gelmiş bir arkadaşlık vardır. Bu arkadaşlık Nazım Hikmet, Hikmet Kıvılcımlı arkadaşlığıdır. Çankırı Cezaevi sürecinin ardından Nazım Hikmet ve Kıvılcımlı mektuplaşmaya devam etmiştir. Bu mektuplardan 11.01.1941 tarihli olanında Nazım Hikmet, Kıvılcımlı'yı şu sözlerle tasvir eder:

*...Bizim Hikmet'in Evliya Çelebi üslubuyla modern espriler yapayım derken! İtiraf edeyim ki içlerinde güzelleri de var, evet bizim doktor bazen meramını anlatamıyor yahut ben anlamıyorum...*¹⁸⁵

Nazım Hikmet'in Kemal Tahir'e yazdığı bir başka mektupta ise o günlerin zihninde tevasur edişi şu kelimelerle dile getirilir:

¹⁸⁵ USTE, Dr. HKA, Dosya no:351.

Çankırı, odamız, o sidik kokan koridor, ordaki tanışlar, senin keleş kafan, doktorun mini mini burnu gözümden tütüyor. Müşterek kavga ve kötü günler hatıram olan insanları unut- mama imkân yok. En acaibini bile böyle anlarda seviyorum. Demek ki onlara hiçbir zaman düşman olamıyorum. Yalnız bazen bazı şartlar içinde unutmuşsam bir daha hiçbir hatıra onları bana sevdirmiyor. Meselâ, Nail. Şu Bursa hapishanesinde beraber yattığımız koğuşlar bana onu bir gün bile hatırlatmadı. Şimdi misal ararken aklıma geldi. Ama unutmak düşman olmak demek değil.¹⁸⁶

Bu dönem her ne kadar zorlu olsa da hem Kıvılcımlı hem çevresi durmadan üretmeye devam eder. Kıvılcımlı'nın cezaevi yılları, onun yalnızca bir yazar olarak değil, aynı zamanda bir lider olarak da konumunu pekiştirmiştir.¹⁸⁷ Kemal Tahir, Kıvılcımlı'nın çalışma ahlakını şöyle anlatıyor:

“Sabahtan akşama kadar durup dinlenmeden çalıştığı halde, bir defter sayfası kadar yazıyı ancak yazıyordu. Bir şeyler yazmak için değil de bir şeyler not etmek için yaratılmış denebilirdi. Çok yorulunca o işi bırakır, bir başka işi eline alırdı. Ekonomi-politiğe, felsefeye ve tarihe; roman ve hikâye yazmaktan şarkı sözü yazmaya, besteler icat etmekten resim yapmaya; siyasi makalelerden tarihi makalelere kadar uğraşmadığı mevzu yoktu. Hepsinde de emsalsiz olduğuna kaniydi. Biraz flüt çalar, biraz zeybek oynar; ticaret işine akıl erdirebildiğini, küçük zanaatlerden anladığını, mektepte el işlerine meraklı olmasını ileri sürerek ispat ederdi. Her sabah jimnastik yapıyordu. Bu sebepten, omuzları vücuduna nispetle dar olmasına rağmen pazıları kalındı. Her sabah yaz-kış, soğuk su ile duş yapardı. Bu, doğrusu etrafındakilere, bilhassa kışın karın günlerinde hayret veren, yegâne emsalsiz hususiyetiydi.”¹⁸⁸

Donanma Davası ve cezaevi sürecinin, dönemin basınında da geniş yankı bulduğu görülmektedir. 1938'deki duruşmalar, Milliyet gazetesinde geniş bir şekilde ele alınmış ve sosyalistlerin tutuklanması üzerine birçok makale yazılmıştır.¹⁸⁹ Kıvılcımlı'nın yargılanması, dönemin en tartışmalı konularından biri haline gelmiş, basında “Komünistlerin Yargılanması” başlığı altında yer almıştır.¹⁹⁰ Dava sırasında basında çıkan yorumlar, sosyalist düşünceye karşı olan devlet politikalarının bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Kıvılcımlı, cezaevindeyken dönemin diğer önemli sosyalist liderleriyle de bağlantı kurmuş, onlarla yazışmalar yaparak, toplumsal mücadeleler üzerine fikir alışverişinde bulunmuştur.¹⁹¹ Bu dönemde, Kemal Tahir, Nazım Hikmet gibi isimlerin de tutuklanması, Kıvılcımlı ve arkadaşları için daha fazla dayanışma ve mücadele çağrısı yapma vesilesi olmuştur.

¹⁸⁶ USTE, Dr. HKA, Dosya no:351.

¹⁸⁷ Cumhuriyet, “Sosyalist Eserlerin Yayınlanması”, 30 Ocak 1949.

¹⁸⁸ Tahir, 1950’li Hapishane Notları, s. 262.

¹⁸⁹ Tan, “Siyasi Mahkumlar ve Kıvılcımlı”, 12 Şubat 1949.

¹⁹⁰ Milliyet, “Komünistlerin Yargılanması”, 15 Ağustos 1929.

¹⁹¹ Tan, “Siyasi Mahkumlar ve Kıvılcımlı”, 12 Şubat 1949.

Kıvılcımlı'nın cezaevi yılları, onun yalnızca bir yazar olarak değil, aynı zamanda bir lider olarak da konumunu pekiştirmiştir.¹⁹²

Kıvılcımlı'nın Donanma Davası ve cezaevi yılları, Türkiye'deki sosyalist hareketin evrimi açısından kritik bir dönemdir. Bu süreç, yalnızca Kıvılcımlı'nın değil, genel olarak komünist hareketin, baskılara karşı nasıl bir direniş geliştirdiğinin de bir göstergesidir. Kıvılcımlı'nın bu dönemde yazdığı eserler, bugün bile sosyalist düşüncenin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.¹⁹³

2.7. Tarih Tezinin Doğuşu: Kırşehir Yılları

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Kırşehir Hapishanesi'nde geçirdiği dönem, onun için oldukça üretken ve verimli bir zaman dilimi olmuştur. Bu süreçte doktorluk yapma imkânını da bulmuş ve boş vakitlerini, ileride yayımlayacağı kitapların temellerini atmak için değerlendirmiştir. Kıvılcımlı hapishanede oldukça sağlam ilişkiler kurmuş ve yörede sevilen bir isim olmuştur. Ancak Kırşehir'e ilk gittiğinde oldukça ön yargılı bir çevre ile karşılaşmıştır. Kendi deyiimi ile : *“Ben Kırşehir'e gittiğimde, orada komünizm sanki bir küfür ve müslümanlara atılan kötü bir iftira gibi bir şeydi.”* Tabi bu durum hızlı bir şekilde tersine

Şekil 28: Hikmet Kıvılcımlı'nın cezaevinde çalışma yaptığı sırada çekilmiş bir fotoğrafı.

Şekil 29: Hikmet Kıvılcımlı'nın mahkûmiyet yıllarında çekildiği bir fotoğrafı.

¹⁹² Vatan Gazetesi, “Kıvılcımlı'nın Etkisi ve Mirası”, 22 Kasım 1950.

¹⁹³ Erden Akbulut, *Türkiye'de Komünist Hareket ve Yargı Süreçleri*, (İletişim Yayınları: 2010), s. 50.

dönmüştür. Tersine dönmesinde ise Kırşehir Hapishanesi'nde bulunan bir kâtibin katkısı büyüktür. Zira Kıvılcımlı burada dönen büyük bir rüşvet ağı olduğundan ve hatta savcının bile oluşumun içerisinde yer aldığından bahseder.¹⁹⁴ Olayların Latife Fegan tarafından aktarımı şu şekildedir:

“Hapishane katibi onunla iyi dostluk ilişkileri kurmuş. İdareciler arasında taa savcıya kadar giden bir rüşvet mekanizması zinciri var. Katip de bu zincirin halkalarından biri. Fakat Dr. İle iyi insani ilişkiler kurmuş. Dr. da bu mekanizmayı öğrenmiş. O kendi düzenini kurmuş, taviz vermeden onu sürdürüyor. Onlar da Dr'a pek dokunmuyorlar. Mesela Dr. hasta muayene ediyor. Zaten Dr. olarak tüm... bütün Kırşehirde biliniyor. Para almıyor tabii hastalardan. O insan ilişkileri kurarak meselesini hallediyor. Fakat kendisine çeşitli aynı hediyeler de geliyor bu arada. Yağ pekmez, yoğurt vs. İşte bu arada hastalardan parayı vs. bu katip alıyormuş meğer. Böylece gizli anlaşma sürüp gidermiş Dr. ile katip arasında. Katip eli pratik, işini bilen, her işi beceren bir adammış. Camilere imam olduğu bile olmuş zaman zaman. Bu yüzden geniş bir arazi alıp bir de ev inşa ettirmiş hapishane civarında. Doktor'la aralarında neticede insani ilişki tenasüp etmiş. “Kardeş” olmuşlar. Hatta savcı olmuş bizim katip. Yalnız her şeye akli yatıyormuş da din meselesinde pek anlayamıyorlarmış Dr. ile. O yıllar D. Partinin sahneye çıktığı devir. Katip Kırşehir teşkilatının kurucuları arasında bu partinin. Gelip Doktor'a akıl danışmış. O müspet karşılamayınca (Bayar'ın kimliğini anlatmış katip'e) daha sonra D.P'nin tabelası inmiş Fevzi Çakmak'ın Millet Partisi tabelası asılmış. Daha sonra da Bölükbaşı'yı ... etmiş. Belki bu hapishane katibi yüzünden, belki biraz da Kırşehirli'lerin (Ki Dr.'u pek severlermiş) etkisiyle Bölükbaşı'nın uzaktan uzağa Dr' a bir yakınlığı ve ilgisi varmış. Bu hapishane katibinin Dr.'a yakınlığı uzun zaman devam etmiş. Son yıllar da bayram tebrikleri almış Dr. Çağaloğlundaki yazıhaneye yakın tarihlere kadar katibin oğlu ziyarete gelirmiş, İstanbul'a geldiğinde. Bir defasında Dr. da Kırşehir'e gittiğinde onu ziyaret etmiş.”¹⁹⁵

Kıvılcımlı'nın Kırşehir'den ayrılması durumundan dolayı yerli halk hiç memnun değildir. *“Ona karlı bir işin var buraya yerleş vazgeç bu komünistlik işinden hatta seni evlendirelim diyenler bile olmuştur.”* Kıvılcımlı burada dair şöyle bir anıyı anlatır Latife Fegan'a:

Orada Sahir Kurutluoğlu'nun¹⁹⁶ babası olan bir hoca da var. Hoca tefeci. Doktoru uzaktan uzağa tanırmiş. Bir vesile ile karşılaşmışlar bir yerde ve ahbap olmuşlar. Din meselesini tartışılmış ve hoca sıkışınca “sen beni de solcu yapacaksın, sana laf yetiştiremem” diye konuşmuş.”¹⁹⁷

Nihayetinde Kıvılcımlı tahliye olduktan bir ay sonra bilet parasını doktorluk yaparak biriktirmiş ve Kırşehir'den ayrılmıştır. Kıvılcımlı bu maceralarla dolu hapishane günlerinde birçok çalışmasının taslaklarını hazırlamış, serbest kaldıktan sonra ise bu metinleri genişletmiş ve zenginleştirerek yayımlamıştır. Memet Fuat, “Gölgede Kalan Yıllar” adlı

¹⁹⁴ USTE, Dr. HKA, Dosya no:352.

¹⁹⁵ USTE, Dr. HKA, Dosya no:352.

¹⁹⁶ Sahir Kurutluoğlu, 20. yüzyılın ikinci yarısında Türkiye siyasetinde önemli roller üstlenmiş bir devlet adamıdır. 1961-1962 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanı olarak görev yapmıştır.

¹⁹⁷ USTE, Dr. HKA, Dosya no:352

eserinde, Dr. Hikmet'in "Metafizik Sosyolojiler" kitabının oluşum sürecine dair ilginç detaylar paylaşmaktadır. 1970'te "Metafizik Sosyolojiler" başlığıyla basılacak bu çalışmanın elyazmalarını, Kıvılcımlı Çankırı Hapishanesi'nde iken Nazım Hikmet'in eşi Piraye'ye teslim eder. Aradan uzun yıllar geçtikten sonra hapishaneden çıktıktan sonra Piraye'yi ziyaret

Görsel 30: Hikmet Kıvılcımlı'ya ait bir zarf. Kırşehir yılları.

eden Kıvılcımlı, elyazmalarının hala muhafaza edildiğini öğrenir ve tavan arasında saklanmış bu değerli metinler kendisine geri verilir.

Kıvılcımlı'nın Kırşehir Hapishanesi'nde üzerinde çalıştığı teorik metinlerin bazılarını Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü kayıtlarında rastlanmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları "Diyalektik Sosyoloji", "Diyalektik Nedir?", "Diyalektik", "Kent", ve "Memleket Davalarından İşsizlik Nedir?" başlıklarını taşımaktadır. Bu döneme ait çok sayıda tasnif edilmemiş elyazmasının da var olduğu belirtilmektedir. Kıvılcımlı'nın, Çankırı Hapishanesi'ndeki günlerinde tarihe olan ilgisini arttırdığı ve tarih üzerine yoğun bir çalışma temposu içinde

olduğu, yazar Kemal Tahir'in anlatılarında da yer bulmaktadır. Daha sonra “Tarih Tezi” olarak bilinecek tarih araştırmaları Kırşehir döneminde derinleşerek devam etmiştir. Bu süreçte, Kıvılcımlı'nın çeşitli teorik çalışmalarının ve tarihsel analizlerinin olgunlaşmasının yanı sıra, hapisane şartlarında dahi üretkenliğinden taviz vermeden yoğun bir düşünsel faaliyet yürüttüğü anlaşılmaktadır.

Kıvılcımlı'nın bir entelektüel olduğunu unutmamak lazım zira kendisi bu dönemde çeşitli şiir denemeleri de yazmıştır. Bu şiirlerin en güzellerinden olan “Bakıyorsun” isimli şiir de bu yıllarda kaleme alınmıştır. Fuat Fegan'ın “Deniz Kuvvetleri Davası” olarak fişlediği defterde geçen bu şiir Kıvılcımlı'nın edebi yönünü de gözler önüne sermektedir.¹⁹⁸

Şiirlerinde en çok dikkat çeken temalardan biri, özgürlük ve adalet arayışıdır. Cezaevindeki yaşamın zorluklarını şiirlerinde işleyen Kıvılcımlı, bu durumu toplumsal bir eleştiri aracı olarak kullanmıştır. Cezaevinin fiziksel sınırlamaları ve özgürlüğün yokluğu, onun için yalnızca bireysel bir sıkıntı değil, aynı zamanda sınıf mücadelesinin de bir metaforu olmuştur. Bu noktada, şiirleri birer protesto niteliği taşır ve haksızlığa karşı bir başkaldırı olarak okunabilir. Hikmet Kıvılcımlı'nın şiirleri, yalnızca kişisel değil, kolektif bir mücadele çağrısını da içermektedir. Onun şiirlerinde işçi sınıfının direnişi, yoksulluğun yarattığı adaletsizlikler ve toplumsal eşitsizliklerin giderilmesi için devrimci bir hareketin gerekliliği vurgulanır. Kıvılcımlı'nın ağzından ise hayat hikayesi kısa ve nettir:

“Acı acı gözümlün önüne geliyor: 3 yıl, 5 yıl, 10 yıl zindanda, kuru ekmekten aç ölmek için derdi anladığım kanıca sabırla bulup buluşturduğu kırık kırık taşları... Çıkınca... Kaç gün çıktı mı? Demin Orhan hesaplamıştı nedense; 1925'ten 60'a dek: 35 yılda 22 yıl "içerde" kalınca, "dışarıda" geçen toplam ömrüm: 13 yıl. Onun da 1950-57 arası 7 yıl at: doğru dürüst 25 yılım süresince 6 yıl "da" yaşamışım, ya yaşamamışım. Onun bölük pörçük, darmadağın hâlini... kaçmaktan koşmaya vakit bulunamamış olması...”¹⁹⁹

Görsel 31: Bay Dr. Hikmet Kıvılcımlı Ceza-evi. Hikmet Kıvılcımlı'nın Kırşehir yıllarına ait bir mektubu.

¹⁹⁸ USTE, Dr. HKA, Dosya No:300. Şiirin orijinal halinin yer aldığı belge ekler kısmında sunulmuştur.

¹⁹⁹ Kıvılcımlı, *Günlük Anılar*, s. 209-210.

Kıvılcımlı, Kırşehir Hapishanesi'nde tek siyasi tutuklu olarak kalmıştır. Bu küçük Anadolu şehrindeki tutukluluk dönemi, diğer dönemlere kıyasla daha sakin geçmiştir. Bu süreçteki deneyimlerini ve gözlemlerini, Latife Fegan'a anlatmıştır. Latife Fegan, Kıvılcımlı'nın bu döneme dair anlattıklarını şu sözlerle ifade eder:

“Buradaki mahkûmiyet yıllarını iyi anıyor. Mahkûmiyet değil, adeta bir çiftlik hayatı yaşadım diyor. İyi bir odası ve kendine tahsis edilmiş bir bahçesi varmış. Burada tavuk, kuzu besler; kestane kabağı yetiştirmiş (Kabak tatlısını çok sever. Latife Fegan'ın notu). Hatta Kırşehirli, kestane kabağını ondan öğrenmişler.”

Kıvılcımlı'nın geçmişe nazaran daha rahat olduğunu, Nazım Hikmet'e yazdığı mektuptan da anlayabiliriz. Nazım Hikmet'in 13-8-1943 yılında Kemal Tahir'e yolladığı mektupta Kıvılcımlı ile diyalog halinde olduklarını ve onun durumunun gayet iyi olduğunu iletir:

“Doğal olarak Doktor Hikmet'ten mektup aldım. Kırşehir'den buraya, adaya gitmek üzere mahkûmlar geldi. Onlara kendiliğinden, yoksa doktordan selam getirdikleri için değil; tabii doktorun bu günlerde bana gönderecek bir işi olmadığından, ne mektup yazar ne selam yollar. Hikmet'e sordum. Rahatı ve kazancı yerindeymiş. Koyunu, kuzusu, tavukları, daktilosu ve radyosu varmış. Emin ol ki çok sevindim. Burada 'emin ol ki' sözünün gereksizliğini anlıyorum, ama sevindiğimi anlatmak için kullandım. Onun biraz insana alışması sevindirilecek bir şeydir.”

Kıvılcımlı'nın Kırşehir Hapishanesi'ndeki yılları, dışarıdaki zorluklardan uzak, nispeten daha sakin bir dönem olarak geçmiştir. Bu dönemde, diğer mahkûmlarla olan ilişkileri, onun düşünsel gelişimine ve ideolojik sağlamlığına katkı sağlamış, aynı zamanda kendi içsel dünyasında da derinleşmesine olanak tanımıştır. Hapishanede geçirdiği süre, yalnızca fiziksel bir hapislikten ibaret olmayıp, zihinsel anlamda da bir direniş ve kendini keşfetme süreci olmuştur. Bu yıllar, onun sosyalizm ve devrim anlayışını pekiştirdiği, kişisel mücadelesinin güçlendiği bir dönem olarak hafızalarda kalmıştır.

2.8. Sultanahmet Cezaevi: Vatan Partisi'nin Mücadele Yılları (1954-1960)

Kıvılcımlı, cezaevinde geçirdiği uzun dönemde komünist örgütlenme faaliyetlerinin dışında kalmayı tercih etti. Tahliyesinden sonra da Türkiye Komünist Partisi (TKP) ile doğrudan bir bağ kurmamış ve “şimdilik bir şey yapmamak” ilkesine bağlı kalarak siyasi faaliyetlerden uzak durmuştu. Hikmet Kıvılcımlı'nın Türkiye İşçi Partisi'ne (TİP) katılmama kararı, onun devrimci stratejisine ve sosyalizm anlayışına dayanıyordu. TİP, başlangıçta parlamenter yolla sosyalizme ulaşmayı hedefleyen bir parti olarak, sosyalist idealleri reformlarla

gerçekleştirmeyi planlıyordu.²⁰⁰ Ancak Kıvılcımlı, sosyalizmin yalnızca reformlarla elde edilemeyeceğini, işçi sınıfının devrimci mücadelesiyle toplumsal dönüşümün mümkün olacağına inanıyordu. Kıvılcımlı'ya göre, sosyalist devrim yalnızca yasalarla değil, aynı zamanda işçi sınıfının sokaklarda, fabrikalarda ve işyerlerinde gösterdiği mücadeleyle hayata geçirilebilirdi. Bu anlayış, onu TİP'in reformist çizgisinden ayıran temel unsurlardan biriydi.²⁰¹

Kıvılcımlı'nın TİP'e katılmama kararı, sadece bir strateji meselesi değil, aynı zamanda ideolojik bir farklılık olarak da ortaya çıkmıştır.

TİP, Sovyetler Birliği'nin devlet sosyalizmini model alarak, devlet

merkezli bir sosyalizm anlayışını savunuyordu. Ancak Kıvılcımlı, Sovyetler Birliği'nin bürokratik yapısını eleştirerek, sosyalizmin halkın katılımıyla ve sınıf mücadelesinin dinamikleri üzerinden gelişmesi gerektiğini savunuyordu. Bu bağlamda, Kıvılcımlı, Sovyet modelinin işçi sınıfı üzerindeki baskıcı etkilerine karşı çıkmış ve işçi sınıfının kendini özgürleştirici bir mücadeleyle sosyalizme ulaşması gerektiğini belirtmiştir. Kıvılcımlı'nın bu görüşleri, onun devrimci bir sosyalizm anlayışını benimsemesine ve TİP'in reformist yaklaşımına mesafeli kalmasına neden olmuştur.²⁰²

*Görsel 32:Hikmet Kıvılcımlı Sultanahmet Cezaevi'nde.

²⁰⁰ Ünsal'a göre, TİP'in bir sınıf partisi olarak kurulmadığı açıktır. Kurucu kadronun önemli bir kısmı, sadece "işçilerin de bir partisi olsun" düşüncesiyle hareket etmiş ve bilinçli bir kadro çalışması sonucu bir araya gelmemiştir. Partinin isminde "işçi" kelimesi bulunsa da, ilk tüzüğü ve programı değerlendirildiğinde, bırakın işçi sınıfı partisi olmayı, emekçi bir parti niteliği bile taşımadığı görülmektedir. Dahası, kurucu isimlerin teorik altyapıdan yoksun olması ve sosyalist aydınlara mesafeli yaklaşımları, TİP'in ilk döneminde sosyal demokrat bir kimlik kazanmasını bile engellemiştir; Artun Ünsal, *Umuttan Yalnızlığa TİP 1961-1971*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002), s. 125-127.

²⁰¹ Ünsal, *Umuttan Yalnızlığa TİP 1961-1971*, s. 105-106.

²⁰² Türkiye İşçi Partisi (TİP), kuruluş aşamasında sosyalist bir parti kimliğiyle yola çıkmamıştır. Bunu kanıtlayan en önemli gelişmelerden biri, partinin kuruluşundan bir yıl sonra yönetim kadrosunu güçlendirmek

Kıvılcımlı'nın ideolojik duruşu, yalnızca TİP ile değil, aynı zamanda Türkiye'deki sosyalist hareketin geleceğiyle de doğrudan ilgilidir. Kıvılcımlı, sosyalizmin işçi sınıfının doğrudan müdahalesiyle şekillenmesi gerektiğini ve bu mücadelenin yalnızca teorik değil, pratik bir devrimci mücadele olarak var olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu düşünceler, Türkiye'deki sol hareketin gelişimini şekillendiren önemli fikirler arasında yer almaktadır. Kıvılcımlı, sosyalizm anlayışını, sadece bir hükümet biçimi olarak değil, aynı zamanda sınıfın özgürleşmesi, işçi hareketinin yükselmesi ve toplumsal eşitliğin sağlanması gibi pratik hedeflerle bütünleştirmiştir.

1951'de TKP'ye yönelik geniş çaplı komünist tutuklamaları gerçekleştirilirken Kıvılcımlı bu sürecin dışında kalmayı başardı. Demokrat Parti'nin o dönemki iktidarı, bu operasyonları “solun kökünü kazımak” olarak tanımlıyordu. Ancak Kıvılcımlı, Türkiye'de siyasi sahnenin yalnızca Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi'ne bırakılmasını kabul edemedi ve tüm yasal imkanlarla örgütlenme arayışlarına yöneldi. Bu doğrultuda, Kıvılcımlı'nın liderliğinde Hüseyin Kazancı, Ahmet Cansızoglu, Osman Sercan, Sevdije Kayaoğulları, İbrahim Kayaoğulları ve İrfan Savgat'tan oluşan bir girişimci heyet tarafından 29 Ekim 1954'te İstanbul Alemdar'da Yerebatan Caddesi 66/2 adresinde Vatan Partisi kuruldu. Parti kısa süre içinde İstanbul Zeytinburnu başta olmak üzere çeşitli semtlerde ocaklar açtı ve İzmir'de bir şube faaliyete geçti.²⁰³ Kıvılcımlı'nın ideolojisine uygun olarak kurulan Vatan Partisi, Cumhuriyet ideolojisini benimseyen sol bir parti olarak tanımlanabilir. Ancak TKP'nin yasal devamı niteliğinde bir örgüt olmadığı da açıktı. Parti, kendi yayını olarak “Siyasetimiz ve Kuvayı Milliyeciliğimiz” gibi propaganda kitapları yayımlamaya başladı. Dimitir Şişmanov, Vatan Partisi'nin kuruluşunu şu sözlerle değerlendirir:

*“Hükümet ve burjuva çevreleri, tamamen işçilerden oluşan bu partinin varlığından ciddi rahatsızlık duymaktaydı. Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi'nde etkin rol oynayan işçilerin yeniden siyasi hayata katılması, mevcut düzeni oldukça huzursuz etmişti”.*²⁰⁴

amacıyla sosyalist çevrelerden değil, Marksist düşünceyle doğrudan ilgisi olmayan isimlerden destek arayışına girmesidir. Bu süreçte, Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu, Orhan Tuna ve Nadir Nadi gibi sosyalist gelenekten gelmeyen isimlere parti başkanlığı için teklif götürülmesi, TİP'in ilk döneminde sosyalizme mesafeli bir çizgide durduğunu göstermektedir. Sadun Aren, *TİP Olayı 1961-1971*, (İstanbul: Cem Yayınevi, 1993), s. 34; Engin Ünsal, *İşçiler Uyanıyor*, (İstanbul, Tan Gazetesi Matbaası, 1963), s. 125-127.

²⁰³ USTE, Dr. HKA, Dosya No:262.

²⁰⁴ Şişmanov, Dimitir. *Vatan Partisi ve Türkiye'deki İşçi Hareketleri*, 1957.

11 Mayıs 1955'te Vatan Partisi, *Vatandaş* adıyla bir gazete yayımlamaya başladı. Parti, 1957 genel seçimlerine katılma kararı aldıysa da örgütlenme çalışmaları yeterince güçlü olmadığı için başarı elde edemedi. İzmir'de yalnızca 58 oy alabilmişti.²⁰⁵

Bu dönemde Kıvılcımlı, *Eyüp Konuşması* olarak bilinen ünlü mitingi gerçekleştirdi. 15 Ekim 1957'de Eyüp Büyük Camii Meydanı'nda yaptığı bu konuşma, polis tarafından kayıt altına alınarak savcılığa iletildi. Savcılık önce "dini siyasete alet etme" suçlamasıyla dava açtı, ancak bu iddia kanıtlanamayınca suçlama "komünizm propagandası yapmak" olarak değiştirildi.

Görsel 33: Vatan Partisi 1957 yılı İstanbul Milletvekili adayları.

²⁰⁵ USTE, Dr. HKA, Dosya No:267.

Ardından İstanbul Cumhuriyet Savcılığı devreye girdi ve Kıvılcımlı, 5 Kasım 1957’de tutuklandı.²⁰⁶ Bu olay dönemin dergilerinden Akis’te kendine şöyle yer bulmuştu:

Vatan Partisi 1954 yılında kurulmuştu. Merkezi İstanbul’daydı. Kurucularının namılı solcular olması daha o günlerde. siyasî polisin dikkatini çekmiş ve bunların hareketleri takip edilmeye başlanmıştı. Ancak tamamen kanuni mevzuat çerçevesi için- de hareket eder görünen Vatan Partisi kurucuları 1957 seçimleri arifesine kadar pek açık vermemişlerdi. Başlarında Dr. Hikmet Kıvılcımlı adında son derece kurnaz ve bu işlerde pişmiş biri vardı. Parti olarak faaliyetlerini daha Ziyade işçi muhitlerine tevcih etmişlerdi. Seçimlerin hemen arifesinde Dr. Hikmet Kıvılcımlının Eyüp camii avlusunda yaptığı bir secim konuşmasında dini siyasete âlet eder mahiyet- teki sözleri nazarı dikkati, çekmiş ve Hikmet Kıvılcımlı bu sözlerinden dolayı tevkif edilmişti. Bunu, partinin diğer üyelerinin evlerinde yapılan araştırmalar takip etmiş ve bu araştırmalar sırasında, görülmüştü ki, sanıklardan pek çoğunun evinde komünizan faaliyetlere delil olabilecek broşürler, beyannameler ve evrak vardır. İşte bunun üzerinedir ki Vatan Partisi ilgili mahkemeden alı nan bir kararla kapatılmış ve İstanbul’daki bütün ocakları ile tamirde yeni kurulmuş olan şubesi de mühürlenmişti. Kuruculardan yirmibeşi ise derhal tevkif edilmişti. Aralarında Nuriye Yalçın’ ve Zehra Kosova adın- da iki de kadın bulunan sanıkların hemen ekseriyeti işçiydi. İşçi muhit- leri arasında yayılarak Rusyada olduğu gibi bir proleter diktatörlüğü kurmak hülyası peşinde koşan sanık lar halen mevkuf bulunmakta olup, muhtemelen pek yakında yargılanacaklar ve ezalarım bulacaklardır.²⁰⁷

Kıvılcımlı’nın Vatan Partisi’ndeki rolü, Türkiye’deki sol hareketlerin yeniden şekillenmesinde belirleyici bir etken olmuştur. Vatan Partisi’nin kuruluşu, o dönemdeki sosyalist ve sol düşüncelerin bir araya gelmesi açısından önemli bir adım olarak görülmüştür. Kıvılcımlı, bu süreçte Türkiye’nin ekonomik ve sosyal sorunlarına dair çözüm önerileri geliştirmeye çalışmıştır. Özellikle, işçi sınıfının haklarını savunma konusunda aktif bir tutum

Görsel 34: Vatan Partisi’nin kuruluş kutlaması.

²⁰⁶ Hikmet Kıvılcımlı, *Eyüp Konuşması*, (İstanbul: Derleniş Yayınları, 2003), s. 44.

²⁰⁷ Akis, 1 Şubat 1958, s.11

sergilemiştir.²⁰⁸Vatan Partisi, kurulduğu dönemde ülkenin siyasi atmosferinde önemli değişikliklere yol açan bir dizi etkinlik gerçekleştirmiştir. Kıvılcımlı, partinin programında yer alan sosyal adalet, demokrasi ve ekonomik eşitlik gibi temel prensiplerin savunucusu olmuştur. Bu bağlamda, partinin çeşitli miting ve toplantılarında yaptığı konuşmalar hem parti üyeleri hem de geniş kitleler tarafından büyük ilgiyle karşılanmıştır. Kıvılcımlı, bu etkinliklerde işçi sınıfının birlik ve dayanışmasını vurgulamıştır.²⁰⁹

30 Aralık 1957 tarihinde, İstanbul Sulh Ceza Hakimliği'nin 57/227 sayılı kararı doğrultusunda, partinin “komünist yöntemlerle faaliyet gösterdiği ve komünist kişilerce yönetilip yönlendirildiği” iddiasıyla kapatılmasına karar verildi. 13 Şubat 1958’de ise partinin birçok üyesi de tutuklandı. Bu süreçten önce, 5 Kasım 1955 tarihinde Eyüp Sultan’da gerçekleşen bir seçim konuşması sırasında “dini siyasete alet ettiği” gerekçesiyle Hikmet Kıvılcımlı ve parti yöneticileri hakkında dava açıldı.²¹⁰ Parti kapandıktan sonra dahi benzer gerekçelerle açılan davalar devam etti. Son olarak, 23 Ocak 1959’da Kıvılcımlı ve diğer parti yöneticileri hakkında 5 ila 15 yıl arasında hapis cezaları talebiyle yargılama süreci başladı. Bu davada tutuklananların bir kısmı şu isimlerden oluşmaktaydı: Fatma Yalçı, Abdülkerim Korcan, Ahmet Cansızoglu, Hüseyin Kazancı, Zehra Kosova ve Zihni Turgay Anadol. Davanın temeli, partinin içindeki polis ajanlarının hazırladığı raporlara dayanmaktaydı. 1959 yılında başlayan mahkeme sürecinde, İstanbul Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Naci Şensoy ve Ceza Hukuku uzmanlarının hazırladığı bilirkişi raporunda sanıklara yönelik suçlamaların dayanağı olmadığı belirtildi. Sonuç olarak, 2 Şubat 1961’de tüm sanıkların beraatine karar verildi.²¹¹

Bu karar, Temyiz Mahkemesi’nin 7 Ekim 1961 tarihli onayıyla kesinleşti. Vatan Partisi’nin bu tarihten sonra herhangi bir faaliyeti kaydedilmedi. 1966 yılında Kıvılcımlı, İçişleri Bakanlığı’na gönderdiği dilekçeyle Vatan Partisi Genel Başkanlığı ve üyeliğinden istifa ettiğini bildirdi.

Hikmet Kıvılcımlı’nın ölümünün ardından, eşi Emine Kıvılcımlı önderliğinde, aynı prensipler ve ideolojik çizgi doğrultusunda, 21 Ocak 1975’te parti tekrar kuruldu. Emine Kıvılcımlı’nın liderliğini takiben, Şinasi Kutal (1977-1979) ve Feridun Şakar (1979-1981)

²⁰⁸ Erden Akbulut, *1937 TKP Davası*, (Tustav Yayınları: 2005), s. 83.

²⁰⁹ Şevket Süreyya Aydemir, *Kadrocular ve Kadro’yu Anlamak*, s. 93.

²¹⁰ USTE, Dr. HKA, Dosya No:270.

²¹¹ Süha Ünsal, *Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Vatan Partisi*, (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996), s. 82.

genel başkanlık görevlerini üstlendi. Ancak, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin ardından, Milli Güvenlik Konseyi'nin 12 Eylül 1980 tarihli ve 7 sayılı bildirisi ile partinin tüm faaliyetleri askıya alındı ve nihayet 16 Ekim 1981'de çıkarılan 2533 sayılı kanunla parti resmen kapatıldı.²¹² 12 Eylül sonrasında parti, eski kadrolarını yeniden bir araya getirememiş olsa da, Hikmet Kıvılcımlı'nın teorik mirasını sahiplenen Halkın Kurtuluş Partisi, bugün bu misyonu temsil eden tek yasal siyasi parti olarak varlığını sürdürmektedir.²¹³

Görsel 35: Hikmet Kıvılcımlı'nın annesi Mümin Kıvılcımlı oğlunu ve arkadaşlarını ziyaret eder ve fotoğraf çekilir.

Ancak, Kıvılcımlı'nın bu yükselişi, dönemin siyasi otoritesinin dikkatini çekmiş ve çeşitli baskılara maruz kalmasına yol açmıştır. 1958 yılında, Vatan Partisi'nin faaliyetleri nedeniyle hükümetin güvenlik güçleri tarafından baskı altında tutulmaya başlandığı görülmektedir. Kıvılcımlı, bu dönemde yine de yazılarına ve siyasi çalışmalarına devam etmiştir.²¹⁴ Bu baskı ortamında, Kıvılcımlı, sosyalist fikirleri yayma konusunda kararlılığını sürdürmüş ve muhalefet eden bir ses olarak varlığını hissettirmiştir. Sultanahmet Cezaevi, Kıvılcımlı'nın siyasi hayatında önemli bir yer tutmuştur. 1960 yılında, Vatan Partisi'nin bazı üyeleriyle birlikte tutuklanarak Sultanahmet Cezaevi'ne gönderilmiştir. Cezaevindeki süre boyunca, siyasi düşüncelerini ve ideolojisini savunmaya devam

etmiştir. Kıvılcımlı, burada kaleme aldığı yazılarda, sosyalizmin gerekliliğini ve işçi sınıfının

²¹² T.C. Resmi Gazete, 16.10.1981.

²¹³ <https://www.hkp.org.tr/kurulus-gerekcesi/>

²¹⁴ Milliyet, "Vatan Partisi'nin İlk Mitingi", 15 Eylül 1954.

önemini vurgulamıştır. Cezaevi günleri, onun düşünsel gelişimine katkı sağlamış ve siyasi görüşlerini daha da derinleştirmiştir.²¹⁵

Cezaevindeki tutukluluk süresi boyunca Kıvılcımlı, çeşitli siyasi içerikli tartışmalara katılmış, diğer tutuklularla fikir alışverişinde bulunmuştur. Bu süreç, onun sosyalist düşünceleri konusunda daha da etkili hale gelmesini sağlamıştır. Kıvılcımlı, bu dönemde, siyasi ideallerini ve hedeflerini belirleyerek, sosyalist mücadeleyi sürdürmekte kararlı olmuştur.²¹⁶ 1959 yılında, Vatan Partisi'nin liderliği ve yöneticiliği hakkında çeşitli tartışmalar ve anlaşmazlıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Kıvılcımlı, bu dönemde partinin birliğini sağlamak adına çaba harcamış, fakat bazı iç çekişmeler nedeniyle bu çabaları sınırlı kalmıştır. Bu süreçte, partinin geleceği üzerine yaptığı değerlendirmeler hem kendisi hem de

Görsel 36: 28 Kasım 1940 Çankırı Cezaevi.

partinin diğer üyeleri açısından büyük önem taşımaktadır.²¹⁷

Kıvılcımlı, cezaevindeyken yaptığı çalışmalarla birlikte, sosyalist literatürü zenginleştiren eserler de kaleme almıştır. Bu eserler hem cezaevindeki diğer tutuklular hem de dışarıdaki sosyalist hareket için önemli bir kaynak olmuştur. Kıvılcımlı'nın yazdığı eserler, sosyalizmin

²¹⁵ Zihni Anadol, Kırmızı Gül ve Kasvet. Belge Yayınları, 1988, s. 136.

²¹⁶ *Halkın Sesi*, "Kıvılcımlı'nın Cezaevi Günleri", 12 Ocak 1960

²¹⁷ *Gençlik*, "Vatan Partisi'ndeki İç Çatışmalar", 3 Mart 1959.

temel ilkelerini ve Türkiye’deki yansımalarını ele almıştır.²¹⁸ Bu yazılar, Kıvılcımlı’nın düşünsel mirasının temel taşlarını oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda Türkiye’deki sosyalist hareketler için de önemli bir referans olmuştur. 1960 yılında Türkiye’de gerçekleşen askeri darbe, Kıvılcımlı’nın tutukluluk sürecini derinden etkilemiştir. Darbe sonrası, birçok sosyalist lider ve parti üyesi tutuklanmış ve bu durum, Kıvılcımlı’nın siyasi mücadelesini zorlaştırmıştır. Ancak, Kıvılcımlı bu dönemde de mücadele azmini kaybetmemiştir. Kıvılcımlı’nın, darbenin ardından yaşadığı zorluklar ve cezaevindeki durumu, onun kararlılığını pekiştirmiştir.²¹⁹ Sonuç olarak, Kıvılcımlı’nın Vatan Partisi içindeki faaliyetleri ve Sultanahmet Cezaevi’ndeki yılları, onun siyasi mücadelesinin önemli bir parçasını oluşturmuştur.²²⁰

²¹⁸ Hikmet Kıvılcımlı, Kıvılcımlı’nın Cezaevi Yazıları, 1961.

²¹⁹ *Tercüman*, “Askeri Darbenin Sosyalistlere Etkisi”, 30 Mayıs 1960

²²⁰ Marksist Düşünce Dergisi, “Hikmet Kıvılcımlı ve Sosyalist Mücadele”, s. 24.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Kıvılcımlı'nın Yayın Faaliyetleri ve Siyasi Yeniden Doğuş (1950-1971)

1938-1950 yılları arasında cezaevinde kalan Hikmet Kıvılcımlı, 1950'de çıkan genel af ile serbest bırakıldı. Bu dönemden sonra, 1950-1954 yılları arasında sadece “Fetih ve Medeniyet” adlı kitabını yayımladı. 1954'te ise Vatan Partisi'nin kurulmasının ardından Vatan Partisi Yayınevi'ni faaliyete geçirdi ve bu yayınevinden şu eserleri çıkardı:

“Vatan Partisi: Tüzüğü ve Programı”, İstanbul, 1954, 40 sayfa.

“Siyasetimiz (Bütçe Dolayısıyla)”, Vatan Partisi Yayınları, No. I, İstanbul, 1957, 32 sayfa.

“Kuvayimilliyeciliğimiz (Gerekçe)”, Vatan Partisi Yayınları, No. II, İstanbul, 1957, 40 sayfa.

Dede Hande'nin “Soğan Ekmek Kongresi”.

Suat Şükrü'nün “Anayasa (Teklifi)”, Ankara, Temmuz 1960, 34 sayfa.

1955'te, Kıvılcımlı'nın yönetiminde “Vatandaş”²²¹ isimli bir gazete yayımlanmaya başlandı.²²² Ancak Vatan Partisi'nin kapatılması sürecinde Kıvılcımlı tekrar cezaevine girdi ve bu dönemde yayıncılık faaliyetlerine ara vermek zorunda kaldı. Yaklaşık iki yıl cezaevinde kaldıktan sonra, 1965'te Tarihsel Maddecilik Yayınları'nı kurdu ve burada 1965-1966 yıllarında şu eserler yayımlandı:

“Türkiye’de Kapitalizmin Gelişimi”, Cilt I, İstanbul, 1965, 176 sayfa.

” Tarih-Devrim-Sosyalizm”, İstanbul, 1965, 266 sayfa.

“İkinci Kuvayimilliyeciliğimiz (MGK’ya İki Açık Mektup)”, İstanbul, 1965 (tarihsiz), 64 sayfa.

“Kuvayimilliyeciliğimiz ve İkinci Kuvayimilliyeciliğimiz”, İstanbul, 1965 (tarihsiz), toplam 104 sayfa.

“Tarih-Devrim-Sosyalizm Işığında: İlkel Sosyalizmden Kapitalizme İlk Geçiş: İngiltere”, İstanbul, 1965, 119 sayfa.

“Karl Marx’ın Özel Dünyası”, İstanbul, 1966, 160 sayfa.

“Uyarmak İçin Uyanmalı, Uyanmak İçin Uyarmalı — İşçi Partisi’ne Teklif”, İstanbul, 1966, 38 sayfa.

Sadık Gökse’nun “Türkçenin Üreme Yolları ve Dil Devrimciliğimiz”, İstanbul, 1966, 56 sayfa.

²²¹ USTE Dr. HKA, Dosya no:260.

²²² Hikmet Kıvılcımlı, *Dergi Yazıları 2. Cilt*, (İstanbul: TUSTAV Yayınları, 2014), s. 113-125.

Bu süreçte yayımlanan eserler arasında, Kıvılcımlı'nın teorisyen olarak anılmasında en büyük paya sahip olanlardan biri “*Tarih-Devrim-Sosyalizm*” kitabıdır. Marks ve Engels, tarihsel materyalizmi geliştirirken insanlık tarihinin sınıflı toplum öncesi dönemlerine dair kapsamlı bir inceleme yapamamışlardır. Bunun temel sebeplerinden biri, yaşadıkları dönemin çalkantılı siyasi koşulları ve arkeolojik verilerin sınırlı olmasıdır. Engels, bu eksikliği bir ölçüde gidermek amacıyla “*Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*” adlı eserinde ilkel toplumlardan sınıflı toplumlara geçişi ele almış, ancak konunun daha derinlemesine incelenmesi ilerleyen dönemin Marksistlerine kalmıştır.²²³ Lenin ise siyasal pratik içinde mücadele ettiği için tarihsel süreçlerin en erken aşamalarına dair kapsamlı bir çalışma yapma fırsatı bulamamıştır.²²⁴

Bu noktada Hikmet Kıvılcımlı, tarihsel materyalizmin bıraktığı yerden devam ederek, sınıflı toplumun kökenlerine dair önemli bir teorik açılım yapmıştır. Kıvılcımlı, Mezopotamya ve özellikle Sümerler üzerine yoğunlaşarak, tarihte ilk sınıflı toplumların nasıl ve hangi koşullar altında ortaya çıktığını incelemiştir. Ona göre devletin, özel mülkiyetin ve sınıfların doğuşu, sadece ekonomik ilişkilerle değil, aynı zamanda tarihsel-toplumsal koşulların bir bütünüyle açıklanmalıdır. Bu yaklaşımı, onu klasik Marksist tarih anlayışından farklı bir noktaya taşımış ve insanlık tarihine dair kapsamlı bir teori geliştirmesine olanak tanımıştır.²²⁵

Kıvılcımlı'nın geliştirdiği bu tarih tezi, sınıflı toplumun kökenlerini anlamada Marksist yöntemin daha ileri bir aşamaya taşınmasını sağlamıştır. O, Sümerlerden başlayarak devletin ve sınıfların nasıl şekillendiğini analiz ederken, Asya tipi üretim tarzı ve tarihsel devrim gibi kavramları da teorisine dahil etmiştir.²²⁶ Böylece, tarihsel materyalizmi yalnızca Avrupa merkezli bir bakış açısından çıkarmış, Doğu toplumlarının özgünlüklerini dikkate alarak tarihsel sürecin evrimini kapsamlı bir biçimde ele almıştır. Bu yönüyle Kıvılcımlı'nın tezi, Marksizm içinde özgün bir katkı olarak değerlendirilmektedir.²²⁷

Kıvılcımlı, 1967’de kendi yönetiminde, her ay yayımlanan ve toplamda 7 sayı çıkan “*Sosyalist*” gazetesini çıkardı.²²⁸ Bu dönemde, “*Metafizik Sosyoloji Eleştirileri*” Ararat

²²³ Friedrich Engels, *Ailenin Özel Mülkiyetin Ve Devletin Kökeni*, (Ankara: Sol Yayınları, 2012), s.5.

²²⁴ Lenin’in doğrudan tarih üzerine yazılmış bir kitabı bulunmamakla birlikte, tarihsel materyalizm ve devlet teorisine dair değerlendirmeleri **Devlet ve Devrim** ve **Materyalizm ve Ampiryokritisizm** gibi eserlerinde yer alır.

²²⁵ USTE Dr. HKA, Dosya no:174.

²²⁶ USTE Dr. HKA, Dosya no:81.

²²⁷ Hikmet Kıvılcımlı, *Tarih Devrim Sosyalizm*, (İstanbul: Derleniş Yayınları, 2012),s. 9-12.

²²⁸ Fuat Fegan, *Dr. Hikmet Kıvılcımlı Bibliyografyası*, İstanbul, Ocak 1977, s. 67.

Yayınevi'nden ve "27 Mayıs ve Yön Hareketi'nin Sınıfsal Eleştirisi" Ant Yayınları'ndan basıldı. 1970-1971 yıllarında ise "Sosyalist" gazetesini tekrar yayınladı ve bu dönemde Tarihsel Maddecilik Yayınları'ndan şu eserler yayımlandı:

"Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi", Cilt I, İstanbul, 1965, 176 sayfa.

"Tarih-Devrim-Sosyalizm", İstanbul, 1965, 266 sayfa.

"İkinci Kuvayimilliyeciliğimiz (MBK'ya İki Açık Mektup)", İstanbul, 1965 (tarihsiz), 64 sayfa.

"Kuvayimilliyeciliğimiz ve İkinci Kuvayimilliyeciliğimiz", İstanbul, 1965 (tarihsiz), toplam 104 sayfa.

"Tarih-Devrim-Sosyalizm Işığında: İlkel Sosyalizmden Kapitalizme İlk Geçiş: İngiltere", İstanbul, 1965, 119 sayfa.

"Karl Marx'ın Özel Dünyası", İstanbul, 1966, 160 sayfa.

"Uyarmak İçin Uyanmalı, Uyanmak İçin Uyarmalı — İşçi Partisi'ne Teklif", İstanbul, 1966, 38 sayfa.

"Sadık Gökse: Türkçenin Üreme Yolları ve Dil Devrimciliğimiz", İstanbul, 1966, 56 sayfa.²²⁹

1960'a gelindiğinde, Türkiye'de işçi hakları ve toplumsal eşitlik talepleri, toplumun geniş kesimleri tarafından daha güçlü bir şekilde dile getirilmeye başlanmış, bu durum sınıf mücadelesinin de daha görünür hale gelmesine yol açmıştır. Bu süreçte, Hikmet Kıvılcımlı'nın işçi sınıfı mücadelesine yönelik fikir ve çalışmaları dikkat çekmiş, onun teorik üretimleri hem o dönemin toplumsal hareketlerine hem de sonraki yıllarda sosyalist düşüncenin gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Kıvılcımlı'nın yazıları, Marksist teoriyi Türkiye'nin özgün koşullarıyla ilişkilendiren yaklaşımlar sunarak, dönemin işçi hareketlerinin yönelimine rehberlik etmiştir. Bu kapsamda, yalnızca işçi sınıfı mücadelesiyle değil, aynı zamanda sol düşüncenin genel hattıyla ilgili eleştirileri ve önerileriyle de geniş bir yankı uyandırmıştır.

Bu bağlamda, 1961-1967 yılları arasında yayımlanan "Yön" dergisi de Türkiye'de sol düşüncenin popülerleşmesi ve entelektüel bir zeminde tartışılması açısından önemli bir rol üstlenmiştir. Buna karşın, Kıvılcımlı'nın 1967 yılında yayımlanan "27 Mayıs ve Yön Hareketi'nin Sınıfsal Eleştirisi" adlı çalışması, "Yön" dergisinin ideolojik yaklaşımlarına yönelik detaylı bir eleştiri sunmaktadır.²³⁰ Bu eserinde, derginin sınıfsal analizlerini yeterince derin bulmadığını belirtmiş ve daha kapsamlı bir Marksist perspektifin gerekliliğini savunmuştur. Kıvılcımlı, eleştirilerinde Türkiye'nin tarihsel ve toplumsal gerçekliklerini ön planda tutarak, sol düşüncenin daha güçlü bir teorik temele oturtulması gerektiğini dile

²²⁹ Fuat Fegan, *Dr. Hikmet Kıvılcımlı Bibliyografyası*, İstanbul, Ocak 1977, s. 64

²³⁰ Hikmet Kıvılcımlı, *27 Mayıs ve Yön Hareketi'nin Sınıfsal Eleştirisi*, İstanbul: TUSTAV Yayınları, 1967, s. 15-29

getirmiştir. Kıvılcımlı'nın birçok farklı dergide yayımlanan makaleleri, daha sonra Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı (TUSTAV) tarafından üç cilt halinde Dergi Yazıları başlığıyla derlenmiştir. Bu eserler, tarihsel materyalizmden sınıf mücadelesine, emperyalizmden Türkiye'nin toplumsal sorunlarına kadar birçok konuyu kapsamakta ve Kıvılcımlı'nın entelektüel mirasını günümüze taşımaktadır. Yazıları, kendi yönettiği dergilerden bağımsız yayın organlarına kadar geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Kıvılcımlı'nın yazı yazdığı dergiler ve gazeteler, kronolojik sıralamayla verilecek olursa:

- Aydınlık Fevkalade Gençlik Nüshası (1925)
- Vatandaş Gazetesi (1955)
- Sosyalist Gazetesi (1967)
- Sosyalist Gazetesi (1970-1971)
- Aydınlık Sosyalist Dergi (1968-1969)
- Proleter Devrimci Aydınlık (1969)
- Türk Solu Dergisi
- Çaltı Dergisi
- İmece Dergisi
- Ant Dergisi
- Geleneksel Tıp Dergisi
- Yaprak Dergisi
- Yeni Adam Dergisi
- Her Ay Dergisi
- Sosyal Adalet Dergisi
- Cumhuriyet Gazetesi
- Yeni İstanbul Gazetesi ²³¹

Bunlara ek olarak, Kıvılcımlı'nın bazı yazıları yayınlanmak üzere hazırlandığı halde çeşitli nedenlerle basılmamıştır. Bu tür yazılar, Amsterdam'daki Kıvılcımlı arşivinde tasniflenmiştir ve Fuat Fegan'ın katkılarıyla gün yüzüne çıkmıştır. Kıvılcımlı'nın yazılarının önemli bir bölümü TUSTAV başta olmak üzere çeşitli arşiv ve internet kaynakları aracılığıyla günümüze ulaşmıştır.²³²

²³¹ USTE Dr. HKA, Dosya no:139.

²³² <https://search.iisg.amsterdam/Record/ARCH00723#Aa784206f51>

Kıvılcımlı, ideolojik mücadelelerinde bazen de çeşitli kesimlerin eleştirilerine maruz kalmıştır. “CIA Sosyalizmi” olarak adlandırdığı politik çizgi üzerinden Doğu Perinçek ve çevresine yönelik eleştirileri, karşı tarafta sert tepkilere yol açmıştır. Mihri Belli ve Millî Demokratik Devrim çevresinin, Kıvılcımlı’yı eleştirirken sıkça “*bunak, sekte, geçimsiz*” gibi kişisel suçlamalara başvurduğu iddiaları dile getirilmiştir. Öte yandan, devrimci gençlik hareketleri içinde yer alan Mahir Çayan ve çevresinin başlangıçta Kıvılcımlı ‘ya daha olumlu yaklaşırken, sonrasında eleştirel bir tutuma yöneldiği görülmektedir. Mahir Çayan’ın, İstanbul Teknik Üniversitesi Gümüşsuyu Yerleşkesinde yaptığı konuşmalarda Kıvılcımlı’yı incelediğini ve görüş ayrılıklarının sınırlı olduğunu belirtmesine rağmen, sonraki süreçte Kıvılcımlı ‘ya yönelik daha sert eleştirilerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, dönemin sol hareketleri arasında yaşanan ideolojik ayrışmaların bir yansımasıdır.

Ne yazık ki, Kıvılcımlı’nın uyarıları, o dönemin devrimci çevrelerinde beklenen karşılığı bulamamış, aksine, kendisine yönelik eleştiriler daha da sertleşmiştir. Bu çevreler, Kıvılcımlı’yı “*revizyonist*” ve “*cuntacı*” gibi sıfatlarla eleştirmiş, onun görüşlerini reddetme eğiliminde olmuşlardır. O dönemin siyasi ortamında, özellikle CIA’nın Türkiye üzerindeki etkilerine ilişkin Kıvılcımlı’nın dile getirdiği iddialar dikkat çekicidir.²³³ Kıvılcımlı, gençlik hareketlerinin maceracı eylemlerle provoke edilmesinin, yaklaşan bir faşist diktatörlüğün altyapısını hazırladığını öne sürmüştür. Bu senaryoya göre, yaratılan kaotik ortamın ardından düzeni sağlama bahanesiyle bir otoriter rejim kurulacak ve toplumun geniş kesimleri, bu gelişmeyi bir “*huzur ortamı*” olarak değerlendirecektir.²³⁴

3.2. İşsizlik ve Pahalılıkla Savaş Derneği (İPSD-1968-1971)

Hikmet Kıvılcımlı’nın, 1968 yılında kurulan “*İşsizlik ve Pahalılıkla Savaş Derneği (İPSD)*” ile olan ilişkisi, Türkiye’deki sol hareketin ve işçi sınıfı mücadelesinin önemli bir dönemini temsil etmektedir. 1950’lerden itibaren sosyalist ve devrimci faaliyetlerini sürdüren Kıvılcımlı, İPSD’nin kuruluşunda aktif bir rol oynamış, derneğin ideolojik ve pratik hattının şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu dönemde, Kıvılcımlı’nın tarihsel maddecilik yaklaşımı, derneğin faaliyetlerinde kendini göstererek sosyalist harekete özgün bir perspektif sunmuştur.²³⁵

²³³ Hikmet Kıvılcımlı, *Anarşi Yok Büyük Derleniş*, (İstanbul, Köxüz Yayınları, 2013), s. 3-17

²³⁴ Nurullah Ankut, *Heba Edilen Devrim Yüklü Yıllar*, (İstanbul: Derleniş Yayınları, 2014), s. 60-67.

²³⁵ Turhan İçli, *Türkiye’de Sosyalizm Tarihi*, Teori Dergisi, Eylül 1993, s. 45.

İPSD'nin resmî kuruluşu 19 Mayıs 1968 tarihinde gerçekleşti ve Kıvılcımlı, kurucular kurulunda yer aldı. Derneğin kuruluş bildirisi ve tüzüğü, 4 Haziran ve 11 Haziran 1968 tarihlerinde Türk Solu Dergisi'nde yayımlandı. Kurucular Kurulu listesinde Kıvılcımlı'nın adı, doğum yeri ve tarihi "İştib, 1318 TC" olarak yer aldı, mesleği ise doktor olarak belirtildi. Bu dönemde derneğin temel amaçları arasında işsizlik ve pahalılıkla mücadele, emekçi halkın ekonomik sorunlarının çözülmesi ve sosyalist fikirlerin yaygınlaştırılması yer alıyordu.²³⁶

İPSD, 1968-1969 yıllarında özellikle işçi sınıfı ve emekçi kitlelerin sorunlarına dikkat çekmek amacıyla çeşitli etkinlikler düzenledi. Bu etkinliklerin en önemlilerinden biri, 30 Kasım 1968'de düzenlenen "Ya İş Ya Ekmek" yürüyüşüydü. Yürüyüş sırasında taşınan pankartlardan birinde, "İşsizlik; Ümmül habaistir. Hz. Muhammed." ifadesi dikkat çekti. Bu slogan, Kıvılcımlı'nın sosyalist hareket içerisinde dini motifleri kullanarak halkın geniş kesimlerine hitap etme çabasının bir örneği olarak görülebilir. Kıvılcımlı'nın bu tür üslup ve söylem tercihleri, Türkiye solunun farklı kesimleri tarafından tartışmalara neden oldu ve bazı eleştirilere maruz kaldı.²³⁷ Ancak, bu yaklaşımın halk arasında karşılık bulduğu ve dikkat çektiği de bir gerçektir.²³⁸

1969 yılı, İPSD'nin İstanbul ve Ankara'da düzenlediği açık hava toplantılarıyla derneğin etkinliklerinin yoğunlaştığı bir dönem oldu. İstanbul'da 6 Nisan 1969'da Taşlıtarla'da ve 22 Nisan 1969'da Ankara Kurtuluş Meydanı'nda yapılan mitinglerde, işsizlik ve hayat pahalılığı gibi konular ön plana çıktı. Bu mitingler, geniş kitlelerin katılımıyla gerçekleşmiş ve derneğin taleplerinin kamuoyuna duyurulmasına katkı sağlamıştır. *Cumhuriyet Gazetesi* ve *Yeni Ortam* gibi dönemin önde gelen yayın organları, bu etkinlikleri geniş bir şekilde haberleştirerek toplumsal mücadelenin gündeme taşınmasında önemli bir rol oynamıştır.²³⁹

Kıvılcımlı'nın İPSD sürecinde geliştirdiği politik çizgi, onun tarihsel maddecilik anlayışının bir yansımasıydı. Özellikle, 1960'lar boyunca Marksist düşünceye yaptığı katkılar, derneğin stratejilerinde ve örgütlenme çalışmalarında belirgin bir şekilde hissedildi. Kıvılcımlı, işçi sınıfının örgütlenmesine büyük önem verdi ve İPSD'nin, bu sınıfın sorunlarını sahiplenerek

²³⁶ Türk Solu Dergisi, "Hayat Pahalılığı ve İşsizlikle Mücadele Derneği", 29. Sayı, 4 Haziran 1968, s. 8; Türk Solu Dergisi, 30. Sayı, 11 Haziran 1968, s. 11.

²³⁷ *Cumhuriyet*, 25.05.1968.

²³⁸ Süha Ünsal, *Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Vatan Partisi*, Antalya, 1996, s. 109.

²³⁹ *Yeni Ortam Gazetesi*, "Hayat Pahalılığı Yürüyüşü", 1 Aralık 1968, s. 3.

geniş kitleleri harekete geçirmesi gerektiğini savundu. Bu çerçevede, İPSD'nin yayınladığı bildiri ve broşürlerde Kıvılcımlı'nın etkisi açıkça görülmekteydi.²⁴⁰

İPSD'nin faaliyetleri sadece işçi sınıfıyla sınırlı kalmadı; aynı zamanda üniversite gençliği ve köylü hareketleriyle de dayanışma içerisinde olmayı hedefledi.²⁴¹ Örneğin, *Sosyalist Gazetesi*'nde yayınlanan makalelerinde, Kıvılcımlı sık sık gençliğin devrimci mücadeledeki rolüne dikkat çekmiş ve köylülerin emekçi sınıf içerisinde yer aldığını vurgulamıştır.²⁴² Bu dönemde, derneğin etkinlikleri arasında üniversite öğrencilerinin desteklediği çeşitli kampanyalar ve işçi sınıfıyla dayanışma amacı güden organizasyonlar da yer aldı.²⁴³

1969'un sonlarına doğru ise, Kıvılcımlı'nın İPSD üzerindeki etkisi ve rolü azalmaya başladı. Sağlık sorunlarının da etkisiyle, Kıvılcımlı dernek çalışmalarına daha az katılmaya başladı. Ancak, İPSD'nin etkinlikleri ve Kıvılcımlı'nın katkıları, Türkiye'deki sosyalist hareketin tarihine önemli bir miras bırakmıştır. İPSD'nin kuruluşundan sonraki süreçte, Türkiye sosyalist hareketinin farklı fraksiyonları arasındaki ilişkilerin şekillenmesinde ve işçi sınıfı mücadelesinin yönlendirilmesinde bu dönemin etkileri önemli bir rol oynamıştır.²⁴⁴ Sonuç olarak, Kıvılcımlı'nın İPSD yılları, onun sosyalist mücadeleye olan katkılarını ve özgün perspektifini ortaya koyan bir dönemdir. Derneğin faaliyetleri ve Kıvılcımlı'nın öncülüğünde yürütülen kampanyalar, Türkiye'deki sol hareketin tarihsel gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır.²⁴⁵ Bu süreç, Kıvılcımlı'nın sosyalist mücadelede düşünce ve eylemi birlikte yürütme çabasının somut örneklerini barındırmaktadır. İPSD'nin kapanışına giden süreç, esasen örgütlenme çalışmalarına yönelik ağır müdahalelerle başladı. Parti üyeleri sık sık gözaltına alınarak sorgulandı, İPSD'nin faaliyetleri terörizm ve komünizm propagandası yapmak suçlamalarıyla mahkemelere taşındı. Bu suçlamalar, dönemin siyasi ikliminde sol grupların marjinalleştirilmesi ve etkisiz hale getirilmesi için sıkça kullanılan bir yöntemdi. Devlet mekanizması, Türkiye'nin sol partilerine karşı katı bir tutum sergileyerek, anayasal haklara rağmen bu tür partilerin varlığını engellemeyi hedefledi.²⁴⁶ Özellikle 1970'lerin sonlarına doğru, İPSD'nin yürüttüğü faaliyetler sıkı bir şekilde izlenmeye başlandı. Bu süreçte İPSD'nin yayın organları kapatıldı, basılı materyallere el konuldu ve parti liderlerine

²⁴⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, "İstanbul'da Toplantı ve Mitingler", 7 Nisan 1969, s. 6; *Ulus Gazetesi*, "Ankara'daki Miting", 23 Nisan 1969, s. 4.

²⁴¹ *Cumhuriyet*, 25.05.1968.

²⁴² Fuat Fegan, *Dr. Hikmet Kıvılcımlı Bibliyografyası*, İstanbul, 1977, s. 64.

²⁴³ *Sosyalist Gazetesi*, "Gençliğin Mücadeledeki Yeri", Yıl:1, S.4, 1967, s. 5.

²⁴⁴ *Son Saat*, 30.11.1968; *Cumhuriyet*, 01.12.1968.

²⁴⁵ *Son Saat*, 30.11.1968; *Cumhuriyet*, 01.12.1968; *Akşam*, 01.12.1968; *Milliyet*, 01.12.1968; *Türk İşgücü*, 28.04.1968.

²⁴⁶ *Bizim Anadolu*, 04.08.1969; *Türk Solu*, S.49, 22.10.1969.

karşı açılan davalar hız kazandı. Mahkeme sürecinde, İPSD'nin anayasaya aykırı hareket ettiği, komünist fikirler yayarak halkı devlete karşı kışkırttığı iddiaları gündeme getirildi.²⁴⁷ Parti liderleri, savunmalarında İPSD'nin şiddet içermeyen, demokratik yollarla sosyalist dönüşüm hedefleyen bir örgüt olduğunu vurgulasalar da bu savunmalar dikkate alınmadı.²⁴⁸

Mahkemenin nihai kararı, İPSD'nin kapatılması yönünde oldu. Parti üyelerine çeşitli hapis cezaları verildi ve parti faaliyetleri tamamen yasaklandı. İPSD'nin kapanışı, Türkiye'de sol hareketler için bir dönüm noktası oldu ve birçok sosyalist örgütün baskılarla yüzleştiği, dağıldığı ya da yer altına çekildiği bir dönemi başlattı.

Görsel 37: Hikmet Kıvılcımlı İşsizlik ve Pahalılıkla Savaş Derneği eyleminde, kendisi fotoğrafın en sağ kısmında.

Bu süreç, yalnızca İPSD'nin değil, Türkiye'deki birçok sol siyasi hareketin maruz kaldığı baskının bir parçası olarak tarih sahnesindeki yerini aldı. Mahkeme kararları ve devletin müdahaleleri, Türkiye'de sol siyasetin zor şartlarda faaliyetlerini sürdürmelerine neden oldu.

²⁴⁷ Ege, 06.05.1970 Türk Solu, S.49, 22.10.1969; Akşam, 06.02.1969; Cumhuriyet 06.02.1969; Akşam 19.03.1970.

²⁴⁸ Bugün, 01.12.196. Belge Ek-ler kısmında verilmiştir Ek-16.; Akşam, 06.02.1969; Cumhuriyet 06.02.1969; Akşam 19.03.1970.

3.3. YİS Yapı İşleri Sendikası ve Hikmet Kıvılcımlı: İşçi Hareketinin Öncüsü

YİS, yapı işçilerinin kötü çalışma koşullarına karşı dayanışma içinde haklarını aramak amacıyla kurulan bir sendika olarak, sınıf mücadelesinde kritik bir aktör haline gelmiştir. O dönemde sendikal hareketin yasallığı ciddi sınırlamalarla karşı karşıyaydı ve devletin baskıları, özellikle komünist düşünceleri savunan bireyler üzerinde yoğundu. Ancak Kıvılcımlı'nın ideolojik perspektifi, işçi sınıfının hak mücadelesinin sadece ekonomik değil, politik ve toplumsal bir anlam taşıdığını vurgulayarak, sendikal harekete farklı bir boyut kazandırdı. YİS Yapı İşleri Sendikası, 1940'lı yılların sonlarına doğru, özellikle büyük şehirlerde hızla büyüyen inşaat sektöründeki işçilerin örgütlenme ihtiyacına cevap vermek amacıyla kuruldu. Yapı işçileri, ağır çalışma koşulları ve düşük ücretler karşısında, seslerini duyurmak için örgütlenmenin gerekliliğini her zamankinden daha fazla hissetmeye başlamışlardı. Bu süreçte, Kıvılcımlı'nın sosyalist fikirleri, işçiler arasında hızla yayıldı ve YİS'in kuruluşu için gerekli zemini hazırladı. Kıvılcımlı, bu dönemde işçi sınıfına yönelik çok sayıda eğitim çalışması yürüttü ve sendikal bilinci artırmak için çeşitli toplantılar düzenledi. Bu çabalar, işçilerin yalnızca ekonomik taleplerini değil, aynı zamanda demokratik haklarını da savunma kararlılığını ortaya koydu. YİS'in kuruluşu ve işlevi, Türkiye işçi hareketinin daha önce benzeri görülmemiş bir seviyeye ulaşmasını sağladı.²⁴⁹

Kıvılcımlı'nın YİS üzerindeki etkisi, ideolojik düzeyde kalmayarak pratik eylemlerle de kendini gösterdi. Kıvılcımlı, inşaat işçileriyle doğrudan iletişim kurarak sendikanın taleplerinin belirlenmesinde aktif rol aldı ve bu taleplerin daha geniş bir toplumsal değişim vizyonuna nasıl entegre edileceği konusunda yol gösterici oldu. Sendikanın eylemleri arasında yer alan grev ve iş bırakma eylemleri, yalnızca ekonomik taleplerle sınırlı kalmayıp, politik bir dönüşüm amacı güttü. Kıvılcımlı, bu eylemleri işçi sınıfının örgütlenme kapasitesini artırmak ve toplumun geniş kesimlerine sosyalist düşüncüyü tanıtmak için bir fırsat olarak değerlendirdi. Bu süreçte yayımladığı yazılar ve yaptığı konuşmalar, sendikal hareketin ideolojik altyapısını güçlendirdi ve işçi sınıfının sosyalist bilincinin gelişmesine katkı sağladı.²⁵⁰

YİS'in mücadelesi, Kıvılcımlı'nın önerdiği sınıf mücadelesi stratejileriyle şekillendi. Özellikle, sendikanın işçi haklarını savunma stratejileri, Kıvılcımlı'nın sınıf analizine dayanan yaklaşımından büyük ölçüde etkilendi. Kıvılcımlı'ya göre, işçi sınıfı mücadelesi

²⁴⁹ USTE Dr. HKA, Dosya no:288

²⁵⁰ USTE Dr. HKA, Dosya no:290.

yalnızca bireysel işçi haklarının savunulması anlamına gelmez; aynı zamanda, kapitalist sistemin yapısal sorunlarına karşı verilen toplumsal bir mücadeleyi ifade eder. Bu doğrultuda, YİS'in mücadelesi, işçi sınıfının kolektif çıkarlarını savunmanın ötesine geçerek, toplumsal adaletin sağlanmasına yönelik daha geniş bir çerçeveye oturtuldu. Kıvılcımlı'nın bu stratejik yönlendirmesi, işçi sınıfı hareketlerinin politik arenada daha etkin olmasını sağladı ve sendikal hareketin Türkiye'nin toplumsal dönüşümündeki rolünü pekiştirdi.²⁵¹

1950'li yılların başlarına gelindiğinde, Türkiye'de sol hareketler ve sendikal faaliyetler, artan baskılarla karşı karşıya kaldı. Bu dönemde, hükümetin komünist hareketlere karşı yürüttüğü geniş çaplı operasyonlar sonucunda birçok sendika lideri ve sol görüşlü aydın yargılandı. Kıvılcımlı da bu baskılardan nasibini aldı ve 1954 yılında "Komünist Tevkifat" davasında yargılandı. Dava sürecinde, Kıvılcımlı'nın savunmaları, sadece hukuki bir savunma olmaktan öteye geçti ve işçi sınıfı mücadelesinin tarihsel ve ideolojik önemine dair güçlü bir siyasi deklarasyon haline geldi. Bu savunmalar, Türkiye'de sınıf mücadelesinin yasal zeminde yeniden tanımlanması için önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirildi. Kıvılcımlı'nın bu süreçteki kararlı duruşu, işçi hareketlerinin moralini yükselten ve mücadele azmini pekiştiren bir etki yarattı. YİS'in faaliyetleri, Kıvılcımlı'nın da aktif rol aldığı çeşitli grev ve direnişlerle şekillendi. Sendikanın öncülüğünde yapılan grevler, işçi sınıfının ekonomik taleplerinin yanında politik taleplerini de gündeme getirdi. Bu eylemler sırasında Kıvılcımlı, işçi sınıfının mücadelecisi ruhunu koruması için sürekli olarak sendika üyeleriyle iletişim halinde kaldı ve onların taleplerinin toplumsal dönüşüm için ne kadar önemli olduğunu vurguladı. Grevlerin sonuçları, her ne kadar kısa vadede sınırlı kazanımlar getirse de uzun vadede Türkiye işçi hareketinin deneyim ve birikimini zenginleştirdi ve sendikal hareketin meşruiyetini güçlendirdi.²⁵²

1954 davası ve sonrasındaki süreç, YİS'in faaliyetlerinin giderek daha da zorlaşmasına neden oldu. Sendikal faaliyetler üzerindeki baskıların artması, sendikanın kurumsal yapısının zayıflamasına ve birçok liderin tutuklanmasına yol açtı. Ancak bu zorluklar, Kıvılcımlı ve diğer öncü işçi liderlerinin mücadeleden vazgeçmesini engellemedi. Aksine, baskılara rağmen işçi sınıfı haklarının savunulması için yeni yollar arandı ve sendikal hareketin direnci arttı. Bu direniş, daha sonraki yıllarda işçi hareketlerinin yeniden güç kazanmasının önünü açtı ve işçi sınıfının siyasi bilincinin gelişmesine katkıda bulundu.²⁵³ YİS ve Kıvılcımlı'nın

²⁵¹ USTE Dr. HKA, Dosya no:293.

²⁵² USTE Dr. HKA, Dosya no:287.

²⁵³ USTE Dr. HKA, Dosya no:287.

mücadelesi, modern işçi hareketleri için önemli bir referans noktasıdır. Günümüzde sendikal hakların savunulması ve işçi örgütlenmesi hâlâ tartışmalı konular arasında yer alırken, YİS'in tarihi ve Kıvılcımlı'nın bu mücadeleye olan katkıları, geçmişin deneyimlerinden ders çıkarılmasını sağlar. Kıvılcımlı'nın işçi sınıfı mücadelesine yönelik getirdiği teorik ve pratik katkılar, sosyalist hareketin gelecekte izlemesi gereken stratejilere ışık tutmaya devam etmektedir. YİS'in tarihsel deneyimi, işçi sınıfının mücadelesinin nasıl daha etkili bir şekilde sürdürülebileceği konusunda değerli bir kılavuz sunar.²⁵⁴

Sonuç olarak, YİS Yapı İşleri Sendikası'nın kuruluşu ve Hikmet Kıvılcımlı'nın bu süreçteki etkisi, Türkiye'de işçi hareketinin tarihsel gelişiminde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Kıvılcımlı'nın teorik yaklaşımı ve sendikal mücadeleye yönelik pratik katkıları, sadece Türkiye işçi hareketini değil, aynı zamanda sosyalist düşüncenin toplumsal dönüşümdeki rolünü de şekillendirmiştir. Bu bağlamda, YİS'in mücadelesi ve Kıvılcımlı'nın katkıları, işçi sınıfının ekonomik, toplumsal ve siyasi mücadelesinin tarihsel arka planını anlamak için temel bir referans kaynağı olmayı sürdürmektedir.

3.4. Hikmet Kıvılcımlı'nın Yeniden Yayıncılık Dönemi ve Sosyalist Gazetesi

1960 ile 1965 yılları arasında Kıvılcımlı'nın yayımlanmış bir kitabı bulunmamaktadır. Ancak, en verimli dönemlerinden biri olarak 1965-1971 yılları arasında yeni kitaplar yazmaya başlamıştır. 1965 yılında Tarihsel Maddecilik Yayınları'nı kurarak, birikmiş eserlerini yayımlamaya başlamıştır. Bu yayınevinin bastığı ilk kitap, "*Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi*" dir. Kıvılcımlı'nın bu kitabı, 1930'ların başında yazdığı ve TKP Merkez Komitesi'ne sunduğu "*Yakın Tarihten Birkaç Madde*" adlı eserinin genişletilmiş ve güncellenmiş bir versiyonudur.

1960 askeri darbesiyle serbest bırakılan Kıvılcımlı, hapisanede geçirdiği yılları teorik çalışmalara ayırarak, Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal yapısını analiz eden önemli eserler kaleme aldı. Serbest kaldıktan sonra bu çalışmaları yaygınlaştırma kararı aldı. Bu dönemde, Kıvılcımlı'nın tarihsel maddecilik perspektifiyle kaleme aldığı eserler, yalnızca Türkiye işçi sınıfına değil, aynı zamanda aydınlara da hitap ediyordu. Eserleri, sol hareketin gündeminde önemli bir yer tuttu ve çeşitli çevrelerde tartışmalara neden oldu.

²⁵⁴ USTE Dr. HKA, Dosya no:295.

Bu bağlamda en dikkat çeken çalışmaların arasında “Tarih Tezi” yer alır. Kıvılcımlı, bu çalışmasında Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti’nin toplumsal yapısını tarihsel materyalizm perspektifiyle değerlendirerek, sosyalist bir devrim için gerekli koşulları analiz etti. Bu tezin amacı, Marksizmin Türkiye’ye özgü bir yorumunu geliştirmek ve sosyalist hareketin teorik temelini güçlendirmektir. Kıvılcımlı’nın tarihsel maddecilik ve devrim stratejisi üzerine görüşleri, dönemin diğer sol çevrelerinden farklılık gösteriyor ve kendine özgü bir çizgi oluşturuyordu. “Tarih Tezi”nin yayınlanması, sosyalist hareketin geniş bir ideolojik temele oturtulmasına katkı sağladı ve Kıvılcımlı’nın entelektüel mirasını güçlendirdi.²⁵⁵

Yeniden Yayıncılık dönemi, sadece teorik eserlerin basımı ile sınırlı kalmadı. Kıvılcımlı, aynı zamanda günlük siyasi olaylara dair görüşlerini ve analizlerini aktardığı “Sosyalist” adlı bir gazete çıkardı. Sosyalist gazetesi, işçi sınıfı hareketinin güncel meselelerini ve politik gündemi ele alan bir yayın organı olarak, işçi sınıfının sesini duyurmayı hedefledi. Gazete hem teorik yazılar hem de güncel haberler içeren içeriğiyle, işçi sınıfının eğitime ve bilinçlenmesine katkıda bulundu. Sosyalist’in yayını, işçi sınıfının günlük mücadelesine yön veren bir rehber işlevi gördü ve dönemin sol hareketine önemli bir katkı sundu.²⁵⁶

Sosyalist gazetesi, aynı zamanda Kıvılcımlı’nın Marksist teoriyi pratiğe uyarlama çabalarının bir aracıydı. Gazetenin yazılarında, Kıvılcımlı’nın Türkiye’nin sosyo-ekonomik yapısına dair analizleri ve sınıf mücadelesine yönelik stratejik önerileri öne çıkıyordu. Kıvılcımlı, gazetenin sayfalarında, işçilerin günlük sorunlarını Marksist bir perspektiften değerlendiriyor ve bu sorunların çözümü için sosyalist programlar öneriyordu. Bu çerçevede, Sosyalist gazetesi, teorik Marksizmin işçi sınıfı mücadelesine uyarlanması için önemli bir yayın organı haline geldi.²⁵⁷

Bu dönemde, Kıvılcımlı’nın teorik çalışmaları ve yayın faaliyetleri, işçi sınıfının yanı sıra genç aydınlar arasında da geniş bir yankı uyandırdı. Kıvılcımlı’nın yayınladığı eserler ve gazetenin içerikleri, dönemin genç solcularını etkilemiş ve birçok kişinin sosyalist harekete katılmasına öncülük etmiştir. Bu durum, Kıvılcımlı’nın fikirlerinin işçi sınıfının yanı sıra üniversite çevrelerinde de kabul görmesini sağladı ve sosyalist düşüncenin yaygınlaşmasına katkıda bulundu. Sosyalist gazetesinin yayın süreci, birçok zorluk ve baskıyla karşı karşıya kaldı. 1960’lı yılların Türkiye’sinde sol hareketlere karşı yoğun bir devlet baskısı vardı ve bu

²⁵⁵ USTE Dr. HKA, Dosya no:174.

²⁵⁶ <https://www.tustav.org/sureli-yayinlar-arsivi/sosyalist>

²⁵⁷ USTE Dr. HKA, Dosya no:144.

durum, gazetenin faaliyetlerini zaman zaman sekteye uğrattı. Buna rağmen, Kıvılcımlı'nın inatçı ve kararlı tutumu sayesinde, gazetenin yayını sürdürülmeye çalışıldı. Gazetenin çeşitli sayıları toplatıldı ve yayıncılar hakkında davalar açıldı. Ancak bu baskılara rağmen Sosyalist, işçi sınıfının mücadelesini ve sosyalist fikirlerin yayılmasını sürdüren bir yayın organı olarak varlığını devam ettirdi.²⁵⁸

Kıvılcımlı'nın Yeniden Yayıncılık dönemindeki faaliyetleri, Türkiye'deki sol hareketin tarihsel gelişimine önemli katkılarda bulundu. Bu dönemde ürettiği eserler ve yayımladığı gazete, sosyalist hareketin tarihsel birikimini zenginleştirdi ve işçi sınıfının politik bilincinin gelişmesine hizmet etti.²⁵⁹ Kıvılcımlı'nın bu süreçteki yayıncılık faaliyetleri, Türkiye'de sosyalist hareketin hem ideolojik hem de pratik açıdan güçlenmesine olanak sağladı. Sosyalist gazetesi, işçi sınıfının toplumsal mücadelelerinde kendine bir rehber arayanlar için temel bir referans kaynağı oldu.²⁶⁰

Sonuç olarak, Hikmet Kıvılcımlı'nın Yeniden Yayıncılık ve Sosyalist gazetesi dönemi, Türkiye'de işçi sınıfı mücadelesinin tarihsel gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Kıvılcımlı'nın eserleri ve yayın faaliyetleri, Marksizmin Türkiye'ye uyarlanmasında ve sosyalist hareketin geniş kitlelere ulaşmasında kritik bir etkiye sahip olmuştur. Bu yayınlar, işçi sınıfının sadece ekonomik mücadeleleri değil, aynı zamanda politik ve toplumsal dönüşüm mücadelesi için de bir araç haline gelmiştir.²⁶¹

3.5.Yurtdışına Kaçış

1971 yılının Nisan ayında Hikmet Kıvılcımlı, polis baskınlarından şüphelenerek legal yaşamını terk edip gizli bir hayat sürmeye karar verdi. Bu dönem, Türkiye için oldukça kritik bir süreçti; ordu içinde ciddi bir hareketlilik vardı ve Amerika, 1961 Anayasası'nın sağladığı görece özgürlük ortamından yararlanan sol örgütlenmelerin faaliyetlerinden rahatsızlık duyuyordu. ABD, ordu içerisindeki bazı bağlantıları aracılığıyla darbe hazırlıklarına başlamış ve bu yolla Türkiye'de yükselen işçi ve gençlik hareketlerini bastırmayı amaçlamıştı. Ordunun içindeki farklı gruplar arasındaki mücadelede, Amerikancı kanat üstün

²⁵⁸ USTE Dr. HKA, Dosya no:356.

²⁵⁹ USTE Dr. HKA, Dosya no: 254.

²⁶⁰ Fikret Başkaya, *Devrimci Yayıncılığın Tarihçesi*, (İstanbul: Onur Yayınları, 1984), 95.

geldi ve 12 Mart 1971’de mevcut hükümeti düşürerek Nihat Erim’in başbakanlığında yeni bir hükümetin kurulmasına yol açtı.²⁶²

Kıvılcımlı, sıkıyönetimin ilan edildiği 26 Nisan 1971’de yeniden aranır duruma geldi. Bu şartlar altında hem prostat kanserinin ilerlemesi hem de tutuklanma riski nedeniyle yurtdışına çıkmaya karar verdi. Bu süreçte işe yaramayan birkaç operasyon geçirmiş ve sağlığı günden güne kötüye gitmişti. Bu ameliyatların tarihleri ve akıbetleri Latife Fegan’ın anlatımıyla şu şekildeydi:

4.1.1971: ikinci defa ameliyat olmak üzere Cerrahpaşa Hastanesine yattı.

6.11.1971: Küçük bir müdahale yapıldı. Sonuç başarılı olursa ameliyata ihtiyaç olmayacak.

8.1.1971: Ameliyat oldu. Birinci ameliyatı 2.4.1970 günü Guraba Hastanesinde olmuştu. Başarılı bir ameliyat olmadı. Burada beş-altı defa müdahaleler geçirdi. Bir defasında Etfal Hastanesinde bir hafta kadar yattı. Küçük bir ameliyat yapılmıştı. Sonuç gene aynı oldu. Ve ikinci defa ...263 bir şekilde ameliyat geçirdi.264

Buradan anladığımız üzere Kıvılcımlı birkaç başarısız operasyon geçirmiş ve artık sağlığı tamamen bozulmuştur. Dolayısıyla artık mahpus hayatı yaşayacak bir beden gücüne sahip değildir ve tedavi olmak amacıyla yurtdışına kaçma ihtimali üzerinde düşünür ve bu yönde bir karar alır. Latife Fegan bu kararı şöyle anlatır:

Hemen orada, Kıvılcımlı yurt dışına çıkma kararını açıkladı. Hem sağlık sorunu için, hem de "yukarıda, şu TKP meselesini konuşmak için". Fuat yıllarca Kıbrıs’a uğramamış, Denktaş ve adamları onu Türkiye’deki solcu Kıbrıslı gençlerin lideri olarak görüyor ve arıyor. Ayrıca Fuat, daha önce sınırdışı edilmiş olduğu için Türkiyede bulunuşu da illegal. Yani yurtdışına çıkabilmesi zor ve sakıncalı..Buna rağmen derhal Ankara’da okuyan kardeşi Ali Fegan’a telefon edildi. Onun arkadaşlarından birinin hatırı sayılır babasının yardımıyla Fuat’ın çıkışı sağlandı. Galiba polis iznini ihmal ettiği yalanı söylenmişti o yardım eden babaya. Hemen o gece yola çıkmıştı Fuat. Kıbrıs’ta AKEL’e başvurup resmen Kıvılcımlı için pasaport ve Sovyetler’e davet isteğinde bulunuyor. Ama tabii, Kıvılcımlı’nın trajik sonunun nedenlerine bağlı olarak AKEL ne o pasaportu veriyor ne de Sovyetler Birliğine davet ediliyor. Plan şuydu: Fuat hemen Kıbrıs’a gidecek ve AKEL (Kıbrıs Komünist Partisi) aracılığıyla Kıvılcımlı’nın Sovyetler Birliğine daveti sağlanacaktı. Bu tabii bir pasaport temini anlamına da geliyordu. 265

Kıvılcımlı, mayıs ayının sonlarında Alanya’dan kiraladığı bir tekneyle, ²⁶⁶Orhan Aksungur ve Halit Aksungur ile birlikte Kıbrıs’a kaçır. Bu bilginin kesinliğini USTE arşivinde bulunan kaçır zamanında aynı metrodan alınan 3 bileten anlayabiliriz. ²⁶⁷Kıvılcımlı, Kıbrıs topraklarına ayak bastığında prostat yüzünden ciddi bir kriz yaşamaktadır. Onu acil bir

²⁶² Fuat Fegan, *Dr. Hikmet Kıvılcımlı Bibliyografyası*, İstanbul, 1977, s. 64.

²⁶³ Yazı okunaklı değil “acil bir şekilde” yazıyor olabilir.

²⁶⁴ USTE, Dr. HKA, Dosya no:352.

²⁶⁵ <https://bianet.org/yazi/kivilcimli-nin-yurtdisi-arsivinin-hikayesi-144345>.

²⁶⁶ USTE, Dr. HKA, Dosya No:36. Belge ekler kısmında verilmiştir; Ek-17.

²⁶⁷ USTE, Dr. HKA, Dosya No:36. Belge ekler kısmında verilmiştir; Ek-18.

şekilde Lefkoşa’da bulunan bir kliniğe götürürler ve durumunu stabilize ederler.²⁶⁸ Bu durum Kıvılcımlı’nın ağzından şöyle aktarılıyor: “Ben saf dışı, leş gibi uzanmış, kanıyorum. Kıbrıs sondası kan depomun dibini deldi. Başımı taşıyacak takatim yok.”²⁶⁹

Görsel 39: 31.06.1971 yılına ait gazete kupürleri.

Şekil 38: Haziran 1971 yılına ait gazete kupürleri Hikmet Kıvılcımlı ve arkadaşlarının kaçışına dair haberler içermektedir.

Kıvılcımlı ve yoldaşları bu zor durumlara

yollarına devam ederler ve Kıbrıs’tan, Lübnan’a ardından Suriye üzerinden Bulgaristan’a ulaşmayı başarırlar. Kıvılcımlı Suriye’de kalmak istemektedir fakat dönemin Kıvılcımlı süreci şu şekilde aktarır:

... "3 ANARŞİST KIBRIS'TAN AYRILDI." 31 Mayıs'ta kaçanın "Dr. Hikmet Kıvılcımlı olduğu öne sürülüyor." Kim olduğu biliniyor. Ertesi gün Kıvılcımlı "Anarşist" olarak "Kamuoyu"na sunuluyor. Namus'u kim kaybetmiş ki, Burjuva basını bulsun? "Alanya'dan küçük bir botla Kıbrıs'a kaçan ve sahte isimler veren biri doktor 3 anarşist, Reuther Acansı'nın (Ajans olacak) bildirdiğine göre dün muhtemelen Suriye'ye gitmek üzere adadan ayrılmışlardır. "Kıbrıs Hükümeti, firari üç Türk'ün gerek Dışişleri Bakanlığınca yapılan iadesi konusundaki teklife, gerekse adadan ayrılımları hakkında resmi hiçbir açıklama yapmamışlardır." (Adalet, 1-6-71) Rumlar hiç değilse "zevahiri kurtarmaya" çalışıyorlar.

²⁶⁸ Hürriyet, 04.07.1971.

²⁶⁹ Dr. Hikmet Kıvılcımlı, *Anılar*, (İstanbul: KöXüz Yayınları, 2021), s.171.

Lakin Reuter Ajans> orada. Aynı 1-6-71 günlü Cumhuriyet şu havadisi veriyor: "Kıvılcımlı'nın iadesini Arap ülkelerinden resmen istedik." "Kimlikleri henüz açıklanmayan, fakat (resimler 1. fiube'ye gidince H.K.) aralarında Sıkıyönetim Komutanlıklarınca aranan Dr. Hikmet Kıvılcımlı da bulunan ve Türkiye'den bir deniz motoruyla Kıbrıs'a kaçan 3 kişi Ada'dan ayrılmıştır." ... 270

Lübnan sularında tüm iâşesi bitmiş bir halde savrulmakta olan tekne, polis kontrolüne takılır. Kıvılcımlı ve arkadaşları bir şekilde bu kontrolü atlattırlar ve yollarına devam ederler. Kıvılcımlı ise olayı şöyle anlatır:

...Not defterimde eski Türkçe ile 4-5 satırcık: "Pazar, 30. Sabaha karşı Lübnan dağları. "10'larda Beyrut yerine, Sayda önü: Sıkı sorular... Kapı dışarı. "Fırtına'ya ve kuzeye doğru müthiş dalgalar ortasında açıldık. "Beyrut karhası [yarası] bitmedi, tükenmedi. Sızmışım..." "Her ihtimale karşı", bizim sabır çatlatan ihtiyat yanımız, Türkiye "Sıkıyönetiminden hiç aşağı kalmayan Sayda "Sıkı Soruları arasında geçenleri bana not ettirmemiş. İlk soru normal, yani namuslu bir "vazifeşinas" daire çerçevesi içinde gidiyordu. Bir pis küçük resmi, önündeki yaprağa, tercümandan aktardıklarını nasıl yazacağını bir türlü kestiremiyor, uzattıkça uzatıyordu. Amiri çifte yıldızlı, benim anlamayacağımı düşünerek, paralarımızı önüme iterken, bu memura Fransızca: "-Yapacak bir şey yok. Muamelesini bitirin. Bırakın" demişti. Şimdi memur niçin uzatıyordu? Aldığı ifadenin her satırı hizasına, bir, bir daha imzamı attırıyordu. Ben "Dr. Halit Aksungur"ları dizdikçe, gözlerini açarak bir şeyler kestirmeye çalışıyordu. En sonunda: "-Siz, üç kişi çıkmamışsınız Türkiye'den, dedi. Ötekileri nereye bıraktınız? Kıbrıs'a mı? "Ne münasebet? karşılığını verdim. Biz 3 kişi idik. Ve üç kişiyiz. Kayıgımızı gördünüz, küçücük. Yiyeceğimiz, mazotumuz kıt. Ne yapacaktık başkalarını aramıza alıp? Baba oğul kendilerimiz yeterdik."

Memur kanmıyordu. Yolda bıraktığımız başkalarını soruyordu tekrar tekrar. Cevabım değişmiyordu. Tehlikeli Sırat Köprüsü'ne geldiğimizi seziyordum. Ancak ne demek istedikleri pek anlaşılmıyordu. En sonunda memur ağzından baklayı çiğneye çiğneye çıkardı: "-Kivilji... sizinle birlikte Türkiye'den ayrılmış. Kivilji nerde? "-Yok öyle birisi. Biz çocuklarla idik. Yanımıza kimsecikleri takmadık. "-Kivilji yanınızda imiş kayığa binerken. "-Haşa!" Uzun bir susuş. Ardından başka bir tür soru: "-Kivilji'yi tanır mısın? "-Tanımam. "-Adını da işitmedin mi? "-İşitmedim. "-Demek, yok mu öyle bir adam? "-Ne bileyim? Benim için yok." Kızarak, kağıdı, kalemi önüme uzattı: "-At imzanı bakalım... Şuraya, şuraya... şuraya... şuraya..." Birbirine benzetmeye çalışarak, belki 20-30 imzayı döşendim. Dr. Halit Aksungur. "Dr."u nedense unutmuyordum. O bir paratonerdi bu basit ve mürekkep [karmaşık] adamlara karşı. İnsan Hakkım olmayabilirdi. Ama "Doktor" deyince, -gittikçe başka çeşitlerini de gördük- daha insan işlemleri yapmak zorunda kalıyorlardı. Ama kırk yıldır körolası parmaklarım "H" yazmaya alışmış. Onu el yazısı harfle "H"ya çevirmek, hatta "A"yı da "A" olmadı, "H"nin ta yukarısına (a) minisküliyle geçirmek için bayağı güçlük çekiyordum. İmzaları çoğalttıkça, otomatizmim de gelişti...271

²⁷⁰ USTE, Dr. HKA, Dosya No:40.

²⁷¹ Dr. Hikmet Kıvılcımlı, *Anılar*, (İstanbul: KöXüz Yayınları,2021), s.171.

Kıvılcımlı, Lübnan Devleti'nden açıkça bir ultiatom almıştır. Türkiye ile arasının bozulmasını istemeyen Lübnan muhafızları, Kıvılcımlıdan şüphelenmiş ve sınırlarına kabul etmemiştir.²⁷² Dönemin dışişleri bakanı ise olayları şu şekilde aktarır: " Biz bu sanıklar hakkında teşebbüs ettikten sonra, aldığımız ilk haber, bunların adayı terketmiş bulundukları merkezindeydi. Bunun doğru olmadığını teyit etmeğe imkan yok. Fakat biz, berayı ihtiyat, gerek Suriye'ye gerek Lübnan'a yani kaçmaları muhtemel olan istikametlere de haber verdik. Ve o memleketler nezdinde de iadeleri için teşebbüsde bulunduk.

Bu tehlikeyi bildiğim için, Lübnan toprağında bir saat bile kalmak istemediğim halde, fırtınayı geçiştirmek üzere bekleme müsadelerini isteyişim sebepsiz değildi. Bir yol "muamelemiz" bitince, kıyıda açılmak elimizde. Evrakımızın, Beyrut'a (Orada bizim üstümüze düşenlerin bilgisine) ulaşması, yarından erken olamaz. O zamana dek deniz yatıştır (7'de kasırga diner demişti balıkçı, biz geceyarısına dek sürdüğünü denedik). Gece kararırken denize açılırız. Karanlıkta rotayı Mısır yönüne çizeriz. Ver elini Nil deltası... Böyle hesaplıyordum. Nedense, açık denizden henüz korkmuyorduk. İsrail ile Sina kıyılarının coğrafyada çizili tam 90 derecelik dikey açının iki uzun çizisini (İsrail dikeyi ile Sina yatayını) takip etmek çok vakit yer. Dikey açının bizim "Veter" dediğimiz, doğru, Lübnan-Delta arası düz çizisinden gitmek, çok enerji ve zaman kazandırır. Açık denizde motor tıkanmaz kalmazsa, bari fazla yorulmamış olur. Böyle planlıyordum."
273

Burada muhafızlardan bir miktar benzin ve ekmek alarak yollarına devam etmişlerdir.²⁷⁴ Ünlü muhabir Mehmet Ali Birand ise Kıvılcımlı ve arkadaşlarının akıbeti hakkında şöyle yazmıştır:

*"Türkiye'den kaçan Dr. Hikmet Kıvılcımlı ile yanındakiler Suriye ve Lübnan'dan iltica müsaadesi alamamışlardır. Kıvılcımlı ve yanındakiler önceki gece Lübnan karasularına girdikleri sırada Lübnan hücum botları tarafından karşılanmışlar ve kendilerine geri dönmeleri bildirilmiştir. Kıvılcımlı'nın halen motoruyla birlikte Suriye karasularının dışında bulunduğu sanılmaktadır. "Buradaki siyasi çevrelerce Kıvılcımlı ve arkadaşlarının tekneleri içinde tutuldukları ve muhtemelen pazarlık halinde bulunduğu öne sürülmektedir. "Öte yandan, Türkiye Hikmet Kıvılcımlı ve arkadaşlarının yakalandıkları takdirde derhal Türkiye'ye iade edilmeleri için Suriye ve Lübnan Hükümetlerine bir nota vermiştir. Notaya cevap veren Suriye, Kıvılcımlı ve arkadaşlarının Suriye'ye geldikleri takdirde derhal iade edileceğini bildirmiştir. Suriye sahil sınırı boylarında geniş güvenlik tedbirleri alınmıştır."*²⁷⁵

Kıvılcımlı bu zorlu yolculuğun ardından, Bulgaristan'a varır. Buradan Sovyetler Birliği'ne geçmeyi planlar. Ancak, burada Sovyet yetkililerinin kendisine Türkiye Komünist Partisi'nden (TKP) ihraç edildiğini söylediklerini ifade eder: "1971 Haziran'ında Sofya'da bana değil, yanımdakilere, benim Türkiye Komünist Partisi'nden atıldığım söylendi".²⁷⁶

Dr. 'un TKP'den ihraç edilmesiyle ilgili herhangi bir resmî belge bulunmamakla birlikte, 1929'da Pavli Adası'nda gerçekleştirilen kongrede parti içerisinde yaşanan çatışmalar

²⁷² Dr. Hikmet Kıvılcımlı, *Anılar*, (İstanbul: KöXüz Yayınları, 2021), s.173.

²⁷³ *Yeni Gazete*, 31.06.1971.

²⁷⁴ USTE, Dr. HKA, Dosya no:41

²⁷⁵ *Milliyet*, 05.06.1971.

²⁷⁶ Hikmet Kıvılcımlı, *Kim Suçlamış? Brejnev'e Mektup*, Yol Yayınları, İstanbul, Ağustos 1979, s. 43.

sonucunda bazı üyelerin tasfiye edilmesi sürecine işaret eden kaynaklar vardır. Örneğin, Nazım Hikmet ve bazı diğer muhalif isimler Troçkizm suçlamasıyla partiden ihraç edilirken Kıvılcımlı'nın bu tasfiye sürecinde yer aldığına dair doğrudan bir bilgi mevcut değildir.²⁷⁷

Bulgaristan ve diğer Doğu Avrupa ülkelerindeki temasları sonucunda Sovyetler Birliği'ne geçiş için izin alamayan Kıvılcımlı, Paris'e geçti.²⁷⁸ Burada da uzun süre kalamayacağını anladıktan sonra, Tito'nun davetiyle Yugoslavya'ya geçerek Belgrad'a yerleşti. Kıvılcımlı, günden güne kötüye giden sağlığına rağmen kalemi elinden bırakmamıştır. O, ölümüne en yakın olduğu günlerde şu cümleleri yazmıştır:

İnsan bu. Ben de insanım. Hepsi o kadar. Bir hayvan, bir bitki, bir taş, buğu, su olsaydım. başka türlü olacaktım. Şimdi insan olarak böyleyim. O zaman neyi yazıyorum? Toplumun bana müsaade ettiğini. Ölerken de böyleyiz, diriymen de. İçime, fakir fukaralıktan işlemiş "ekonomistlik" dediğim pintilikten, şu kâğıdın daktilo harfi yüzüne bile çiziktiriyorum. "İsraf haramdır" demişim bir yol. O "Haram"ı işleyemiyorum. Var mı ötesi? Daha ne yazayım? Şimdi gene gittim. Deminki kadar büyük değil, küçük bir pıhtı çıktı. Belki ötekinin kalıntısı. Öteki neden oldu? İş olacağına varır. Abdülhamid'e kendisini satan Mizancı Murat Bey sanırım, (utancından adını bile değiştirdiği) "Ebulfaruk" (Faruk'un Babası) tarihinde: "Hükm'ü Avâm istinafsızdır" der durur (Halkın yargısı temyiz edilemezmiş). Tabiatın Hükmü hiç temyiz edilemez. Kanser beni mahkûm ettiyse, kime şikayet ederim? Olanı olduğu gibi sineye çekeceğim. "Çok işlerim vardı". İkide bir bu aklıma geliyor. Kimi dostlar da, "sen bize çok lazımsın" diyorlar. Onlara "lazımım", kendime değil. Hele bir tanesi yıl sayısını da söyledi: "Doktor, sen daha 10 yıl yaşamalısın!". Ve ben de yaşamaya bakıyorum. Ameliyatı yapan profesör de öyle bir süre koymuş. İlk 10, sonra bir dil sürçmesiyle 5 yıl yaşarım kanısındaymış. Ben, son günlerde öylesine iştihatsız ve bitkin düştüm ki, o denli uzun ömüre (beşon yıla) dayanamam gibi geliyor.

²⁷⁷ Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar II: 1925-1936*, BDS Yayınları, İstanbul, 1992, s. 76.

²⁷⁸ Bunu kanıtlar nitelikte mektuplar bulunmakta. Bu mektuplardan biri Kıvılcımlı'ya cevap vermek mahiyetiyle Fuat Fegan tarafından kaleme alınmış.; USTE, Dr. HKA, Dosya no:35.

Kıvılcımlı rahatsızlığının arttığı bu süreçte Arnavutluk’a geçme niyetinde olmasına rağmen Tiran yönetimi kendisini kabul etmedi.²⁷⁹ Sağlık durumunun bu süreçte iyice kötüleşmesi yüzünden, Belgrad Askeri Tıp Hastanesi’nde yatmak zorunda kaldı ve 16 Eylül 1971’de prostat kanseri nedeniyle ameliyat oldu.

Görsel 40: Latife Fegan, Fuat Fegan ve arkadaşları Hikmet Kıvılcımlı’yı Belgrad’da ziyaret eder.

Ameliyat sonrasındaki süreçte, İstanbul’daki I. No’lu Sıkıyönetim Mahkemesi’ne mektuplar yazarak durumu hakkında bilgi verdi. İşte tam olarak bu mektuplar Kıvılcımlı’nın karakterini ve duruşunu özetler nitelikteydi. Bu mektupları kendisinin en yakınlarından olan Fuat Fegan’a yazdırmıştır. Fuat Fegan ise yaşadığı sıra dışı süreci şöyle aktarır:

Beni Belgrad’a çağırdı. Gittim. Yanında Sıkıyönetim Savcılığı’nın “İddianame”sini ve Ortam dergilerini de götürmüştüm. Ayrıca bir çok gazete vardı.

“İddianeme”yi yer yer okudu, altını çizdi, notları yazdı. “Ortamları”da öyle...

Sonra “İstanbul I. Sıkıyönetim Mahkemesi Başkanlığına” iki mektup yazdırdı. Ölümünün çok yakın olduğunu biliyordu. Zaten Belgrada vardığım zaman, Doktorlar beni kenara çekip 10 gün kadar daha ancak yaşayabileceğini söylemişlerdi. Serum ve kan vermek suretiyle 15 gün kadar sürdü bu durum.

Mektuplara, sanki aynı tarihlerde kaleme alınmış gibi bir hava kasten verilmişti. Ne var ki, Türkiye’ye dönmeyi de ciddi ciddi düşünüyordu. Yalnız tıbbi bakımdan buna imkan yoktu. Ameliyat sonrası idrar kanı altından boruyla dışa akıtılıyordu. Devamlı olarak bir yandan serum, bir yandan da kan veriliyordu. Bu şartlar altında yeniden kımıldaması bile düşünülmeliydi. Mektupları birkaç gün arayla Münih’ten postaya verildi.

18.8.1977 ²⁸⁰

²⁷⁹ Milliyet, 31.05.1971.

²⁸⁰ USTE, Dr. HKA, Dosya no:30

Münih'ten postalanan bu mektuplar ise Kıvılcımlı'nın gerçekten yurda dönmek istediğini ve ne olursa olsun vatanından kopmak istemediğini açıkça gösterir nitelikteydi. Bu mektubun yazım diline gelecek olursak resmen bir başkaldırıdır tüm sağlık problemlerine ve olumsuzluklara rağmen Kıvılcımlı, yargıca “Geliyorum” der:

İstanbul I. Sıkıyönetim Mahkemesi Başkanlığına

Sayın Yargıç,

Adımın karıştığını öğrendiğim 146. madde suçlaması ile görülmekte olan davadan kaçak olduğu söyleniyor. Gerçekte hiçbir mahkemeden kaçmış değilim. Herkesin bildiği gibi, tedavisi bulunamayan bir hastalıktan ötürü Türkiye’de iki yıldan beri 13 defa müdahale ve 4 narkoz altında ameliyat geçirmiştım. Türkiye’de başka hiçbir şeyin yapılamayacağı anlaşılnca, son bir ümitsiz girişim olarak, Türkiye dışında daha ileri teknikli tedavilere başvurmak istedim. Ancak, yıllardan beri verilmiş bütün pasaportlarım sonradan geri alındığından, başka bir yolla ülkeden ayrılmak zorunda kaldım.

Yaptırdığım çeşitli muayeneler ve tedaviler sonunda, hastalığın mecburi ve hızlı gelişimini önleyecek hiçbir tedbirin olmadığı kanısına vardım. Ve 70 yıl boyunca bu kara toprağın kuru öküzü gibi yaşadığım ülkemde gene öyle hesap vererek yatmaya kararlıyım.

Varna kıyılarından kedi miyavlamalarıyla yurt hasreti gösterilerine kalkışacak anlayışta ve mizaçta değilim. Geliyorum. Saygılarımla...

29 Eylül 1971

Dr. Hikmet Kıvılcımlı²⁸¹

Ayrıca, Kıvılcımlı bu süreçte Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Sekreteri Leonid Brejnev’e hitaben bir mektup yazarak Sovyet yetkililerin kendisini parti dışı bırakma kararını eleştirdi.²⁸² 11 Ekim 1971’de Belgrad’da yaşamını yitiren Kıvılcımlı’nın cenazesi, Türkiye Dışişleri Bakanlığı’nın arabuluculuğu ile İstanbul’a getirildi ve 23 Ekim 1971’de Topkapı Mezarlığı’nda defnedildi. Cumhuriyet Gazetesi ölümü ile alakalı şunları yazmıştır:

Son anarşik olaylara karıştığı iddiası ile güvenlik kuvvetlerin- ce arandığı sırada, Halit Aksungur kimliği altında yurt dışına kaçan Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın cenazesi, dün öğle namazından sonra Topkapı mezarlığında defnedilmiştir.

Cenaze namazı kılınıncaya kadar, bazı gençler ve Dr. Kıvılcımlının eşi, cenazenin iki başında nöbet tutmuşlardır.

²⁸¹ USTE, Dr. HKA, Dosya no:30. Mektubun aslı Ek-ler kısmındadır; EK-19.

²⁸² Fuat Fegan, *Dr. Hikmet Kıvılcımlı Bibliyografyası*, İstanbul, 1977, s. 64.

Belirtildiğine göre, ölümünden önce kendi çizdiği krokide gösterdiği yere gömülmesini isteyen Kıvılcımlı, annesi ve teyzesinin mezarlarının bulunduğu yerin yanına defnedilmiştir.²⁸³

Görsel 42: Hikmet Kıvılcımlı'nın Ölümüne dair bir gazete kupürü, Hürriyet, 17.09.1971.

Görsel 41: Hikmet Kıvılcımlı'nın ölümüne dair bir gazete kupürü. Yeni İstanbul, 21.09.1971.

Kıvılcımlı'nın yaşamı boyunca süregelen mücadeleleri ve özellikle 1971 sonrasında yaşadıkları, onun siyasi duruşunu ve dönemin sosyalist hareketlerine olan etkisini derinlemesine anlamak için kritik bir noktayı oluşturmaktadır. Bu dönemdeki olaylar, yalnızca onun yaşamını değil, Türkiye'deki sosyalist hareketin genel çerçevesini de şekillendiren unsurlar arasında yer alır. Bu çileli yaşam, hazin bir şekilde son bulduğunda geriye, Kıvılcımlı'nın yazdıkları, Fuat Fegan'ın teslim aldığı bir çift ayakkabı ve küçük bir çanta kalmıştır.²⁸⁴ Mezar taşında, onun sevdiği ve Marx'ın da sıkça atıfta bulunduğu Latin düşünür Terentius'un şu sözleri kazılıdır: “İnsanım, insana ait hiçbir şey bana yabancı değildir.”²⁸⁵

²⁸³ Cumhuriyet, 24.10.1971.

²⁸⁴ USTE, Dr. HKA, Dosya no:41.

²⁸⁵ Ercan Gül, *Türkiye Sosyalist Hareketi ve İşçi Sınıfı*, İstanbul, 2002, s. 215.

SONUÇ

Hikmet Kıvılcımlı, Türkiye’de komünist hareketin önde gelen isimlerinden biri olarak hem siyasal mücadele hem de entelektüel birikimiyle önemli bir miras bırakmıştır. Onun hayatı ve mücadelesi, bir yandan Türkiye’deki sosyalist düşüncenin gelişimine katkıda bulunurken, diğer yandan da devlet baskısı ve toplumsal muhalefet arasındaki gerilimi somutlaştırmıştır.

Kıvılcımlı’nın en dikkat çeken yanlarından biri, Türkiye’nin özgün tarihsel ve toplumsal koşullarını göz önünde bulundurarak sosyalist bir bakış açısı geliştirme çabasıdır. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş sürecinde şekillenen toplumu, Marksist bir perspektifle analiz eden Kıvılcımlı, özellikle tarihsel maddecilik ve sınıf mücadelelerini yorumlayış biçimiyle dönemin diğer komünistlerinden ayrılmıştır. Bu bağlamda onun “*Tarih Tezi*”, klasik Marksizmin Türkiye özelinde daha derin bir anlayışa oturmasını sağlama girişimi olarak değerlendirilebilir. Kıvılcımlı, Batı’daki kapitalist gelişim ile Türkiye’nin tarihsel süreçlerini karşılaştırarak, Osmanlı’dan kalan devlet geleneğinin ve üretim tarzlarının modern Türkiye’deki etkilerini incelemiştir.

Kıvılcımlı’nın düşünce dünyasını ve siyasi faaliyetlerini şekillendiren en önemli unsurlardan biri, kesintisiz ve yorulmak bilmez mücadelesiydi. Hayatının büyük bölümünü hapisanelerde, sürgünde veya yer altı faaliyetlerinde geçirmek zorunda kalması, onun hem kişisel hem de siyasal yönünü derinleştirmiştir. Mahkemelerdeki savunmalarında da görüldüğü gibi, Kıvılcımlı sürekli olarak devrimci bir kararlılık ve inançla hareket etmiştir. Bu durum, onun düşüncelerinin radikal çizgisini pekiştirmiş, siyasi çevrelerde ona karşı duyulan saygıyı artırmıştır. Özellikle 1929’daki mahkemede yaptığı savunma, Kıvılcımlı’nın devrimci kimliğinin ve siyasi kararlılığının bir sembolü haline gelmiştir.

Kıvılcımlı’nın siyasal mücadelesi, aynı zamanda dönemin devlet yapısına ve toplumun mevcut sınıf yapısına karşı bir meydan okuma olarak da değerlendirilebilir. Kıvılcımlı, Türkiye’de sosyalizmin gelişimi için işçi sınıfının önemini vurgularken, aynı zamanda köylülüğün ve daha geniş halk kitlelerinin bu mücadeledeki yerini de ihmal etmemiştir. Bu yönüyle, devrimci bir halk hareketi öngörüsü geliştirmiş ve Türkiye’nin sosyalist dönüşümü için halkın her kesiminden destek alınması gerektiğini savunmuştur. Ancak bu geniş cephe

siyaseti, bazı sol çevrelerde tartışmalara neden olmuş, Kıvılcımlı'nın işçi sınıfı merkezli devrim anlayışı ile diğer sol hareketler arasında bir ayrışmaya yol açmıştır.

Kıvılcımlı'nın hayatı boyunca en dikkat çeken stratejik tercihlerinden biri, Türkiye'nin özgün koşullarına uygun bir devrim anlayışı geliştirmeye çalışmasıdır. Onun gözünde Türkiye ne Batı'daki kapitalist ülkelerle ne de Sovyetler Birliği gibi sosyalist ülkelerle tam olarak kıyaslanabilirdi. Kıvılcımlı, bu farkındalığıyla, Türkiye için özgün bir sosyalizm modeli önerirken, Marksizmin evrensel ilkelerini yerel dinamiklerle harmanlama gayretinde bulunmuştur. Bu bakış açısı, onun tarihsel maddecilik anlayışında da kendini göstermiştir. Türkiye'nin feodal geçmişi, Osmanlı devlet yapısının kalıntıları ve Cumhuriyet dönemi kapitalist gelişiminin sınırlılıkları, Kıvılcımlı'nın devrimci stratejisinde kilit unsurlar olarak yer almıştır.

Kıvılcımlı'nın hayatının bir diğer önemli boyutu, onun yazılı eserler yoluyla Türkiye sosyalist hareketine yaptığı entelektüel katkılardır. Kıvılcımlı, yalnızca devrimci bir aktivist değil, aynı zamanda üretken bir yazardı. Marksist teoriyi Türkiye'nin somut koşullarına uyarlamak ve devrimci mücadeleyi bilimsel bir temele oturtmak amacıyla birçok kitap, broşür ve makale kaleme almıştır. Onun eserleri, Marksizm'in Türkiye'deki uygulanabilirliği konusunda hala başvurulacak önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Özellikle tarihsel maddecilik üzerine yazdığı eserler, sosyalist hareket içerisinde büyük yankı uyandırmış ve Kıvılcımlı'nın teorik derinliğini ortaya koymuştur. Kıvılcımlı'nın ömrü boyunca karşı karşıya kaldığı zorluklar, onun mücadele azmini kırmamış, aksine devrimci kimliğini daha da güçlendirmiştir. Hapishaneler, işkenceler, sürgünler ve yargılamalar Kıvılcımlı'yı yıldırmamış, aksine onun devrimci bilincini pekiştirmiştir. Bu bağlamda Kıvılcımlı, sadece teorik bir sosyalist değil, aynı zamanda bu teoriyi pratiğe döken bir aktivist olarak öne çıkmıştır. Onun pratiğe yönelik ısrarı, Türkiye sosyalist hareketinin pratik devrimci siyaset geliştirmesinde önemli bir etkidir.

Kıvılcımlı'nın hayatının son dönemlerinde, özellikle 1960'lı yıllarda, Türkiye'de sosyalist hareketin genişlediği bir dönemde düşünceleri yeniden canlanmıştır. Ancak bu dönemde de iç sol tartışmalar ve hizipler arasındaki farklılıklar, onun düşüncelerinin yaygınlaşmasını kısıtlamıştır. Buna rağmen Kıvılcımlı, özellikle genç kuşak sosyalistler üzerinde etkili olmayı sürdürmüştür. Genç sosyalistler arasında onun eserleri ve düşünceleri üzerine yapılan tartışmalar, Türkiye sol hareketinin entelektüel zenginliğine katkıda bulunmuştur.

Sonuç olarak, Kıvılcımlı'nın hayatı, Türkiye'de sosyalist hareketin bir panoraması olarak değerlendirilebilir. O, yalnızca bir düşünür ya da teorisyen değil, aynı zamanda bu düşünceleri hayata geçiren bir devrimciydi. Türkiye'nin siyasal ve toplumsal koşulları göz önünde bulundurulduğunda, Kıvılcımlı'nın mücadelesi, Türkiye solunun özgün bir modeli olarak kabul edilebilir. Onun sosyalist idealleri ve bu ideallere ulaşma konusundaki kararlılığı, Türkiye'deki sosyalist hareketin tarihsel süreçleri içinde önemli bir yere sahiptir. Kıvılcımlı'nın siyasi mirası, günümüz Türkiye'sinde bile tartışılmaya devam eden bir konudur. Onun düşüncelerinin ve mücadelesinin, bugünkü sol hareketler açısından da birçok ders içerdiği açıktır. Kıvılcımlı'nın stratejik bakış açısı ve Türkiye'nin özgün koşullarına uygun sosyalist analizleri, Türkiye solunun gelecekteki mücadelelerinde rehberlik edebilecek bir zemin sunmaktadır. Kıvılcımlı'nın hayatı ve düşünceleri üzerine yapılan bu çalışma, onun devrimci kimliğinin ve düşünsel mirasının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

BCA 81-101-17/ 30-18-1-2, 15.12.1937.

İstanbul 1 No'lu Ağır Ceza Mahkemesi Arşivi, 1929/834 numaralı dosya, s. 42-45.

İstanbul 1 No'lu Ağır Ceza Mahkemesi Arşivi, 1929/834 numaralı dosya, s. 48-52.

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 30, 19. İctima, 2 Mart 1927 Çarşamba.

USTE Dr. HKA, Dosya no:30.

USTE Dr. HKA, Dosya no:31.

USTE, Dr. HKA, Dosya no:35.

USTE, Dr. HKA, Dosya no:36.

USTE Dr. HKA, Dosya no:37.

USTE, Dr. HKA, Dosya no: 41.

USTE, Dr. HKA, Dosya no: 80.

USTE Dr. HKA, Dosya no:81.

USTE Dr. HKA, Dosya no:139.

USTE Dr. HKA, Dosya no:144.

USTE Dr. HKA, Dosya no:153.

USTE Dr. HKA, Dosya no:174.

USTE Dr. HKA, Dosya no:177.

USTE Dr. HKA, Dosya no: 254.

USTE Dr. HKA, Dosya no:260.

USTE, Dr. HKA, Dosya No:262.

USTE, Dr. HKA, Dosya No:267.

USTE, Dr. HKA, Dosya No:270.

USTE Dr. HKA, Dosya no:287.
USTE Dr. HKA, Dosya no:288.
USTE Dr. HKA, Dosya no:290.
USTE Dr. HKA, Dosya no:293.
USTE Dr. HKA, Dosya no:295.
USTE, Dr. HKA, Dosya no:300.
USTE Dr. HKA, Dosya no:328.
USTE, Dr. HKA, Dosya no:342.
USTE, Dr. HKA, Dosya no:343.
USTE, Dr. HKA, Dosya no:350.
USTE, Dr. HKA, Dosya no: 351.
USTE Dr. HKA, Dosya no:352.
USTE Dr. HKA, Dosya no:356.
USTE, Dr. HKA, Dosya no:371.
USTE Dr. HKA, Dosya no:373.
USTE Dr. HKA, Dosya no:375.

Gazeteler

Akis, 1 Şubat 1958, s.11
Akşam, 21.01.1938.
Akşam 19.03.1970.
Akşam 19.03.1970.
Akşam, 01.12.1968.
Akşam, 06.02.1969.
Akşam, 06.02.1969.
Aydınlık, 15.11.1928, s. 2.

Bizim Anadolu, 04.08.1969.

Bugün, 01.12.1969.

Cumhuriyet 06.02.1969.

Cumhuriyet 06.02.1969.

Cumhuriyet, “Hikmet Kıvılcımlı’nın Cezaevi Günleri”, 25 Aralık 1940.

Cumhuriyet, “İstanbul’da Toplantı ve Mitingler”, 7 Nisan 1969, s. 6.

Ulus, “Ankara’daki Miting”, 23 Nisan 1969, s. 4.

Cumhuriyet , “Sosyalist Eserlerin Yayınlanması”, 30 Ocak 1949.

Cumhuriyet, 01.12.1968.

Cumhuriyet, 16 Ocak 1929.

Cumhuriyet, 25.05.1968.

Cumhuriyet, 25.05.1968.

Cumhuriyet, 29.10.1928.

Cumhuriyet, 01.11.1929, s. 4.

Cumhuriyet, 06.04.1929, s. 4

Cumhuriyet, 24.10.1971.

Ege, 06.05.1970

Gençlik, “Vatan Partisi’ndeki İç Çatışmalar”, 3 Mart 1959.

Halkın Sesi, “Kıvılcımlı’nın Cezaevi Günleri”, 12 Ocak 1960

Halkın Sesi, 1 Kasım 1928.

Hizmet 17.07.1929.

Sosyalist, Kendi Kaleminden Hayatı, 18 Ekim 1977.

Hürriyet, 04.07.1971.

İkdam , "Marksizm Üzerine Tartışmalar", 22 Temmuz 1946.

İkdam, 15 Ocak 1929.

Karagöz Dergisi, 23 Kasım1927.

Milliyet , “Kıvılcımlı’nın Cezaevi Şiirleri Üzerine”, 22 Mayıs 1959.

Milliyet, “Kıvılcımlı’nın Cezaevi Yılları”, 5 Eylül 1948.

Milliyet, “Komünistlerin Yargılanması”, 15 Ağustos 1929.

Milliyet, 29.07.1929.

Milliyet, “Vatan Partisi’nin İlk Mitingi”, 15 Eylül 1954.

Milliyet, “Komünistlerin Yargılanması”, 15 Ağustos 1929.

Milliyet, 01.12.1968.

Milliyet, 31.05.1971.

Milliyet, 05.06.1971.

Cumhuriyet, 01.12.1968

Son Posta, 20.10.1929.

Son Posta, 05.11.1928.

Son Posta, 8 Mart 1929.

Son Saat, 30.11.1968.

Sosyalist, “Gençliğin Mücadeledeki Yeri”, Yıl:1, S.4, 1967.

T.C. Resmi Gazete, 16.10.1981.

Tan, “Kıvılcımlı’nın Çalışmaları ve Sosyalist Mücadele”, 30 Ocak 1945.

Tan, “Siyasi Mahkumlar ve Kıvılcımlı”, 12 Şubat 1949.

Tercüman, “Askeri Darbenin Sosyalistlere Etkisi”, 30 Mayıs 1960.

Türk İşgücü, 28,04.1968.

Türk Solu Dergisi, “Hayat Pahalılığı ve İşsizlikle Mücadele Derneği”, 29. Sayı, 4 Haziran 1968, s. 8.

Türk Solu, 30. Sayı, 11 Haziran 1968, s. 11.

Türk Solu, S.49, 22.10.1969.

Vatan, “Donanma Davası ve Sonuçları”, 10 Eylül 1938.

Vatan, “Kıvılcımlı’nın Etkisi ve Mirası”, 22 Kasım 1950.

Yeni Ortam, “Hayat Pahalılığı Yürüyüşü”, 1 Aralık 1968, s. 3.

Yeni Gazete, 31.06.1971.

Kitaplar ve Makaleler ve diğer yazılı kaynaklar

AĞCABAY, Cenk. *Türkiye Komünist Partisi ve Dr. Hikmet* (İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları, 2010).

AHMAD, Feroz. *Modern Türkiye’nin Oluşumu* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1995).

AKAR, Atilla. *Bir Kuşağın Son Temsilcileri “Eski Tüfek” Sosyalistler*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1989).

AKBULUT, Erden. *Dr. Şefik Hüsnü Deymer: Yaşam Öyküsü, Vazife Yazıları*, (İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2010).

AKBULUT, Erden. *1929 TKP Davası* (İstanbul: Tüstav Yayınları, 2005).

AKBULUT, Erden. *Türkiye’de Komünist Hareket ve Yargı Süreçleri* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010).

AKGÜL, Ahmet. *Cumhuriyet Dönemi Siyasi Tarihi* (İstanbul: Bilim ve Kültür Yayınları, 1998).

AKŞİN, Sina. *Kısa Türkiye Tarihi* (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2008).

ANADOL, Zihni. *Kırmızı Gül ve Kasget* (İstanbul: Belge Yayınları, 1988).

ANKUT, Nurullah. *Heba Edilen Devrim Yüklü Yıllar*, (İstanbul: Derleniş Yayınları, 2014).

AREN, Sadun. *TİP Olayı 1961-1971*, (İstanbul: Cem Yayınevi, 1993).

ARI, İsmail. “1929 Yılı Türkiye’inde Siyasi Tutuklamalar” (İstanbul: Ütopya Yayınları, 2001).

ATASOY, Emel Seyhan (Der.). *1928 TKP Davası*, (İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2008).

AYBAR, Mehmet Ali. *Sosyalist Hareketin Gençlik Dönemi*. (İstanbul: Yurt Yayınları, 1969).

AYDEMİR, Şevket Süreyya. *Kadrocular ve Kadro'yu Anlamak* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1976).

AYDEMİR, Şevket Süreyya. *Suyu Arayan Adam* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1959).

BAŞKAYA, Fikret. *Paradigmanın İflası: Resmi İdeolojinin Eleştirisine Giriş* (Ankara: Özgür Üniversite Yayınları, 1991).

BAŞKAYA, Fikret. *Türkiye'de Devrim ve Karşı-Devrim* (İstanbul: Özgür Yayınları, 1989).

BERKSOY, Semiha. *Nazım Hikmet ve "Tosca"sı, Mektuplar* (Yapı Kredi Yayınları, 2008).

BİLEN, İsmail. *TKP Doğuşu Kuruluşu ve Gelişme Yolları*, (TKP Yayınları, 1997).

BORA, Tanıl. *Cereyanlar: Türkiye'de Siyasi İdeolojiler* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017).

BORA, Tanıl. *Sol, Kemalizm ve Modernleşme* (Ankara: İletişim Yayınları, 1995).

COŞKUN, Atilla. *Nazımın Siyasal Yaşamı ve Davaları* (İstanbul: Cem Yayınevi, Mayıs 1995).

ÇALIŞLAR, Oral. *12 Mart'tan 12 Eylül'e: Türkiye'de Sosyalist Hareket* (İstanbul: Güncel Yayınlar, 1993).

ÇALIŞLAR, Oral. *12 Mart'tan 12 Eylül'e: Türkiye'de Sosyalist Hareket* (İstanbul: Güncel Yayınlar, 1993).

ÇINGİ, M. Gürdal. *Devrimci Bir Ana-Oğul Hikayesi (Münire Kıvılcımlı Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Kendi Kaleminden Hayatı)*, *Sosyalist*, 18 Ekim 1977, 45.

DOĞAN, Mehmet. "1927 Tevkifatı ve TKP Üzerine Bir İnceleme". *Toplum ve Tarih Dergisi*, Sayı 120, 2004, 45-58.

ENGELS, Friedrich. *Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* (Ankara: Sol Yayınları, 2012).

ENGELS, Friedrich. *Marksizmin Prensipleri*. Çev. Fatma Yalçı (İstanbul, 1936).

ERGÜDER, Jülide (Haz.). 1927 Komünist Tevkifatı, (İstanbul: Ağır Ceza Mahkemesindeki Duruşma).

ERGÜDER, Jülide. *1927 Komünist Tevkifatı* (Birikim Yayınları, 1979).

ESMER, Ahmet Şükrü. *Turkey's Political History* (Princeton University Press, 1950), 210.

FEGAN, Fuat. *Dr. Hikmet Kıvılcımlı Bibliyografyası* (İstanbul, 1977).

GÜRCAN, Sibel. *Türkiye Komünist Partisi'nin Tarihi* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010).

GÜREL, Şükrü Sina. *Türkiye'de Sol Hareketler ve Sosyalist Yayıncılık* (Ankara: Bilim Yayınları, 1982).

GÜRSES, Hasan Basri. *Şefik Hüsnü Yaşamı Yazıları Yoldaşları*, (İstanbul: Sosyalist Yayınları).

HARRIS, G. S. *Origins of Turkish Communism* (Amerika: Hoover Institution, 1967).

HARRIS, George. *Türkiye'de Komünizmin Kaynakları* (Boğaziçi Yayınları, 1975), 198.

İÇLİ, Turhan. *Türkiye'de Sosyalizm Tarihi* (Teori Dergisi, Eylül 1993).

İLERİ, Rasih Nuri. *Atatürk ve Komünizm* (İstanbul: Anadolu Yayınları, 1970), 95-100.

İLERİ, Rasih Nuri. *Dr. Hikmet Kıvılcımlı Hakkında Bir Deneme* (İstanbul: Sosyalist Yayınlar, 1979).

İLERİ, Rasih Nuri. *Gerçeği ve Bilimselliği* (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2004).

KARABEKİR, Kâzım. *İstiklal Harbimiz* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1960).

KARACA, Emin. *İnadın ve Direncin Adı, Hikmet Kıvılcımlı* (İstanbul: Destek Yayınları, Mayıs 2011).

KARACA, Emin. *Sintinenin Dibinde* (İstanbul: Gendaş Yayınları, 2000).

KARPAT, Kemal H. *Türk Demokrasi Tarihi* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991).

KAYIKÇI YILMAZ, Mehmet. “Darülfünun Grevi”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, S.71 (2019): 30-43.

KIVILCIMLI, Dr. Hikmet. *Günlük Anılar* (İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları, 2009).

KIVILCIMLI, Dr. Hikmet. *Yol Kitap III Parti’de Konaklar ve Konuklar* (Köxüz Dijital Yayınlar, 2021).

KIVILCIMLI, Hikmet. *1929 TKP Davası* (İstanbul: Tüstaş Yayınları, 2004).

KIVILCIMLI, Hikmet. *27 Mayıs ve Yön Hareketi’nin Sınıfsal Eleştirisi* (İstanbul: TUSTAV Yayınları, 1967).

KIVILCIMLI, Hikmet. *55 Soruda Marksizm ve Leninist Strateji* (İstanbul: Yön Yayınları, 1971).

KIVILCIMLI, Hikmet. *Allah - Peygamber – Kitap* (İstanbul: Derleniş Yayınları, 2018).

KIVILCIMLI, Hikmet. *Anarşi Yok Büyük Derleniş* (İstanbul: Köxüz Yayınları, 2013).

KIVILCIMLI, Hikmet. *Anılar* (İstanbul: Köxüz Yayınları, 2021).

KIVILCIMLI, Hikmet. *Demokrasi: Türkiye Ekonomi ve Politikası Hakkında* (İstanbul, 1937).

KIVILCIMLI, Hikmet. *Dergi Yazıları 2. Cilt* (İstanbul: TUSTAV Yayınları, 2014).

KIVILCIMLI, Hikmet. *Eyüp Konuşması* (İstanbul: Derleniş Yayınları, 2003).

KIVILCIMLI, Hikmet. *Günlük Anılar*, (İstanbul: Köxüz Yayınları, 2013).

KIVILCIMLI, Hikmet. *Halk Savaşının Planları* (İstanbul: Derleniş Yayınları, 1978).

KIVILCIMLI, Hikmet. *Kim Suçlamış? Brejnev'e Mektup* (İstanbul: Yol Yayınları, Ağustos 1979).

KIVILCIMLI, Hikmet. *Sosyalizm ve Devrim Mücadelesi* (İstanbul: Yordam Kitap, 2020).

KIVILCIMLI, Hikmet. *Tarih Devrim Sosyalizm* (İstanbul: Derleniş Yayınları, 2012).

KIVILCIMLI, Hikmet. *Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri Tarihi* (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1979).

KIVILCIMLI, Hikmet. *Yol V Strateji Konusu*, (İstanbul: Köxüz Yayınları, 2013).

KOÇAK, Cemil. *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007).

KOÇAK, Cemil. *Türkiye'de Sosyalizmin Kısa Tarihi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015).

KOÇAK, Cemil. *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Sistem (1923-1946)* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003).

KÜÇÜK, Yalçın. *Aydın Üzerine Tezler* (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1983).

LENİN, Vladimir. *Devlet ve Devrim* (İstanbul: Sol Yayınları, 1992).

LENİN, Vladimir. *Materyalizm ve Ampiryokritisizm* (Ankara: Sol Yayınları, 1997).

MARKS, Karl. *Gündelikçi İş ile Sermaye* (İstanbul, 1935).

MARKSİST DÜŞÜNCE DERGİSİ, "Hikmet Kıvılcımlı ve Sosyalist Mücadele" (Sayı: 24).

NACİ, Fethi. *Emek Hareketi ve Sosyalist Düşünce* (Ankara: Alan Yayıncılık, 1984).

ÖZTÜRK, M. *Türkiye'de Sol Düşünce ve Tarih* (İzmir: Nota Bene Yayınları, 2019).

PAKER, M. *Elazığ Zindanı'ndan Politika: 1929 Davası* (Ankara: Vadi Yayınları, 2017).

SAYILGAN, Aclan. *Solun 94 Yılı (1871-1965)*, (Ankara: Mars Matbaası, 1968).

SÖZEN, Aytekin. *Hayatı, Eserleri ve Felsefesiyle Hikmet Kıvılcımlı*, Türkiye Cumhuriyet Tarihi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2019, İzmir, 5.

SUDA, Orhan. *Sosyalizm Sözlüğü* (İstanbul: Suda Yayınları, 1976).

ŞEN, Bilal. *Cumhuriyetin İlk Yıllarında TKP ve Komintern İlişkileri* (Ankara: Küreyel Yayınları, 1998).

ŞİŞMANOV, Dimitir. *Vatan Partisi ve Türkiye'deki İşçi Hareketleri* (1957).

TAHİR, Kemal. *1950'li Hapishane Notları*, Cengiz Yazıoğlu (yayına hazırlayan), (Bağlam Yayınları, 1991).

TANER, E. *Hapisteki İdeoloji: Elâzığ Zindanı ve Kıvılcımlı* (İstanbul: Söz Yayınları, 2022).

TEVETOĞLU, Fethi. *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)*, (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1967).

TOPÇUOĞLU, İbrahim. *Komünist ve Sosyalist Partiler Üzerine İncelemeler* (İstanbul: Aydınlık Yayınları, 1976).

TOPÇUOĞLU, İbrahim. *Neden 2 Sosyalist Partisi 1946: TKP Kuruluşu ve Mücadelesinin Tarihi* (İstanbul: Eser Matbaası, 1976).

TUĞLUOĞLU, Fatih. “Türkiye’de Sıtma Mücadelesi (1924-1950)”, *Türkiye Parazitoloji Dergisi*, 32/4, 2008.

TUNÇAY, Mete. *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021).

TUNÇAY, Mete. *Türkiye’de Sol Akımlar (1908-1925)* (Ankara: Yurt Yayınları, 1967).

TUNÇAY, Mete. *Türkiye’de Sol Akımlar-I (1908-1925)* (İstanbul: Bilgi Yayınevi, Ağustos 2000).

TUNÇAY, Mete. *Türkiye’de Sol Akımlar-II (1925-1936)* (İstanbul: BDS Yayınları, Ekim 1992).

TÜRKALİ, Vedat. *Tek Kişilik Ölüm* (Öteki Yayınevi: Ankara 1995).

ÜLYANOV, Vladimir İlyiç (LENİN). *Ne Yapmalı: Hareketimizin Canalıcı Sorunları* (İstanbul: Eriş Yayınları, 2003).

ÜNSAL, Artun. *Umuttan Yalnızlığa TİP 1961-1971*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002).

ÜNSAL, Engin. *İşçiler Uyanıyor*, (İstanbul: Tan Gazetesi Matbaası, 1963).

ÜNSAL, Süha. *Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Vatan Partisi*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996, 82.

ÜNSAL, Süha. *Vatan Partisi Davası Karar Metni* (Antalya, 1996).

İnternet Kaynakları

<https://bianet.org/yazi/kivilcimli-nin-yurtdisi-arsivinin-hikayesi-144345>.

<https://www.hkp.org.tr/kurulus-gerekcesi/>

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48460909https://search.iisg.amsterdam/Record/ARCH00723#Aa784206f51>

<https://www.tustav.org/sureli-yayinlar-arsivi/sosyalist/>

EKLER

Ek-1.

Hikmet Kıvılcımlı'nın Nüfus Hıviyet Cüzdanı.

1

T. C.

5

5

2

NÜFUS HÜVIYET CÜZDANI

L

060121

No. 51

İşbu cüzdeni otuz iki sahifedir.

Soyadı	Kıvılcımlı
Adı	Hikmet
Erkek mi Kadın mı	erkek
Babasının adı	Hüseyin
Anasının adı	Mümine
Doğum yeri	Katips
Doğum tarihi	1318

Ek-2.

1913 senesinde Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Kuşadası İptidai Okulu'nda eğitim görürken aldığı İmtiyaz Belgesi.

Ek-3.

Dışişleri Bakanlığı'nın Münire Kıvılcımlı 'ya gönderdiği bildiri.

T. C.
Dışişleri Bakanlığı
Ticaret ve Tic. Aşakımlar D. U. Md.

Şube 3

U. No. _____
H. No. _____
Lef : _____

Yugoslavya C. 5. D/ 325

Münire Kıvılcımlı

Medrese Sokakları
Tocunaga evinde

Karacık

Yugoslavya'da emval ve matlubu bulunan Türk vatandaşlarına ait dosyalar halen Bakanlıkta tertik edilmektedir.

1 — Yugoslavya C. 5. D/ 325 — sayılı dosyanın incelenmesi sırasında, Yugoslavya'da bırakılmasının bildirdiğiniz emvalin size aidiyetini isbata yarayacak aşağıdaki vesikaların en çok bir ay zarfında Bakanlığımıza gönderilmesi icabettir:

- İşbu emval için ödediğiniz vergiye mukabil Yugoslav makamları tarafından verilen makbuz;
- Belediye veya nahiye merkezleri tarafından mülkiyet hakkında mal sahiplerine verilen tasdiknameler (overenya);
- Emvaliniz başkasına kiralanmış ise bunu tesbit eden icar mukavelesine ve kira ve sair gelirlerin tarafınızdan alındığını gösteren belgeler;
- Emvaliniz meyvanında arazi mevcut ise ve bu da 1933 ten sonra Hükümetce el konulmuş araziden ise Aşar Mahkemeleri tarafından buna dair verilmiş olmasi icabeden ilamlar;
- Münarale emvalin Devlet Mahkemelerinde cereyan eden davalarına ait karar ve ilamlar;
- Müftülüğün ve Şer'i Mahkemelerin veraset ilamları;
- Tapu senetleri.

2 — İşbu vesikalar tamamen veya kısmen emvalinizi Yugoslavya'da idare eden vekil veya akrabanız nezdinde bulunuyorsa, bunların, iki ay zarfında vekil veya akrabanız tarafından T. C. Belgrad Büyük Elçiliğine veya Uşuk Başkonsolosluğuna terdu icabettiğinden, keyfiyetin tarafınızdan altkaderlere bildirilmesi lüzumdur. Ayrıca, şimdiye kadar bildirmemiş iseniz, Yugoslavya'daki emvalinizi idare eden vekil veya akrabanızın Yugoslavya'daki açık adresini Bakanlığımıza göndermenizi.

3 — Bu müddetler zarfında mülkiyeti isbat edilemeyen emvale ait dosyaların muameleye konamayacağından bilgi edilmesini rica ederim.

Dışişleri Bakanlığı

Ek-4.

Münire ve Seher Kıvılcımlı'nın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği cevap mektubu.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Ticaret ve Tic. Anlaşmalar D.U.Md. ,Gube:3
Yugoslavya C.5.D./325
13/4/1952 günü tebellug ettiğimizin
bildirimize cevaptır.

17/4/1952

Ekrendim,
C.5.D./325 dosyasındaki işhaların da belirttiği olduğu veçhile, biz
Balkan harbi çıktığı gün, istilanın kanlı tetkiki önünde, sıkrettiğimiz mal
ve mülklerimiz, tekrar dönmek ümidile, yunuslu sırakıp, yalnız evimizin bir
anastarı ile hıret korunda kalmıştık. Binaenaleyh, İstip ve havallisinin
Sırbistan elinde nimali olarak kaldığı zamanlardan beri Türkiye yerleşerek
bekledik. Mallarımıza dair zaman zaman listeler istendi. Verdik. Netice çık-
madı. O yüzden elimize sırp veya Yugoslav mahkeme veya dairelerinden
geçmemiştir. Hı Yugoslavyada başka vekilimiz dahi yoktur.

Öncek, Osmanlı devletinin yerini tutan şimdiki yugoslav devleti elbet
mahal mülkler için osmanlı kuyudatını kesin ile yekün etmemiştir. Etse bile
Türkiyede eski osmanlı idaresinin uskup vilayeti İstip kasasına ait resmi
tapı sicilleri bulunma gerektir. Bu gün elimizde tapı senetlerimiz yok diye
resmi kuyudat dahi yok sayılmasın. Ve bu osman elimizde senetler bulunsaydı
ile tamlik hereli gene o resmi kuyudat olmayacak müddetle İstipte bel-
didürü mahkeme ve Telgrafçı Huri Bey şöhretile marur, Güne mahallesinin Kotina
suyu üzerinde ki konakta mahkeme hatin kayatta kalmış mealiyiz. Herli arastıyan
ların intikam korkusu ile bu güne kadar mallarımızın başına gidemedik. Yugosla
v hükümetinden bir yeni vesika ele geçiremedik ise, bu mal mahkeme mülkiyetinin
reddine vesile olamazdır. Mahalli ve umumî tapı kayıtları lütfen arayıp ,
hükümetin sırayına seydan verilmesini Cumhuriyet hükümetinin himaye ve
İstirakından istirkam ederiz.

NOTLARA : 1928 rusi ve 1918 efrenco yılından önceki mahalli ve umumî
resmi tapı kayıtları yüksek delaletininle seydann çıkartıldığı
tardirde, başkaca vesaike lüzum kalmayacağı bahsettiğimiz
osmanisa çiftliği, İstipteki konak ve savaklıdaki tarlaların
mülkiyetine tevarüs ettiğimizin sabit olacaktır.

İstanbul, Fatih, Miftüçali, Miftüçkane, 52 det
Telgrafçı Huri Bey kısı
Münire Kıvılcımlı Seher Kıvılcımlı

17/4/1952

— "Telgrafçı Nuri" DEDE : Aydın, Derebey (Çiftlik Sahibi). Cömert. Torununu çok sever; Atla gezdirir. Kâhya Saduş Amca ile Hanımını çalıp oynatıyor.

— Safiye Nine : Despot. Benicil. Boşnak.

— Münir e Ana } ^{kişilikleri aynı: özge mülk, himne}
 — Şehar Teyze } ^{doğumunay}
 — Murat Dayı } ^{Eda}
 — Jandarma K. } ^{Binnaz, Safinaz, ~~Safinaz~~, teyzeler? } öldü}
 — Öteli dayılar : Kimi } ^{hanım}
 — Jandarma K. } ^{ve öteki dayılar} yollarında öldü, kimi yitti.

— Asıl doğum yeri : Priştine. Tarih : 1903

3 yaşında : at biner

5 yaşında : omuzunda tüfek yollarında yiter..

ÇAPUL (E. K. için ~~doğru~~ royanalar)

1) FF m kârı : On-bin lira. Gereke: DHK. parayı pulu, aç parıan kılınır. ana gönderileceği

2) AV. Nizamettin Üstündağ : Dört-bin lira. Gereke: DHK. m. arınhatlıgını yaptı. Bana borçdaydı.

3) Y. Yusufpaşalı : Beş-bin lira. DHK. nın partisini kuruyordu. Masraf çok. Para lâzım. Varıta: Camiye.

4) Camiye'ye : E. K. kendi verdi.

Ek-6.

Hikmet Kırılcımlı'nın kardeşi Abdurrahman'a gönderdiği mektup.

Biraderim Abdurrahman
Selam eder ellerinden öperim. Çocuklarım da
gözlerimden öperim. Hanen vâkıfınada selam ederim.
Biraderim, gelenden haber alıyım. Oğlan ise
bakmaya düptür. Onun için çok meraklıyım. Eğer
işle dâima dâimane karşı bakarmıyorsa iktisat
1000 gittim. Onun aklı seninde mi yetimiyar ya
O beni besleyecek. Bu sayıla yarın geçiyor.
Gelenden giden den uyanıyım. Caddullah ise
bakmaya. Biraderim kudretin yettiği kadar
çifte dikkat ettir. Maktomani de sarımsın cecik
pazır görünür. Akis oğlu bunya geldi. Ben
içine vereceğim dedi. Oğlan evlenmiyorsa
hiddet ben ona öğretiyim. avarakı ed dımaç.
Selam ederim.

Ek-7

Hikmet Kıvılcımlı'nın Soyadı, hakkındaki belge.

KIVILCIMLI Soyadı hak.

"Soyadı alınız ve Nüfus kütüğüne yazdırınız, çünkü müddeti 2 Temmuz 1936 da bitiyor." (Yeni Adam, Sayı 119, 9 Ocak 1936).

Kıvılcımlı'nın soyadı önceleri Kıvılcımlı idi. Nitekim "Markizim Bibliyoteki"ndeki cınga "H. Kıvılcımlı" dir. Sonaki Kıpıtal çevirisinde ise H. Kıvılcımlı olur. Arada değişmiş.

Kendisi bu değışikliği işte izah etmiştir: Aynı bölgede Kıvılcımlı soyadını almak isteyen birisi varmış. Galip rica etmiş. Bunun üzerine Kıvılcımlı'sı Kıvılcımlı yapmış.

23.8.1936 F.F.

Hikmet Kıvılcımlı hakkındaki “Otobiyografik Notlar”.

Cumhuriyetin ilanından sonra Cumhuriyetçi Terakkiperver Fırkasında, Vazife gazetesinde görevliyim. Çakırcı dergisinde. Akaretlerde parti kongresi yapıldı. Aydınlik dergisinin özel gençlik meclisleri çıkarılıyor. İhtisatlar takipler başlanıyor. 1934 yılında İhtisat bakanlığı. Şerh mid isyanı sırasında

Fuat Fegan'ın tuttuğu notlardan bir kısım.

140

Latife Fegan'ın “Doktorun Hayatı”, isimli defteri... Yaş meselesi üzerine yazılan kısım.

Kalınlaş, lavada, nemaya borlanmış, göz, gözün faraz
almıştı. Serken, kirece, bis nassızlık olan. Etrafın
da kiire kalınlaş. Neden sonra, kapıda, bütün
hücelesi ve hücelesi ile seli bütün E-fondun, gârdün.
İnen beki buraya, girdin, oğlar da, beki aruven
deci, sonra, böyle olan işte, dedim. Bu olay, işin
Zarhı, Hacı, beki, nimenin, nemaya kalınlaşmış
zarınlaş, kalınlaş. Nemafile, bir nire sonra, beki de
diğer camkılar, girdi, nire, farazına, ve hesap farazı
far borlanmış, "

16 Temmuz 1915: Bütün İstanbul ve Askeriye'de Paskalya'da Sabah'a göre ilk kez İstanbul'a gelmiş. Ayazın altında eğilmeler, komşu kalpaklı genç kızı, milliyetçileri, İstanbul sokakları karıştırmış. Askeri okulun girişinde bulunan koruyucu kulede yeni bir yeni kütüphane diye kütüphane adıyla adlandırılmış. 1. Zamanlara ait bir anımsama da şöyle anlatılmış: "Bütün bu yaz askerî okulun girişinde bulunan koruyucu kulede bir arkadaşımın. 200 kişi sığınmış, 20 kişi almışlardı. Listeler asılmış, o arkadaşlar hepimiz, komşu isimlerini arıyorduk. Bu listeleri en altından koruyuyorlardı. Arkadaşın da en üstten. Fakat her koruyucu kulede, derken arkadaşlar da her koruyucu kulede aynı her zaman listeleri

diğerleri. öylesi biri de onun adını okumak istiyordum. O
listemin sonlarında, son ise ilk maddelerinde!..

Sıra şu mesele: dünya ortası. Sadık malik bularak
yazmış künjükküçler anı, yıl 1918, İstanbul'da. Öge'in
irtikadları keşif. Halkın emmationu değil. O maddeler cilt
artık ciltin sonuna kadar. Bütün ilahiyatlar fukaralar
içerir. Öyleki künjükküçler durmadan kalımlarda ve
Pöbleye'yi Salameye pürüncüğüne bağlar. O ise,
kütür kütür, son derece iğneler ve: "eğer dünya
pürüncüğüne kendisini denize atarsın. fakat el dürmeye de
değer. Arzodaki'ye fides, Kuşay'ı kütürüğe katkılar,
daha iyi, diğerleri. Sıra da arı öne çıkıp bir kütürüğe
göre ölüyor! O zaman ki havası bu. Serken bu mesele
anının boynuna, son altınlar, biri ilk o zaman ki
bir kütür, bir adamın kütüründen, kütürüğüne bu iş ve
Pöbleye'yi Salameye pürüncüğüne. Heming günün
anında dünya, fidesin kütürüne kütürüne. İlk sal fidesin
alacağı, Hünarite'yi kütürüne kütürüne.

Fuat Fegan'ın “L’Humanité” ile ilgili verdiği anekdot.

143

Ek-12.

Kıvılcımlı'nın el yazısı ile yazdığı, "Vefa Sultanisi" mezuniyet diploması.

"Başlı Mektebi"
Kulübünde

Sultanî Vesikası:
Vefa
Sultanî Mektebi
Müdürliği
nuruo

 fotoğrafı
mesnet

İsmi
Ali Hikmet efendi

Pederinin İsmi
Hüseyin efendi

Mektebinizin 116 numarasında mukayyet Hüseyin efendi
mualhemen Ali Hikmet efendi 335-336 seneli dersiyeni imtihan'ı
umumiyesi neticesinde dokuzuncu sene fi ikmal aylamış oldu-
ğundan şahadetname kaim olmak üzere
işbu vesika yerine ita kılınmış.

Devlet-i Âliye-i Osmaniye tezkiresidir:

<u>İsmi</u>	<u>Pederinin İsmiyle</u>	<u>Valide-i Umumiye</u>	<u>Tarixine mualafı</u>
Hikmet efendi	Hüseyin efendi	Münire hanım	1318 üçyüz on sekiz istip

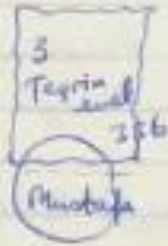
<u>Millati</u>	<u>alup alması</u>	<u>Boyuna</u>	<u>Göz</u>	<u>Sinisi</u>
İslam		uzun	akla	

<u>Ülkesi</u>	<u>Kazası</u>	<u>Mahalle</u>
İstanbul	Sultanî Mektebi	ve Kütüphanesi

Balâda ismi ve şöhreti ve hal ve sıfata muhtaç olan Hikmet efendi Devlet-i Âliyenin tabiriyetini haiz olup el suretke nüfusta mukayyet olduğunun işbu tezkerâ ita kılınır. / 3 Teşrin Evvel

336

ita kılınır.

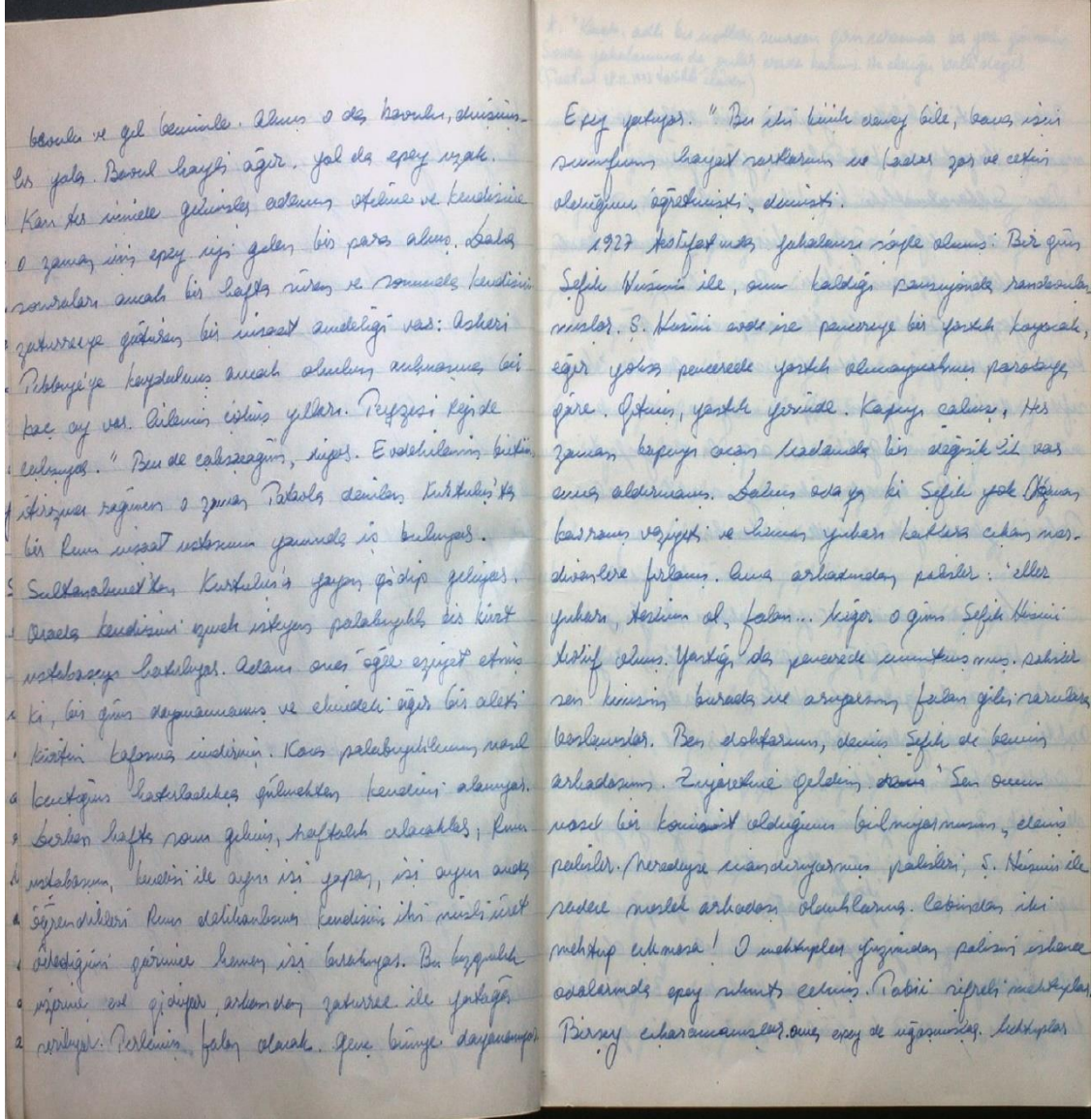

- Bilgisi aslı değil, aslından Doktor'un eseri yazılmışla çıktığı kopyadır.

- Bizim için önemli olan 335-336 ders yılı sonunda Vefa Sultanı'ndan mezun olduğudur. Nüfus maaşlığına emgane Ekim 1336 tarihinde tecdüme göre, Tıbbiye'ye geçmek için alınması bir vesika olduğu anlaşıyor.

Ek-13.

Latife Fegan'ın defterinden bir bölüm.

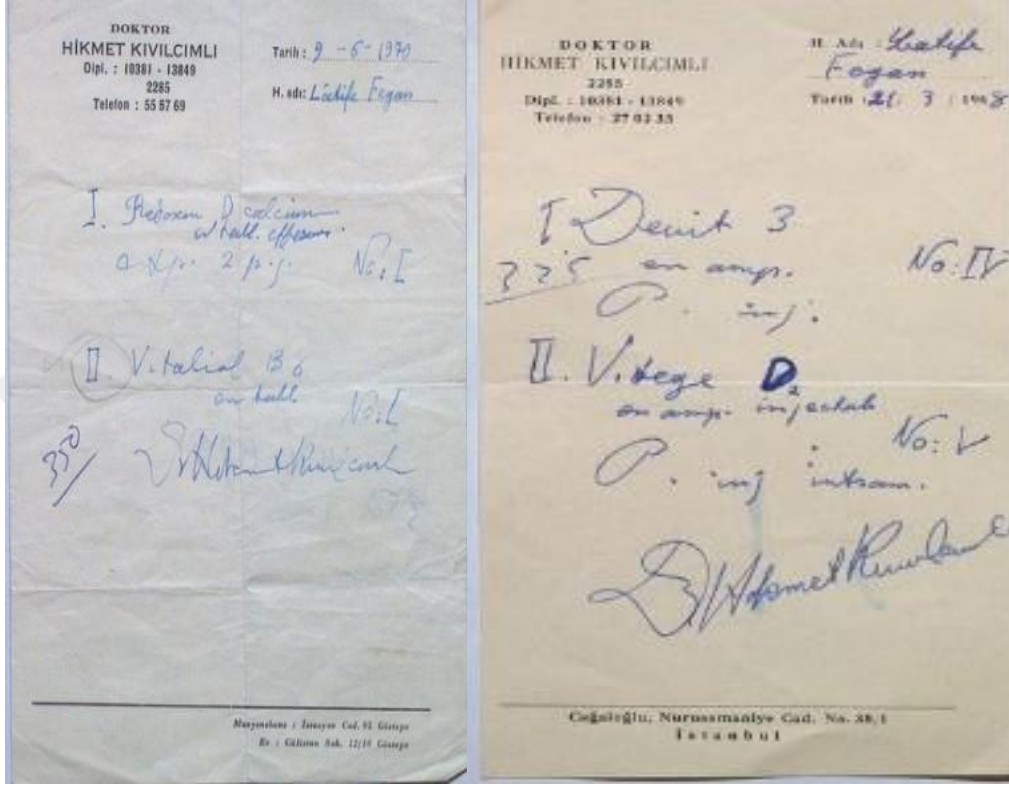
20.12.1970

* Katak, ada bu molter, suasan girin seramda bis yara comung.
Sura jekalannya da pulak araka kalung. Na alangin kalli degit.
(Pusatn 28.11.1993 kasilah ilasan)

[illegible]

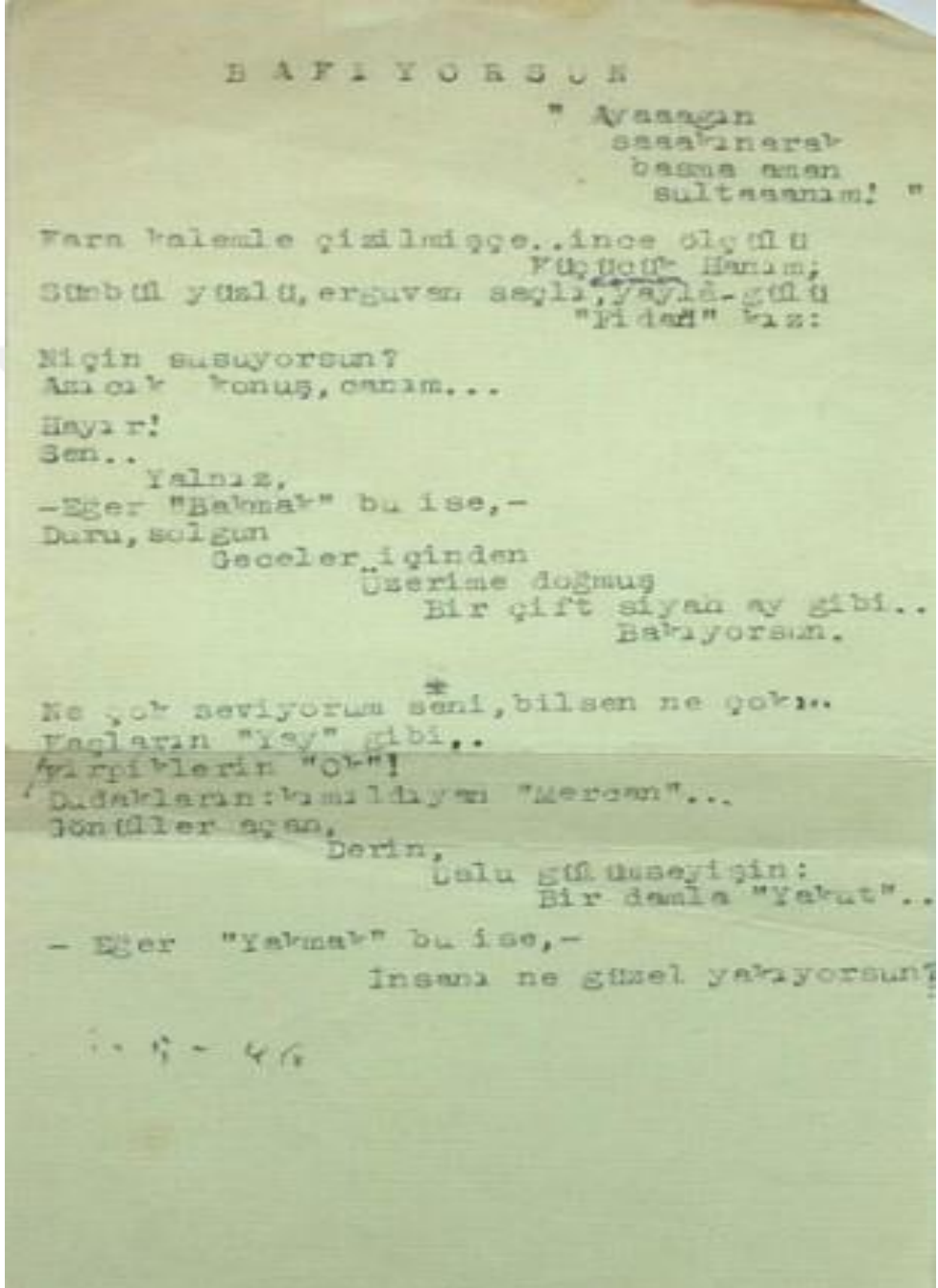
Ek-14

Hikmet Kıvılcımlı'nın doktor olduğunu kanıtlar nitelikte belgeler. Kendisi bu reçeteleri Latife ve Fuat Fegan için yazmıştır.

Ek-15.

Donanma Davası dosyasından çıkan "Bakıyorsun" isimli şiir.

BAKIYORSUN

“ayaaağın
Saaakınarak basma
aman sultanım!”

Kara kalemle çizilmişçesine, ince ölçülü

Küçücük hanım;

sünbül yüzlü, erguvan saçlı yayla gülü,

“Fidan” kız:

Niçin susuyorsun?

Azıcık konuş, canım...

Hayır!

Sen..

Yalnız,

Eğer “bakmak” bu ise,-

Duru, solgun geceler içinden üzerime doğmuş Bir çift siyah ay gibi bakıyorsun.

Ne çok seviyorum seni, bir bilsen ne çok:

Kaşların “yay” gibi..

kirpiklerin “ok”!

dudakların: kımıldayan “mercan”...

gönüller açan Derin, Uslu gülümseyişin: bir damla “yakut”!

-Eğer “yakmak” bu ise, insanı ne güzel yakıyorsun?

İPSD'nin, dönemin mediasındaki yansımaları.

Açlık başında insanların dün gülmekten kırıldıkları «İşsizlik ve pahalılıkla savaş miting»i sol oyunun perdelerinden son sahne. İşsiz «!» ve Açlar «!» yürüyüşe geçiyorlar.

Bir sürü tok insanı dün, açız... açız... diye bağırttılar

Beyazıt'taki açlık Mitingini azıllı komünistler idare ettiler

NEJAT ÖZSÖZ

SABAH 1.12.98

Siyasi tiyatrolarımızdan Beyazıt ve Taksim sahnelerinde dün bir komedi oynandı. «İşsizlik ve pahalılıkla savaş miting»i ismi verilen bu oyunun, sahneye koyucuları solculardır. Kendilerini işsiz - güçsüz ve aç vatandaşlar olarak tanıtan (Fikir Kuşları Federasyonu üyesi gençler ve Hikmet Kıvılcımlar, başrolü oynadıkları hâlde, figür) (Devamı Sa. 7 Sü. 4 de)

Beyazıt'daki miting

(Başarısı 1. Sayfada)

ran gibi görünmeye çalıştılar.

Bu eserin tanınmış ve harika bir aktörü vardı ki, hayli alkış topladı seyircilerden. Her rolü tam bir başarıyla oynabilen bu aktör, dün de işsiz - güçsüz olmuştur. Ağrı günlerden, aylardan, senelerden, hattâ asırlardan beri... Onune gelen sömürüyordu onu. Hem de nasıl? Kamını bırakmaksızın. O debeleniyor, atamıyordu sırtından asalakları. Bağırarak kurd, tenya, fırın, solucan ne kadar parazit varsa ona musallat olmuşlardı. Kaşınıyor, kaşınıyordu...

Sizleri daha fazla merakta bırakmamak için, söyleyeyim, bu aktörün ismini:

İsmet Sungurbey...

Hukuk Fakültesi'nin ilimden başka herşeyle uğraşan bu hocası, dün de işsiz - güçsüz, açlıktan ölen vatandaş olmuştur.

«İşsiz... Açız... Nato, Amerika bizi soyuyor, sömürüyor.» diye bağırdı durdu. Beyazıt Meydanı'nda.

Yahu hoca! Senin işlerin o kadar çok ki, ilimle bile uğraşamıyorsun. Kıskırtmacılık deyip geçme. Bu iş hiç kolay değil. Onun için sen de, seninle birlikte bağır an diğer aktörler de, bunun için

geliyor bana..

Eserin «!» diğer oyuncularına gelince... Hep açlık, işsizlik, pahalılıktan yakındılar. Hele bir tanesi vardı ki, uzun uzun alkışlandı. Anadolu'dan bir ay evvel geldiğini, on günden beri de aç olduğunu söylüyordu.

Aç adam, birkaç tokun bir araya gelip bağırmasıyla, çıkarmıyacıkları tondaki sesiyle «Ben de askerlik yaptım, bu memleketin evladıyım» diye bağırmıyordu. Süflörlere ise, malum. Hikmet Kıvılcımlar ve diğerleri idi..

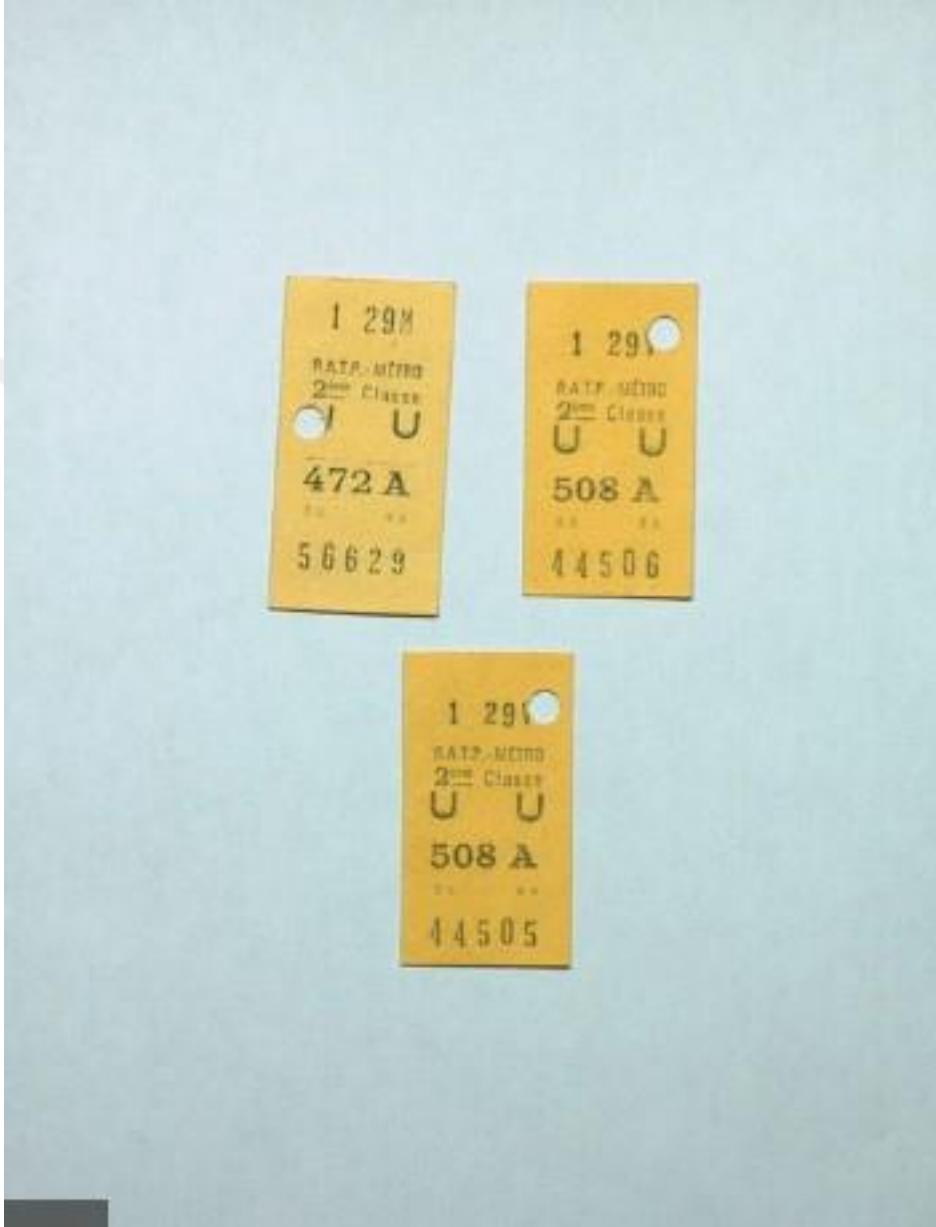
Konuşmasından sonra, uzun uzun gösterdiler seyircilere bu aktörü. Hattâ kürsünün üstüne çıkıp boy da gösterdi. Ben, önce o tip vatandaş kılığına bürünmüş, Muammer Karaca zannettim onu.

Solcular tarafından dün Beyazıt Meydanı'nda sahneye konan «İşsizlik ve pahalılıkla savaş miting»i oyununun rejisörlerinden müseccel komünist Hikmet Kıvılcım konuşuyor. FOTO: N. GİZ KAYA

Ek-17

Kaçış sürecinde kullanılan metro biletleri.

Ek-18

Alanya'dan kaçış için satın alınan teknenin satış senedi.

SATIŞ SENEDİ

Sahibi bulunduğum (7.35 x 1.95) ebadındaki
balıkçı kayığını motora ile beraber Mehmet Orhan
AKŞUNGUR'a sattım. Bedeli olan (11.250.-) onbir bin
ikiyüz elli lirayı nakten ve tamamen aldım. Kayık ve
motorun mülkiyeti ile hiçbir ilgim kalmadı.

45. Mayıs 1971

Adres: Rifat Kule

Rifat Kule

Rifat Kule

Kıvılcımlı'nın I. No'lu Sıkıyönetim Mahkemesi'ne yazdığı mektup.

Sayın Mükellek İstanbul İ. L. Kaymakamı
Mahkemesi Başbağkanı,
Sayın Yargıcım,
Adının karıştığını öğrendiğim 146. maddede
anlaşılması da görülmekte olan devâden başını
aldığımı söylüyor. Gerçekten hastalığı
gibi, tedavisi bulunmayan bir hastalıktır.
Bu bir mahkemeden başını değitim. Tedavisiz
Hastalığın bildiği gibi; tedavisi bulunmayan bir
hastalıktan Ötürü Türkiye'de ^{iki yıldan beri} 39 mükellef ve
4 markoz altında ameliyat geçiriyordum. Tür-
kiye'de başka hiç bir aygıt yapılamadığını
anlayınca, son bir umutla girmiş olursak,
Türkiye dışına daha ileri tekniğe sahip tıp dünyası-
na başvurmak istedim. Ancak, yıllardan
beri yapılış bütün pasaport talepleri
neticesi beldiğinden, başka bir yolla ~~sadece~~
ülkede ayrılma fikrime beldi. Yapıldı.
Çün gençlik muayenesinde ^{bulunmadığı}, hastalığın
mes'um ve çabuk gelişimine önlenecek hiç bir
tedbirin alınmadığını anladım. Ve bundan
~~sonra aldığım~~ bu kara toprağın tüm ölümlerini
gibi yaşadığım ülkemde gene böyle her şey vererek

yatmaya kararlıyım.

Varus beylerinden kedi niyazlanmalarıyla
yurt hareketi gösterilerine bakiyacak aulayda ve
niyazda defilim. Geliyorum. Saygılarımla.

Saygılarımla

1 Mahkeme

2 Aykırı

1 Cema.

1 Milliyet

1 Akşam

1 Hürriyet

1 Ortam

2 Lâhfe-Büme

10

Suriye Makamına Sunulan Bildiri ²⁸⁶

Doğum 1902, İstanbul. Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun teslim olması sürecinde, 1919 yılı- emperyalist işgalci Yunan ordusu, İngiliz sermayesinin (demiryolu, idman, gaz, su, hava, manganez, madenler ve benzeri alanlarda) en büyük yatırımları yaptığı belgesine dayanarak, ben Yürük Ali Efe'nin yanında fedai olarak Aydın Cephesi'nde savaşa katıldım. Cephe gerisine İtalyan askeri dost diye çağrılınca İstanbul'a döndüm. Tabip Askerî Mektebi'nden 1341 (1925) yılında mezun oldum.

Daha Tıbbiye'deyken sosyalist teori ve pratiğine bağlandım. Millî Kurtuluş Savaşı safhasına ulaşıldığında, Ankara'nın vadettiği sosyalizm yerine kapitalizm yoluna girmesi beni çok üzdü.

İkinci Dünya Savaşı'na dek birçok gayri resmi partiler altında sosyalist mücadeleleme devam ettim. Şimdi tarihlerini ve miktarlarını hatırlayamadığım kadar defalarca hapis cezaları aldım. En son 1939 yılında askerî isyana tahrikten bir 15 yıl daha Nazım Hikmet'le birlikte hüküm giydik. 1950 affıyla çıktık. Yaşamımı Türkiye dışında devam ettirdim. Türkiye'nin Demokrat Parti (D.P.) altında yabancı sermayeye ve emperyalizme borçlanarak bütün ekonomik ve politik varlığını hipotek ettiğini istatistikler ve belgelerle tespit edince, eski bir Kuvayı Milliye fedaisi olarak Vatan Partisi'ni kurdum (1954).

İdeoloji:

Antiemperyalizm ve anti feodalizm ilkeleri altında İkinci Kuvayı Milliyecilik Hareketi idi. Menderes-Bayar iktidarı, 1957 seçimlerinden sonra, özellikle Vatan Partisi'ne ve sosyalist çevrelere karşı baskıya geçti. Amerika'dan 300 milyon dolar koparmak için dış ve iç gerginliklere kalkıştı. Bir yanda Krugger'i Ankara'da ağırlamaya hazırlanırken; diğer yanda, Amerika Dışişleri Bakanı'nın Ankara'ya geldiği gün, bütün basında 36 punto yazılarla benim ve sosyalist arkadaşlarımın bağlarını suçlu olarak teşhir etti. Çok geçmeden, Ordu genç subayları, 1960 yılı 27 Mayıs darbesi ile DP iktidarını alaşağı edip Menderes ile iki bakanını astı.

Sosyalizm uğruna 50 yıllık mücadelede 50 yıla yakın hapis cezası giyip 22 yıldan fazla yattım. 50'ye yakın ilmi ve teorik yayınlar yaptım. Bunların en sonuncuları: "Tarih-Devrim-Sosyalizm", "İlkel Sosyalizmden Kapitalizme İlk Geçiş: İngiltere", "Uyanmak İçin Uyanmak, Uyanmak İçin Uyanmak", "Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi", "Bilimsel Sosyalizmin Doğuşu", "Oportünizm Nedir?", "Halk Savaşının Temelleri", "Devrimin Zorunluluğu" ve diğerleri.

"Lamaa Demokratik Zortlaga", "27 Mayıs'ın Eleştirisi", "Metafizik Sosyolojiler", "Gerekçe: Kuvayı Milliyeciliğin İhyası", "İkinci Kuvayı Milliyeciliğin (Mıllıf Birlik Komitesine Açık Mektuplar)", "Broeryalign: Geberen Kapitalizm", "Toplum Bilimlerinin Değişimi", "Anarşi Yok. 30 Yıl Derlemesi", "Proletarya Partisi'nin Programı ve Tüzüğü" gibi kitaplar, ben Türkiye'den ayrılana dek, kimisi yeni baskılar yapılarak satılmakta idi. "Sosyalist" haftalık gazetenin sahibi ve başyazarıyım. "Türk Solu", "Aydınlık-Proleter Dergi", "Aydınlık-Sosyalist Dergi" gibi süreli yayınlarda çıkan yazılarının, makalelerinin, İstanbul, Ankara, İzmir Üniversitelerinde verdiği konferansların, yaptığı seminerlerin, açikoturumların, yazdığı diğer makalelerin sayısını ben dahi bilmiyorum.

Bütün bu alanlarda ve yayınlarda işlediğin belirgin ton, teori açısından iki büyük noktada toplanabilir:

²⁸⁶ "Bu bildiri Haziran 1971 başlarında Şam'da kaleme alınmış ve Suriye makamlarına verilmiştir. Eldeki nüsha Orhan Aksungur el yazmasıdır. Suriye makamlarına verilen aslının kimin el yazısıyla olduğu belli değil. Herhalde Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın kendi el yazısı olmalı. 1/4/1977": Suriye Makamlarına Sunulan Bildiri, Uste Dr. HKA, Dosya no:37.

1- Türkiye gibi Yakın Doğu'nun antik medeniyetlerinden çıkagelmiş, daha doğrusu bir türlü çıkamamış, bu yüzden Batı kapitalizminin geniş yeniden fetihsel ekonomisine dahil olamamış ülkelerde: Batı'daki klasik Burjuvazi-Proletarya (yani modern işçi sınıfı) yanında, ayrıca, Antik medeniyetlere temel olmuş köklü üretim tabanında, Tefeci-Bezirgan ekonomisinin henüz tam anlamıyla yıkılıp yeniden kurulmamış Tarihsel Devrimleri (bir medeniyetin bütün sosyal sınıfları ile birlikte, en son ilkel sosyalist toplumlara doğru yakılması ve yeniden kurulması) içinde bir arada bulunmaktadır. Bu bakımdan geliştirilen sosyal tezahürler, Batı'daki basit sınıf ayırımından çok daha karışıktır.

2- Batı emperyalizmine karşı duran kapitalist büyük toprak sahipleri gibi klasik hâkim sınıfların dışında, bu iki sınıfın en kodamanlarını Bankalarda, Tröstlerde, Kartellerde, Konsorsiyumlarda, Holdinglerde toplamış olan Tekelci Finans-Kapital sınıfıdır. Geri ülkelerde de durum farklı değildir. Büyük merkezlerde yuvalanmış bulunan bu Modern Finans-Kapital sınıfı, geniş taşra kasabalarında ekonomi ve toplum üzerinde hala hâkim olan, derebeyi tiplerine benzeyen Antik Tefeci-Bezirgan sınıflar (Kur'an-ı Kerim'in özellikle Mekki Surelerinde şiddetle haram ettiği faizcilik ve vurgunculuk timsalleri) emperyalizmin yedek güçleridir. Türkiye'de Amerikan hegemonyası altında iktidara gelen DP, modern Finans-Kapital sınıfı ile antik Tefeci-Bezirgan sınıflarının çıkar ve ittifakının bir sentezidir. Bu gerici cepheye karşı en örgütlü ve güçlü güç, ordu gençliğidir.

Tek modern gayeli sınıf olan işçi sınıfını, köylü, esnaf, aydın gibi küçük burjuvazi ile rekabetçi (tekellere ve emperyalizme karşı vatanını, milletini savunan) sermayedarları Halkın Yedek Gücü olarak teşkilatlandırır ve harekete geçirirse, hem kazanılan ayaklanma iktidar yakalanmış olur, hem de ülkenin "muasır medeniyet seviyesi"ne ulaşma temposu hızlanır ve çabuklaşır.

Hizb'ül Baas'ın teorik yapısını takdir etmek isterim. Anlayış, gündelik işleyebildiğim pratik politikası yukarıda bahsettiğim görüşlerle yakın akraba gibidir. Hele Perik Hafız el-Esad'ın Le Monde gazetesine verdiği röportajını okuyunca bu noktadaki kanaatim daha da kuvvetlendi. Bu yüzden, Türkiye'den çıkmak zorunda kalınca, fikir ve ruhuna ilk tevacüh eden yer Suriye oldu. Zaten Hz. Muhammed'in "İnnemel müminune ihvetün!" prensibi dahilinde hepimizin aynı Osmanlı ailesinden bir etnis olduğumuz ve hele Suriye devrimcilerinin Osmanlı mütegalibe derebeyliğine ve komprador İttihatçı sultasına karşı yiğitçe mücadeleleri unutulamaz.

İsrail, bütün Türkiye halkının düşman gördüğü bir ülkedir. Türkiye ekonomisinin ve masonik yollardan politika, idare ve kültürünün Yahudi tesiri altında olduğu bir gerçektir. Türkiye'nin gururlu ve sol aydınları şöyle der: İsrail, Arap dünyasının belinin arkasına saplanmış bir emperyalist hançerdir. Bunun sebebi, Batı kapitalizminin can damarlarındaki akan kan olan Yakındoğu petrollerini Akdeniz'e getiren boru hatlarının çoğunun Filistin'den geçmesi ve bu petrol borularını İsrail gibi her an emperyalist silahlı müdahalesi ile desteklenebilecek bir bekçi köpeğinin kapitalizm için vazgeçilmez olmasıdır. Bu açıdan İsrail-Filistin meselesi, gerçekte Dünya Emperyalizm-Sosyalizm meselesidir ve öylece değerlendirilmelidir. Arap milleti, kimi derebeylerine rağmen, bu hakikatin farkına varmış ve pratiğine girmiş bulunmaktadır.

Emperyalizm, hele Amerikan CIA'sı, dünya tahakkümünü anlamak için son yıllarda geri ülkelere iki katlı felsefeler gibi iki merhaleli kargaşalıklar sokma usulünü kullanıyor. Endonezya'da kanlı facialar yaratan bu usul Türkiye'de de her 10 yılda bir denendi. 27 Mayıs 1960 ihtilali sürecini amortize etmişti. O zaman da Amerika (CIA), inkılapçı bağımsızlık hareketini bitirme, soldan gösterip sağdan vuran iki merhaleli, iki katlı oyununu yaptı. Bereket Ordu gençliği oyunu az çok engelledi. 27 Mayıs'tan sonra, Türkiye'de sosyalizm yanılmaktan çıktı. Bütün azınlıklara ve işçilere uyarıda bulundu. O zaman, Birinci Kurtuluş (Kuvayı Milliye) savaşında yenilenen Amerikan mandasına (İttihat ve Terakki Partisi), yoksa İngiliz mandasına (Hürriyet ve İtilaf Partisi) olan teslimiyetinin 1945 yılından beri üzü yayılmış, sonra yıllarca devam etmiştir.

Direnişin çabukluğu ile Amerikan Mandası bilincinde, Türkiye’de bütün radarları, ABC’li dalgaları, yabancı üsleri, askerleri, "Barış Gülleri" ve kovboy filmleri, sinema, Amerikan modası, hatta din perdesi altında CIA casus teşkilatları ve siyasi baskı mekanizmaları ile yerleşmiş olduğu gittikçe daha net anlaşılmaya başlandı. İlk tepki, Amerikan istihbaratı ile 6. Filo askerlerine karşı belirdi. Amerikan denizcileri denize atıldı. Amerikan elçisinin otomobili yakıldı. Amerikan elçilik binaları saldırıya uğradı. Aydınların ve gençliğin artan tepkisi olarak göze çarpan Amerikan düşmanlığı, 1970 Haziranında patlak veren işçi ayaklanmaları üzerine kesin hatlarıyla ortaya çıkıyordu. Gerek CIA, gerek onun yerli ajanları bu gidişatı önlemek ve saldırmak için çoğu aylak ajanlarla işbirliği yaparak "Kondo" yahut "Ergenekon Arslanları" yahut "Ülkü Ocakları" diye halkın alay konusu olmuş silahlı gruplar kurdu. Bunlara Alpaslan Türkeş gibi Kıbrıs’tan Türkiye’ye sokulup Harbiye’de ırkçı olarak yetiştirilmiş kimselerin kurdukları, sözde milliyetçi, gerçekte Amerikancı partiler eklendi. Kayseri’nin en zalim feodal tefeci-bezirgânlarından Peyzioğulları’nın yönettiği partiler desteklendi. Adalet Partisi’nin Amerikan şirketleriyle ortak Demirel’i hükümet eliyle, CHP’nin İnönü kanadı tarafından desteklenerek o "Kondo" gruplarla gizli ajanlar gün yüzüne çıkarılıp halk içinde ileri gençleri kurşunlayıp kaçmalarına gittikçe alıştılar.

Bu durumda ya ölmek ya da geri çekilip savunmaya geçmek zorunda bırakılan devrimci gençler, Filistin kampları ile temasa geçip Arap dünyasında gerilla metotlarını öğrenmeye başladılar. Son zamanlarda gençliğin arasına kışkırtıcı provokatörlerin sokulduğu ve gurur ve disiplinin dağıtılmaya çalışıldığı seziliyordu. Bununla birlikte, Ordu gençliği ve tabana Birinci Kurtuluş (Kuvayı Milliye) geleneğinin Amerika’ya karşı ikinci ve daha gururlu bir Halk Kurtuluş Savaşı isteğini arttırarak benimsemeye başlıyordu. 27 Mayıs Anayasası, Türkiye’nin "Sosyal Cumhuriyet" olduğunu ve milletin, halkın "Direnme Hakkı"nın kutsallığını yazıyordu. Ordu Vazife Talimatnamesi, Orduya Anayasayı "korumak ve kollamak" görevini veriyordu. AP iktidarı ve bütün tefeci-bezirgân ve finans-kapital siyasi partileri gençliğe karşı uyguladıkları şiddet ve baskıyı, ordu gençliğine ve tabanına karşı da uygulamak zorundaydılar. O sebeple, ordunun tarafsız kitlesini tedirgin etmek için Kürt meselesini ve vakitsiz patlamaları kışkırtıyorlardı. Bu kasıt tutmayınca, iki aşamalı bir ordu müdahalesi planlandı. Ordu içindeki ilericilere devrimci sol bir hareketi birlikte, ordu hiyerarşisi bozulmadan, başta Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları gelmek üzere müdahale yolu uygun görüldü.

İlericileri kuvvetlerine güvenerek bu yolu tuttular. 1960’ta 27 Mayıs’taki devrimci kanadın, 1963’te 21 Mayıs’ta "geciktirme" hatasına, 1971’de 12 Mart "muhtırasına" kadar çeşitli dönemlerde bu tür hareketler oldu. Hareket, 9 gün sonra, bir albayın ihaneti ile CIA ve yerli ajanların Ordunun tepesindekileri ikiye bölmeye çalışması sonucu durduruldu. O zaman, "İkinci baskı" uygulandı. 12 Mart Muhtırası bu anda oldu. Birinci madde: Parlamento, Hükümeti ve siyasi partileri güçsüz saydı. İkinci madde: "İnkılap kanunlarına uygun olarak yeniden düzenlenmesini" istedi. Bu yapılmazsa, Ordu’nun resen idareye el koyacağı 3. madde ile ihtar edildi. AP’nin Demirel hükümeti istifa ettirildi. Böylelikle vakit kazanan gerici elemanlar, aldattıkları Ordu ilericilerini ani bir baskınla tasfiye ettiler. Suçladıkları Parlamentodan en ağır baskı yasalarını ve kararlarını çıkarttılar.

Bu oyun, Türkiye'nin finans-kapitalistlerinin, dünya finans-kapitalistlerinin emriyle oynadıkları bir aldatmacadır. Ancak, "Yalanın mumu yatsıya kadar yanar". Türkiye en ağır bir iktisadi buhran içindedir. 21. yüzyılın sonuna kadar ödenemeyecek dış borçlara boğulmuştur. Sanayi, finans-kapitalin elinde, yabancı şirketler ve devletlerin ellerinde olduğu için, ziraat da birkaç bin tefecinin traktörleri ile kökleri kazınan köy nüfusu ve çok hızlı artan nüfus nedeniyle şehir varoşlarına "gecekondu"lar ve işsizlerle dolmuştur. Yarın milyonlarca işçi Avrupa'ya iş bulmak için gitmek zorunda kalacaktır. Bir milyon işçi ise başka ülkelere kaçmak için iş bulma kurumları önünde rüşvet vererek nöbet sırasını bekliyor. Her yıl 400 bin kadar artan 2.5 milyon işsiz-yoksul artışı var. Öte yandan, dev tüccarlar 40-50 büyük yahut az sayıda firmanın döviz kaçakçılığı ve fatura oyunları ile her yıl artan açıklarını, yanan ticaret ayağı açıkları ile kapatmaya çalışıyor. Bu yüzden Türkiye finans-kapitalistleri NATO, CENTO, SEATO çerçevesinde Avrupa Ortak Pazarı'na ve parlamentolarına, cankurtaran simidine sarılmış durumdadır. Satılan milli menfaat ve sanayi parçalanmaktadır.

Bu çıkmaz, basit bir kukla olan Nihat Erim hükümeti veya sıkıyönetimlerin drakonyen kanunları hiçbir zaman çözüm getiremez. Zira bu ekonomik ve sosyal sorunları tamamen dinamitleştirir. Rejimin tek umudu, Amerika'ya ve onun Türkiye'deki Siyonist ve Masonik kollarına yaranmaktır. Bu ise, ülkede daha korkunç devrimlere zemin hazırlamaktan başka bir sonuç veremez. Devrimcileri çoğaltır, ilericilere yeni ufuklar açar. 12 Mart Muhtırası henüz mantıki neticelerini vermemiştir. Asıl gerginlik, söz edilen "reformlar" geldiğinde başlayacaktır.

Tepeden inme hareketlerin yaratacağı sonuçlar, ordunun ilerici güçlerini ileride daha tedbirli olmaya zorlamaktan geri kalmayacaktır. Gençlik ise, bir daha geri dönülmez bir şekilde sosyal problemlerin içindedir. Dini hislerin CIA ajanları tarafından istismar edilmesinin de bir sınırı olacaktır. CIA, petrol şeyhlerinin parasını kullanarak gericiliği desteklese de, bu durum bir avuç kişinin "aylak askerliği"nden öteye geçemeyecektir. Menderes, ordunun demokratik eğilimi ile, Demirel ise sosyalist eğilimi ile karşı karşıya kaldı. Aradaki fark 10 yıl içinde kendini gösterdi. Hakikat şudur ki (Mecelle'nin dediği gibi): "Bir şey zıddına vardığında, sonuca ulaşır."

B İ L D İ R İ

Doğum: 1902, İstanbul. Birinci Emperyalist Evren Savaşı Osmanlı İmparatorluğunu Miltareke ile teslim olmaya zorlarken, 1919 yılı Emperyalist meşesi Yunan ordusu, İngiliz sermayesinin (Demiryolu, Liman, Gaz, Su, Tala, Manganez, Madenler ve ilh. gibi alanlarda) en kesif yatırımlar yaptığı Ege-İzmir bölgesine çıktığı gün, ben Yürükeli Çeşesinde fedai olarak Aydın Cephesinde savaşa katıldım. Cephe gerisine İtalyan askeri dost diye geçirilince İstanbul'a döndüm. Tıbbiye'i Askeriyye'i Şahane'den 1341 (1925) yılı mezun oldum.

Daha Tıbbiye'de iken Sosyalizm teori ve pratiğine bağlanıyordım. Milli Kurtuluş Savaşı safere ulaştı, Ankara'nın vaat ettiği gürdünü Sosyalizm yerine Kapitalizm yoluna girişi beni çok etkiledi.

İkinci Cihan Savaşına dek çok gayrimüslim partiler altında Sosyalizm mücahedeine devam ettim. Şimdi tarihlerini ve miktarlarını hatırlıyamadığım kadar defalarca hükümler giydim. En son 1939 yılı askeri isyana tahrikten bir 15 yıla daha Nâzım Hikmet'le birlikte hüküm giydik. 1950 affı ile çıktık. Nâzım Türkiye dışına kaçtı. Ben Türkiye'nin Demokrat Parti (D.P.) altında yabancı sermayeye ve emperyalizme borçlanarak bütün ekonomik ve politik varını ipotek ettiğini istatistikleri ve belgeleri ile tespit edince, eski bir Kuvayimilliyecilik savatçısı sıfatı ile Vatan Partisi'ni kurdum (1954). 64-----

---- İdeoloji: Antiesperyalizm ve Antifeodalizm giarları altında İkinci Kuvayimilliyecilik Seferberliği idi. / Menderes-Bayar kliği, 1957 seçimlerinden sonra, özellikle Vatan Partisi'ne ve Sosyalist tenayüllere karşı tedhişe geçti. Amerika'dan 300 milyon dolar kopartmak için ikiyüzlü dış ve iç şantajlara kalktı. Bir yanda Krugge'i Ankara'da karşılamaya hazırlanırken; ötede, Amerika Büyükelçisi Bakanı Ankara'ya geldiği gün, bütün basınla 36 punto yazılarla benim ve sosyalist arkadaşlarımla bağlarımızı güçlü olarak tefahit etti. Çok geçmedi, Ordu gençliği, 1960 yılı 27 Mayıs varuşu ile DP iktidarını eleştirdi edip Menderes ile iki bakanını astı.

Sosyalizm uğruna 50 yıllık mücahedeinde 50 yıla yakın hüküm giyip 22 yalden fazla yattım. 50 ye yakın ilmi eser yayınladım. Bunların en sonuncuları: "Tarih-Devrim-Sosyalizm", "İlkel Sosyalizmden Kapitalizme İlk Geçiş İngiltere", "Uyanmak için Uyanmalı, Uyanmak için Uyanmalı", "Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi", "Bilimsel Sosyalizmin Doğuşu", "Opportunizm Nedir?", "Halk Savaşının Fıratları", "Devrim Sor-

lanması - Demokratik Zorlanma", "27 Mayıs'ın Eleştirisi", "Metafizik Sosyolojiler", "Gerekçe: Kuvarizmilliyecilik", "İkinci Kuvarizmilliyecilik (Millî Birlik Komitesi Açık Mektupları)", "Emeryalizm: Gebaren Kapitalizm", "Toplum Bilimlerinin Belirli", "Anarşi Yok, Büyük Derlenme", "Proletarya Partisi'nin Programı ve Müddü", ve ilh. gibileri halen, ben Türkiye'den çıkıncaya dek, kimisi yeni baskıları yapılarak satılmakta idi. "Sosyalist" haftalık gazetesinin sahibi ve başyazarıyım. "Türk Solu", "Aydınlık-Proleter dergi", "Aydınlık-Sosyalist dergi" gibi mevkutelerde çıkmış etütlerinin, makalelerinin, İstanbul, Ankara, İzmir Üniversitelerinde verdiği konferansların, yaptığı seminerlerin, açış oturumların, yazdığı diğer makalelerin sayısını ben dahi bilmiyorum.

Bütün o münadele ve yayınlarla işlediğim başlıca tema, teori açısından iki büyük noktada toplanabilir:

1- Türkiye gibi Yakındoğu'nun antika medeniyetlerinden çıkagelmış, daha doğrusu bir türlü çıkmamış, o yüzden Batı kapitalizminin Geniş Yeniden İstihsal ekonomisi önünde sümürgeleşme sürecine girmiş ülkelerde: Batı'daki klasik Burjuvazi-Proletarya (yani modern işveren-işçi sınıfları) yanında, ayrıca, Antik medeniyetlere temel olmuş Küçük Üretim tabanı üzerinde, Tefeci-Bezirgân ekonomisinin mütemadiyen yıkılıp yeniden kurulmuş Tarihsel Devrimler (bir medeniyetin bütün sosyal sınıfları ile birlikte, en son ilkel sosyalist toplumlarca yıkılması ve yeniden kurulması) sistemleri içinde Berebeyileşme ile sona ermiş Tefeci-Bezirgân Sınıfları vardır. Bu bakımdan geliştirilmiş ülkelerin sosyal tezadları, Batı'daki basit sınıflar aevagından çok daha karmaşıktır.

2- Batı Emeryalizmine esil hükmeden artık (Kapitalist - Büyük Sınıf Sahipleri) denilen 19. yüzyılın klasik hâkim çift sınıflı değil, bu iki sınıfa en kodanması rını Bankelerde, Tröstlerde, Kartellerde, Konzernlerde, Holdinglerde domas topla etmiş Tekelci Finans-Kapital güvencesidir. Gari ülkelerde de esil gariciliğin en Önemli: Büyük merkezlerde yuvalanmış bulunan bu Modern Finans-Kapitaldir. Ama ülkenin geniş taşra kasabalarında ekonomisi ve topluma hâlâ hükmeden agraf, âyan, derebeyi tiplerine karnış Antika Tefeci-Bezirgân sınıfları (Kur'an-ı Kerim'in Ribâ diye üsallikle Mekki Sürelerde şiddetle Harâm ettiği faizcilik ve vurgunculuk müessesileri) emeryalizmin Yedek güvencesidir. Türkiye'de Amerikan hegemonyası altında iktidara gelen DP o iki (modern Finans-Kapital güvencesi ile antika Tefeci-Bezirgân sınıfı) nın partizan kayıtsız ittifak ve tehekkül'lerinin siyaset sentesidir. Bu İrtica cephesine karşı Vurgucu güc (Ordu gençliği): başta en teşkilatlı ve güçlü

tek modern sosyal sınıf olan işçi sınıfını Osmanlı ve bütün küçükburjuva (Köylü, Banaf, Aydın, vb.) ^{ve} serbest rekabetçi (tekelci kodamanlara ve emperyalizme karşı vatani, milleti satmıyacak) sermayedarları Halkın Yedek Gücü olarak teşkilâtlice tutar ve harekette desteklerse, hem kazanılan siyasî iktidar yıkılmaz olur, hem Ülkemizin "müasir medeniyet seviyesi" ne ulaşma temposu büyüür, çabuklaşır.

Hizb'ül İslam'ın teorik yapısını etüd etmek isterim. Ancak, gindiye k dok idiyebilirdiğin pratik politikası yukarıda üstleniye çalıştığın görüşleriyle yakın akraba gibidir. Hele Ferik Hafız el Hasat Hasretlerinin son fransızca Le Monde gazetesine verdiği röportajını okuyunca o noktadaki kanaatin daha da kuvvetlendi. Onun için, Türkiye'den çıkarak korunda kalınca, fikir ve ruhuna ilk tevârüt eden Suriye oldu. Zaten Hz. Muhammed'in büyük "İnnel İslamüne ihye!" prensibi, daha dün hepimizin aynı Osmanlı cümlesinde bir cümle olduğumuz ve hele Suriye devrimcilerinin Osmanlı militarist cerebeyliğine ve kompredor ittifakçı zülmüne karşı yığitçe mücadelaları unutulmazdı.

İsrail bütün Türkiye halkının düşman görüldüğü bir ülkedir. Bütün Türkiye ekonomisinin ve masonik yollardan politika, idare ve kültüründün Yahudi tesiri altında ezildiği bir gerçektir. Türkiye'nin quarlu ve sol aydınlarına göre: İsrail, Arap dünyasının belinin arkasına çekilmiş bir emperyalist kumardır. Çakallı sebeci, Batı kapitalizminin candaşlarındaki akar kanı olan Yakındoğu petrollerini Akdeniz'e getiren payplaynlerden çoğunun Filistin'den geçmesi ve bu petrol borularına İsrail gibi her an Emperyalist silâhlı müdahalesi ile desteklenebilecek bir bekçi küpeğinin kapitalizm için vazgeçilmez oluşudur. Bu açıdan İsrail-Filistin meselesi, gerçekte Dünya Emperyalizm-Sosyalizm meselesidir. Ve öylece çözümlenebilir. Arap milleti, kini cerebeylere rağmen, bu hakikatin ışığına ve pratiğine girme bulamıyor.

Emperyalizm, hele Amerika U.S. (CIA), dünya tehakkümünü sağlamak için son yıllarda geri ülkelere iki katlı füzeler gibi iki merhaleli kargışalıklar sokma usulünü kullanıyor. Endonezya'da kanlı fâcialar yaratan bu usul Türkiye'de de her 10 yılda bir denendi. 27 Mayıs 1960 ihtilâli muhakkatı amortise etmişti. O zaman da Amerika (CIA), inkılâpçı bağlatıp mürteci hizir bitirme, soldan güsterip sağdan varma gifte merhaleli, iki katlı oyununu yaptı. Bereket Ordu gençliği oyunu as çok ünlüdi. 27 Mayıs'tan sonra, Türkiye'de Sosyalizm yasak edilmekten çıktı. Bütün aydınları ve işçileri uyarıya bağladı. O zaman, Birinci Kuruluş (Kuvayimilliye) savaşında Salanan Amerikan Mandası mı (İttihat ve Terakki Partisi), yoksa İngiliz Mandası mı (Hürriyet ve İtilaf Partisi) olalım teelinin 1945 yılından beri üçer yavaş, sonra yıl-

dırın çabaklığı ile Amerikan Mandesi bîgiminde Türkiye'de bütün radarları, ABC'li şeleri, yabancı uzmanları, askerleri, "Barış Gündüzleri" ve kovboy, sinema, Amerikan modası, hatta din perdesi altında CIA casus teşkilâtleri ve siyaset bezirgânlıkları ile yerleşmiş bulunduğa gittikçe daha acı acı anlaşılmaya başlandı. İlk tepki Amerikan İstihbaratı ile 6.Filo gösterilerine karşı helirdi. Amerikan denizcileri denize atıldı. Amerikan elçisinin otomobili yakıldı. Amerikan müesseseleri Erşelendi. Aydınların ve gençliğin akedlmesi olarak gûze çarpan Amerikan düşünceliği, 1970 Haziranında patlak veren içki ayaklanmaları üzerine kesin safnasına giriyordu. Gerek CIA, gerek onun yerli uçakları bu gidişi önlemek ve yaldırmak için çoğu aylıklı ajanlarla işsiz lümpenlerden derlenmiş "Komando" yahut "Erşeneken Arşeneleri" yahut "Ulku Ocakları" diye halkınaley mevzuu olan silâhlı emperyalist çeteleri kurdu. Bunlara Alpaslan Türkoğ gibi Kıbrıs'tan Türkiye'ye sokulup Harbiye'de irkâğı olarak yetiştirilmiş kinselerin kurdukları eşde milliyetçi, gerçekte Amerikancı partiler, Kayseri'nin en zalim feodal Tefeci-Bezirgânlarından Peyaoğulları'nın Şüven Partileri maske edildi. Adalet Partisinin Amerikan şirketlerinde ortak Demirel'i hükümet eliyle, CHP'nin İnşâat kensuı tarafsız görünerek o "Komando"kalıklı gıeli ajanların güm ortası, halk içinde ileri gençleri kurşunlayıp kaçmalarını gittikçe azı azdırdılar.

Bu durumda ya ölmek, ya aspru müdafese geçmek zorunda bırakılan devrimci gençler, Filistin seveççileri ile temasa geçip Arap düşünceinde gerilla metotlarını öğrenmeye giriştiler. Son zamanda gençliğin arasına kıskırtıcı provokatörlerin sokulduğu ve şuur ve disiplin dıgına itilmelerin çoğaldığı seziliyordu. Bununla birlikte, Ordu gençliği ve tabanı Birinci Kurtuluş (Kuvayimillîye) geleneğinin Amerika'ya karşı İkinci ve daha şuarlı bir Halk Kurtuluş Seveği isteğini şüatle benim siyordu. 27 Mayıs Anayasası: Türkiye'nin "Sosyal Cumhuriyet" olduğunu ve milletin, halkın "Birleşme (Muhalefet) Hakkı"nın kutsiyetle tanıdığını yazıyordu. Ordu Vezife Talimatnamesi, Orduya Anayasayı "korumak ve kollamak" görevini veriyordu. AP iktidarı ve bütün Şteki Bezirgân ve Finans-Kapital siyasî partileri gençliğe karşı tatabik ettikleri Şiddetli ve soyaslaştırmacı illegal tehakküm ve baskıyı Ordu gençliğine ve tabanına karşı yûrütülüğe geçirmekten âcındı. O sebeple, Ordunun tarafsız kitlesini tedirgin etmek için Kûrt meşalesini ve vakitsiz patlamaları kıskırtıyorlardı. Bu kasıt tutamayınca iki narhaleli ordu müdahalesi plânlandı. Ordu içindeki ilericilere devrimci sol bir hareketi birlikte, Şûm hiyerarşî bozulmadan, başta Genel Kurmay Başkanı ve Kuvvet Komandanları şelnek üzere yapma yolu uygun gösterildi. Ordu 1-

ilericileri kuvvetlerine, haklılıklarına güvenerek bu yolu tuttular. 1960 da 27 Mayıs'larındaki daha devrimci kanunlar, 1963 te 21 Mayıs'larındaki "geciktirme" hatasına 1971 Mart 12 "Muhtıra" cıları da düştüler. Hareketi 9 gün sonraya bırakınca, bir mütereddidin ihaneti ile CIA ve yerli ajanları Ordunun tepesindekileri iki yüzlü davranmaya çekebildi. O vakit, 2 "İkinci basamak" tatbik edildi. 12 Mart Muhtırası üç madde oldu. Birinci madde: Parlamento'ya, Hükümeti ve Siyasal Partileri suçlu saydı. İkinci madde: o suçun "İnkılâp kanunlarına uygun" olarak idare edilmesini, gene Partiler Hakkı kanununa istenilen "Parlamento" den istedi. Bu yapılmassa Ordu'nun resen idareye el koyacağı 3. madde ile intar edildi. AP'nin Demirel Hükümeti istifa ettirildi. Böylelikle vakit kazanan gerici elemanlar aldattıkları Ordu ilericilerini âni baskınla tepeden tasfiye ettiler. Suçluları Parlamantodan en ağır Sıkıyönetim kanunlarını ve kararlarını Nihat Erkin Hükümetine x çıkarttılar.

Bu oyun, Türkiye Finans-Kapitalistlerinin, dünya Finans-Kapitalistlerinin emriyle oynadığı bir aldatmacadır. Ancak, "Yalancının suunu yatağına kadar yazar". Türkiye en müthiş bir iktisadi buhran içindedir. 21. yüzyıl sonuna dek ediyemiyecesi dış borçlara boğulmuşur. Sanayi, Finans-Kapital elinde, yabancı kumpanya ve devletlerin mülkade ettikleri istat tufeyli biçiminde olduğu için, ziraat te birkaç bin tefecinin traktörleri ile kökleri kazınan köy nüfusu ve çok çabuk artan nüfus büyük şehir varoçlarına "gecekond" lar ve eş işsizlerle doldurdu. Yarın milyon işçi Avrupa'ya çık atı. Bir milyon işsiz dışarıya kaçmak için İş Bulma kurumları önünde rüfvet vererek mübet sırası bekliyor. Her yıl 400 bin kadar artan 2.5 milyon işsiz-yoksul MMY sürünüyor. Otede dış ticaret 40-50 Yabudi yahut selex firmasının döviz kapakçılığı ve fatura oyunları ile her yıl artan açıklarını, yasa EMT ayn açıkları ile yarıştırıyor. Onun için Türkiye Finans-Kapitalistleri Nato-Cento-Sesto sırında Avrupa Ortak Pazarı'na ve parlamantolarına, cankurtaran simidine sarılarda sarıldılar. Satılmadık millî senfaat ve sanır bırakmadılar.

Bu çıkmasa, bayağı bir kukla olan N. Erkin Hükümeti veya Sıkıyönetimlerin drakonyen kanunları hiç bir çıkar yol getiremez. Tersine ekonomik ve sosyal tezatla ra bhabüttün dinamikteştirir. Rejimin tek unudu, Amerika'ya ve onun Türkiye'deki saatik ve nasconik kollasına yaranaktır. Bu ise, mealekette daha korkunç devrialere menin hasırlanaktan başka sonuç veremez. Devrimcileri çoğaltır, ilericiliğe yeni ufuklar açar. 12 Mart Muhtırası henüz mantiki neticelerini vermemiştir. Asıl çingar, sıra sözü edilen "Reform" lara gelince

kopacaktır. Tepeden inme diktyatörlüğün yirtıcılığı Ordunun ilerici güçlerini ileride daha tedbirli olma zorlaşmadan geri kalıyacaktır. Gençlik ise, bir daha geri dönüşüne sosyal problemlerin içinde-
dir. Pini hırsları CIA ajanlarının istisnai etkilerinin de bir haddi gelecektir. CIA, petrol şeyhlerinin maskesini kullanarak da, gerici-
lik bir kaç satılık kişinin "ayıklı asker"liğinden öteye geçememiştir. Menderes Ordunun Demokratik eğilimi ile, Demirel Soyvalist eğilimi ile kargılandı. Aradaki fark 10 yılda kendini gösterdi. Haksız baş-
kı ile (Mecelle'nin dediği gibi): "Bir şey aykır oldu, müttefi o-
lur".

Ek- 21.

08 Şubat 1928 tarih ve 6161 numaralı kararname. Bu karar ile Hikmet Kıvılcımlı eğitimine devam edebilmiştir.

08 Şubat 1928 tarih ve 6161 numaralı kararnameye zeyildir. Komünist propagandasıyla İstiklal Mahkemesi'nce mahkûm edilen ve yeni ceza kanununun mer'iyata vaz'ından sonra müddet-i mahkûmiyeti bir günlük hapis cezasına tenzil olunan Tıp Fakültesi son sınıf talebesinden 68 numaralı Hikmet Hüseyin Efendi'nin emsaline bahşolunan müsaade ve vehb ile mektebe devamına müsaade olunması, Maarif Vekâleti Celilesi'nin 20 Şubat 1928 tarih ve 591 numaralı iktimasında tasvip ve kabul olunmuştur. 22 Şubat 1928 (İMZALAR)

Reis-iCumhur

MustafaKemal

Başvekil

İsmet

AdliyeVekili

Müdafaa-iMilliyeVekili

DahiliyeVekili

HariciyeVekili

MaliyeVekili

MaarifVekili

NafiaVekili

İktisatVekili

Sihhat ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili

Ek- 22.

16.07.1929'da İzmir Ağır Ceza Mahkemesi'nde, dört seneden dört buçuk seneye kadar hapse mahkûm olan yirmi dört komünistin Mahkeme-i Temyize Gönderdikleri Lâyiha'nın Sureti.

29.07.1929, Milliyet Gazetesi.

TEMYİZ LÂYİHASI

Mahkeme-i Temyiz Ceza Dairesi

Riyâset-i Aliyesine

Müvekkillerimiz, İcra Vekillerini cebren iskata teşvik cürmünden dolayı, İzmir Ağır Ceza Mahkemesi'nce icra kılınan muhakeme neticesinde, Türk Ceza Kanunu'nun 147'nci maddesinin delâletiyle 171'inci maddesinin ikinci bendine tevfikân muhtelif cezalara mahkûm edilmiş olmaları itibarıyla hükm-ü mezkûra adem-i kanaatle temyiz eder ve bu bapta esbab-ı kanuniyeyi arz eyleriz. Şöyle ki:

Mahkeme, mücrimiyet kararında esbâb-ı sübutiye olarak şu esasa isnad etmiştir:

1. Maznunlardan yekdiğerlerinin ifadelerini itmam ve teyîden bertafsil vuku bulmuş ikrar ve kanaatleri ve ifade-i evveliyelerindeki sarîh beyanatları.

2. Evrak meyanında mevcut zabıt varakaları.

3. Evrak meyanında mevcut ve bir kısmı tarafından tasvîd, bazıları tarafından tebyiz ve bazılarının hânelerinde ve üzerlerinde zuhur eden ve bazıları tarafından makine ile teksir edilerek bazıları tarafından mevâk-i muhtelifeye atılan beyannameler.

4. Hikmet Bey'in külliyyen inkâr-ı cürüm etmekte ise de, maznunlardan Ahmet Kaya, Şükrü ve Niko Efendilerin ifade-i evveliye ve istintakkiyelerindeki sarîh ve muvazzaf ikrarlarına karşı mumaileyhin ikrarının bir kıymeti olamayacağı.

5. Maznunların ifade-i evveliye ve istintakkiyelerinin darbe ve kerhe müstenit bulunduğu dair olan müdafaaları kavî-i mücerrede inhisar edip, tayin-i delâil ile teyid etmesinden ibarettir.

Mahkeme, yukarıda hülâsa ettiğimiz esbâb-ı sübutiye mücrimiyete kâfi görmüş ve müvekkillerimizin mahkûmiyeti cihetine gitmiştir. Ve mücrimiyeti ihtiva eden esasın İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskata teşvik fiilinin faili olarak gösterilen müvekkillerimize tatbik olunan Türk Ceza Kanunu'nun 147'nci maddesi ile 171'inci maddesinin ikinci bendi sarahati ki, anâsır-ı cürmiyeye nazaran:

a) Gizli bir ittifak;

b) Bu gizli ittifakın İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskata teşvikiye matuf;

c) Bunun için vesait-i mahsusa;

d) Kasd-ı cürmî;

Bir kere mahkûmiyeti icap ettiren İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskata teşvik cürmünün lüzûm-ı vücudunu ve anâsır-ı cürmiye itibarıyla tetkik edilmesi lazım gelen esasât-ı kanuniyenin işbu hâdisât-ı cezâiyede mevcudiyeti meselesi tetkik edilmek, kasd-ı cürmî ile tatbik edilen madde-i cezâiyenin anâsır-ı cürmiyesi üzerinde durulması gerekmektedir. Mahkeme karar verirken nazar-ı dikkat ve tezekkûre alınması gereken hususât-ı cezâiye dikkate almamış ve gayr-i müsbet ve garr-i vâzih esbâb-ı mucibe-i kanuniyeyi içermeyen delâil-i mücerrede ile hüküm vermiş olduğuna şüphe yoktur. Ferdi cezalandırmak adaleti icra etmektir; hakkı yerine getirmektir.

Hayra karşı hayır, şerre karşı şer ile mukabele etmek hepimizin idrak ve vicdanında mevcuttur. Kuvve-i muharrike ve mümeyyize sahibi olan insan, kendi fiillerinden sorumludur. Bu sorumluluk, insanın görevleri ile irade ve ihtiyarından doğar. Cezalandırma, bu sorumluluğu teczimden ibarettir. Müvekkillerimize isnad edilen cürmün delilleri, cebren iskat ve teşvike matuf delillerle desteklenmiş olmalıdır. Malumdur ki, her cürmün bir işleyiş şekli vardır. Ancak bu cezalandırma, adalet ve ahlak kuralları çerçevesinde olmalıdır.

Cezalandırma kanunlarının uygulanabilmesi için insan fiillerinin ahlaka ve adalete aykırı olması gerekir. Ahlaka ve adalete aykırı olan hareketlere karşı, menfaat-i umumiye'yi düşünsek bile, kanunen ceza uygulanamaz.

O fiil ve hareket intizam-ı umumiye'yi ihlal eden neviden olması iktiza eder. Sâlisen, mücazât ne adaletin ne de lüzum-ı hâcetin fevkine çıkmalıdır. Bu esas-ı cezaiye ile cürmün tarifini yapmak ve müvekkillerimizin mahkûmiyetini istilzâm eyleyen hâdisât-ı cezaiyeden cürmün mevcut olup olmadığını tetkik etmek de adalet iktizasındadır. Cürüm, bir şey yapmak yahut yapmak üzere âsâyiş ve intizam-ı içtimaiyeyi muhafaza zımında evvelâ kanundadır.

Tahrir ve tehdit-i teyid edilmemiş birinin hilâfında cevaz-ı kanun olmaksızın vuku bulan fiil ve harekettir. Şimdi âsâyiş ve intizam-ı içtimaiyeyi muhafaza için garr-ı kanuni cezanın maksad-ı aslîsini gösterir cürmün mahiyetini heyet-i içtimaiyenin ahenk ve intizamını ihlal eylemesindendir. Mücerred ahlak ve ahenk ve intizam mülâhazasına mebnidir ki, kanun tehdit ve mücazatta o hareketi men' eder. Heyet-i içtimaiye namına ikame-i dâvâyâ sebebiyet veren cürmün mahiyeti de budur.

Müvekkillerimizin cebren İcra Vekilleri Heyeti'ni iskat ve teşvik cürmünde vâzi-i kanunun esasât-ı cezaiyenin bu kabul ettiği kavaid-i cezaiyeyi mücrimiyet kararında dermeyan olunan kerhe müstenit ve bu kerhin kanunen lâzım-ı sübut olan bir tetkikat-ı kanuniyeyi ihtiva etmeyi icap eden noktaları nazar-ı dikkate almayarak kav-ı mücerrede müstenit denecek ve medar-ı hüküm olmaktan uzak olan polis tahkikatına ve bu tahkikatın bir şekli olan tahkikat-ı istintâkiye ile anâsır-ı cürmiyenin kabul ve kasd-ı cürmünün vücudunu teyid sadedinde delâil-i gayr-ı sübûtiye serdile hüküm vermek garabetini gösteren Mahkemenin şu hükmünü serâpâ muhâlif-i kanundur.

Hakikat-ı cezâiyece herkesçe malumdur ki, cürümde bir fiil-i hâricinin vücudu şarttır. Bilhassa cerâim mücerred, kasıt ve tasavvur ve tasdim olmakla bile müstelzim-i mücazât ve tehdit olamayacağını kabul eden nazariyat-ı cezaiye kanunu ile ceza efrâdın ef'âlile tezahür eden muamelâtını taht-ı inzibât'a almakla mükelleftir. Umûr ve ahvâl-ı bâtulayı tetkik ve tenzime memur değildir. Şu kavâid-i cezaiye karşısında anâsır-ı cürmiyeyi ihtiva eden kasd-ı cürmünün müvekkillerimize isnâd edilen hâdise-i cezâiyede lüzum-u vücudunu kabul edecek ufak bir emâre-i kanuniyeye tesadüf olunmadığı halde, akıl, mantık ve serahat-i kanuniyeyi ve nazariyat-ı cezâiyye ile terfîk kabul etmeyen bir şekil-i cezâiyede kasd-ı cürmî, mevhum bir kasd-ı cürmî ve dûçâr-ı mahkûmiyet muhalîf-i adalettir.

Herhangi bir şahsın mücrimiyetine hüküm verebilmek için, rûkn-i kanunî, rûkn-i âdî, rûkn-i manevî ile memzûç bir fiil-i cürmünün ika'edilmiş bulunması ve o fiilde anâsır-ı cürmiye ve delâil-i sübûtiyenin cem' ve tasrihi muktezidir ki, bu da müvekkillerimizin mahkûmiyetini istilzam eden hâdise-i cezaiye ile terfîk kabul etmez. Böyle muhâlif-i kanun bir hüküm ile mahkûmiyetleri karşısında, gerek vazi-i kanun gerekse vicdân-ı beşeriyetin ağlayacağına şüphe yoktur.

Burada müvekkillerimizin mahkûmiyeti ve kendilerine isnâd edilen cürmün mahiyeti bir cerâim-i siyasiyedir. Dâhilen şekli Hükûmete ve Hükûmetin teşkilâtına, efrâdın hukuk-u siyasiyesine ve hukukun suret-i istimaline ait cerâim bu misillü tecavüz ve ihlâllerin suret-i ef'alleri vesâit-i icraiyelerini o kadar derin bir tetkik, o kadar nâfiz bir nazara, o kadar yüksek bir esas taalluk eder ki, İcra Vekilleri Heyeti'ni iskata teşvik ve gizli bir ittifakın ve bu mecrâyâ ait icraâtını ve aynı kasıtle vâki harekâtın esbâb ve avâmil-i cezaiyesini, Mahkeme mücrimiyet kararında zikir ve tasrih edemediği gibi, yok olan bu delâil, tahkikat-ı iptidâiyede cebir ve kerhe müstenit ve beşeriyetin vicdanını titreten işkencesi ile bir mefkûrenin yolcularına indirilen ikrar ile o mefkûrenin yolunda elde edilen iki beyannamenin medâr-ı hüküm olması, bilhassa mefkûre yolcularını İcra Vekillerini iskata teşvik cürmünden mahkûmiyetlerine gidilmesi kadar bir fâcia-i cezaiye olamaz.

Cerâim evvel beevvel ef'al-i beşer olmak itibar ile, alelâde bir surette irade ve ihtiyar yani kasd-ı âdi aranılır. Sonra, ef'âl-i memnua olmak hasabıyla da memnuiyetine rağmen ihtiyar yolunda bir kasd-ı cürmî aranır. Müvekkillerimiz, komünizm yolunda çalışmak isteyen ve bu mefkûrenin yükselmesi emrinde uğraşan, çırpınan yolculardır. Bu yolculara deniyor ki, "Siz iki beyanname neşrediyorsunuz. Bu iki Beyannamenizden bizim istihraç ettiğimiz hakikat-i cezaiye gizli bir ittifak ve bu gizli ittifakın kasd-ı cürmî ile memzûc bulunması ve vesâit-i mahsusa ile, İcra Vekilleri Heyeti'ni iskata teşvik etmektesiniz. Bu cinayettir." Şu fik-i kanuni karşısında, bir lahza düşünmek; bütün kavânin ve nazariyat-ı cezâiye, delâil arayarak, vaz-i kanunun maksat ve gayesini ve Beyannameler ihtiva ettiği münderacât itibarıyla mefkûre yolcularına isnâd edilen cebir ve iskata matuf ve gizli bir ittifakın vesait-i mahsusa ile emr-i icrâsını teşvik saddini teyid edecek delâilden olup olmayacağını muhakeme etmek lâzımdır.

Esbâb-ı sübûtiye müstenit cürme ve müvekkillerimizin vaziyet-i efallerine nazaran, komünistlik üç kısma tefrik olunabilir: A) Gayr-i faal komünistler, B) faal komünistler, C) komünistlikle alâkası olmayanlar. Hakikatin zahire çıkarılması için, evvelâ iki kıta Beyannameden (Halk Fırkası'nın her gün yeni bir afyonla uyutulan, zehirlenen yoksul, bedbaht kardeşler serlevhalı Beyanname, hülâsatan biz açız; diğer Kızıl Yıldız serlevhalı Beyannamede de bir temenni, bir dereceli intihap yapılması vesaireye dair bazı esastan ibarettir. Bu her iki Beyanname de mahkemenin kabul ettiği İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskata teşvik mahiyetinde bir vesika-i kanuniyenin olup olmayacağı meselesidir.

Bu mefkûre yolcuları iki Beyanname yazmışlar. Bu yazılan Beyannameden aşağıda yegan yegan gösterileceği veçhile, müvekkillerimizden bir kısmı kat'iyen malûmattar değildir. Diğer kısmı ise, malûmattar olmakla beraber, mahiyet-i Beyannamenin İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskata teşvik tazammun edeceğini ve bunun gibi vesâik-i kanuniyeden kabul edilmesi lazım geleceğine dair bir kabul-i aklî ve mantıkî karşında değiliz zannındayız.

Vazi-i kanun Türk Ceza Kanunu'nun 147'nci maddesi ile 171'nci maddesinin 2'nci bendde mevcut vesâit-i mahsusa fıkâr-i kanuniyesini ve münderecâtına nazaran Beyannamenin her kelimesi üzerinde kanunî ve vicdanî bir tetkikat yapıldığı zaman görülür ki: Mefkûre yolcuları kendi mefkûrelerinin ilhamâtını yazan bu iki Beyannamede cebren iskata teşvik cürmünün vücudunu teyid edecek kelime hangisidir? Bu yazı bu mefkûre yolcuları tarafından yazılmayıp da, başka bir kişi yazmış olsaydı, acaba anâsır-ı cürmiye aranılarak cebren iskata teşvik maddesi ile mahkûmiyeti cihetine gidilmesine imkân-ı kanunî var mıydı? Herhalde bu mefkûre yolcularının gayeleri itibarı ile o Beyannamenin heyet-i umumiye-sinde istidlâl suretiyle çıkarılmış bir mânây-ı mevhum ile hüküm itası cihatine gidilmiştir. Halbuki, bu mânây-ı mevhumun o Beyannameden kanunen istihracına delâlet edecek bir kelime yoktur.

Bu mevhum mânâyı istihraç mefkûreciliğin bahsettiği bir hak ise, buna da ne kanun ne de vicdan müsaade eder. Beyannameler bir mefkûrenin ilhâmâtıdır. Cebren iskata teşebbüsü ihtiva edecek bir kelimeye tesadüf edilmemektedir. Harikât-ı dahiliyeden olan cebren iskata teşvik cürmünde maksadın hareket-i hâriyeciye inzimâm ile mesuliyet-i cezâiyenin başlayacağı bir emr-i cezâidir. Herhangi bir hâdisi-i cezâiyede bir cürmü kasd ettikten sonra, fikrinde bile taraf hariciyede bulunmazsa o kasd-ı cürmî bir dâi-i mücâzât olamayacağı gibi, bu kasdını ikrar ve itiraf eyleseler dahi bir şey lâzım gelemeyeceği ahkâm-ı cezaiye muktezasıdır.

Çünkü umur-i bâtinîyeyi meydân-ı vuzuha çıkarmak için isbat etmektedir. Bu huşular delil-i zahîrî ile teayyün eder. Mahkeme, delili zâhiriye yani harekât-ı hariciyeye henüz iktiran etmeyen mekâsıt ve tasavvurâtı tâkibe kıyam eylese indî ve vehmî surette hüküm vermekte muztar kalacaktır. Kavânîn beynel ikrar câr'î olan münâsebâtın hüsn-ü muhafazası için mevzudur. Bir şahsın tefekkürât-ı dâhiliyesi ve mukadderât-ı derûniyesini taht-ı inzibâta almak için kanun yoktur. Bunun için iftira edilse bile dâi-i mesuliyet olamaz. Bu Beyannameler ki cebren iskata teşvik maksadının hareket-i hâriciyesi olarak kabul edilmiştir ve bu vehimle hüküm olduğuna safahât-ı muhakeme ikrar, beyân ve delâil ile teyid etmiştir. Bu Beyannamelerin münderecâtının mefkûre yolcularının vicdânî ilhâmâtına bir numûneden başka bir mânâ istihracına imkân-ı kanunî yok iken, tefekkürât-ı dâhiliyesi, eşkâl-i hâriciyesi itibarıyla da mevhum cebren iskata teşvik cürmüne haml edilmesine vicdanın müsaadesi olamayacağı meydandadır. Bu Beyannamelerden sonra, ikrar ile zabıt varakaları medâr-ı hüküm olmuştur.

İkrar ve itirafın işbu hâdisât-ı cezaiyede medâr-ı hüküm olamayacağı bir hakikati kanuniyedir ki, gayr-ı kabil-i red ve cerhtir. Çünkü, mücrimiyet kararının kavanîn hilâfına darb ve kerhe müstenit, binaenaleyh mualleldir. Mahkeme bu müdafaanın kal-i mücerredde kaldığını söylüyor. Bu hususun kavî-i mücerrette kalması, hâdiseyi Mahkemenin tetkik ve tâmik etmek istememesinden ileri gelmiştir. Mefkûre yolcuları, polisin darb ve işkencelerini intizâm-ı amme muvacehesinde ve vicdân-ı beşeriyeti titreten bir lisân-ı müellimâne ile teşrih ederken, Mahkeme darb ve işkencenin ne gibi esbâb ve avâmil tesir ile yapıldığını bu baptaki iddiaların kanunen ne dereceye kadar muhtâc-ı sübut ve tetkik olup olmadığına bir lahza olsun delâil-i Kanunî ile bağlıdır ki, Mahkeme bir dakikacık bu iddiayı mahz-ı tehkiye lüzum görmüş olsaydı, işkencenin vücuda getirdiği fecâyîin vesâik-i resmiyesini görür, okur; o zaman da, mücrimiyet-i kavâninde vaki müdafaamızın kavî-i mücerredde kaldığını yazmak garebetinden çekinirdi.

Bir misal: Maznunlardan İsmail, Hüsamettin, Manu Şarfman, Niko, Abbas, darb tan dolayı 11 Mayıs 1929 tarihinde, İzmir Müdde-i Umumîliği'ne istida vermişler ve cümlesi de, Hapishane Doktoru tarafından muayene edilmekle beraber raporları verilmiştir.

Ahmet Kaya'nın darb istidası ve raporu, hapishane numarası 369, vilâyet 3896, polis numarası 7686'dır. Kanberoğlu Ali'nin 6 Mayıs 928 tarihinde vaki müracaatı ve doktor tarafından raporunun îta edildiği; machinist Tevfik'in Tıbb-ı Adli tarafından muayene olunduğu, Dr. Hikmet'in İstanbul'da validesi tarafından İstanbul Müdde-i Umumîliği'ne vererek Tıbb-ı Adli tarafından muayenesinin icra kılındığı; ve bu husus dahi Cumhuriyet gazetesi tarafından vaki işkence sebebiyle tahkikata girişildiği intişar edilmiştir. Abbas'ın müstantiklikten polise götürülerek, koltuklarının altına sıcak yumurta konulmak suretiyle işkence edildiği ve bu feci işkenceden bahisle İzmir Müdde-i Umumîliği'ne müracaat olunduğu kuyûdat-ı resmiye ile müsbet iken; bütün bu hakikatler Mahkemeye arz edilerek, keyfiyetin tâmiki, hak ve adaletin tecellisi ve müdafaaya taalluk eden hususat-ı kanuniyenin nazar-ı dikkate alınması zımında vâki feryâd ve teellümât Mahkemenin bîsut ve basit bir şekilde telakkileriyle tetkikata mahal görülmemiş ve bu husustaki raporları teyid eden diğer delil dahi zâhir ve bâriz iken, mücrimiyet kararında, kavî-i mücerredde kalmak suretiyle vâki müdafaânın redcihine gidilmekte gayr-ı kanunî bir durum meydandadır. Dayak, işkence daha nasıl dâvâ edilir ve ne şekilde tesbit edilir? Cumhuriyet Adliyesi, bir mefkûre yolcularına yapılan bu işkenceleri kavî-i müdafaayı tetkike lüzum görmediyse, bizim için yapılacak ne vardır?

Her halde, Mahkeme mücrimiyet kararında bir kavî-i mücerred tâbirini kullanmaktan ise, bu mefkûreyi öldürmek için bu yolculara kanunun bahş eylediği hakkı kabul etmemek ve bunları bilâsebeb mahkûm etmek cihetini tercih etmek suretiyle, çok büyük ve gayr-ı vicdânî ve gayr-ı kanunî bir karar vermiştir. İşte bu itibarla da, bu karar muhâlif-i kanun ve mûcib-i nakz bulunmuştur. Mahkemenin maznunların yekdiğerinin ifadelerini itmam ve teyiden bertâfsil vukubulmuş ikrar ve itirafı, arz ettiğimiz hususat dahilinde, nasıl olur da medâr-ı hüküm edilebilir?

Eğer polisteki ifadeler her türlü müdafaâ, red ve tezkibe rağmen aynen kabul edilip hükmün esbâb-ı mûcibesi meyanına ithal etmek kanunî ise, mahkemenin takibat ve tetkikatla uğraşmayarak, fezleke üzerinden cezayı tayin etmek daha müsîp olmaz mıydı? Bu hüküm ile şekli zâhiye itibarıyla bir mahkeme cereyan etmiş ise de, esbâb-ı mucibe hemen hemen tahkikat-ı iptidâiyede bunu bulbul gibi itiraf eden maznunların...

Mahkemede ikrar ve itiraf etmemelerine sebep nedir? Bu da gösteriyor ki, iptidâen ve istintaken o suretle ifade vermelerine hariç bir sebep vardır; o da darp ve işkencedir. Aynı zamanda müvekkillerimizden Dr. Hikmet Bey hakkında hiçbir delil olmadığından dolayı mücrimiyet kararında mahkeme kanaatini izah ederken, Hikmet Bey külliye inkâr-ı cürüm etmekte ise de, maznunnardan Ahmet Kaya, Şükrü ve Niko Efendilerin ifade-i evveliyeleri ve istintaknâmedeki sarîh ve muvazzah ikrarlarına karşı mumâileyhin inkârının bir kıymeti olmayacağını zikretmek suretiyle, mücrimiyetin kanuna muvâfık olduğunu göstermek istemiş ise de, kıymeti olmayan Hikmet Bey'in inkârı değil, belki mahkemenin mantıksız mütalaata istinad eden bir hükmüdür.

Çünkü, Engizisyonvâri bir surette cereyan eden iptidâi tahkikat esbâb-ı hüküm olmak değil, kanun ve adaletin kaynaştığı mahkemenin kapısından bile bakmaması icâb eder. Çünkü Dr. Hikmet Bey, eski mahkûmiyetlerinden sonra yalnız tetkikatla meşgul ve tamamen gayr-ı faal bir komünist olmuştur. Ve bu iddianın aksi hiçbir suretle sâbit olamamıştır.

Eğer, mahkemenin dediği gibi İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskata teşvika mâtuף gizli ittifak olsa bile, Hikmet Bey'in komünistlikten dolayı evvelki mahkûmiyetini intaç eden zamandan beri gayr-ı faal olmasını ve mahkûmiyetin infâzı sırasında hapishaneden celb edilerek bu muhakemeye ithal edilmiş bulunmasına göre üç dört ay mukaddem bu ittifaktan vazgeçmiş bulunduğu tezahür etmektedir. Madem ki Hikmet Bey'in uzun müddetten beri faaliyette bulunduğu müstenid bir delil yoktur; o halde 171'inci maddenin son fıkrasına tevfikân ceza görmesi icap ederdi. Bu itibarla da hüküm mugâyir-i kanundur.

Hadise ve cürmün anâsır-ı tekvîniye ve şerâit-i kanuniyesinde olan gizli ittifak var mıdır? Şüphesiz ki yoktur. Muhterem Temyiz-i Aliye malûmdur ki, gizli ittifak başka, gizli cemiyet başkadır. Eğer, polisteki ifâdâtı kabul ederek, hakikaten böyle hücreli, mantıklı ve Merkez Komiteli bir teşekkül kabul edilse bile, hiçbir zaman gizli ittifak değildir. Yalnız gizli cemiyet demektir ki, şüphesiz bu da Cemiyetler Kanunu'nun 6'ncı maddesi tarzı veçhile memnûdur.

Eğer maznunların sâbit farz olunan Cemiyetlerine gizli ittifak ismi verilirse, o halde kanun —gizli Cemiyetler¹ tâbirinde kasd ettiği nedir? İşbu Temyiz lâyihasına merbut mütemmim lâyihada arz edileceği veçhile, sâbit farz edilen bu Cemiyet Türk Ceza Kanunu'nun 312'nci maddesi hükmünü bile istilzâm etmez. Çünkü ne âdil kuvvet ne de âmmenin selâmeti veya âdâb ve aile intizâmı ve ne de mal şahıs aleyhine cürüm işlemek için teşekkül ettiği hakkında bir delil vardır. Nerede kalıyor ki, bütün Türklerin sevdiği ve sevmek, hürmet etmek mecburiyet-i vicdâniyesinde bulunduğu İcra Vekilleri Heyeti'ni iskata teşvik etmek. Bu da mevhûmâta müstelzimdir. Vâzi-i kanunun gizli ittifak tâbirinden kasdi müteaddit eşyaların müsnet cürmü izah için birleşmeleridir. Hâdisemizde böyle bir birleşmenin ücuduna delâlet edecek ne vardır?

Birçoğunun anlamadan, tahsilleri ve düşünceleri anlamaya müsait olmadığı halde komünistliği kabul ettiği indettahkik ve muhakeme tezahür etmiş olan Kanberoğlu Ali, Enver, Teyfik gibi zavallıların ifadeleri mi? Her Hükûmet gazetelerinde binlerce misaller gösterebileceğimiz Beyannameleri böyle bir ittifakın vücudunu ihsas ediyorsa; bu da böyle kabul ediliyorsa, hakikat-i kanuniyeden ve vicdâniyeden uzak mevhum bir cürüm ile mücrimiyet demektir ki, gayr-i kâbil-i kabul bir hükümdür. Binaenaleyh müsnet cürmü ika için yapılmış gizli bir ittifak yoktur.

Zaten, serahat-i kanuniyeye nazaran gizli ittifakın cürüm ikame müsnet cürmü hususî vasıtalarla işlemek kaydıyla mukayyettir. Çünkü, 171'inci madde 2'nci bendinin mâtuftûn aleyhi olan 171., 147'nci maddelerde yazılı cürümlerden birini ve bazılarını hususî vasıtalarla işlemek üzere gizlice ittifak ederlerse sarahati muhtevîdir. Şu halde, maznunlara ber mûcib-i talep İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskata halkı teşvik etmek için gizlice ittifak etmekten mücrimiyetlerine kaydını ihtivâ eden mücrimiyet kararının bu hususî vasıtaları da tasrih etmesi mukteziyât-ı kanuniyede iken, bu da yapılmamıştır.

Eğer, tahkikat-ı iptidaiyeyi yapanlar kanunun bu inceliklerini bilselerdi, hiç şüphesiz bu hususî vasıtalar için de bazı ilâveler yaparlardı.

Mademki, hususî vasıtalar yoktur, o halde bu maddenin tatbikine de imkân-ı kanunî mevcut değildir.

Görülüyor ki, Mahkeme tatkikat-ı iptidâiyenin fezlekesi üzerinde tevakkuf etmiştir; delâil ve beyanâtı o fezlekenin sahifelerinden çıkarmış mefkûre yolcularına —siz gizli ittifakla cebren İcra Vekilleri Heyeti'ni iskata halkı teşvik cürmiyle mücrimsiniz² diyor. Fakat, düşünmüyor ki, bunu diyebilmek için, bütün müdevvenât-ı cezâiyeden tegafül lâzımdır.

Müdevvenât-ı cezâiye o kadar kat'I delâil-i cezâiye ile bu gibi hâdise-i cezâide aranılması lâzımgelen hususat-ı cezâiyei ihmâl etmiştir. Bu Şerâit-i cezâiyenin mevcudiyetini tevsik eyliyen delâildir. Gkrar ve itirâfâtın ve buna inzimam edecek kanaat-i vicdâniyetinin çok kuvvetli esâsâta ibtinâ etmesi icab etmektedir. Beyannamedeki kelimelerin ihtivâ ettiği mânâdan hariç, mevhum bir mânâ istihraç ile darb ve iğkence mahsulü ikrar ve itirâfın maksada ve anâsır-ı cürmiyeye istinâd etmiyen bir gizli ittifakın kabulile mefkûre yolcularını mahkûm etmek istiyen Mahkemenin bu hükümde kanunen ve vicdânen isâbet görülmediği cihetle, evrâkın dahî tetkiki ile hakk-ı âlînin tecellisine bir an evvel muntazır bulunduğumuzu arz eyleriz,

Efendim.

Muhterem Hâkim Beyler,

Mücrimiyet kararının birinci safhasında, —maznunların, ameleden adamların mevki-i iktidâra gelmelerini temin için, her birerleri seviye ve iktidarlarına göre birer vazife alarak, halkın Hükümete karşı nefret hislerini uyandıracak bir şekilde birtakım içfalkâr Beyannameler neşir ve bu suretle, Hükümetin mevkiini zayıflatarak, İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskata halkı teşvik için aralarında gizli ittifak ettikleri¹ deniliyor. Çok aziz Hâkimler, En menfî insanlar, en menfî düşünüşü ile, bu Beyannameleri içfalkâr görebilir ve daha başka her şeyi görür ve düşünebilir. Yalnız iki mefhum göremez:

Ameleden adamların mevki-i iktidâra gelebilmeleri;

İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskata halkı teşvik etmek. Çünkü, bu iki anlayış için en ufak bir sarâhat, hatta bir imâ bile mevcut değildir ki, kuvvet ve mahiyet-i kanuniyesi münakaşa olabilsin. Şu halde, esbâb-ı mucibesi olmayan şu iki fıkra, -ameleden adamların mevki-i iktidara ve İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskata halkı teşvik fıkraları- indî iki hüküm ve binaenaleyh mücrimiyet kararını ve yaldızlı olarak kabul etmekten başka çare yoktur. Şu umumî marûzâtımızı müteakip müvekkillerimizin her birinin vaziyet-i hususiyelerini teğrih, her birerlerine matuf harekâtın kendilerine kabiliyet-i isnâdiyelerini arz etmek isterim.

İzmir Ağır Ceza Mahkemesi'nde dört seneden dört buçuk seneye kadar mahkûm olan 24 komünistin Temyiz Mahkeme-i Aliyesine gönderdiği Lâyhaya ilâve edilen kısmı.

Mahkeme-i

Temyiz

Ceza

Dairesi

Riyaset-i

Aliyesine

Efendim,

Merbut Temyiz Lâyihamıza zeylen, hâlis ve samimi kanaatlerimizi bervehç-i zîr arz ederiz. Şöyle ki:

Komünizm millî Türk İnkılâbını tanımak demektir. Komünizm, işçi sınıfı ile sermayedâr sınıfın hayat mücadelesinden doğan ve onunla beraber inkişaf eden bir cihânı kavrayış tarzı ve bir telâkki olmaktan başka bir şey değildir. Her nerede ki, işçi ve sermayedâr denen iki sınıf varsa, orada komünizm sınıf mücadelesinin düsturlaşması tarzında bir günün meselesi olur. Türkiye’de sınıf farkları var mıdır? Türk Teşkilât-ı Esasî Kanunu’nun 69’uncu maddesi —Her türlü zümre, sınıf, aile ve ferd imtiyazları mülgâdır‖ diyor. Acaba, bu —Türkiye’de sınıf farkları yoktur‖ mânâsına gelir mi? Bilâkis, bu maddenin tazammun ettiği mânâyâ göre, Türkiye’de, nasıl —zümre ve ferd birbirinden ayrı cüzler varsa, tıpkı yine öyle aile birbirinden ayrı insan kitleleri bulunuyor. Yalnız bu mevcut sınıflar arasında da imtiyazlık farklarının kaldırılmadığını kanun emrediyor. O halde, kanûnen, Cumhuriyet Türkiye’sinde sınıflar kabul ediliyor. Ve bu sınıflar, demokrasi prensiplerince, kanun önünde biri ötekinden daha imtiyazlı ve nüfuzlu olamıyorlar. Zâten, asrî millet telâkkisi de bundan başka bir şey değildir. Bu ilmî bir telâkki. Ve bugün, bu fikrin, Türkiye’de makbul olduğunu ispat için, resmin inşitar etmiş vesikalar gösterilebilir. “Millet hayatı fertlerin lâalettâyin toplanmasından müteşekkil bir kalabalığa istinâd etmez. Meşgûliyet ve yaşayış tarzı itibariyle, bütün cemiyetlerde başlıca orta ve büyük sınıfa tesadüf edilir. Yüksek sınıf, orta sınıf, fakir sınıf. Türkiye, bugün, tarihî ilerleyişinin bizzarur vardığı sermayedarlık toplumu merhalesini yaşıyor. Türkiye, Gazi Hazretleri’nin, Lozan’dan sonra söylediği gibi garbî bir Cumhuriyet oluyor. Burjuva medeniyetinin sınıf mücadelesi Türkiye’de de vardır. O halde, sınıf mücadelesinden doğan komünizm telâkkisi Türkiye içinde günün bir hâdisesi olur. Bunun aksini iddia etmek, Meşrutiyet İnkılâbımızdan beri olagelen millî Türk İnkılâbı yoktur demek, Türkiye’nin Abdülâziz devrinden beri yerinde saydığını, bir adım ileri atmadığını söylemektir ki, bunun bir kelime ile mânâsı irticadır. Bu itibarla, komünizm millî Türk İnkılâbını herkesten önce gören, tanıyan ve koşan millî İnkılâb zaruretinden fıskırmış bir vakıadır. Ve, ona istinâd eden millî bütün Hükümetleri bir gerçek olarak kabul eder.

Türkiye’de komünizm inkılapçı bir sınıf mücadelesi şuurundan başka bir şey değildir. Komünizm konuluğu Türkiye’de birtakım gayelere hedef peşinde koşan kuruntularla taban tabana zıttır. Gaye son demektir. Komünizm ise tabii ve içtimai hâdiseleri sonsuz bir akış hâlinde görmektedir. İşte, komünizmin meşgul olabileceği ihtimâli lâzımdır. Bir an için Türkiye’de bazı komünistlerin gizli veya açık bir teşkilât yaptıkları faraziyesi kabul edilse, böyle teşkilât hangi iddialarla ortaya çıkabilir? Bunu diğer Türkiye gibi demokrat memleketlerdeki komünist cereyanlarına bakarak tayin etmek mümkündür. Komünist fikirleri Türkiye gibi millî kurtuluş hareketini başarmış ve kurtulmaya muvaffak olmuş bir memlekette içtimâî, siyasî ve idarî bünyenin her türlü sarsıntılarına karşı kuvvet olmasını prensip telâkki eder. Esasen, taklîb-i Hükümet fıkri ile komünizm fıkri birbirine müsbet ve menfi iki kutup kadar uzak, zıt ve düşmandırlar. Komünizm, İnkılâbı tutar. Taklîb-i Hükümet ise, bir rejimi gaye bilenler için varılıp gelinecek bir hedeftir ki, Türkiye için daima irtica böyle karanlık emeller peşinde koşabilir, fakat komünizm asla. Komünizm telâkkisi için mevzu bütün bir küll olan ve daimî istihablarla ilerleyen içtimai oluş ve yokoluşları realizmci, olduğu gibi görmek ve bu vetirenin hazırlanışını bir prensip gibi kabul etmektir. Bu mevzuya göre, Türkiye’de komünizmin bütün faaliyeti sınıf mücadelesi hududunu asla geçmez. Komünizm, her yerde olduğu gibi, burada da sınıf mücadelesinde inkılapçıdır, derken onun bir anarşi ve kargaşalık âmili olacağı zannı hâsıl olmamalıdır. İnkılâp, komünizm için bir mefkûre, bir içtihad, bir felsefi içtihad ve telâkkidir. Hiçbir Türk, fikir ve içtihadından dolayı kanunca sorguya çekilemez. O halde, Teşkilât-ı Esâsiye’mizin 75’inci maddesi her Türk nasıl inkılâpçı olmadığından mes’ul değilse inkılâpçı olduğu için de hesap vermeye mecbur tutulamaz. İnkılap, tarihin seyrine göre bir görüştür. Bir gaye değildir. Bu görüşün bugünkü telakkilerle bağlılığı sırf bir vatandaşın bakış sahasını çok genişletmek ve kavrayış tarzlarını nikbin ve yerinden emin kılmaktan ibarettir. Halbuki, geniŞ anlamak ve nikbin yaşamak her Türk için bilhassa susanılacak bir mefkûre olmalıdır.

Türkiye’nin en başlıca yoksulluklarını sıralarken derin bir vicdan ve yüksek hamle saymak, sonra da bunları tamamlamak, şimdiki nesil için öz borçtur. Elâsıl, komünizm mevzu ve meşgaleleri Türkiye’de hiçbir zaman Hükümet değil, ancak sınıftır. Türkiye’de bir komünist, ancak çalışan sınıfların demokrasi prensiplerinden burjuvazi kadar istifade imkânlarını düşünen realist bir insan demektir. "Komünist" nâmını alan vatandaşlar, Türkiye’nin şimdiye kadar bu hakkın boş kalan ilmî ve içtimai bir tarafını doldurmak istedikleri zaman bu ileri ve müsbet bir harekettir. Hiçbir zaman taklîb-i Hükümet gibi mürteci ve menfi bir kasıt olamaz. İnkılâpçı unsurları irticaî hareketlerle lekelemek, "İnkılap nesli yaratmak" ve İnkılâpçı kuvvetleri teşkilatlandırmak prensiplerini baltalamak olur ve bu halden en çok memnun ve müstefid olacak zihniyet, hiç şüphesiz emperyalizm âleti olan irtica zihniyetidir. Bu ise, İnkılap için bir fıkri kastır.

Sınıf mücadelesinde komünizm, içtimai hakikat yoludur. Türkiye’de bir komünistin sınıf mücadelesi diyebileceği şey ve gerçek nedir? Bunu şema halinde göstermek mümkündür. Türkiye’de iki sınıf vardır: a) Sermayedâr; b) İşçi. Sermayedâr sınıfı, bütün kıymetleri münhasıran mülkiyetinde tuttuğu için iktisaden hâkimdir. Her iktisadî hâkimiyet gibi, sermayedârın de cemiyet içindeki bütün kuvvetleri elinde tutan geniŞ bir sulta yaratır.

Buna karşılık, hiçbir kıymete mâlik olmayan ve gittikçe genişleyen işçi sınıfının iktisadî, siyasî ve içtimai zaafı ve iktidarsızlığı aşikârdır. İşte bu sulta ile bu zaaf arasındaki çarpışmaya sınıf mücadelesi denir. Sermayedarlık, emtia denilen mihver üstünde döner bir dünyadır.

Bu dünyanın her zaman içindeki gelişiminde iki kutbu vardır: Müsbet ve menfi. Bu iki zıt başlıca gelişim sisteminde nizâm, iki zıt arasındaki muvazenedir. Onun içindir ki, sınıf mücadelesinde komünizm, içtimai hakikatin yoludur. 29 Temmuz Milliyet gazetesi baş makalesinde mevcut olup bu hususa ait birkaç satır alalım. Mezkûr gazetede şöyle deniyor: "Millet ve cemiyet hayatının en mühim esaslarından biri, muhtelif sınıflar arasında hakikî bir muvazenenin teessüs etmiş olmasıdır. Millî hayat, yekdiğerine zıt olan bu cereyanlar arasında beka ve muvazenesini muhafaza edebilmek için hayli müşkülât çeker. Sarsıntı ve buhrana meydan bırakmadan, içtimai istikrar ve muvazenenin devamına büyük bir dikkat ve ehemmiyet atfetmek lâzımdır (Milliyet ve Cemiyet)."

İşte, bir günlük gazetede yazılan bu fikirlerin esası, sermayedâr istismarına karşı mukabil sınıfın da mücadelesini muvazi bir kuvvet karşısında gösteriyor ve kabul ediyor. Türkiye'de işçi sınıfının sermayedârlara karşı mücadelesi nedir? Buna birkaç misâl ile cevap verelim:

A- Her memlekette sermayenin vasatî rantı yüzde yirmiyi geçmediği halde, Türkiye'de, 1928 senesinde Çimento Şirketi yüzde seksen sâfi kâr; Şark Deri Şirketi yüzde yüzaltmış varidât-ı sâfiye elde ediyor. Yani, Türkiye'de bir sermayedâr, başka memleketlerdeki sermayedarların 4 ile 8 misli fazla kâr yapmaktadır.

B- Gündelik: Türkiye'nin 1927 senesindeki parasının kıymeti, harpten evvelkine nazaran on beş misli aşağıya düşmüştür. Bu müddet zarfında altının kıymeti de yarı yarıya düşmüş olduğundan, Türkiye'deki işçi gündelikleri harpten evvelkinin otuz misli olması lâzımgelir. Halbuki dört sene evveli tütün amelesi gündelikleri 165 kuruş iken, bugün 75 kuruşa düşmüştür.

C- Köylü Meselesi: Türk çiftçisi azamî üç aylık müddetle ve muteber bir tüccarın tavassutu şartıyla ancak para bulabilir. Bu paranın faizi yüzde üç yüz, başka memleketlerdekinden altmış misli fazladır. Bu fuzulî görünen tafsilâttan maksad, bir komünistin Türkiye'de görebileceği meseleler hakkında bir fikir vermektir. Bu meseleler karşısında düşünmeyen hiçbir sınıf ve zümre yoktur.

Çünkü hayat pahalılığından başlayıp ithalat ve ihracat muvazenesizliğine, Türk parasının sukutuna kadar uzanan bir silsile-i hâdisât, her vatandaşı kendi görüşüne göre ayrı ayrı düşündüren müşkülâttır. 20 Haziran 1929 tarihli bir İzmir gazetesinin baş makalesi aynen şöyle yazıyor: "Kanunlarımız ihtikârı ve faizciliği menediyor. Fakat bu menediş kitaplarda kalmakta, hayat sahasında tatbik yolları bulunmamaktadır. Eğer bunu bir komünist söylerse, taklîb-i Hükûmet masnunu olur mu?"

1- Bu hâdisat karşısında bir komünist ne düşünebilir? Taklîb-i Hükûmet mi? Aslâ! Çünkü burada hükûmetin sınıf mücadelesi mikyaslarında yeri yoktur.

Bu hâdisat içinde taklîb-i Hükûmete kalkışmak, komünistlerin en büyük düşmanı oldukları kargaşalığı, yani anarşiyi hazırlamak demektir. Halbuki, bir komünist bu vaziyet karşısında ancak bir tek şiar tanır. O da, işçi sınıfının ve çalışan unsurların müşterek sınıfı teşkilâtlar hâlinde taazzuv etmeleridir. Burada, bir komünistin istediğini ve düşündüğünü iki kelime ile hülâsa edeceğiz:

A- Teşkilatlanmak.

B- Teşkilât-ı Esasiye prensiplerini tatbik etmektir.

Türkiye, temel kanunları hiçbir vakit vatandaşlar arasında ne içtimaî, ne siyasi hiçbir imtiyazlık kabul etmez. Kanun nazarında kat'î müsavat emreder. Türk demokrasisi, her zümre ve sınıfa serbesti ve müsavat vaadediyor. Sermayedar sınıfının bu hususta en kuvvetli ve sihirkâr vasıtalarına malik olduğu göz önüne getirilirse, demokrasiden yine onun en fazla istifade edeceği kolay anlaşılır. Ya öteki sınıflar ne yapmalıdır ki demokrasiye lâayık birer vatandaş olduklarını gösterebilsinler? Buna bir kelime ile cevap verilebilir: Teşkilât. Bu itibarla sınıfı teşkilâtlılık, samimî bir demokrasinin hakikî prensiplerini kökleştirmek; halkçılığa, tüm vatandaşları iştirak ettirmek; hâkimiyetin bilâ kaydü şart milletindir düsturunu gerçekleştirmektir. Zaten, her vatandaşın öz borcu değil midir? Bundan herhangi bir taklîb-i Hükûmet kokusu çıkarmak doğru olur mu? Bu bizzat Cumhuriyet temellerini sağlamlaştırmak ve derinleştirmek değil midir?

Bu bakımdan Türkiye'de sermayedarlar ile işçi sınıfını karşı karşıya koyarsak, sermayedarların hep işçilerin fevkinde kaldıkları görülür. Faraza teşkilât cihetinden Türkiye'de bir milyonerin ticaret odaları, sanayi birlikleri ve sairleri vardır. Halbuki işçilerin asrî denecek hiçbir teşkilâtı yoktur. Ancak, kurun-u vustai lonca şeklinde gülünç bazı esnaf cemiyetleri var.

Türkiye, iktisadî siyasetinde daima sermayedar sınıfının tesirinin nafi olduğu görülmektedir. Faraza, Türk gümrük tarifelerini tüccar hazırlamıştır. Hayat pahalılığı hakkındaki anketlere İstanbul Ticaret Odası, "Türkiye'de hayat pahalılığı yoktur" cevabını vermiştir. Kanun cihetinden sermayedarları koruyan bir Teşvik-i Sanayi Kanunu vardır. Fakat İş Kanunu henüz çıkmamıştır. Görülüyor ki Türkiye'de sermayedar sınıfı, her hususta işçi sınıfına tekaddüm etmiştir. İşçi sınıfının, demokrasi kanunlarına istinaden vatandaşlık haklarını elde edebilmesi için tek bir yol vardır. O da teşkilât cihetinden sermayedarların seviyesine yetişebilmektir. Bu hususta işçi sınıfının ilerlemesi için Türkiye'de herhangi bir taklîb-i Hükûmet gibi irticaî bir hareketin düşmanı olmak şarttır.

Bir komünistin bundan başka bir görüşünün bulunmasına ne mantikî, ne de aklî bir imkân gösterilebilir.

Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 79'uncu maddesi: "Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun hiçbir maddesi, hiçbir bahâne ile ihmâl ve tâdil edilemez" der. İş Kanunu'nun henüz çıkmamış olması, naslı ihmâl veya tâdil mânâsına; yani Ceza Kanunu'nun 146'ncı maddesi mucibince Teşkilât-ı Esasiye'ye bir tecaviüz addedilemezse, İş Kanunu'nun çıkmasını istemek de tıpkı öylece, ameleden adamları mevkie geçsin diyen kimsenin de Ceza Kanunu'nun 147'nci maddesiyle tecziyesi lâzım gelmez; irtica veya taklîb-i Hükûmet mücrimi gibi gösterilmemesi lâzım gelir.

Teşkilâtlanmak fikrine gelince: Bu her fırsatta ehemmiyetle müdafaa edilse, acaba en cüz'î bir Hükûmet aleyhtarlığı kokusunu ihtiva eder mi? Kat'iyen ve aslâ! Bilâkis, çalışan sınıfların teşkilâtlılığı asıl bu noktada Türkiye Cumhuriyet Hükûmeti'nin bihakkın itimâd ve istinâd edebileceği demokrasi temellerinden biri olur. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti, milli İnkılap hamlesiyle Avrupa Emperyalizmi'ne karşı İstiklâl Mücadelesini kazanmış bir devlet sistemidir. Bu sıfatla, Türkiye'nin irtica ve istilâ denilen iki başlıca bir tek düşmanı vardır. O da mürteci. Çünkü Türkiye'deki asrî sanayinin inkişafını daima durdurmak ister. Müstevlîdir. Çünkü Türkiye'yi kapitülasyonlar devrindeki kadar kimsesiz, açık bir pazar halinde görmek dahilî irtica tehlikelerine karşı Türkiye Cumhuriyeti'nin en başlıca hakikî ve koruyucu kuvveti, Türk vatandaşlarının Cumhuriyetçi şuurlarını, demokrat imanlarını kökleştirecek ve birleştirecek olan büyük ve geniş çalışan kitlelerin inkılapçı teşkilâtlarıdır.

Hûlâsa:

1. Komünizm telakkisi doğuşunda Cumhuriyetçi, oluşunda halkçıdır. Mayası emperyalizm düşmanlığı ile yoğrulmuştur.

2. Komünizm mevzuu ve iddiası, çalışan tabakaları en asrî usullerle iktisaden teazzî ettirerek, siyasetten şuurlandırmaktır. İşte, en hâlis komünistin en kat'î emelleri bundan ibarettir.

3- Bu komünist gerek Müstantik Kararnâmesinde ve gerek Mahkeme Kararında atf edilmek istenildiği şekilde, ameleden adamların iktidara gelmesi gibi hüsranlı ve irticâi bir maksat uğrunda ne gizli ve ne de açık bir teşebbüsatta bulunmayı hayâlinden bile geçirmeyicek yegâne insandır. Bugün iktidar mevkiine gelmek amele hükûmetleri kurmak fikrini taşıyanlar komünistler değil, tredünyonistler, oportünistler, sari sendikalistler; elhâsıl Makdonalldlar, Heriyolar vesairelerdir. Komünistler bu gibi vâkî maksatları taşımayan insanlardır. Şu zeyle aşağıdaki mizaları atan mahkûm vatandaşlar ikiye ayrılır. A- Komünizm prensiplerini içtihad ve mefkûre edinerek bu hususta fiilî teşebbüsleri, icâb-ı hale göre sırf komünistlik maddesinden cezalandırılmış olan ve mahkûm vatandaşlara taklîb-i Hükûmet gibi irticâi bir şuarsuzluk lekesini atfetmek aklen ve mantıkan haksızlık olur. On beş yaşını bitirmemişinden on sekiz yaşına henüz varmamışına kadar, masum bir günah genç çocuklardır ki, bunlarda taklîb-i Hükûmet gibi ağır bir cürme kabiliyet görmek için mantık haricine çıkmak icap eder. Bir komünist taklîb-i Hükûmetten nefret eder; bir çocuk taklîb-i Hükûmetin mânâsını bile bilmez. Esasen hakiki müdafaalarımızda bizler, Türkiye Cumhuriyeti'nin en kıymetli ve icazkâr temeli olan demokrasi kanunlarına kurban gitmeyeceğimize eminiz. İşkencelerin kanunsuzluğunu, kanuna meydan okumaması namına mukaddes vatandaşlık haklarımızın bir hata-i Adlî uğrunda gömülmemesi istirhamıyla lâyiha-i temyiziyemiz münderecâtını tekraren hakkımızdaki kararın tamamen iptal ve nakzini talep ve istidâ eyleriz, efendim.

Bu mektup, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın annesi Münire Hanım'a ait olup, Elazığ Cezaevi'nden yazılmıştır ve "1929 TKP Davası" adlı eserde, Tüstav Yayınları tarafından yayımlanan kitapta yer almaktadır.

11.3.1931

Haminn, işlerinizin bir intizam almış olmasından ve borç-alacak meselesinin müspetleşmesinden memnun oldum. Borcumun zannettiğim kadar ihmal edilmemiş olduğunu, epey zamandır alacaklımdan hiç bir feryat veya benzeri bir mesaj almamış olmamla anlıyorum. İnsanlar tuhaftır, işleri oldu mu, muayyen ahbablık formalitesini bile ihmal ederler. Yalnız Ahmet Kaya'dan, yine yalnızlığına dair bir şikâyet haberi aldım. Bu çocuk epeyce muvazenesiz olmakla beraber o kadar fena değişmedi. Ailesi muntazam yardım edemiyormuş. Nisan başında buradan İzmir'e gitmek üzere Salomon Beresi çıkıyor. Yaşımın istifade ederek iki sene almıştı. Kendisi, hamursuz bayramında çiğ yemeyen ve ilk intibanda ağlayan bir moluzin sadık kolu iken şimdi büyük sahibi bir müthiş imansız haline gelmiştir. Geçen müddetini boş geçirmede. Ekonomi ve içtimaiyat vs. hakkında Türkçesini, hiç olmazsa ilmî sahada ana usanından fazla ilerletti. Annesi proleter. Kendi garson dö büro. Herhalde İzmir'e gider gitmez geçimi için bir iş arayacak. Ben oradaki akrabamızın adreslerini -hiç mektup yazmadığım için- bilmiyorum. Herhalde bir tüccara filan tavsiye edilebilecek kadar namuslu, işgüzar ve burada oldukça kontabilitesini ilerletmiş bir gençtir. Mahut Ragıpların gadrine uğramazsa, suistimale sapmayacak kadar seçiyeli görünüyor. Diyarbakır'dan da iki kişi aynı tarihte çıkacak. Bunlardan biri "Küçük" denilen Bulgaristanlı Ahmet Zalf, nahif bir genç. Galiba İstanbul'a gidecek. Bunu ahlaken temiz buluyorum. Geçirdiği sarsıntılar ne olursa olsun büsbütün çökmemiş olsa gerek. Esasen kapalı günlerinde iyi bir muhitte bulunsaydı çok güzel yetişebilirdi. Bilgi itibarıyla çok geride kalmış olacak. Hülasa her iki genç de, birincisinin epey düzelen manevi zaafiyeti, ikincisinin betbin olunamayacak derecedeki ruhsal gevşekliğiyle hayatla inkişafı kaybolacak ve müspet temayüllere yer bırakacak mahiyettedir. Üçüncü, yine İzmir'e gidecek olan Şükrü Naili, ilk görüşüşünün bıraktığı intibamızla beraber sükût etmiştir. Mahut Ragıp usta'nın çiraklığından başka tutulacak tarafı kalmamıştır. Cerbezeli fakat bu cerbezeyi provokasyon sahasında da lüzumsuz bir israfı kullanmış bir zavallı mütereddittir. Daha İzmir'de iken sapıtmıştı, sonra büsbütün ölmüş. Size gönderebileceğim hediyelerinin kinlenmek ihtimali vardır. Onun için yalnızca İzmir'deki akrabaya elimden gelebileceği kadar, her halde kendilerini memnun edebilecek ufak tefek hediyecikler göndermeyi düşünüyorum. Oradan size de isterseniz bir kısmı verilsin. Size de "inşaatçah" çıktığı zaman bol bol hediyeler getirmeyi düşünüyorum. Selam, selam...

Kızınız Münire

Arşivden Fotoğraflar

30.05.1939 Foto Şen'de Çektirilen bir fotoğraf, Hikmet Kıvılcımlı.

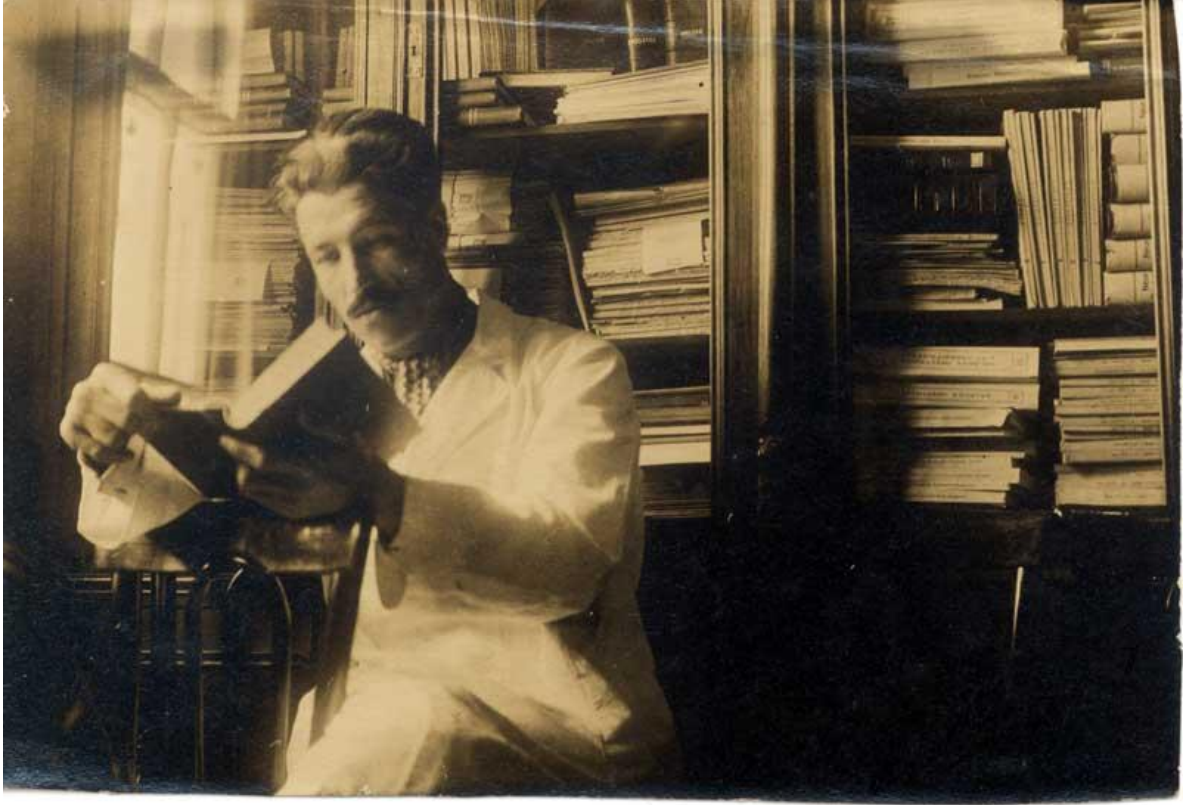
Hikmet Kivılcımlı ve Fatma Nudiye Yalçı.

Hikmet Kıvılcımlı ve arkadaşları denizde.

Hikmet Kıvılcımlı, Sultanahmet Cezaevi.

Hikmet Kıvılcımlı'nın hekimlik yaptığı yıllara ait bir fotoğraf.

Hikmet Kıvılcımlı ve arkadaşları, hekimlik yaptığı yıllar.

Hikmet Kıvılcımlı ve arkadaşları, Eylül 1935.

Hikmet Kıvılcımlı ve arkadaşları (1934).

,

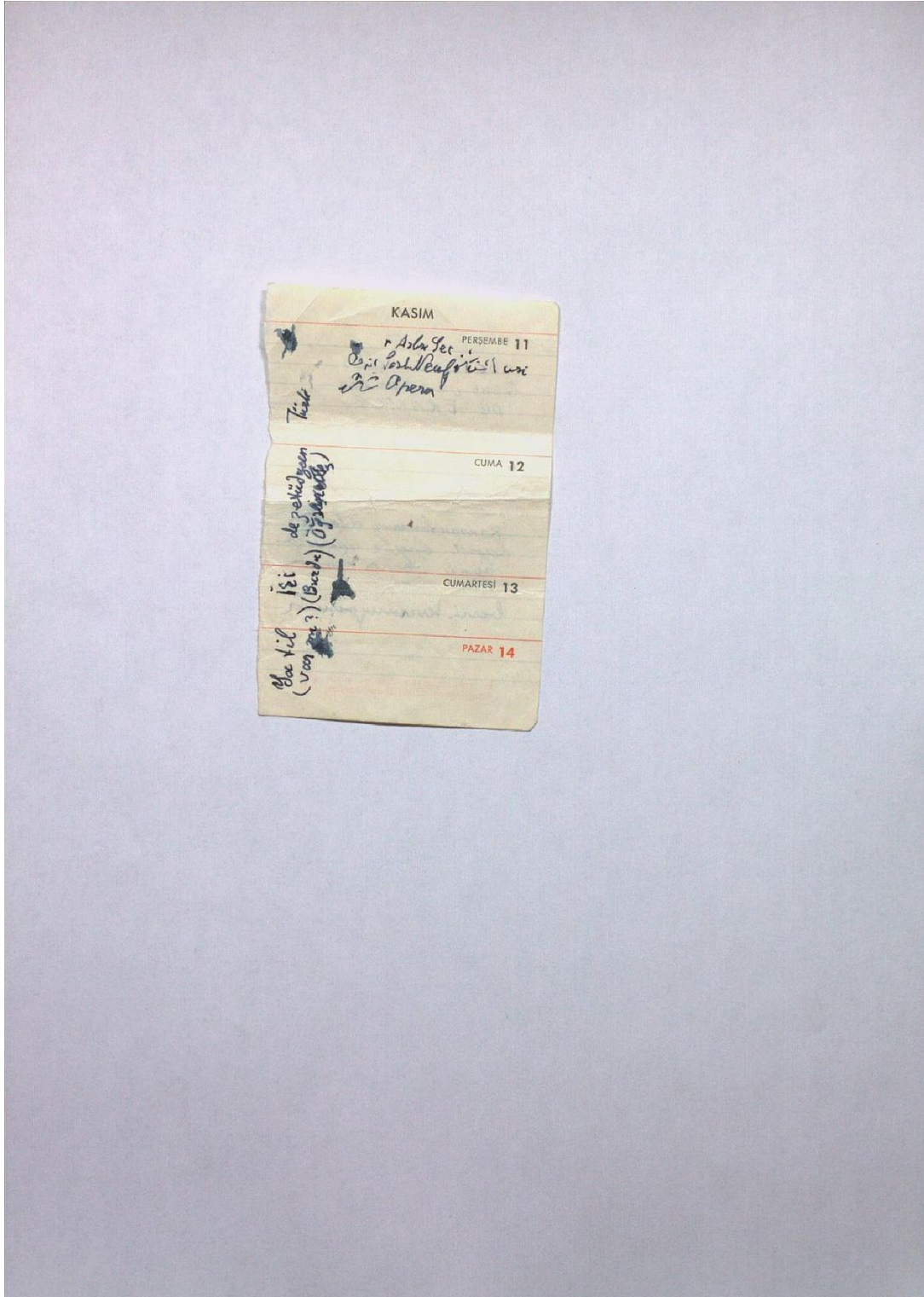

Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Fatma Nudiye Yalçı, hapishane bahçesinde havalandırma sırasında.

Hikmet Kıvılcımlı 1 Şubat 1958 Tarihli Akis Dergisi.

Bu belgeler Fuat Fegan tarafından fişlenip USTE'ye teslim edilmiştir.

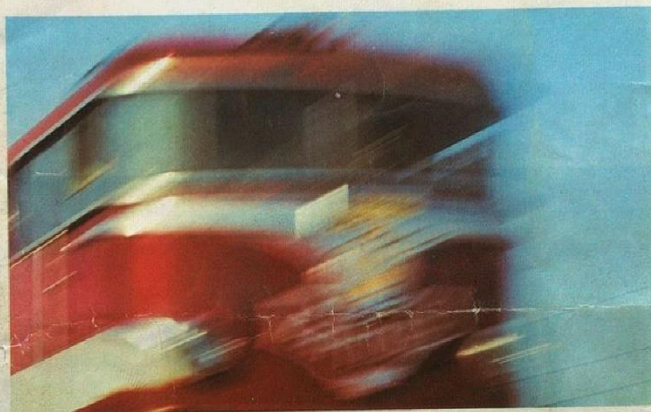

12-13

20

SNCF

**pour faire un bon voyage
prenons le train !**

المطبخ 23,38
17,52
195
20

**un voyage bien préparé
donne toutes les satisfactions
possibles,
aussi avons-nous édité
à votre intention ce guide
où vous trouverez :**

quelques conseils	page 4
il vous faut un billet	page 5
comment réserver vos places	page 8
si vous avez des bagages	page 10

Vous tirerez ainsi le meilleur parti des nombreux services que la S.N.C.F. met à votre disposition.

Si vous souhaitez avoir des renseignements plus complets, il convient de consulter le « CHAIX », indicateur officiel de la S.N.C.F. Il vous renseignera sur les relations ferroviaires, les horaires des trains, et dans les pages vertes de cet indicateur, vous trouverez les « renseignements généraux » dont vous pouvez avoir besoin.

Vous pouvez aussi consulter l'Indicateur « Horaires Mayeux » plus spécialement réservé aux voyageurs de grands parcs.

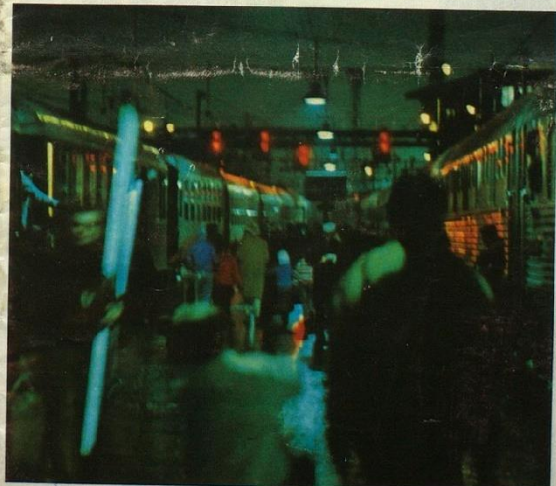
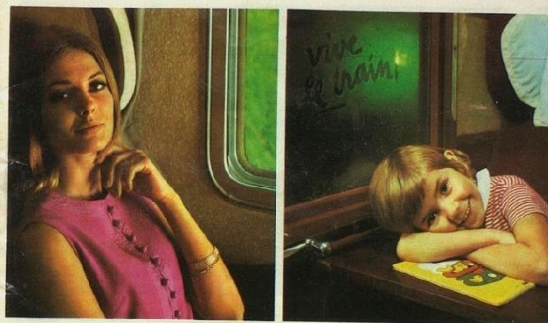
Il existe également un « Indicateur Chaix » pour les services routiers et les réseaux divers en correspondance avec la S.N.C.F.

Dans « l'Indicateur Tourisme S.N.C.F. » vous trouverez tous les renseignements relatifs aux services d'excursions en autocars ou en bateaux organisés par les correspondants de la S.N.C.F.

Enfin, les Bureaux de Tourisme de la S.N.C.F. et les Agences de Voyages vous renseigneront fort utilement sur vos voyages en France ou à l'étranger, et sur les voyages à forfait qu'ils organisent.

Edition : janvier 1971. Les renseignements contenus dans cette brochure sont donnés sous réserve de toute modification.

2

quelques conseils...

pour vous éviter une longue attente au guichet « billets »

si vous devez voyager en période d'affluence (grandes vacances, sports d'hiver, mais aussi à l'occasion des jours de fêtes : Noël, Jour de l'An, Pâques, 1er Mai, Pentecôte, Toussaint...), il vous suffit d'acheter votre billet à l'avance (voir page 5). Il vous sera ainsi plus facile d'accéder au guichet sans perdre de temps.

et pour être servi rapidement

vous faites, au vendeur, un énoncé clair et précis des renseignements concernant votre billet. Vous indiquez :

- billet « aller » ou « aller/retour » ;
- la réduction, le cas échéant (en présentant votre titre de réduction) ;
- la classe (1re ou 2e classe) ;
- la destination ;
- l'itinéraire (par exemple, via Paris) si plusieurs itinéraires sont possibles ;
- le nombre de voyageurs adultes ou enfants de 4 à 10 ans ;
- la date de départ.

Ainsi, chacun gagnera du temps.

pour être assuré d'avoir une place dans le train de votre choix

il est préférable de réserver votre place, assise ou couchée, le plus longtemps possible à l'avance, surtout si vous partez en période d'affluence.

Dans les pages 8 et 9 de la brochure, vous trouverez tous les renseignements qui vous sont nécessaires pour réserver votre place.

pour trouver vos bagages à destination, dès votre arrivée

vous les expédiez plusieurs jours à l'avance.

Tous renseignements vous sont donnés dans les pages 10 et 11 de cette brochure.

Ces quelques recommandations vous aideront, nous l'espérons, à préparer plus facilement votre voyage.

il vous faut un billet

vous pourrez l'acheter

dans une gare, un « Bureau de Tourisme » de la S.N.C.F. ou dans une Agence de voyages, 2 mois à l'avance si vous voulez et même, dans certains cas, 6 mois à l'avance, pour vous permettre d'obtenir l'attestation de possession de billet qui vous sera nécessaire pour réserver vos places (par correspondance) lorsque votre voyage se situe dans certaines périodes d'affluence (Noël, Mi-Février, Pâques). Renseignez-vous.

Vous pouvez régler le prix de vos billets, par chèque postal ou bancaire, lorsque leur montant dépasse 50 F.

Si vous êtes possesseur de la Carte Bleue délivrée par certaines banques, vous pourrez payer votre billet ou moyen de cette carte aux guichets spécialisés de Paris-Austerlitz, Paris-Est, Paris-Lyon, Paris-Montparnasse, Paris-Nord ainsi que dans les gares de : Amiens, Angers, Belfort, Bordeaux-St-Jean, Cannes, Clermont-Ferrand, Dijon, Grenoble, Le Havre, Lille, Lyon-Perrache, Marseille-St-Charles, Metz, Montpellier, Mulhouse, Nancy, Nantes, Nice-Ville, Reims, Rennes, Rouen, St-Etienne, Strasbourg, Toulouse, Toulon.

si vous ne pouvez pas partir

demandez le remboursement de votre billet au bureau où vous l'avez acheté, au plus tard le jour prévu pour le voyage.

si vous ne faites qu'une partie du voyage

faites-le annoter à la gare où vous terminez votre voyage ou par le contrôleur.

si vous n'utilisez pas votre « retour »
faites-le annoter avant l'expiration de sa validité à la gare où le trajet de retour devait commencer.

**si vous demandez le remboursement
de votre billet par la poste**
faites annoter votre billet avant l'envoi, dans les conditions indiquées ci-dessus.

**si vous faites une partie du voyage en
2e classe et une autre en 1re classe,**
demandez un billet mixte. Vous n'aurez pas à demander de supplément en cours de route.

**si vous prenez un autocar ou un train
de Réseau secondaire pour terminer votre
voyage,** demandez dès le départ un billet de correspondance. Vous n'aurez pas à prendre un second billet en cours de route. Les billets de correspondance peuvent être demandés pour un grand nombre de localités.

Enfin, vous pouvez demander à bénéficier d'une réduction de 10 % sur les services de tourisme de la S.N.C.F. (voir page 15).

Les enfants au-dessous de 4 ans voyagent gratuitement ; de 4 à 10 ans ils paient demi-tarif.

4

5

tion de voitures
ice S.N.C.F. train + auto

Dans plus de 160 villes, la S.N.C.F. peut mettre une voiture à votre disposition. La réservation est gratuite pour toute la France; adressez-vous à la gare de départ ou d'arrivée ou à votre Agence de Voyages.

A Paris : Bureau Central de Réservation
89 rue de Miromesnil - 8°. Tél.: 292.02.92
vous trouverez la voiture en descendant du train

[illegible]

Un service « Train + Auto » fonctionne également :

- en Corse, à Ajaccio, Bastia et Calvi ;
- en Belgique, à Bruxelles, Anvers, Charleroi, Courtrai, Liège, Mons, Ostende ;
- en Espagne, à Madrid et dans 16 villes ;
- en Suisse, à Bâle, Biel, Genève, Locarno, Lucerne, Lugano, St-Gall, Zürich.

Demandez le dépliant "voitures de location S.N.C.F."

services automobiles à Paris

- Autobus de liaison entre les gares.
- Voitures de louage avec chauffeur.
- Réservation de taxis et appel de taxis-radio.

Pour tous renseignements, consulter l'Indicateur
Chaix (Renseignements Généraux, paragraphe
XLII) et les gares.

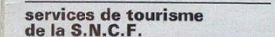
**excursions et
voyages organisés**

- un jour à la mer, un dimanche ou un week-end dans une région touristique ou à l'étranger. Prix réduits - forfaits.

Demandez la brochure « Les Beaux Dimanche S.N.C.F. ».

- une sélection de voyages, forfaits tous compris pour de nombreux voyages en France et à l'étranger (Bavière, Hollande, Italie, Londres).

Renseignez-vous dans les Bureaux de Tourisme de la S.N.C.F. et dans les Agences de Voyages.

autocars dans 187 centres. Matériel confortable et bien entretenu, conducteurs expérimentés.

vedettes et bateaux à Annecy, Auray, Bénédict Carteret, Dinard, Granville, La

Benodet, Carteret, Dinard, Granville, La Rochelle, Le Havre, Marseille, Quiberon, Quimper, Rouen, Royan, St-Malo, St-Raphaël et Vannes.

Plus de 1 000 excursions, promenades d'après-midi, excursions d'une journée entière, grands circuits de plusieurs jours.

Vous pouvez bénéficier de 10 % de réduction sur les tarifs des services de tourisme de la S.N.C.F. si vous êtes titulaire d'un billet populaire, d'un billet de famille, d'un billet touristique et, dans certains cas, d'une Carte «Vermel» (consultez l'Indicateur de Tourisme). Renseignez-vous en demandant votre billet de chemin de fer. Une carte de réduction de 10 % vous sera délivrée ainsi que le dépliant «Plaisir de Voir - Services de Tourisme S.N.C.F.»

europabus

services routiers touristiques des Chemins de fer Européens, un réseau de 100 000 km du Cap Nord à la Sicile, du Portugal au Moyen-Orient.
Nombreux services en France.

La formule moderne des Trains Autos Couchettes, des Services Autos Express ou du Train Autos Jour vous évite soucis et fatigue du voyage en auto.

les trains autos couchettes

Vous voyagez de nuit en couchette ou en voiture-lit dans le même train que votre auto. De nombreuses relations existent maintenant en France et au départ de la France vers l'étranger et vice versa.

les services autos express

Vous voyagez par le train de votre choix;
vous retrouvez votre voiture à la gare
d'arrivée.

le train autos jour

au départ de Paris pour Lyon et retour.
Vous voyagez de jour dans le même
train que votre auto.

La S.N.C.F. édite à chaque changement de service des dépliants d'information dans lesquels vous trouverez tous les renseignements que vous souhaitez : cartes et listes des relations « Trains Autos Couchettes », « Services Autos Express » et « Train Autos Jour », prix, dates de circulation, horaires, places couchées, restauration, adresses et horaires pour le chargement des voitures.

**et pour plus ample information
adressez-vous**

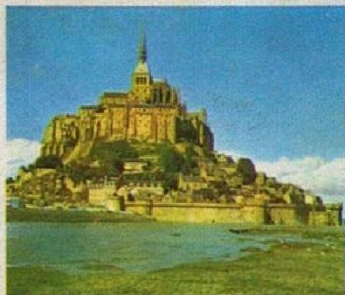
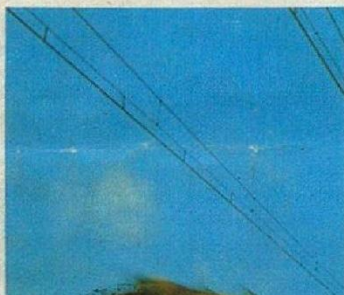
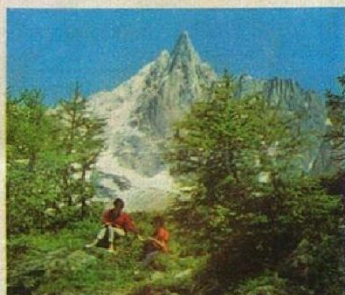
à Paris : aux bureaux de renseignements des gares d'Austerlitz, Montparnasse, Paris-Est, Paris-Nord, Paris-Lyon; dans les bureaux de tourisme de la S.N.C.F.; dans les Agences de Voyages.

en province :

aux agents d'Agès, Aix-en-Provence, Aix-les-Bains, Albi, Amiens, Angers, Annecy, Annecy-le-Vieux, Arcachon, Arles, Auray, Aiglon, Béziers, Biarritz, Bordeaux-St-Jean, Boulogne-Mer, Boulogne-Ville, Cahors, Calais-Ville, Cannes, Carcassonne, Chambéry, Chamonix-Mont-Blanc, Clermont-Ferrand, Dieppe, Dax, Dunkerque, Etables, Evian, Foix, Fréjus-St-Raphaël, Gap, Grenoble, Hendaye, La Tour-de-Carol, Le Havre, Lille, Lourdes, Lucin, Lyon-Bron, Lyon-Perrache, Marseille, Mennetou, Mont-de-Marsan, Mont-Carlot, Montauban, Montpellier, Nancy, Nantes, Nîmes, Nice, Orléans, Paris-Montparnasse, Perpignan, Quimper, Rouen R-B, Royan, St-Brieuc, Saintes, St-Germain-lès-Bains, St-Raphaël-Valescure, Sédun, Sète, Strasbourg, Tarbes, Toulon, Toulouse, Valence, Valenciennes, dans les Agences de Voyages.

**pour les vacances
prenons le train !**

Photos : Broncard, Fronval, Jaulmes, J.C. Dewolf, Marchand, Mazo, Méheux, M.G. Lafontant, Pastre, Rapho (Doisneau, Larrier), Rodriguez, Viguier, Werbrook.

● PASTRE

S. N. IMP. PAUL DUPONT - CLICHY

SNCF 1971 n° 1 - R.C. Paris 55 B 4944

MIGNOT

Cam. Absolut ^{Secours Populaire Français}
P. Frassard ^{Paris 3}

descendre au métro

Saint Sébastien

Troisard

prendre la station
Richelieu Mignot

la ligne Charenton isole
باصات الفود و شافان

HAUSMAN

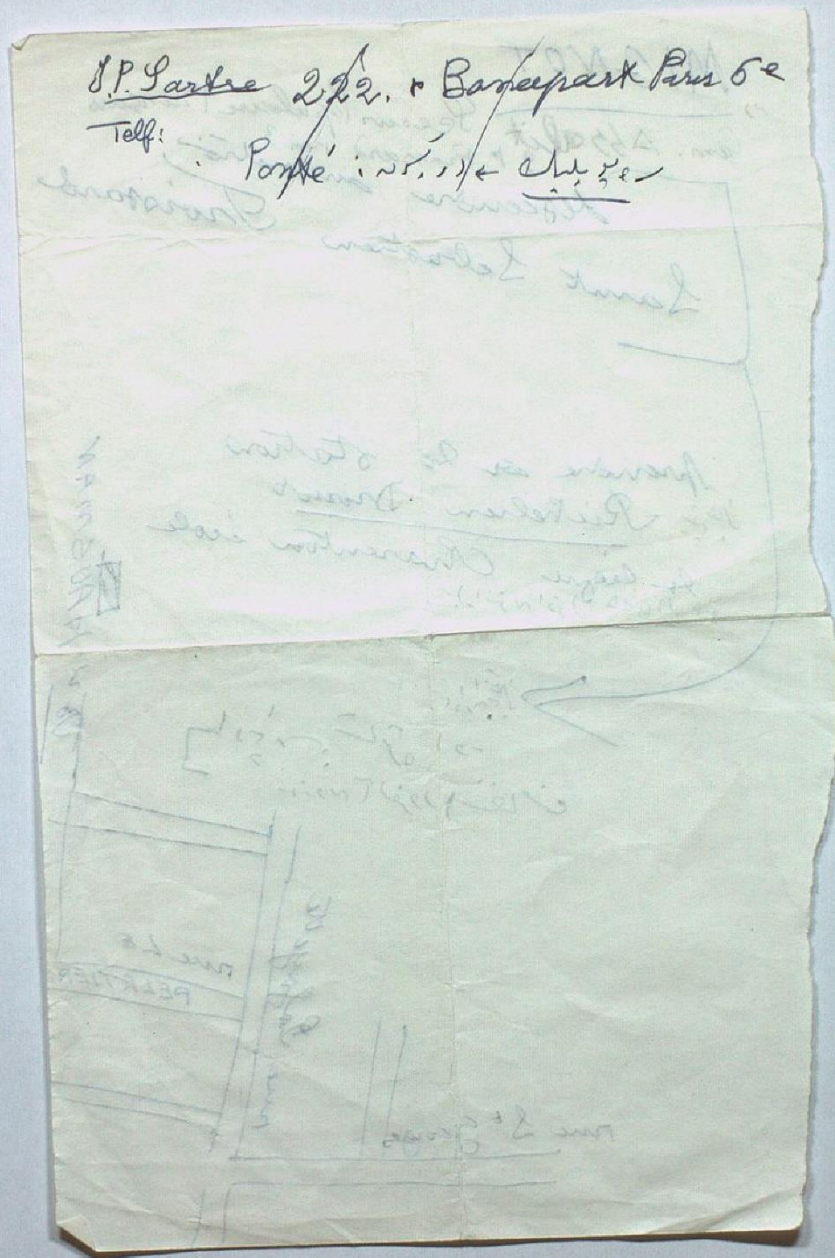
→
باصات الفود و شافان
باصات الفود و شافان

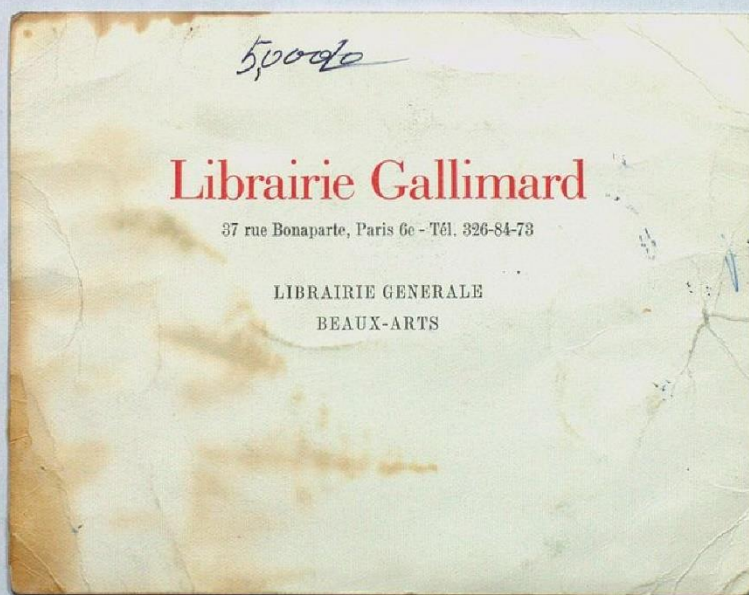
rue St George

rue Lafayette

rue LE

RELATIER

Editeur :
 Gallimard & Belgastrienne Bolland
 11, rue de la Comédie, 11, Paris
 502 44

100 DM = 428 Dinars
 2/39 445 405 112020, 1330
 840 (4)

M^{ue} Tarsani
Kleber 22.05
paste 202.

Magnésie calcinée
en poudre
100 gr
P. un paquet

Coupon

NOM R.N.A. *Cher*
- Poste Restante
75 - PARIS 10
E. J. F. K.
21-7-41

PARTIE RÉSERVÉE AU SERVICE
66 1101 135 024 3 — 6-435

TIMBRE DU CENTRE DE CHÈQUES
RECTIFICATIONS

Haelit Aksungur

Haelit Aksungeer

la plus belle vue de Paris, de la terrasse de la **Samaritaine**

Nous vous souhaitons la bienvenue dans notre Capitale. Si vous venez pour visiter Paris ? Dans ce cas réservez votre première matinée ou après-midi pour admirer de la terrasse de la SAMARITAINE une vue unique sur l'ensemble des monuments de Paris.

Du cœur de la ville, sur les bords de la Seine, vous aurez à vos pieds : le Louvre, le Sacré-Cœur, la Tour Eiffel, Saint-Germain-des-Près, l'Arc de Triomphe, etc...

Notre table d'orientation vous donnera les indications nécessaires pour vous situer par rapport aux plus grandes villes du monde.

La SAMARITAINE est à votre entière disposition, tous les jours (sauf le dimanche) de 9 h 30 à 18 h 30.

the most splendid view of Paris, from the **Samaritaine** terraces

We welcome you to our capital. Are you here to visit Paris ? If so, then keep free your first morning or afternoon to wonder at the unique panorama of the Parisian monuments that you have from the terraces of The SAMARITAINE'S department store.

From the heart of the city, on the banks of the Seine, you will be enjoying the magnificent view of the Louvre museum, the Sacré-Cœur basilica, the Eiffel Tower, Saint-Germain-des-Près, the Arc de Triomphe, etc...

Our observation platform will enable you to know where you are standing regarding the world's main cities.

The SAMARITAINE department stores are at your disposal, every day except Sunday, from 9.30 a.m. to 6.30 p.m.

die schönste Aussicht auf Paris, von der terrasse von la **Samaritaine**

Wir wünschen Ihnen ein herzliches Willkommen in unserer Hauptstadt. Sind Sie nach Paris gekommen um die Stadt zu besichtigen ? Dann behalten Sie Ihren ersten Vormittag oder Nachmittag der Aussichtsterrasse der SAMARITAINE von um einen einzigartigen Ausblick auf die Gesamtheit der Pariser Denkmäler zu geniessen.

Aus dem Herzen der Grossstadt, vom Ufer der Seine aus, entdecken Sie zu Ihren Füssen : den Louvre, den Sacré-Cœur, den Eiffelturm, Saint-Germain-des-Près, den Triumphbogen, u. a. m. Unsere Orientierungstafel giebt Ihnen alle nötigen Hinweise um Ihnen die Lage im Verhältnis zu den grössten Städten der Welt veranschaulichen.

* LA SAMARITAINE steht alle Wochentage (ausser Sonntags) von 9.30 Uhr bis 18.30 Uhr zu Ihrer Verfügung.

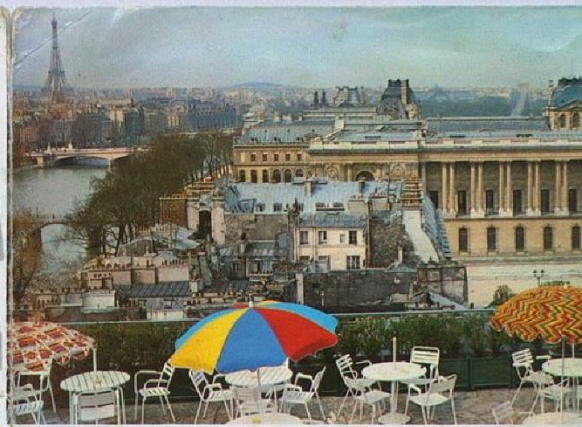
la mas bonita vista de Paris, desde la terraza de la **Samaritaine**

Le deseamos la bienvenida a nuestra Capital. Si ha venido a visitarla. En ese caso reserve su primera mañana o su primera tarde desde la terraza de la SAMARITAINE una vista única y completa de los monumentos de Paris.

Del corazón de la ciudad, en las orillas del Sena, usted verá a sus pies : el Louvre, el Sagrado Corazón, la Torre Eiffel, Saint-Germain-des-Près, el Arco de Triunfo, etc...

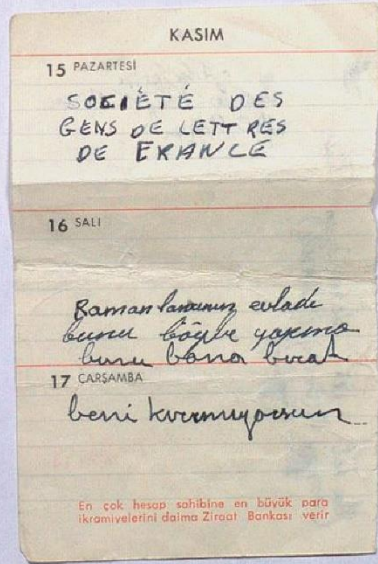
Nuestra tabla de orientación le dará las indicaciones necesarias para situarse con relación a las mas grandes ciudades.

La SAMARITAINE esta a su entera disposición todos los días excepto los domingos desde las 9 H 30 a las 18 H 30.

	Agences de voyages, locations spectacles. Bar, Self-service	Reisebüro; Theaterkarten Verkaufsstelle; Bar, Selbst-bedienung	Travel agencies, booking office for shows. Bar, Self-service	Agencias de viajes, entradas espectáculos. Bar, Self-service	magasin 2 ● Lad store 2 ● tienda
	Maroquinerie, bijouterie, parfumerie, chaussures, lingerie, boutique "cadeaux", souvenirs de Paris, livres.	Lederwaren; Schmuckachen und Juwelen; Parfümerie; Schulzeug Leinen und Wäsche; Geschenkartikel; Andenken von Paris; Bücher	Leather-goods, jewelry, perfumes, shoes, lingerie, the "gift"-shop, souvenirs from Paris, books.	Marroquinería, joyería, perfumería, calzados, joyería, boutique "regalos", recuerdos de París, libros.	magasin 2 ● Lad store 2 ● tienda
	Mode féminine, colifichets, gants.	Modeartikel für Damen; Zierat; Handschuhe	Ladies' fashions, scarves, gloves.	Moda femenina, chucherías, guantes.	magasin 1 ● Lad store 1 ● tienda
	Mode masculine, chemiserie.	Modeartikel für Herren; Herrenwäsche und Hemden	Gentlemen's fashions, shirts.	Moda masculina, camisería.	magasin 2 ● Lad store 2 ● tienda
	Tout pour les moins de 16 ans.	Alles für die Jugend, unter 16 Jahren	For the under-sixteens.	Todo para los menores de 16 años.	magasin 4 ● Lad store 4 ● tienda
	Tout pour la maison.	Alles für den Haushalt	All household goods.	Todo para la casa.	magasin 2 ● Lad store 2 ● tienda
	Sport- auto, bagages, chasse,	Sportartikel; Auto; Reisegepäck; Jagd und Fischfang	Sports, car, luggage, hunting, fishing.	Deportes, automóvil, equipajes, caza, pesca.	magasin 3 ● Lad store 3 ● tienda
	dis- son, disques, tation, gastronomie.	Rundfunk; Fernsehen; Schallplatten; Delikatessen; Gastronomie	Radio, television, records, food, gastronomy.	Radio, televisión, discos, alimentación, gastronomía.	magasin 4 ● Lad store 4 ● tienda
	salon de th- salon	Tee- und Kaffestube; Friseursalon	Tea-room, hair-dressers.	Salon de té, peluquería.	magasin 1 ● Lad store 1 ● tienda

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU		
Öğrencinin Adı Soyadı:		EVET
Kapak		
1	Tez başlığı, tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapakta ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, abstract, giriş, sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	
10	İkinci ve üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
Atıf Yöntemi APA 7 ☐ CMS ☐ İSNAD ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşlukları ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	

İmza:

Danışman Adı Soyadı: